

**T. C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI**

**IRAK TÜRKMEN ŞAİRİ HASAN GÖREM
(HAYATI-EDEBÎ KİŞİLİĞİ, DİLİ, ÜSLÛBU ve BÜTÜN ŞİİRLERİ)**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
MURTADH HAYDAR AZAAT**

**Danışman
Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN**

İZMİR - 2015

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “**Irak Türkmen Şairi Hasan Görem (Hayatı-Edebî Kişiliği, Dili, Üslûbu ve Bütün Şiirleri)**” adlı doktora tezinin tarafından bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurla doğrularım.

Murtadh Haydar AZAAT



T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Murtadh Haydar AZAAT
Numarası : 92100005318
Anabilim Dalı : TDA-Türk Dünyası Edebiyatları
Tez Başlığı (Türkçe) : Irak Türkmen Şairi Hasan GÖREM (Hayatı, Edebi Kişiliği, Dili, Üslubu ve Bütün Şiirleri)
Tez Başlığı (İngilizce) : Iraqi Turkmen Poet Hasan Görem(His Life, Literary Personality, Language,Style and the All Poems)
Tez Savunma Tarihi : 30.12.2015.
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Muvaffak DURANLI
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. İbrahim ŞAHİN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERSAL
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Soner SAĞLAM
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒
Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IX
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1
G. 1. Araştırma ve İnceleme Yöntemi Hakkında	1
G. 2. Irak Türkmenleri	2
G. 2. 1. Tarihçe.....	2
G. 2. 1. 1. Osmanlı Dönemi	14
G. 2. 1. 2. Kraliyet Dönemi (1918-1958).....	16
G. 2. 1. 3. Cumhuriyet Dönemi	18
G. 2. 1. 4. Baas Rejimi Dönemi	19
G. 2. 1. 5. ABD'nin Irak İşgalinden Günümüze Kadar Türkmenler.....	23
G. 2. 2. Coğrafya	25
G. 2. 2. 1. Musul.....	26
G. 2. 2. 2. Telafer	28
G. 2. 2. 3. Erbil	29
G. 2. 2. 4. Kerkük.....	29
G. 2. 2. 4. 1. Altunköprü	30
G. 2. 2. 5. Tuzhurmatu	30
G. 2. 2. 5. 1. Kifri	31
G. 2. 2. 6. Diyale	31
G. 2. 3. Nüfus	32
G. 2. 4. Edebiyat.....	39
G. 2. 4. 1. Başlangıcından Çağdaş Döneme Kadar Irak Türkmen Edebiyatı.....	39
G. 2. 4. 2. Çağdaş Irak Türkmen Edebiyatı.....	46
I. BÖLÜM: HASAN GÖREM'İN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ	59
I. 1. Hayatı.....	59
I. 3. Şiir Kitabı: Rü'yâ.....	75
I. 4. Şiirlerinde Muhteva	76
I. 4. 1. Umut	77
I. 4. 2. Vatan.....	78
I. 4. 3. Millet.....	79
I. 4. 4. İnsanlık	82
I. 4. 5. Gayret ve Çalışmak.....	84

I. 4. 6. Dostluk.....	86
I. 4. 7. Memleket	88
I. 4. 8. Birlik	95
I. 4. 9. Şiir ve Şairlik	98
I. 4. 10. Yergi	99
I. 4. 11. Toplumun Bilinçlendirilmesi.....	100
I. 4. 12. Sevgi	103
I. 4. 13. İlim ve Cehâlet.....	104
I. 4. 14. Dünya Görüşü	108
I. 4. 15. Şairler İçin Yazdığı Şiirler	109
I. 4. 15. 1. Muhammed Sadık	109
I. 4. 15. 2. Hasan Tütüncü	110
I. 4. 16. Din	111
I. 4. 16. 1. Allah	111
I. 4. 16. 2. Ahiret	111
I. 4. 16. 3. Hz. Muhammed	111
I. 4. 16. 4. Hz. Ali.....	112
I. 4. 16. 5. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	112
I. 4. 16. 6. Müctehid-i A'zam Cenap Zincani	113
I. 4. 17. Yoksulluk ve Zenginlik	113
I. 4. 18. Rü'yâ.....	114
I. 4. 19. Ağıtlar	115
I. 4. 19. 1. Albay Hurşit Saki Ali	115
I. 4. 19. 2. Sadık Muhtar	116
I. 4. 19. 3. Şehit Muslih Mehdi Cafer.....	116
I. 4. 19. 4. Şehit Abdülhuseyn Ali Bektaş.....	116
I. 4. 19. 5. Fayize Ahmet Şahap Berber	117
I. 4. 20. Öğütler	118
I. 4. 21. Erdem.....	118
I. 4. 22. Vefâ.....	119
I. 4. 23. Tembellik.....	120
I. 4. 24. Aşk.....	122
I. 4. 25. Adalet.....	124
I. 4. 26. Tabiat	125

I. 4. 27. Dünyanın Faniliği	126
I. 4. 28. Yakınma.....	126
I. 4. 29. Sünnî-Şîf Çatışması	127
I. 4. 30. Millîlik	127
I. 4. 30. Mertlik-Nâmertlik.....	128
I. 4. 31. Rindlik	129
I. 4. 32. Tel Za'ter Şehitleri.....	130
I. 5. Şiirlerinde Şekil	130
I. 5. 1. Vezin.....	130
I. 5. 1. 1. Hece	132
I. 5. 1. 2. Aruz	134
I. 5. 2. Kafiye.....	139
I. 5. 2. 1. Yarım Kafiye	142
I. 5. 2. 2. Tam Kafiye	143
I. 5. 2. 3. Zengin Kafiye	144
I. 5. 2. 4. Cinaslı Kafiye	145
I. 5. 3. Redif	146
I. 5. 3. 1. Ek Şeklinde Redif.....	146
I. 5. 3. 2. Kelime Şeklinde Redif.....	147
I. 5. 3. 3. Kelimeler Şeklinde Redif	148
I. 5. 4. Aliterasyon.....	149
I. 5. 5. Asonans.....	150
I. 5. 6. Tekrarlar.....	150
I. 5. 6. 1. Kelime Tekrarları.....	151
I. 5. 6. 2. Kelimelerin Tekrarları	151
I. 5. 6. 3. Mısra Tekrarları (Nakarat).....	152
I. 6. Hasan Görem Hakkında Yapılan Çalışmalar	154
I. 6. 1. Kitap	154
I. 6. 2. Makale	154
I. 6. 3. Gazete	155
II. BÖLÜM: HASAN GÖREMİN ŞİİRLERİNDE DİL.....	156
II. 1. Dil.....	156
II. 1. 1. Ekler:	156
II. 1. 1. 1. Yapım Ekleri:	156

II. 1. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	156
II. 1. 1. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	158
II. 1. 1. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	159
II. 1. 1. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	161
II. 1. 1. 2. Çekim ekleri	162
II. 1. 1. 2. 1. İsim Çekim Ekleri.....	162
II. 1. 1. 2. 1. 1. Yalın Hâl	162
II. 1. 1. 2. 1. 2. Belirtme Hâli.....	162
II. 1. 1. 2. 1. 3. Yönelme Hâli	163
II. 1. 1. 2. 1. 4. Bulunma Hâli	164
II. 1. 1. 2. 1. 5. Ayrılma Hâli.....	164
II. 1. 1. 2. 1. 6. Vasıta Hâli.....	165
II. 1. 1. 2. 1. 7. İlgi Hâli	165
II. 1. 2. Sözcükler	166
II. 1. 2. 1. Kökenine Göre.....	166
II. 1. 2. 2. Türüne Göre.....	168
II. 1. 2. 2. 1. İsimler.....	168
II. 1. 2. 2. 1. 1. Hasan Görem'in Şiirlerinde Onomastik Unsurlar.....	168
II. 1. 2. 2. 2. Sıfatlar	172
II. 1. 2. 2. 3. Zamirler	173
II. 1. 2. 2. 4. Zarflar	174
II. 1. 2. 2. 5. Edatlar.....	175
II. 1. 2. 2. 6. Bağlaçlar.....	176
II. 1. 2. 2. 7. Ünlemler	179
II. 1. 2. 2. 8. Fiiller	179
II. 1. 4. Türkiye Türkçesinde Olmayan veya Hasan Görem'in Farklı Anlamda Kullandığı Kelimeler:.....	188
III. BÖLÜM: METİNLER.....	191
SONUÇ	250
KAYNAKLAR	257
ÖZ GEÇMİŞ	264
ÖZET.....	265
ABSTRACT.....	267

EKLER.....	269
1. Orijinal Metinler.....	269
2. Fotoğraflar.....	365
3. Hasan Görem Hakkında Yazılanlar	372
3. 1. Düzyazılar	372
3. 2. Şiirler.....	401
3. 2. 1. Rü'yâ Kitabına Giren Şiirler	406
3. 2. 2. Hasan Görem İçin Düzenlenen Törende Söylenen Şiirler	416

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agr.	: Adı geçen röportaj
öl.	: Ölüm tarihi
KTB	: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
doğ.	: Doğum
E. T.	: Erişim Tarihi
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
KGM	: Kültür Genel Müdürlüğü
M.	: Miladî
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE- TDEK:	Türkiye Kültür Araştırmaları Enstitüsü-Türk Dünyası El Kitabı
TKM.	: Türkmen Kültür Müdürlüğü
T.T.	: Türkiye Türkçesi
TKO	: Türkmen Kardeşlik Ocağı
y.	: Yıl
Yay.	: Yayıncılık, yayınevi, yayını, yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Günümüzde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, tarihî süreç içerisinde siyasî, sosyal ya da coğrafik nedenlerden dolayı zaman zaman birbirlerinden uzak bölgelerde yaşamak zorunda kalan Türk toplulukları, sahip oldukları kültürel değerlere olan bağlılıkları sayesinde millî kimliklerini muhafaza edebilmişlerdir. Dünyanın en eski merkezlerinde yoğurdukları maddî ve manevî birikimlerini, birer sentez hâlinde bu günlere taşıyabilmişlerdir. Son yıllarda, aynı kaynaktan beslenen ve bütün Türk dünyasını ortak paydada toplayacak olan bu birikim üzerinde ciddi çalışmalar yapılmaktadır.

Bu bakımdan eleştirmenleri için, edebiyatla birlikte edebî şahsiyetleri araştırmak önemli bir vazife hâline gelmiştir. İşte bu açıdan siyasî, kültürel ve edebî varlığını sürdürmeye devam eden, aynı zamanda Türk edebiyatının önemli bir sahasını temsil eden Irak Türkmen edebiyatının son yüzyıldaki en önemli şahsiyeti olan Irak Türkmen şairi Hasan Görem'i tanıtmak, söz konusu çalışmalara bir katkı olacaktır. Görem hakkındaki kaynakların kısıtlı ve üzerinde yapılmış çalışmaların çok az sayıda olması, bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etmiştir. Çalışmamızın daha sonraki çalışmalara kaynaklık edeceği kanaatindeyiz. Çalışmamız, Hasan Görem'in şiirlerinde işlediği temalardan hareket ederek, Irak Türkmen edebiyatının son yüzyıldaki durumunun tespiti ve özellikle de şiir türünün değerlendirmesine yardımcı olacaktır.

Bu çalışma, hem Türk dünyasının bu önemli şairinin Türkiye sahasında tanınmasına hem de onun fikirlerini ve eserlerini tanıtarak yaşadığı dönem ve dâhil olduğu Irak Türkmen edebiyatı hakkında fikir sahibi olunmasına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda, Görem hakkında bu güne kadar Türkiye'de hiçbir akademik çalışma yapılmamış olması yönüyle, çalışmamız bir ilk olma özelliği de taşımaktadır.

"Irak Türkmen Şairi Hasan Görem (Hayatı-Edebî Kişiliği, Dili, Üslûbu ve Bütün Şiirleri)" adı altında, şairin, hayatı ve eserlerini tüm yönüyle ele almaya çalıştığımız incelememiz dört bölümden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde, yaptığımız çalışmanın araştırma ve inceleme yöntemleri hakkında verilen bilginin yanında Irak Türkmenlerinin tarihçesi, coğrafya, nüfusu ve edebiyatı hakkında bilgiler de yer almaktadır.

Birinci bölümde, Hasan Görem'in hayatını kronolojik bir sırayla ve ayrıntılı

olarak ele aldık. Bu bölümde Görem hakkında yapılan çalışmalar tanıtılmış; edebî kişiliği ve şairlik yönü ele aldık. Bu bölümde, şairin kısıtlı sayıda şiiri olmasına rağmen bu şiirlerin hemen hemen tümüyle ilgili bilgi vermeye çalıştık. Şairin şiirlerini yorumlarken daha net bir yol izleyebilmek için, şairin şiirlerindeki tematik özelliklerini detaylı bir şekilde incelemeye çalıştık. Çalışmamızın asıl bölümü olan birinci bölümde, şairin şiirlerini muhteva ve şekil özelliklerine göre incelemeye çalıştık.

Çalışmamızda şiirler üzerinde yaptığımız tematik incelemeler sonucunda, Hasan Görem'in en çok insanlık, insan ve dostluk gibi temalara yer verdiğini, daha sonra sırasıyla millet, memleket, hayat ve çalışma, vatan ve adâlet, dostluk ve vefasızlık, Görem'in ilme verdiği değer, cehâlete karşı mücadeleyi dile getirdiği ilim ve cehâlet, sevgi, birlik ve din temalarına yer verdiğini tespit ettik. Çalışmamızın bu bölümünde, her biri ayrı başlıklar altında şekil özelliklerine de yer verdik. Ayrıca şairin şiirlerindeki vezin (hece, aruz), kafiye ve redif gibi ahenk unsurlarını ele aldık.

İkinci bölümde, Görem'in şiirlerindeki dil özelliklerini bütün ayrıntılarıyla ve örneklendirerek inceledik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, Görem'in "Rü'yâ" adlı tek eserindeki şiirlerini, Irak Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardık. Bu eser, Irak Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarırken orijinalliğini bozmamaya özel itina göstererek transkripsiyonuna ve Türkiye Türkçesine aktarılmış hâline çalışmamızın bu bölümde "Metinler" başlığı altında yer verdik. Ayrıca Görem'in, bazı sebeplerden dolayı basılmamış ya da hiçbir şekilde yayımlanmamış olan şiirleri ile doğduğu Türkmen ilçesi Tuzhurmatu'da araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz şiirlere de bu bölümde yer verdik.

Sonuç bölümünde yaptığımız değerlendirmeler ve incelemeler doğrultusunda Hasan Görem'in şiirleriyle ilgili tespitler bulunmaktadır. Genel bir değerlendirme yaparak, bu çalışmanın bize ve bilim insanlarına sağlayacağı katkıları burada belirttik. Çalışmamız sırasında yararlandığımız kaynakları "Kaynakça" kısmında sunduk. Ayrıca, Görem'in "Rü'yâ" adlı eserinin orijinal metinlerini ve araştırmamız sırasında elde ettiğimiz bazı malzemeleri, çalışmamızın sonuna "Ekler" kısmına koymayı uygun bulduk.

Hasan Görem hakkında yapılmış çalışmaların azlığından dolayı, çalışmamızı

yaparken kaynak bulma konusunda bazı sıkıntılar yaşadık. Ancak ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde çalışmamızı tamamladık. Gerek Türkiye Türkçesine aktarılmış gerekse Irak Türkmen Türkçesiyle veya Arap harfleriyle yazılmış eserler, çalışmamızın genel çerçevesini oluşturmamıza büyük katkı sağlamıştır. Yaptığımız bu çalışmanın zengin edebî geleneğe sahip olan Irak Türkmen edebiyatına bir nebze de olsa katkı sağladığına inanıyoruz.

Tez çalışmamın her aşamasında beni sabırla dinleyerek desteğini esirgemeyen, bana fikirleriyle yol gösterip yeni ufuklar açan danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Temizkan'a; çalışmalarım süresince hep yanımda olan eşim ve dört yaşındaki oğluma; kaynaklara ulaşmam ve temin etmem hususunda yardımlarını esirgemeyen Hasan Görem'in kardeşi Uryan Veli Demirci'ye, Mehdi Cafer Naccar'a, Adnan Assafoğlu'na; ders ve tez aşamasında manevi desteklerini esirgemeyen tüm hocalarıma ve çok kıymetli arkadaşlarım Dr. Turan ÇELEBİ ve Esra AKPINAR'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Murtadh Haydar AZAAT

İzmir 2015

GİRİŞ

G. 1. Araştırma ve İnceleme Yöntemi Hakkında

Irak Türkmen edebiyatının bugüne kadar yeterince incelenmemiş şairlerinden Hasan Görem'in hayatı ve eserleri, Irak Türkmen edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı, Hasan Görem gibi Türk dünyasının önemli bir şairini, akademik bir araştırmayla Türkiye ve Türk dünyasına tanıtmaktır. Bunun yanında yapılan çalışmanın bundan sonraki Irak Türkmen edebiyatı üzerine yapılacak çalışmalara da kaynaklık edeceği kanaatindeyiz.

Çalışmamıza Hasan Görem'in eserlerini araştırmakla başladık. Şairin tespit ettiğimiz tek basılı eseri Rü'yâ adlı şiir kitabıdır. Irak'ta bu kitaba ulaştıktan sonra, şairin basılamayan ya da basılması yasaklanan şiirlerinin bu kitaba girmediğini belirledik. Şairin yakın akrabalarına, arkadaşlarına ve özellikle kardeşine ulaştık. Yaptığımız görüşmeler neticesinde, rejim baskısı ve korkusu nedeniyle birçok konuda olduğu gibi Görem'in edebî ürünlerinde de dağıtım genellikle el altından gerçekleşmekteydi. Görem'in yakın arkadaşlarının ve akrabalarının belirttiğine göre, şairin birçok eseri bu sebepten ya kaybolmuş ya da başkaları tarafından kullanılmak üzere çalınmıştır. Irak'ta yaptığımız kaynak taraması ve araştırmalar sayesinde şairin, Rü'yâ adlı kitaba dâhil edilmemiş altı şiirini tespit ettik.

Irak'ta yaptığımız araştırma sırasında, özellikle de Hasan Görem'in memleketi olan Tuzhurmatu'da önemli güvenlik sorunları ile karşılaşmıştır. Buna rağmen Görem'in yakın arkadaşları ve kardeşleri ile de görüşme yapılmıştır. Ancak güvenlik nedeniyle birçok yönden ayrıntılı araştırma yapma fırsatı bulunamamıştır.

Çalışmamızda Hasan Görem'in hayatı kronolojik olarak değerlendirilmiştir. Bunun dışında şiirler, metin merkezli incelemeye tabi tutulmuştur.

Hasan Görem'in Rü'yâ adlı eserdeki şiirlerin dipnotlarında özellikle Rü'yâ adlı eser, "age" kısaltması yerine doğrudan verilmiştir. Bunun nedeni şiirlerin bu eserden

alındığını vurgulamaktır. Yine dipnotlarda bir yazarın birden çok eseri kaynak olarak kullanılmışsa yazar ve eser isimleri doğrudan verilmiştir. Bu konuda karışıklık olmaması için tasarrufa gidilmemiştir.

Elimizde bulunan “Rü’yâ” adlı eserde, bazı dörtlükler matbaa hatası nedeniyle çıkmamıştır. Bu durum, Hasan Görem’in kardeşi tarafından belirtilerek elimizdeki nüshaya kardeşi kendi el yazısıyla eklemiştir.

Rü’yâ adlı eserin orijinal şekli verilirken boş sayfalar dikkate alınmamıştır. Bu boş sayfaların numaraları 68, 82 ve 84’tür.

G. 2. Irak Türkmenleri

G. 2. 1. Tarihçe

Türklerin Irak’a gelişleri ve yerleşmeleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, Orta Asya’dan Anadolu ve Mezopotamya bölgelerine göç eden çeşitli Türk grupların milattan önce de bölgede bulundukları bilinmektedir.¹

Orta Asya’da yaşayan Türk kavimlerinden biri olan Türkmenler, başlarda Şamanist inanca tabi olmuşlar, İslâm dini ile karşı karşıya gelince bu dinin toplum hayatını düzenleyen gelenek ve görenekler gibi kendi sosyal şartlarına da uygun düştüğünü anlamışlar ve kısa sürede Müslümanlığı kabul etmişlerdir.²

Kaşgarlı Mahmut döneminden itibaren, “Türkmen” kelimesi “Türk” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kaşgarlı Mahmut, El Birûni ve diğer yazarlar, uygarlıkta ileri giden yerleşik Oğuzlarla Karluklara ve tarımla uğraşan Halaçlara Türkmen adını vermişlerdir.³

Türkmenlerin Irak’a ilk gelişleri M. S. 7. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. 674 yılında Emevi komutanlarından Ubeydullah bin Ziyad’ın, Buhara ve çevresinde Kaboç

¹ İsmail Arabacı, **Türklerin ve Türkiye’nin Toplum Yapısı**, Toplumsal Çözüm Yay, İstanbul 2009, s. 447.

² Erşat Hürmüzlü, **Irak’ta Türkmen Gerçeği**, Kerkük Vakfı Yay, İstanbul 2006, s. 9.

³ Zeki Velidî Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Akgün Matbaası, İstanbul 1970, C.1, s. 174.

Hatun idaresinde bulunan Türkmen devletini 24.000 askeri ile kuşatması ve sonuçta bölgeyi fethetmesi üzerine, Basra’da siyahîlerin çıkardığı ayaklanmayı bastırmak için cesaretlerinden dolayı 2.000 Türkmen askerini getirmesiyle gerçekleşmiştir.⁴ Bu sırada Türk askerlerinin kahramanlıkları, nişancılık ve ok atmaktaki ustalıkları Arap komutanının dikatini çekmiştir.⁵ Emevî ordusunda çok sayıda Türk askeri yer almış ve çoğuna yüksek mertebeler verilmiştir.⁶

Suphi Saatçi’nin “Irak Türkmenleri” adlı eserinde, bazı tarihçilerin Türkmenlerin Irak’taki tarihleriyle ilgili görüşleri şöyle verilmektedir:

Hakkı Dursun Yıldız, Mirza Bala ve Zekeriya Kitapçı’ya göre, “Türklerin Irak’a ilk girişleri H.54 (M.674) tarihine kadar uzanır. Emevî Halifesi Muaviye tarafından Horasan’a gönderilen Ubeydullah bin Ziyad, 20 000 kişilik ordusu ile Ceyhun Nehri’ni geçerek Buhara’ya yaptığı saldırılar karşısında, Buhara prensesi Hatun emrindeki Türk kuvvetleri ile şiddetli çarpışmalardan sonra sulh yapmak zorunda kalır. Böylece Ubeydullah sulhtan sonra, yanına aldığı Türk askerlerini Irak’a götürerek, Basra’ya yerleştirir.”⁷

El- Belâzurî, Basra’ya yerleştirilen Türk askerlerinin 2000 kişi kadar olduklarını ve bunların ok atmakla pek mahir bulunduklarını, bu semte de Buhariyye denildiğini kaydeder. Bu Türk okçularından, Yemame’de âsî Arap bedevîlerinin isyanının bastırılmasında yararlanıldığı biliniyor. Basra’da Ubeydullah bin Ziyad’ın gözde adamlarından biri olan Reşidü’t Türkî adlı kişinin de, Basra’ya yerleştirilen Türkler arasından yükseldiği şüphesizdir.⁸

⁴ İsmail Arabacı, *age*, s. 447.

⁵ Erşat Hürmüzlü, *age*, s. 16.

⁶ Şakir Sabir el-Zabit, *Mucez Tarih et-Türkman fil- Irak*, Maarif Matbaası Yay, Bağdat 1962, s. 38.

⁷ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Yay, İstanbul 2007, s. 20.

⁸ *Age*, s. 20-21.

Zeki Velîdi Togan'a göre, Horasan ve Mâverâünnehir'de fetihlere girişen İslâm ordularına katılan Türk beyleri (prensleri, soyluları veya asilzâdeleri), daha Emevîler döneminde orduda önemli görevler almaya başlamışlardı.⁹

Mustafa Cevâd ve Şakir Sabır Zabit'a göre, H. 132-M.749 yılında Yezid bin Ömer bin Hübeyra, birkaç ay kuşatmadan sonra, Ebu Cafer el-Mansur'a Vasıt şehrinde teslim olduğu zaman yanında 2300 Buharalı Türk askeri bulunuyordu. Horasan Valisi Abdullah bin Tahir, halifenin emri üzerine Türkistan'ın çeşitli şehirlerinden her yıl Irak'a 2000 Türk savaşçısı gönderiyordu. H. 138 – M. 755 yılında ise, Horasan valiliğinde bulunan Fazıl bin Yahya el Bermekî, Abbasî ordusunda hizmete alınmak üzere 20.000 Türk savaşçısını Irak'a göndermiştir.¹⁰

Köprülüzade Mehmed Fuad eserinde şunları dile getirmektedir, Halife Mu'tasam zamanında Türklerin Abbasî ordusuna alınmaları işlemine daha fazla önem verilmektedir. H. 211- M. 836 yılında Mu'tasam'ın emriyle Türk Kumandanı Aşnas tarafından Türk hassa askeri için Samerra şehri kurulmuştur. Bunun neticesinde Samerra 70 binlik nüfusuyla, yarım yüzyıl (836-884) kadar hilafet merkezi olmuştur. Mu'tasim'dan sonra Türklerin sayıları ve nüfusları arttığı gibi, bu durum, Türkistan'ın da hızla müslümanlaşmasında büyük rol oynamıştır. H. 132- M. 749 yılında Yezid bin Ömer bin Hübeyra, birkaç aylık kuşatmadan sonra, Ebu Cafer el-Mansur'a Vasıt şehrinde teslim olduğu zaman, yanında 2300 Buharalı Türk askeri bulunmaktadır.¹¹

Hilafet ordusunda, özellikle Mu'tasim, Vasık ve Mütevvkil'in halifelik dönemlerinde 840-860 Türk kumandanlarının nüfuzu artmaya başlamıştır. Bu durumda Türk askerleri özellikle Afşin, Aşnas, Büyük Boğa, Küçük Boğa, Vasıf ve Hakan gibi komutanlar devlet yönetimini ellerine almışlardır.¹²

⁹ Age, s. 21.

¹⁰ Age, s. 21.

¹¹ Age, s. 22.

¹² "Irak Türkleri", **Türk Ansiklopedisi**, Ankara 1971, C. 19, s. 459.

“Abbasîler arasında Türklerin durumu birçok Arap şair ve tarihçisinin dikkatini çekmiştir. Türklerin özellikle yüksek ahlak ve fazilet sahibi insanlar oldukları, dile ve soylarına aşırı derecede bağlı bulundukları, Arapça ve farsça öğrenmekle beraber, gururlarına yedirmedikleri için, yalnız Türkçe konuştukları, başka dil bilmemekle de öğündüklerinden söz edilmiş, ayrıca yiğitlik, şefkat, mertlik ve kahramanlıklarına karşı duyulan hayranlıklar, birçok kaynakta dile getirilmiştir.”¹³

Annesi Türk olan Mu'tasım, çocukluğundan beri yanında Türkleri bulunduran ve Türk gelenek ve göreneklerini çok sever bir kişiydi. Türklerin yiğitlik ve bağlılıklarını yakından bildiği için, halife olunca da, maiyetindeki Türk askerlerinin sayılarını arttırmaya çalışıyordu.¹⁴

İnşa ettirilen Samerra, Türklerin etnik kökenli unsurlarla karışmalarına engel olacak şekilde planlamıştır. Halifenin taşındığı bu yeni şehir, öyle bir şekilde düzenlenmişti ki, kendi yurtlarında komşu olan Türk boyları burada da aynı düzende yerleştirilmişlerdir.¹⁵

Önceleri askeri koloni olarak Irak'ta varlık gösteren Türkler, sonraları hilâfet merkezini ve halifeyi korumakla görevlendirilmişlerdir. Türklerin Araplara karışmadan çoğalmalarının sağlanması için de Samerrâ şehri inşa edilmiş ve böylece Türk kolonisinin korunması amaçlanmıştır.¹⁶

Mu'tasım'dan sonra Türklerin Irak'a gelişinin arkası kesilmemiş, aksine yönetimdeki ve askeri alandaki rol ve nüfusları gittikçe artmış, Türkler Mu'tasım zamanında hilafete karşı gelmemişlerdir. Ancak Mu'tasım'ın ölümünden sonra bu durum tam olarak değişmeye belki de gerginleşmeye başlamıştır.¹⁷

¹³ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, İstanbul Araştırma Merkezi Yay, İstanbul 1996, s. 40-41.

¹⁴ **Age**, s. 41.

¹⁵ **Age**, s. 41.

¹⁶ **Age**, s. 41.

¹⁷ Fazıl Mehdi Bayat, **Türkmen Tarihinden Yapraklar**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1975, s. 30.

Türklerin Irak'ta hilafete karşı gelmeleri Halife Mütevekkil zamanında başlamış, onlar Halife Mütevekkil'in oğlu Muntasir ile el birliği yaparak babasını H. 247 yılında öldürdüler ve bu eylem sonucunda söz hakkı doğrudan doğruya Türklerin yönetimine geçmiştir.¹⁸

Fazıl Mehdi Bayat'ın, "Türkmen Tarihinden Yapraklar" adlı eserinden aktararak, bazı tarihçilerin Türkmenlerin Irak'taki tarihleri hakkındaki görüşlerini şöyle verebiliriz:

Tarihçi İbn El Taktaki'nin söylediğine göre, Türkler Mütevekkil'in ölümünden sonra devlet işlerine el koyup halifeleri göç ettirmişlerdi. Halifeleri tutsak gibi görerek, istedikleri vakit onları yerinde bırakırlar veya görevden uzaklaştırırlar veyahud öldürürlerdi. Hâtta onlar H. 250 yılında Halife Mustâin'in Türklerin begzadesi olan Bağrı'yı öldürtmesi üzerine Samerra şehrini kuşatmış, bu nedenle halife de komutanlarıyla beraber Bağdat'a kaçarak kendini kurtarabilmiştir.¹⁹

Fransız aydını Dogini, bu hususta şöyle söylemektedir; "Türkler o kadar nüfus kazandılar ki imparatorluğu istedikleri gibi idareye başladılar, büyük ve güzel vilayetleri kendilerine bırakmaya halifeyi mecbur ettiler. Bunlar öyle bağıydılar ki, kendilerine bağlı olanları titretiyorlardı. Rütbe ve taht zahiren halifeye veriliyor gibi görüldüğü hâlde hakikatte bunlar yönetiyorlardı."²⁰

Mu'tasım'dan sonra bu devirde gelen halifelerin hemen hemen hepsi güçsüzlerdi. Bu noktaya değinen Mustafa Cevat, "halifelerin güçsüz ve zayıf olmalarında Türkler suçlanmazlar. Çünkü şüphesizdir ki güçsüz yenilir ve sözü üstünde durulmaz."²¹ demektedir.

¹⁸ Age, s.30-31.

¹⁹ Age, s. 30.

²⁰ Age, s. 31.

²¹ Age, s. 32.

Abbasî hilafetinde gerçek yönetim işlerinin Türklerin eline geçmesi neticesinde, Irak'ta Türklerin nüfusları çoğalmaya başlamıştır. Türk tarihçisi Necip Asım, Bağdat ve Samerrâ şehirlerinde Türk nüfusunun çoğalmasının nedenini şöyle açıklamaktadır: “Nimet ve refahiyede oldukları için Türkistan'da cinslerinin bilgilerine ulaşınca Türk diyarı eylediler. Türkler ise Irak'a bol bol gelmeye başladılar, bunun önünü almak için bir çare bulunmamıştır.”²²

Zeki Velidi Togan'a göre ise; 9. asrın ortasında, Orta Asya'da vaki olan göç dolayısıyla, Türklerin ücretli asker sıfatıyla halife ordularına alınmaları ani olarak çoğalmıştır. Böylece Abbasîler in Mu'tasım, Vâsik ve Mütevekkil çağlarında M. 840-860 yıllarında halifelerin Türk orduları, Arap devletinin idaresinde gittikçe büyüyen bir nüfus sahibi oldular.²³

Irak'ta, gitgide nüfusları artan Türklerin sadece Bağdat ve Samerrâ şehrine yerleşmemiş, Irak'ın öteki şehir ve köylerini de iskân etmeye başlamışlardır. Askere alınan Türkler, Abbasî devletinin büyük bir derecede ihtiyacı olmuştur. Dolayısıyla Türkler'i Irak'ın çeşitli yerlerinde bulundurmak gerekmiştir.²⁴ Abbasî İmparatorluğunda Türkler yalnız askerlik işleri değil idare ve mali işlerinde de en yüksek yerlere geçmişlerdir. Türkler arasında Müslümanlık daha hızlı yayılmaya başlamıştır. Abbasî İmparatorluğunda Mu'tasım zamanında gittikçe artan Türk nüfusu onun oğlu Vâsik'in halifelik devrinde bir kat daha ziyadeleşmiştir.²⁵

Halifeler, Türk cengâverlerinin Bizanslılarla olan çarpışmalarında kazandıkları zaferleri yüceltiyorlar ve onlara daha fazla sarılmaya çalışıyorlardı.²⁶

²² Age, s. 32.

²³ Age, s. 33.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Nerkiz Ahundova, “Abbâsilerin Hilâfetinde Türklerin Rolü Hakkında Bazı Kayıtlar”, akt. Mehmet Temizkan, **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Aylık Dergisi**, Kasım 1998, S. 427. ss. 151-161.

²⁵ Fazıl Mehdi Bayat, **Türkmen Tarihinden Yapraklar**, s. 34-35.

²⁶ Suphi Saatçı, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 24.

M. 908 yılında Halife Muktedir, Emirü'l-Ümera unvanı ile Türk komutanı Munis'e geniş idari yetkiler vererek, saltanatı fiilen bırakmış oldu. Türk komutanları arasında baş gösteren rekabetler, halifelerin de bu rekabet ve çekişmeleri körüklemek için entrikalara girişmeleri, Abbasî İmparatorluğu'nun itibarını iyice sarsmaya başlamış ve merkez Bağdat'a bağlı valiler de, bu karışıklıklardan yararlanarak yer yer bağımsızlıklarını ilan etmek yoluna gitmişlerdir.²⁷

M. 936 yılında, Vasıt valisi Muhammed bin Raik'a, Halife Razi tarafından Emirü'l-Ümeralık payesinin verilmesi, bütün yetkinin ona bırakılmasını sağlamış, halife bu adımı ile hutbelerde kendi adı ile birlikte Muhammed bin Raik'in adının okunmasına da izin vermek zorunda kalmıştır.²⁸

Askerleri ile birlikte, İran'dan kaçan Türk komutanı Beckem, Bağdat'ta halifeye başvurmuş, aralarında Tozun, Yaruk ve Muhammed Yınal gibi değerli Türk komutanların başında bulunduğu askeri birlikler, Emirü'l-Ümera Muhammed bin Raik tarafından karşılanmış ve Beckem'in askerleriyle birlikte onlar Vasıt'taki orduya alınmıştır.²⁹

Beckem, birlikte getirdiği askerin komutanı olarak tayin oldu. M. 936 yılında isyan çıkaran Ahvaz Valisi Ebu Abdullah el-Beridi'nin üzerine yürüdü. Büveyhîlerden yardım gören Beridî'yi iki defa mağlup etti ise de, başarı kazanmayan Beckem tekrar Vasıt'a döndü. Beckem, Emirü'l-Ümera Raik'i düşürmek için Vezir Ebu Ali bin Mukla ile anlaşmış, Raik bunu duyunca Vezir Mukla'yı hapsetmiş ve kısa bir süre içinde Vezir ölmüştür. Daha sonra eski düşmanı olan Beridî'yi yenmeye çalışan Raik, Beridî'nin Beckem'e yenildiğini görünce, Beckem'in tarafını tutmak zorunda kalmıştır. Bu başarısı

²⁷ Age, s. 24.

²⁸ Emirü'l-Ümera maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1964, C4, s.264.

²⁹ Suphi Saatçı, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 25.

üzerine M. 938 yılında Bağdat'a giren Beckem, Raik'in yerine halife tarafından Emirü'l-Ümera olarak tayin edilmiştir.³⁰

Raik ile Beckem arasındaki anlaşmazlık barış yolu ile giderilmiştir ve Raik'a Harran, Urfa ve Kinnasrin ile yukarı Fırat havalesi ve sınır kaleleri verilmiştir. Hilafet merkezini yıpratan pek çok çekişmeyi önemli nispette durduran Beckem'e yalnız Büveyhoğullarından gelecek tehlikelere karşı bir takım önlemler almak işi kalıyordu, Beridî'nin Sus'a gönderdiği ordu, Büveyhilerin komutanı Mu'izzü'd-devle tarafından mağlup edilememiş, yardımına gelen Rüknu'd-devle sayesinde Vasıt'a karşı yürüyen Büveyhi ordusu tarafından şehrin bir kısmı işgal edilmiştir.³¹

Beridî, savaşı devam ettirmek için yeni planlar ve hazırlıklar yapıldığı sırada bütün iktidarı elinde bulundurmak için entrikalar çevirmeye girişince, 940'ta görevden alındı. Daha sonra Halife Razi'nin ölümüyle yerine geçen Muttaki, Beckem'in Emirü'l-Ümeralık görevine devam etmesine izin verdi. Beridî üzerine bir ordu gönderen Beckem'in komutanı yenilgiye uğradı. Bunun üzerine komutayı eline alan Beckem Beridî'nin mahaline daha varmadan Beridî Nisan 941'de kesin olarak yenildi.³²

Onca başarıları rağmen bir sefer sırasında aniden basılarak öldürülen Beckem'in yerine Tozun Emirü'l-Ümera olarak atandı. M. 944 yılında Türk komutanı Emirü'l-Ümera Tozun, Musul'da Hamdanîlerle çarpışmakta olduğu sıralarda, Büveyhoğlu Ahmet Vasıt üzerine bir sefere girişti, karşılaşan iki ordunun çarpışması nedeniyle Ahmet kısa süre sonra Ahvaz'a çekilmiştir. M. 945 yılında, Büveyhoğlu Ahmet Vasıt'ı işgal etmek için tekrar bir teşebbüste bulunmuşsa da, Tozun tarafından püskürtülmüştür. Üçüncü kez Vasıt'a saldıran Büveyhoğlu Ahmet, saf değiştirip vali tarafına geçince, şehir çarpışmasız olarak ele geçirilmiştir. Bunun üzerine Halife Mustakfî tarafından

³⁰ Age, s. 25.

³¹ Age, s. 25.

³² Age, s. 26.

Ahmet Emirü'l-Ümera olarak atanmış, ayrıca Mü'izzü'd-devle ünvanı da verilmiştir. M. 1055 yılında Tuğrul Bey'in Bağdat'a girmesi ile Irak'ta, bir yüzyıl sona ereyecek olan Büveyhoğullarının dönemi ve hâkimiyeti başlamıştır.³³

Tarihi açıdan bakıldığında Irak Türkleri'nin Irak toprakları ile ilk temasları hicretin birinci yüzyılı içerisinde olmuştur. Türklerin yoğun biçimde yeni Türk dalgaları ile beslenmeleri ve Tuğrul Bey'in Oğuz boylarından oluşan ordusuyla 1055 tarihinde Irak'a girmesiyle yoğun bir şekilde başlamıştır.³⁴ Böylece bu yeni ülkeye aşina olmaları, iklim şartlarına alışma ve Araplarla ilişki kurmaları sağlanmıştır. Bu dönem, yeni coğrafya ve yeni sosyo-kültürel ortamla ilişki kurma ve deneme devri olarak nitelendirilebilir. Yine bu dönemin, Türkmenlerin bu ülkeye yerleşme fikrini benimsemeleri ve buna uygun bir ortam yaratması bakımından zemin hazırladığı söylenebilir. Çeşitli dalgalarla Irak'a gelen Türklerin, çevrelerinde bulunan kavimlere karışmaları sebebiyle birçoğunun erimesine rağmen, ülkedeki varlık göstermeleri ve kendilerini kabul ettirmeleri bakımından bu dönemin çok büyük faydası olmuştur.³⁵

Türkmenlerin Irak'a yerleşme çağı olarak nitelendirebileceğimiz ve sonrasında Selçuklu Devri sıralarında devam edegelen göçlerle, bu ülkenin Türkmenler tarafından vatan olarak benimsenmesinin gerçekleştiği bu dönem, aynı zamanda önemli tarihi hâdiselerden biri sayılır.³⁶

Abbasî Halifesi El Kaim Bi-Emrullah'ın İranlı Şii mezhepli Büveyhilerin artan baskılarından kurtulmak ve manevi hilafet makamını korumak için, M. 1055 yılında Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'den yardım talebinde bulunması, Selçuklu Devleti'nin Bağdat'a hâkim olmasına vesile olmuştur. Bu dönemde hilafetin Selçukluların eline geçmesiyle, Türkler Irak'a gelerek büyük bir çoğunluk oluşturmaya başlamışlardır.

³³ Age, s. 27.

³⁴ Irak "Kerkük" Türk Edebiyatı, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, KB Yay, Ankara 1993, C. 6, s. 154.

³⁵ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 16-17.

³⁶ Age, s. 17.

Aynı zamanda bu dönemde Musul, Erbil ve Kerkük'te Türkmen atabeylikleri kurulmuştur.³⁷

Selçuklu Dönemi, Irak'ın tarihî seyri bakımından ve toplum hayatına getirdiği değişiklikler açısından önemli bir dönüm noktası sayılır. Bu devirde Oğuzlara mensup olan Selçuklu ordusunda binlerce asker toplu bir şekilde Irak topraklarına girmişlerdir.³⁸

Sultan Tuğrul Bey M. 1055 yılında Hac yolunun tâmir ve güvenliği sağlamak gerekçesiyle, beraberinde kesif ordusu olduğu hâlde Irak'a girmek için hazırlandı. Bu arada Büveyhîler Halife Kaim Bi-Emrillah'ın nüfuzunu istismar ederek Türklerin Irak'a girmelerini engellemek istiyordu.³⁹

Tuğrul Bey, Selçuklu şehzadelerinden İbrahim Yinal'ın isyanını bastırmak için Bağdat'tan çıktıktan sonra, Basâsiri tutuklu bulunduğu zindandan kaçarak Halife El-Kaim'i tutuklamış ve kendisi Fatimî Halifesini hilâfetten vazgeçmesi için ferman imzalamaya zorlamıştır. Ancak Sultan Tuğrul'un ikinci defa 1059 yılında Bağdat'a yönelmesi üzerine Basâsiri kaçmış ve Selçuklular tarafından tutuklanarak idam edilmiştir. Böylelikle Sultanın ikinci defa Bağdat'a girmiş olması halk arasında büyük sevinç yaratmıştır.⁴⁰

Irak Türkmen dalgalarının en büyük kısmı, Sultan Tuğrul ile Irak'a girmiş, Tuğrul Bey zamanında ve sonrasında da devam eden Türkmen göçleri ülkenin kuzey bölgelerini Türk vatanı hâline getirmiştir. Türkmenler diğer kavimlerle ilişkilerini sürdürmüş ve İslâm âlemi ile irtibatta olmuşlardır.⁴¹

11. yüzyılın ortalarından itibaren sırayla Selçuklu Musul Atabeyliği, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve sonrasında Osmanlı Türk hâkimiyeti ile 1918 yılına kadar kesintisiz bir şekilde Türk idaresinde ayrılmaz vatan parçası olarak kalmıştır. Ayrıca bu

³⁷ İsmail Arabacı, **age**, s. 448.

³⁸ Şakir Sabir el-Zabit, **age**, s. 55.

³⁹ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 18.

⁴⁰ **Age**, s. 18.

⁴¹ **Age**, s. 18.

bölge 900 senelik Türk hâkimiyeti boyunca, daima Anadolu'nun önemli bir eyaleti olagelmıştır.⁴²

1118-1194 yılları arasında, Sultan Mehmet Tapar'ın ölümünden sonra Selçuklular Irak'ta 76 yıl hüküm süren bağımsız bir devlet kurdular. Bu devlet M. 1118 yılında kuruldu, ilki Sultan Mehmet Tapar'ın büyük oğlu Sultan Mahmut, sonuncusu ise Arslan Şah'ın oğlu Sultan II. Tuğrul olmak üzere dokuz sultan hüküm sürdü.⁴³

M. 1157 yılına kadar Selçuklular Irak'ta Sultan Sencer'e tâbi olmuşlar, ölümünden sonra ise bağımsız olarak hüküm sürmüşlerdir. Daha sonraki yıllarda otoriteleri zayıflayarak Atabeylere tâbi olmuşlardır.⁴⁴

Selçukluların devamı olan Zengîler, yani Musul Atabeyleri (1123-1233), Beğtiginliler yani Erbil Atabeyleri (1133-1232) ve Kerkük'teki Kıpçak Beyliği (12. yüzyılın ikinci yarısı) dönemlerinde Türklerin Irak'a yerleşip çoğalmaları hızlanmıştır. Moğolların Irak'a girmesi ile Türk nüfusu daha da güçlenmiştir. Bunun başlıca sebebi, Moğol ordularının artık Türkleşmeye başlamış ve tabanda en yaygın dil olarak Türkçe'yi kullanmış olmasıdır.⁴⁵

Hilafet devleti 1258 yılında Moğol istilasına uğramış, bunun neticesinde kaçan Türk grupları kalabalık bir şekilde Irak'a gelmişlerdir. 1258 yılından sonra sırasıyla 1258-1336 İlhanlı, 1338-1360 Celâyirli, 1360-1469 Karakoyunlu ve 1470 tarihinden itibaren de Akkoyunlu Devleti'nin hâkimiyetinde kalan Irak, 1508 yılında Şah İsmail önderliğinde kurulan Şii Türkmen Safavî Devleti'nin eline geçmiştir.⁴⁶

“14. yüzyılda Irak'taki etnik dokunun Türklerden yana bir ağırlık kazandığı ve egemen topluluğun Türkler olduğu biliniyor. Celâyirliler zamanında Bağdat'ın Türk kültürünün önemli merkezlerinden biri hâline geldiği söylenebilir. Bu dönemde ülkenin

⁴² Mustafa Kafalı, **Makaleler**, Berikan Yay, Ankara 2005, C. I, s. 450.

⁴³ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 20.

⁴⁴ **Age**, s. 20.

⁴⁵ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 154.

⁴⁶ İsmail Arabacı, **age**, s. 448.

kuzeyinden başlayarak, Bağdat'a kadar geniş çapta Türkleşme hareketi görülmüştür. Ayrıca Farsçadan başka Türkçe'nin büyük rağbet kazanması, yine bu dönemde gerçekleşmiştir.”⁴⁷

Resmi kaynaklara göre 15. yüzyılın başlarında Karakoyunlu Devleti'nin resmî dili Türkçe olmakla beraber ve devlet yarıkları (fermanları) da Türkçe olarak yazılmıştır. Safevîler döneminde Irak'taki Türklerin nüfus bakımından artarak güçlendikleri görülmektedir. Neticede Safevî hanedanının etnik kimliği Türktür ve devletin altyapısı tamamen Türk olan bir kültürel dokudan oluşturmuştur.⁴⁸

Akkoyunlu Devleti'nin 40 yıl süren hükümdarlığı, Şah İsmail Safavî'nin M. 1508 yılında Bağdat'ı işgal etmesi ve Sultan Murat'ın Kirman'a kaçması üzerine son bulmuştur. Böylece Türkmenler Irak'ı fiilen vatan olarak benimsemişler ve Türkmenler Irak topraklarında kendilerine uygun ortamı bularak yerleşmişler, aynı zamanda Türk İslâm medeniyetinin kurulmasında büyük rol oynamışlardır.⁴⁹

Akkoyunlulardan sonra Irak ve El-Cezîre bölgeleri 1508 yılında Safevîlerin hâkimiyetine geçti. Şiiliği resmî mezhep olarak kabul etmiş bulunan Safavî hanedanı, askerî bakımdan tamamen Türk boy ve oymaklarına dayanıyordu. Bu boy ve oymakların önemli kısmı İran'a Anadolu'dan gitmişlerdi.⁵⁰

Irak'ta 26 yıl hâkimiyet süren Safavî hanedanlığı, 1534 yılında Kanunî Sultan Süleyman tarafından yapılan Irakeyn Seferi ile son bulmuştur.⁵¹

Irak'ta özellikle kuzey ve orta bölgelerde sayısız devlet ve prenslikler kuran Türkmenler diğer ulus ve milletlerle iyi ilişkiler kurup İslâm'a bağlılıklarından dolayı Araplara karşı saygı ve sevgi duymuşlardır. Bu sevgi ve saygı o kadar derindir ki,

⁴⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 154.

⁴⁸ Age, s. 154.

⁴⁹ Erşat Hüzmüzlü, age, s. 22.

⁵⁰ Suphi Saatçı, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, s. 86.

⁵¹ Age, s. 87.

bazıları kendi isim ve çocuklarının isimlerini, peygamber efendimiz (S.A.V.), EhlîBeyt ve evliyaların ismiyle değiştirmiştir.⁵²

G. 2. 1. 1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı dönemi boyunca, iki devlet arasında Irak üzerinde devam edegelen mücadele, aslında siyasî ve askerî olduğu kadar aynı zamanda bir mezhep mücadelesiydi. Bölgeye hâkim olan taraf, kendi mezheplerine mensup olan Türkleri yerleştirmeye çalışmışlardır.⁵³

1514 yılında, Şah İsmail ile girdiği Çaldıran Savaşı'ndan galip çıkan Yavuz Sultan Selim, komutanlarından Ferhat Paşa'ya iki devlet arasında kalan yöreleri ele geçirmesini emretmiştir. Irak'taki Osmanlı egemenliği, Bağdat'ın Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1534 yılında fethi ile birlikte başlamış ve bu dönemden itibaren Irak'a yeni bir Türk dalgasının gelişi gerçekleşmiştir.⁵⁴

Haziran 1534'te İstanbul'dan hareket eden Kanunî, üç buçuk ay sonra Tebriz ile Hoy arasındaki Ucan mevkiinde Veziriazam tarafından karşılandı. Tebriz'den çıkan ordu çöl hâlindeki Kahraman Derbendi'ni geçerek Dergüzin'den yola devam etti. Böylece Kasr-ı Şirin yolu izlenerek 27 günde Tebriz'den Bağdat'a gelindi. Bağdat Muhafızı Tekeli Han, Osmanlı kuvvetlerinin gelmesinden önce Bağdat'ı terk etmiş, bu yüzden Bağdat kalesi mukavemet etmeden elde edilmiş ve hemen bayraklar çekilmiştir.⁵⁵

Kanunî Sultan Süleyman Bağdat'ı aldıktan sonra Irak'a ait bazı düzenlemeler yapmak istedi. Bağdat'ta dört ay kaldı. Arazi tahriri, zeamet ve tımar teşkilâtı yapıldı. Padişah Bağdat'ta iken birçok evliya türbesi ve bazı önemli binalar onarıldı. Bu sırada Şah Tahmasp Tebriz'e dönmüştü, bunu duyan Kanunî hemen Bağdat'tan hareket ederek

⁵² Habib Hürmüzlü-Ekrem Pamukçu, **Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları**, Türkmen Eli İşbirliği ve Kültür Vakfı Global Strateji Enstitüsü Yay, Ankara 2005, s. 19.

⁵³ İsmail Arabacı, **age**, s.449.

⁵⁴ **Age**, s. 448-449.

⁵⁵ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 87.

1535 yılının Temmuz'unda Tebriz'e geldi. Daha sonra Halep üzerinden 1536'da İstanbul'a dönmüştür.⁵⁶

Irak'ın Osmanlı yönetimine geçmesinde hiçbir direniş göstermiştir. Basra Hâkimi Raşid'in Bağdat'a gelerek padişahın elini öpmesi ve bağlılığını bildirmesine mükâfat olarak, ocaklılık ve sadece Bağdat Beylerbeyliği'ne tabi olmak şartı ile Basra bölgesi kendisine bırakıldı. Böylece Irak, Bağdat Beylerbeyliği adı altında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti hâline getirilmiş oldu. Basra, Bağdat Beylerbeyi Ayas Paşa tarafından 1546 yılında kesin olarak Osmanlı egemenliğine geçti. 1555'e kadar geçen zaman içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfuzu bütün Irak'a yayıldı.⁵⁷

Bu dönemde Irak'ın sınırları şimdiye kadar görülmemiş bir genişliğe ulaştı. Kuveyt, Lahsa, Katif birer sancak olarak Irak'a bağlandı. Necd, Katar, Bahreyn, Ummanü'l-Mutasalih ve Cebel Şammar halkı ise Türk egemenliğini benimsediler. Osmanlı yönetimi, karadan Basra Körfezi'ni ve sahillerini Bağdat, Basra ve Lahsa Beylerbeyliklerinin kontrolünde tutarken, diğer yandan Piri Reis komutasında bir Türk donanması da hem Basra Körfezi'ni hem de Umman Denizi'ni kontrol altına almak amacıyla geniş çapta faaliyette bulunuyordu. Kerkük, Osmanlı yönetimine girmeden önce de Türkmen topluluklarının yaşadığı bir bölge olduğundan "Gökyurt" olarak isimlendirilmiş ve resmi kayıtlara böyle geçmiştir.⁵⁸

Irak'ta Osmanlı dönemi, kalıcı olarak Kanuni Sultan Süleyman tarafından başlatılmış olan Bağdat'ın fethi ile birlikte Irak'a yeni bir Türk dalgasının gelişi gerçekleşmiştir. 1662 yılında İranlı Safeviler, Bağdat'ı işgal etmiş iseler de; Bağdat 1668 yılında Sultan IV. Murat tarafından geri alınmıştır. Böylece Anadolu'dan bölgeye

⁵⁶ Age, s. 89.

⁵⁷ Age, s. 89.

⁵⁸ Age, s. 89-90.

getirilen Türk boyları ile Türk tebaası yerleştirilmiştir. Irak, bu tarihten sonra Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır.⁵⁹

Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren Irak Türklerine, Türkmen adlandırması yapılmasına rağmen tarihî süreçte her zaman bölgede yaşayan topluluk Türk olarak anılmıştır.⁶⁰ Bu adlandırmayı İngilizler, Irak'taki Türklerin Anadolu'dan değil, Orta Asya'dan göç ederek bölgeye yerleşen bir topluluk olduğunu, dolayısıyla bunların Türk değil Türkmen olduklarını, bu sebeple de Türkiye'nin bu topraklar üzerinde hak iddia edemeyeceği tezine dayandırmak istemişlerdir. Fakat Irak Türklerinin Türk olmadıklarına dair iddialar, politik amaçlarla ortaya atılmış ve tutmamış, kısa sürede çürütülmüştür.

G. 2. 1. 2. Kraliyet Dönemi (1918-1958)

Birinci Dünya Savaşıyla topraklarını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu iyice küçülmüştür ve bölge İngiliz işgaline uğramıştır.⁶¹

Misâkı Millî'ye göre Musul'un, Türkiye sınırları içinde olması gerekirken İngiltere'nin baskısıyla Cemiyet-i Akvâm (Milletler Cemiyeti) buranın tamamıyla İngiltere'nin kontrolüne bırakılmasına karar vermiştir. Türkiye'nin karara itirazıyla 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara Andlaşması imzalanmıştır. Sonuç olarak Musul, İngiliz mandasındaki Irak'a bırakılmıştır.⁶²

Irak'ın Osmanlının elinden çıkmasıyla bölgede bulunan Türklerin siyasî ve sosyal hayatı derinden etkilenmiştir. İlk zamanlar, Irak'ta Türklere bazı siyasî haklar verilmiştir. 1920 yılında oluşturulan kabinede Kerküklü bir Türk bakanın yer alması ile sağlanmıştır. Aslında 1922'de Irak ile İngiltere'nin imzaladığı antlaşmanın 3. maddesi gereğince, çıkarılması tasarlanan anayasada vatandaşlar arasında siyasî farklılıklar

⁵⁹ İsmail Arabacı, **age**, s.449.

⁶⁰ Esen Esenkova, "İnsan Hakları Yönünden Irak Türkleri", **Devlet**, Ocak 1971, s. 6.

⁶¹ **Agm**, s. 6.

⁶² **Agm**, s. 6.

gözetilmemesi, okullarda ana dille eğitim verilmesi güvence altına alınmıştı.⁶³ Buna dayanarak hükümet, dille ilgili olarak 1925 yılında yayınladığı anayasa metnini Arapça yanında Türkçe olarak da yayımlamıştı. Aslında Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar yapılan anayasa değişikliklerinde, vatandaşlar arasında etnik ve siyasî ayrıcalıklar gözetilmemiştir. Ne var ki 1933'te son şeklini alan anayasının 17. maddesinde yasayla istisna altına alınmış hususlardan başka, Irak'ta resmî dilin Arapça olacağı açıklanmıştır.⁶⁴

1936'da Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın kardeşi Hikmet Süleyman, Irak'ta askerî bir darbe sonucu hükümet başkanlığına getirilmesinden iki yıl sonra istifa etmiştir. Bunun üzerine, verilmiş olan haklar kaldırılmaya başlanarak Türkler, anadilleri olan Türkçe eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmışlardır.⁶⁵

1936-1958 yılları arasında Türklere yönelik kültürel ve sosyal alanlarda faaliyet gösteren dernek kurmak, Türkçe yayın yapmak gibi yasaklanmış ve böylece Krallık döneminde de Türkçe eğitime hiç müsaade edilmemiştir.⁶⁶ Nuri Said, Türkçe eğitime ve yayına izin vermeyen Türklerin sindirilmesine yönelik uygulamalarda bulundu, 1937 yılında Sadabat Paketi'nin kurulması sebebiyle, Irak'a gelen Türk heyetinin Kerkük'ü ziyaret etmesi, Iraklı yöneticileri fazlasıyla tedirgin etmiştir. Bu olaylardan sonra, Türkiye'den gelen hiçbir heyetin Kerkük'ü ziyaret etmesine izin verilmemiştir. Bu tür baskılara Irak Türkleri 1942-1946 yıllarında da maruz kalmışlardır.⁶⁷

1947'de yapılan milletvekili seçimlerinde Kerkük'te bir takım gelişmeler oldu. O dönemde yapılan milletvekili seçimlerinde aday olan Türklerin lehinde halka açık bir toplantı yapılır. Kerkük'ün Musalla Mahallesi'nde toplanan çok sayıda öğrenci ve halk,

⁶³ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 196.

⁶⁴ **Age**, s. 196.

⁶⁵ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 155.

⁶⁶ Bülent Demirbaş, **Musul kerkük Olayları ve Osmanlı Devletinde Kuveyt Sorunu**, Arba Yay, İstanbul 1991, s. 92-93.

⁶⁷ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 206-207.

daha sonra bu toplantıyı mitinge dönüştürür. Bu arada polisin barikat kurduğunu gören halk, daha da çoşarak, Türk milletvekili adayları lehine sloganlar atar. Bu sırada polis güçleri, yürüyüşe katılanları coplamaya başlar ve yürüyüşçüler arasında ağır biçimde yaralananlar olur.⁶⁸

1955 yılında Türkiye ve Irak arasında imzalanan antlaşma ile Bağdat Paktı kurulmuş olur. Güvenlik ve savunma konularında işbirliği yapılmasını öngören bu pakt ile Türkiye- Irak ilişkileri düzeltilmiş görülmektedir. Bunun yanı sıra, Irak kendi vatandaşları olan Türklere baskı ve asimilasyon hareketlerini artırmıştır. Irak ile Türkiye arasında yapılan antlaşmalarda Irak Türklerinin durumuna temas edilmemiştir. Irak yönetimi Türklere yaptığı baskıları her geçen gün biraz daha artırmıştır. Durum bu haldeyken 14 Temmuz 1958’de Irak’ta ihtilâl olur ve kralık rejimi sona erer.⁶⁹

G. 2. 1. 3. Cumhuriyet Dönemi

1955’te Bağdat Paktı imzalandıktan sonra Irak ordusundaki üst düzey askerler, işlerinden çıkarılmış birtakım subayların önderliğinde çıkarılan isyân sonucu krallık hükümeti sona ermiştir. Bu ihtilâlin iki önemli isim olan General Abdülkerim Kâsım ve Yarbay Abdüsselam Ârif 14 Temmuz 1958’de, Irak’ta kraliyetin devrildiği ve yerine Cumhuriyet rejiminin getirildiğini ilan etmiştir. İhtilâlî gerçekleştiren askerî cuntanın iki lideri olan, General Abdülkerim Kâsım ve Yarbay Abdüsselam Ârif, beyanatlarda Türkleri, Irak’ı meydana getiren üç aslî unsurdan biri olarak kabul ettiklerini dile getirmesi, Türkleri sevindirmiş ve Türk toplumu için Irak’ta hareketli bir dönem başlamıştır.⁷⁰

Bu sırada Abdülkerim Kâsım’ın iktidarı tamamen eline geçirmesi, aslında komşu ülkeleri de tedirgin etmeye başlamış ve endişeye sürüklemiştir. Irak’ın komünist

⁶⁸ Enver Yakupoğlu, *Irak Türkleri*, Boğaz içi Basım ve Yay, İstanbul 1976, s. 19-20.

⁶⁹ Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*, s. 208-209.

⁷⁰ *Age*, s. 209.

yönetime kayması, büyük çapta huzursuzluklar yaratmıştır. Bu durum, özellikle Irak'ta yaşayan Türklerin geleceğinin kaygı verici boyutlara ulaştığını göstermeye yetmiştir. 14 Temmuz tarihine kadar gizlice Kerkük'e sokulan komünistler ve Kürt militanları silahlandırılmışlardır.⁷¹

14 Temmuz 1959 tarihinde, Irak Cumhuriyeti'nin ilânının birinci yıldönümü dolayısıyla o gün yapılacak şenlik ve törenler için şehirde, âdeta büyük bir bayram hazırlığı yapılmıştır. Şehir halkı millî kıyafetler içinde, kutlama töreninin başlamasını beklerken bu arada, belirli bir plâna göre hazırlanmış olan militanlar, gericilik, turancılık ve faşistlikle suçladıkları Türkler aleyhine çeşitli sloganlar atmıştır. Ne yazık ki bu sevinç ve mutluluk, aynı gün Irak Türkmenlerinin maruz kaldığı en acımasız katliamlardan birine sahne olmuştur.⁷²

Türk toplumunun ileri gelenleri, II. Türkmen Komutanlığı'na istendikleri gerekçesiyle, evlerinden alınarak Kerkük kışlasına götürülerek burada kurulan sözde halk mahkemelerinde, beş on dakika içinde yargılanarak kurşuna dizilmişlerdir. Ordu, polis ve sivil teşkilâtlar ile komünist partinin üyeleri elele vererek, evlere baskınlar yapmışlar ve yüzlerce Türk'ü tutuklamışlardır. Böylece bu acımasız olayda Irak Türklerinin değerli evlatları olan Ata Hayrullah ve kardeşi Doktor Yarbay İhsan Hayrullah'a da acımasızca işkenceler yaparak bu şekilde kıymışlardır.⁷³

G. 2. 1. 4. Baas Rejimi Dönemi

17 Temmuz 1968 günü Baas Partisi'nin yönetime gelmesi, başlangıçta Türkler için bir endişe oluşturmamıştır. Baas rejimi iktidara geldikten sonra, bir önceki anayasayı iptal ederek yeni ve geçici bir anayasa kurmuştur. Bu anayasada kanun önünde hak ve vecibelerde herkes eşittir. Iraklılar arasında hiçbir ayrım yapılmaz Irak

⁷¹ Suphi Saatçı, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 226.

⁷² İzzettin Kerkük, **Kerkük'ün Sönmez Ateşi**, Kerkük Vakfı Yay, İstanbul 2005, s. 192.

⁷³ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 218.

toprağının birliği içerisindeki tüm grupların milli hakları tanımaktadır. Ama çok geçmeden Baas Partisi, iktidarını güçlendirmek için muhalefet gruplarını acımasızca tasfiye hareketlerine başlamış, partiye muhalif olanların bir kısmı sürgüne gönderilirken diğer kısmı ise tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir.⁷⁴

Arap Sosyalist Baas Partisi'nin 1968 yılında iktidara gelmesinin, ileride Türkler için bir tehlike oluşturacağı hiç kimsenin aklına gelmemiştir. Bu parti adından da anlaşılacağı gibi, temelde Arap ırkçılığına dayanıyordu. Baas Partisi, Irak'taki azınlıklara bazı kültürel haklar vermeye zorlanmıştır. Ancak Baas Partisi, Kürtler'in öteden beri istedikleri ve özerk Kürt bölgesinin başkenti yapmak niyetinde oldukları Kerkük'ün Türklüğünü kabul ederek, Irak Türkleri'ne 24 Ocak 1970 tarihli İhtilâl Komuta Konseyi'nin kararı ile kültürel haklar tanımıştır.⁷⁵

Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmek amacıyla, Bağdat yönetiminin ülkenin güney bölgelerinden şehre yerleştirdiği Araplar, halkın huzurunu bozmaya başlamışlardır. Özellikle 7 Temmuz 1970 tarihinde meydana gelen bir olay, bardağı taşıran son damla olur ve Türkler, yönetimin dolaylı biçimde uyguladığı baskılara büyük bir gösteri ile tepki göstermiştir.⁷⁶

Irak yönetiminin Türklere tanınan hakları kısıtlaması ve yozlaşması, öğrenci ve öğretmenlerden başka tüccar, doktor, mühendis, avukat ve esnaf kesimleri dâhil, bütün Türk halkını öfkelenmiştir. Birçok bölgeden Kerkük'e akın ederek gelen halklar da, yapılan boykot ve porotestolara katılmışlardır.⁷⁷

Yönetim, Türklerin başlatığı boykot hareketi karşısında büyük bir şok yaşamıştır. Hükümet güçleri boykotu kırmak için çok ağır ve insanlık dışı uygulamalara başlamıştır. Kerkük'te öğrenci ve öğretmenlerden oluşan elliye yakın kişi

⁷⁴ Suphi Saatçı, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 238-239.

⁷⁵ **Age**, s. 239-240.

⁷⁶ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 231.

⁷⁷ **Age**, s. 238.

tutuklanmıştır. Tutuklananların çoğu ağır işkenceler görmüştür. Tutuklananlar arasında, halk tarafından çok sevilen ve oynadığı piyeste “Tembel Abbas” tiptemesiyle büyük şöhret kazanan ve bu adla anılan Tuzhurmatulu tiyatro sanatçısı Hüseyin Ali Demirci, ağır işkence altında can vermiştir.⁷⁸

Baas yönetimi, boykot olaylarını bahane ederek 1971 yılından sonra Türkler üzerindeki baskılarını daha da yoğunlaştırmış, 1972 yılında Türk iş adamlarına kredi verilmemesi, devlet idaresindeki şirketlerden mal almanın yalnızca Türk olmayanlara açık olması gibi uygulamalar başlamıştır. Üniversitelerden mezun olan Türkler’e Türk bölgelerine tayin hakkı tanınmaması ve bunları Basra, Bağdat gibi Araplar’ın yoğun olduğu yerlere tayin etme politikasına girişmişlerdir.⁷⁹

1977 yılından itibaren, Türklerin kurmuş oldukları sosyal ve kültürel dernek, sendika ve kulüplere de birer birer el koyulmuş, Kerkük’teki öğretmenler, doktorlar ve mühendislerin meslek odaları, sendika ve kulüplerin yönetimi Araplar’a verilmiştir.⁸⁰

1979 yılında Irak’taki Baas rejminin Türkler üzerindeki baskıları iyice artmış, Türklerin lider durumunda olan önemli şahsiyetleri, 1979 yılında gözaltına alınarak, ağır işkencelere maruz kalmışlardır. Bunların arasından Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın uzun yıllar başkanlığını yapan Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Bağdat Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Necdet Kocak, Dr. Rıza Demirci ve Adil Şerif tutuklanarak, işkencelere tabi tutulmuş, 16 Ocak 1980 tarihinde idam edilmişlerdir.⁸¹

⁷⁸ Age, s. 238.

⁷⁹ Suphi Saatçı, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 256.

⁸⁰ Age, s. 260.

⁸¹ Age, s. 262.

Irak'ın İran'a karşı, 1980 yılında amacı ve sonucu belli olmayan, 8 yıl süren bir savaş başlatması, halkı perişan etmiş ve binlerce gencin ölümüne sebep olmuştur. Savaş cephelerinin en ön saflarına özellikle Türkmenler gönderilmiştir.⁸²

Kerkük başta olmak üzere 1985 yılında, bütün Türk bölgelerini kapsayan ve askerî güçler tarafından gerçekleştirilen, geniş çaplı arama-tarama operasyonu ve sokağa çıkma yasağı ilan edilerek, gerçekleştirilen bu operasyonda, özellikle Kerkük'ün kalesini de içine alan eski yakası, titizlikle taranmıştır. Ayrıca bu uygulama bütün Türk bölgelerinde tekrarlanmıştır.⁸³

1988'de İran-Irak savaşı sona ermiştir. Bu savaşın hemen ardından Körfez krizi başlamıştır. Körfez krizine bağlı olarak Irak'a uygulanan ambargo, yeniden halkın mağdur olmasına sebep olmuştur. Ekmek, gıda, yiyecek, içecek, ilaç ve süt kıtlığı başlamıştır. Kısacası, toplumun geleceğine ambargo yapılmış ve toplumun önü kesilmiştir. Irak halkı arasında Türkmenler ise çifte ambargoya tabi tutulmuşlardır.⁸⁴

Bağdat Baas yönetiminin Türkler'e karşı baskıları, hiçbir şekilde durmak bilmemiştir. 1988 yılında Musul bölgesinde yer alan en büyük Türk ilçesi Telâfer'de çok sayıda Türk idam edilmiştir. Ayrıca 1989 yılında Bağdat yönetimi, Musul Şebekleri üzerinde de ağır baskılar uygulamaya yönelmiştir. Özellikle Zap Suyu'nun Dicle'ye aktığı ve adına Ortakol denilen bölgede yer alan Haraba, Gökçeli, Bazvaya ve Karatepe köylerinin sakinleri, sırf Türkmen Şebek olmaları yüzünden bu köyler boşaltılmıştır.⁸⁵

Irak'ta 1991 yılında halkın Baas rejmine karşı başlattığı ayaklanmada Irak'ın hemen hemen yarısı bu ayaklanmaya destek olmuştur. İntifada olarak başlayan bu ayaklanmada Baas Partisi'nin ele geçen elemanları öldürülmüştür. Ayaklanmanın bastırılması için Bağdat'tan yola çıkan askerî birlikler, Türklerin önemli ilçesi olan

⁸² Suphi Saatçi, "Irak Türkmen Çağdaş Edebiyatından örnekler", **Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi**, TDK Yay, 2003, S. 615, s. 11.

⁸³ Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 265.

⁸⁴ Suphi Saatçi, **agm**, s. 12.

⁸⁵ Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 267.

Tuzhurmatu'ya ulaşmış, buradaki masum birçok Türk, aynı gün askerler tarafından kurşuna dizilmiştir. Böylesine insanlıkdışı vahşetlere imza atan Bağdat yönetiminin, uğradığı başarısızlıkların hıncını, artık halktan çıkartmağa başladığı anlaşılmıştır.⁸⁶

Kuzey Irak olarak adlandırılan ve 1990 yılında oluşturulan bu bölgedeki Türkmenlerin üzerinde, iktidar olduğunu söyleyen, ancak uluslararası zeminlerde meşruiyeti ve hukukî statüsü olmayan, adı konmamış bir yönetim tarafından sinsice terör havası estirilmektedir.⁸⁷

G. 2. 1. 5. ABD'nin Irak İşgalinden Günümüze Kadar Türkmenler

ABD'nin liderliğindeki müttefik orduların Nisan 2003'te girdiği Irak'ta Saddam yönetimi sona ermiştir. Bağdat'ın düşmesiyle, Türkmenlerin yoğun bir şekilde yaşadıkları Kerkük, Saddam rejminin devrilmesinden sonra 10 Nisan 2003 tarihinde sivil güçler tarafından işgal edilmiştir. Kerkük'te başta tapu ve nüfus daireleri olmak üzere devlet binaları, kamu yapıları, bütün eğitim binaları ve okullarda öğrencilerin oturdukları sıralar dâhil her şey yağmalanmıştır. Türkmen halkı taşınmaz mal ve eşyalarını kaybetmiş, yaşadıkları bölgelerden sürülmüş, büyük bir baskı altına alınmıştır.

Bu dönemden itibaren Türkmenler, büyük sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Bu acıların ilkinin 22 Ağustos 2003 tarihinde Türkmenlerin önemli bölgelerinden biri olan Tuzhurmatu'da yaşanmıştır. Türkmen halkının yaşadığı Tuzhurmatu'da kutsal ve önemli makamlardan biri sayılan Ali'yi El-Murtaza yatır, silahlı saldırıya uğramıştır. Bu saldırı, Türkmen Tuzhurmatu halkını galeyana getirmiştir. Bu saldırı sonucu çok sayıda Türkmen vatandaşı şehit edilmiştir.

Bu tür sıkıntılar Türkmenlere yönelik devam ederken, Türkmenlerin büyük şehirlerinden biri olan Telafer kenti, bu kentin başına gelen ve tarih boyunca gördüğü

⁸⁶ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 249-250.

⁸⁷ Suphi Saatçı, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 280.

acıların en büyüğünü 2004-2006 yılları arasında yaşamıştır. Telafer’de, olayları artırmak ve kışkırtmak amacıyla gizli planlar yaparak bu bölgeye birkaç terörist girdi diye ve bu nedenle 2004’te ABD güçleri Telafer’i acımasızca bombalamaya başlamıştır. Bu bölgede, Türkmen yoğunluğunu dağıtmak ve yerlerine bir başka etnik topluluğun yerleştirmesine yönelik bu saldırılar 2006 yılına kadar devam etmiştir.

Türkmen bölgelerinde olaylar bu şekilde devam ederken ve özellikle 2013 yılında Türkmen ilçesi Tuzhurmatu terörün hedefinde olmuştur. Bölgede hemen hemen her gün patlamalar meydana gelmiştir ve özellikle Türkmenler hedef alınmıştır. Bu patlamalarda, Türkmenler’den onlarca yaralı ve şehit olmuştur. Bu patlamalara karşı Tuzhurmatu halkı, bölgede isyân ilân etmiştir. Bağdat’ı Kerkük’e bağlayan yolu kapatmıştır. Bu eyleme, Irak Türkmen Cephesi genel başkan yardımcısı Ali Haşim Muhtaroglu da katılmıştır. Ancak Muhtaroglu ve Selaheddin ilinin vali yardımcısı Ahmet Koca birçok Türkmenle birlikte suikast sonucu şehit düşmüştür.

Haziran 2014 tarihinde, Musul’da, radikal İslamî milislerle Irak güvenlik güçleri arasında yaşanan şiddetli çatışmalar sonucu, Musul’daki güvenlik güçleri bozguna uğramış ve şehirden çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu tarihten beri Irak’ta terör örgütünün olayları devam etmektedir. Özellikle Türkmen bölgelerinde (Telafer, Kerkük, Tazehurmatu, Beşir, Dakuk, Tuzhurmatu, Bayat köyleri ve Diyale iline bağlı Türkmen kasabaları) terör örgütü, vahşi ve yoğun bir şekilde Türkmenlere yönelik saldırarak bu bölgelerde katliam yaşatmıştır.

Yaşanan bu olaylarda, Türkmenler yerlerini yurtların terk etmek zorunda kalmışlardır. Tarihte görülmemiş bir sığınmacı kitlesi ile şehri terk ederek yakın bölgelere kaçan Türkmenler, oldukça zor şartlar altında yaşamaktadırlar. Günümüzde bütün bu olaylar son bulmamıştır. Bölgedeki siyasî, toplumsal belirsizlik ve güvenliksiz ortamı Türkmenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatını etkilemektedir.

G. 2. 2. Coğrafya

Irak, Arap yarmadasının kuzeydoğusunda, Aşağı Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı arazileri kapsar. Kuzeyden Türkiye, doğudan İran, güneydoğudan Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyden Suudi Arabistan ve batıdan Ürdün ve Suriye ile sınırdır.⁸⁸

Osmanlının 1534 yılında Bağdat'ı fethetmesinden sonra, Irak; 20. Yüzyılın başlarına kadar bir Türk ülkesi olarak kalmıştır. Kasım 1914'te, İngiliz-Hind birlikleri Basra'ya çıktı. 1920'de San Remo anlaşmasıyla, Irak İngiliz Mandası oldu. Yaklaşık 386 yıl süren Osmanlı Hâkimiyeti, Irak'ın bir Türk toprağı gibi olmasına sebep olmuştur. Ancak İngiliz mandalığı ve Irak yönetimi, Irak'tan Türk izlerini silmeye çalışmışlardır.⁸⁹

Irak'ta Türkmenlerin yerleştiğı bölgeler uzun zamandan beri tanınan ve özelliğı belli olan bir sahadır. Türkmenlerle beraber yaşamış olan öteki etnik gruplar bu bölgelerin Türkmen özelliğine tanık olmuştur.⁹⁰

Stephen Hemsly Longrigg'in dediğıne göre, Erşat Hürmüzlü, Irak'ta Türkmen Gerçeğı adlı eserinden naklen Irak'ın Yeni Tarihinde Dört Yüzyıl adlı eserinde Türkmenleri yerleşim bölgeleri için şöyle demektedir: “Türkmenlerin eski göçlerin kalıntıları Telafer'de ve uzun bir çigi olarak Musul yolunda, Deli Abbas'tan büyük Zab'a kadar uzanmaktadır”.⁹¹

Irak'ta Türklerin yaşadığı bölgenin, Arap bölgesinden farklı olduğunu ve Türklerin Irak'taki yerleşim yerlerini Haşim Nahit Erbil Aralık 1922'de İkdâm Gazetesi'ndeki bir yazısında şu şekilde belirtmiştir: “Sahaya biz öteden beri Kuzey Irak diyoruz. Filhakika bu bir etnografik manzara ve hatta arazi itibariyle güney Irak'tan pek farklıdır. Kuzey Irak'ta Türk nüfusu Telaferden başlar. İstanbul, Bağdat büyük yolu

⁸⁸ Ramazan Özey, **Dünya Platformunda Türk Dünyası Coğrafyası**, Aktif Yay, İstanbul 2011, s. 407.

⁸⁹ **Age**, s. 407.

⁹⁰ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 25.

⁹¹ **Age**, s. 27.

üzerinde Musul şehrinin karşısında ve Dicle'nin sol sahilinde Nebi Yunus kasabası ve aynı hat üzerinde Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tercil, Tazehurmatu, Tavuk, Tuzhurmatu, Salahiye (Kifri), Karatepe, Deli Abbas, Deltava şehir ve kasabaları çoğunlukla Türklerle meskûn olduğu gibi, Bağdat şehrinin Karağol mahallesi ahalisi de Türk'tür."⁹²

Irak haritasında görüldüğü gibi Kuzey Irak'ta Arap ve Kürtlerin arasındaki binlerce yıl önce verimli ve çok sulu olan bölgede, Telaferin yüzlerce köyü, Erbil, Kuştepe, Altunköprü, Kerkük ve köyleri, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Tavuk, Kifri ve Mendeliye kadar daha yüzlerce köy, kasaba olarak uzanmaktadır.⁹³ Ayrıca Bağdat'ın Kâzimiye bölgesinde, daha güneyde Kerbelâ, Necef ve Kûfe'de Güney Azerbaycan'dan göç eden Türkler bulunmaktadır.

Irak Türkleri ile ilgili olan etnografik bilgi vermiş olursak yoğun bir şekilde yaşadıkları Irak haritası sınırları içerisinde en önemli yerleşimleri şehir, kasaba ve köylerin dağılımına göre şu şekilde sıralayabiliriz:

G. 2. 2. 1. Musul

Musul'un merkez ilçesinde Yunus Peygamber, Faysaliye ve Mensur mahalleleri, nüfus itibariyle Türk'tür. Bunun dışında Musul'un çevresindeki kırsal alanda yüzlerce Türk köyü vardır. Şebek oymağı, Sarılı ve diğer Türk aşiretlerinin yaşadığı Musul bölgesindeki köyler, yoğun biçimde Türk nüfusunu barındırır.⁹⁴

Musul'un sekiz ilçesi bulunmaktadır. Bunlar, Telafer, Sincar, Hazar, Tilkef, Ba'aj, Hamadiye, Şihkhan ve Akra'dır. Musul'un merkezinde ve çevresinde pek çok Türkmen köyü bulunmaktadır. Bunlar Şebekler, Arapciye, Gökçeli, Toprak, Zehra, Hatun, Karatepe, Faziliye, Seyyitler, Şeh İbrahim, Hurme, Termi, Butepe, Arfi ve

⁹² İzzettin Kerkük, **Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri**, Kerkük Vakfı Yay, İstanbul 2004, s.98-99.

⁹³ Nefi Demirci, **Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret Kerkük**, Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Yay, İstanbul 2006, s. 57-58.

⁹⁴ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 34.

Mastah'dır.⁹⁵ Ayrıca Musul kentinin doğusunda yer alan yaklaşık 50 köyde Türkmen El-Şebek toplulukları ikamet etmektedir. Irak'ta hiçbir zaman güvenilir bir nüfus sayımı yapılmadığı için Şebeklerin sayıları tam olarak bilinmemektedir. Iraklı tarihçi ve yazar Ahmed Hamid el-Sarraf'ın ifadesine göre Şebek toplulukları Musul'da Bacuvan oymağıyla, Türkmenlerle, Kürtlerle, Araplarla ve Hristiyanlarla karışmışlardır. Lisanları ise Türkçe, Kürtçe ve Farsça karışımıdır. Ancak Türkçe'nin dillerinde daha baskın olduğu görülmektedir. Şebekler'in soyu tam olarak bilinmemekle beraber El-Sarraf'a göre, onlar Türk'tür.⁹⁶

Şakir Hasbak'a göre, Şebeklerin aslını bilmek için bazı bilgilerden emin olup dikkatlice incelemek gerekir. Çünkü kaynaklarda Şebeklerin kökeni hakkında çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin bir kısmı Şebeklerin aslını Kürtlere bağlamış, bir kısmı Güney İran'dan geldiklerini belirtmiş, bir kısmı da Türkmen olduklarını savunmuştur.⁹⁷

Ahmet Hamit El- Sarraf'a göre, Şebekler, H. 447'de Selçuklu Sultanı Tuğrul zamanında Irak'a gelmiş ve yerleşmişlerdir. İkinci ihtimale göre, Şebekler Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan gelmektedir. Üçüncü görüş ise, Şebekler, Sultan Dördüncü Murat'ın Türkiye'den getirdiği ve kuzey Irak'a yerleştirdiği Türklerdendir. Dördüncü ihtimale göre ise, Şebekler, Safaviler döneminde inanç gereğince Irak'a gelen Türklerdendir.⁹⁸

⁹⁵ Aydın Beyatlı, "Siyasî Konjonktürde Irak Türkmenleri", **Kerkük Dergisi**, S. 6, s. 9-10.

⁹⁶ Habib Hürmüzlü-Ekrem Pamukçu, **age**, s. 77-78.

⁹⁷ Şakir Hasbak, **El-Irak Al-Şimali Dirasa Linavahii Altabiyye ve El-Beşeriyye**, Mârif Basımevi, Bağdat 1973, s. 216.

⁹⁸ Ahmet Hamit El-Sarraf, "El-Şebek", **Kardaşlık Dergisi**, TKO Yay, Bağdat 1985, S.1-2, s. 35. (Kardaşlık Dergisi: Türkmen Kardaşlık Ocağı tarafından yayımlanan dergi Irak Türkmenleri için büyük önem taşımaktadır. Bu dergi Türkmenlerin edebî ürünlerinin yayımlandığı bir dergidir ve hâlâ yayın hayatına devam etmektedir).

Zuheyr Kazım Abut ise, Şebeklerin Şii mezhebine bağlı Türkmenlerden olduklarını, daha sonra Haydar İbin-i Cüneyt liderliğinde Safavi tarikatına mensup olan Bektaşî tarikatının takipçileridirler.⁹⁹

Şebeklerin aslı Türkmen'dir. Yaşadıkları yerlerin “Dervişler, Karatepe, Baçırba, Bavize, Toprak, Hazne Tepe, Minare Şebek, Tilyare, Ali Reş, Topzava, Köy Gariban, Kibarlı, Başbişe Tezharap, Yengice, Haraba Sultan, Bedne, Bashıra, Şeyh Emir, Bavize” gibi isimlerine baktığımızda da bunların Türk isimlerinden olduğu açıkça görülmektedir.¹⁰⁰

G. 2. 2. 2. Telafer

Musul'un, hatta Irak vilayetlerinin en büyük ilçesi olan Telafer, Musul'un 70 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Tarih öncesi çağlardan Taş Devrine dayanan kuruluşu nedeniyle tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Türkmenler, kalesiyle ünlü bu yere ve civarında Hicri 8. Yüzyılda yerleşmişlerdir.¹⁰¹

Musul'un 60 km batısında yer alan Telafer, Irak'taki Türklerin yoğun biçimde yaşadığı en büyük ve en halis bir Türk ilçesidir.¹⁰² Telaferliler'in ahâlisi kâmilten Türktür, Timur'un torunlarından oldukları hakkında rivayetler vardır.¹⁰³

“Telafer yöresinde bulunan Türk köylerinin başlıcaları: Ağabuğa, Ağabulağ, Ağatepeler, Antallavi, Arpatepe, Avkenni(Efkenni), Azzotepesi, Buhur, Ceddu, Cegen Haraba, Ciheşler Tosnuğu, Cubara, Cuma, Çardağtepe, Çeti(y)liler, Tarrı(Tar-tarla-tarrı, tarlası demektir), Damlamaca, Daşlıdere, Deveboyunu (2 köy), Efkenni (Bucak merkezidir), Faka, Hamra, Harala, Harna, İrfî, Kırmızı, Kızılkuyyu, Kızıl Tar, Körkuyyu, Kubbuk, Kuyyu, Malviren, mıstah, Miççe, Mahallebiye, Sanbar, Sec'a, Sopan (Sapan) Harabesi (arkelojik sit alanıdır), Viranşehir. Ayrıca Telafer'in batısında

⁹⁹ Zuheyr Kazım Abut, *El-Şebek Fi El-Irak*, Serdem Elarabi Yay, Berlin 2006, s. 22-23.

¹⁰⁰ Ahmet Hamit El-Sarraf, *agm*, s. 36.

¹⁰¹ Habib Hürmüzlü-Ekrem Pamukçu, *age*, s. 45.

¹⁰² Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, s. 34.

¹⁰³ İzzettin Kerkük, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, s. 99.

Sincar'ın güneyinde de Türk köyleri vardır. Bu köylerin en önemlileri arasında Meydankulu, Sibate, Sino ve Tellavi anılabilir.”¹⁰⁴

G. 2. 2. 3. Erbil

Erbil, Babil'den de eski olmakla en eski yerleşim bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çeşitli hanedanların hüküm sürdüğü şehir, M.Ö. 2000 yılında Sulki'nin kitabelerinde Erbilum olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁵

Musul'dan sonar gelen Erbil ili de, tarihi bir Türk şehridir. Nüfusunun yarısından fazlası Türk olan Erbil, Kerkük'ten sonar Türklerin Irak'ta yaşadığı ikinci büyük il sayılır.¹⁰⁶ Erbil ili, Kerkük üzerinden Bağdat'a demiryolu ile bağlıdır. Kerkük- Musul karayolunun da önemli bir noktası sayılır. Erbil şehiri kuzey ve güneyden Büyük Zap ile Küçük Zap, batıdan Dicle ve doğudan ise İran sınırları arasında kurulmuştur.

Erbil, Kerkük şehrinin 90 km. kuzeyindedir. Erbil Irak Türkmenleri için kerkük'ten sonar en önemle ve önde gelen bölgelerinden biri sayılmaktadır.

G. 2. 2. 4. Kerkük

Burası Irak Türkmenlerinin merkezi sayılabilir. Çünkü nüfus kasaveti itibariyle birinci derecede gelir ve Türkmenler'in başkenti sayılır.

Kerkük ilinin 1975 yılına kadar idari taksimatında 4 ilçe vardı. Bunlardan biri merkez ilçe olan Kerkük'tür. Kifri, Tuzhurmatu ve Çemçemal ise diğer üç ilçenin adlarıdır. Yoğun Türk nüfusuna sahip olan Kerkük, Irak Türklerinin kalbi ve kültür merkezidir. Kerkük'e bağlı nahiye ve köylerin beli başlıkları şunlardır: Badava, Beşir, Bılava, Çardağlı, Göktepe, Ilıncak, Karaincir, Kızılyar, Kuştepe, Kümbetler, Leylan, Ömermendan, Tazehurmatu, Tercil, Tirkalan, Tirkeşkan, Tokmaklı, Topzava, Yahyava,

¹⁰⁴ Suphi Saatç1, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 34-35.

¹⁰⁵ Erşat Hümmüzlü, **age**, s. 175.

¹⁰⁶ Suphi Saatç1, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 35.

Yaycı, Tavuk nahiyesi ve yakınındaki İmam Zeynelabidin köyü halis bir Türk yerleşim merkezleridir.¹⁰⁷

Erşat Hürmüzlü, “İrak’ta Türkmen Gerçeği” eserinde, Renhard Fischer’in “İrak Türkmenleri” adlı sunumunda Irak’ta en önemli Türkmen yerleşim bölgesinin Kerkük olduğunu, bu şehrin sadece bir kültür merkezi olmakla kalmayıp, Türkmenlerin en yoğun nüfusunu içerdiğini yazıyor.¹⁰⁸

G. 2. 2. 4. 1. Altunköprü

Kerkük’ün 42 km. kuzeybatısında düşen Altunköprü, Kerkük-Erbil karayolu üzerinede önemli bir Türkmen bucağıdır. Kerkük’e bağlı olan Altunköprü, Aşağı Kerkük Zap üzerindedir. Altunköprü adının kökeni üzerinde pek çok rivayet ileri sürülmüşse de, bu tarihi Türkçe ad hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır.¹⁰⁹

G. 2. 2. 5. Tuzhurmatu

Tuzhurmatu, başkent Bağdat-Kerkük karayolu üzerinde yer alan ve kuzeyi güneye bağlayan Türkmenlerin yerleşim bölgesidir. Tuzhurmatu Türkmenlerin Telafer’den sonra en büyük Türkmen yerleşimi olan bir ilçedir. “Tuzhurmatu, Kerkük’e yakın ve Türkmen çoğunluğuyla bilinen bir ilçedir. Tevuk şahrinin 30, Kerkük şehrinin is 70 km güneyindedir.¹¹⁰ Bu ilçenin sınırları içinde yaşayan Bayat boyunun oturduğu köyler, bölgedeki Türk nüfusunun önemli bir sahasını oluşturur. Bayat boyunun yaşadığı bu köylerin en önemlileri şunlardır: Abbud, Amirli (Emirli), Bastamlı, Biravcılı, Çardağlı, Hasadarlı, Karanaz, Muratlı (Süleymanbeg), Pîrahmetli, Şahseven,

¹⁰⁷ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı**, s. 35-36

¹⁰⁸ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 29.

¹⁰⁹ Mehmet Hurşid Dakuklu, “Altunköprü Bucasını Tanıyalım” **Kardaşlık Dergisi**, Mart 1965, S. 11, ss. 29-32

¹¹⁰ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 171.

Yengice ve Zengülü köylerdir.¹¹¹ Bayat aşiretine ait daha çok köy vardır. Malumdur ki bu aşiret en eski Türk aşiretidir.¹¹²

Tuzhurmatu kasabası ahalisi eski Türk tiplerini hatırlatacak tarihi bir asalete maliktir. Salahiye ismi verilen Eski Kifri bir kaza merkezidir ve Kerkük'ten sonra Türk kasabalarının en güzeli ve en mamurudur.¹¹³ Tuzhurmatu, Uzaym nehrinin kollarından olan ve suyunu Karadağ eteklerinden alan Aksu Çayı'nın üzerindedir.¹¹⁴

Geniş bir ovada kurulmuş olan Tuzhurmatu ilçesi, kuzey ve doğu yönlerinden, Tuzhurmatu sıra dağları, halkın Karavul Mürsi Ali ve Murtaza Ali dediği dağlarla çevrilidir.¹¹⁵

G. 2. 2. 5. 1. Kifri

Tarihi bir Türk ilçesi olan Kifri'ye bağlı olan Karatepe de önemli bir Türk nahiyesidir. Çoğu Bayat boyuna mensup olan bölgedeki Türk nüfusu, ayrıca o yörede bulunan köylerde yaşarlar. Bunların arasında konar-göçer hayatı sürdüren Aştöken, Birefekire, İlançı, Tatran ve Sındıç, ilgi çeken belli başlı Türk köyleridir.¹¹⁶

G. 2. 2. 6. Diyale

Bağdat'ın doğusunda ve kuzey-batısında yer almaktadır. Diyale il sınırları içinde de önemli bir yekûn tutan Türk nüfusu bulunmaktadır. Diyale ilinin idari taksimatında yer alan 5 ilçe vardır. Diyale iline bağlı nahiye ve köylerin belli başlıkları şunlardır: “Bakuba, Halis, Hanekin, Mendeli ve Şahrabandır. Bu beş ilçenin hemen hemen hepsinde Türk nüfustan oluşmaktadır. Ayrıca bu ilçelere bağlı Türk kasabaları vardır. Bu kasabalar arasında Bakuba'ya bağlı Kazaniye, Halis'e bağlı Mansuriyet Cebel: Hanekin'e bağlı merkez Hanekin, Karağan, Celevla, Kızlarbat (Sadiye), Koratu ve

¹¹¹ Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, s. 36.

¹¹² İzzettin Kerkük, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, s. 13.

¹¹³ Age, s. 13.

¹¹⁴ Nilüfer Bayatlı, XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti, Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 89-90.

¹¹⁵ Suphi Saatçı, *Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*, Kerkük vakfı Yay. İstanbul 2009, s.144.

¹¹⁶ Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, s. 36.

meydan; Mendeli'ye bağı Kazaniye ve Beledruz; Şahraban(Mikdadiye) ilçesinin aynı adı taşıyan merkez nahiyesi, Türk Yerleşimlerinin önemli birer merkezi sayılır. Bölgede yer alan Bacalan, Bahruz, Deliabbas, İbrahim Semin, Karacıva, Karaulus ve Kenaniye” adlı kasabalarda da bir Türk nüfusu yaşamaktadır.¹¹⁷

Bu vilayetlerin hepsinde Türk yerleşim bölgeleri ve Türk ilçeleri bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Irak Türkleri, daha çok, ülkenin kuzey ve orta bölgelerinde yerleşmektedirler.¹¹⁸

G. 2. 3. Nüfus

Dünyadaki birçok ülke, vatandaşlarının sosyal ve yaşam durumlarını etüt etmek üzere nüfus sayımı işlemine başvurur. Bu sayede ülkede ekonomik, sosyal ve politik kalkınma yolunda detaylı projeler ve programlar uygulayabilir. Irak devleti de 1921 yılında kurulduktan sonra nüfus sayımları yaparak çeşitli veri ve çalışmaların alt yapısını oluşturmayı hedeflemiştir.

Irak Türkmenlerinin kökeni çoğunlukla 15-17. yüzyıl arasında buralara yerleşen Oğuz Türkleridir. Bugün Irak'ta Türkmenler Irak nüfusunun yüzde 8 ile 11'ini oluşturmaktadır. Irak'ta Türkmenlerin dağılımı tarih boyunca tüm Irak coğrafyasında ve özellikle Türkmenler kuzeyde Nineve vilayetinden güneydeki Kut vilayetine kadar uzanan bir coğrafyada parçalı bir şekilde yerleşmişlerdir.¹¹⁹

Bölgede ilk önce Baas partisinin Araplaştırma politikaları etnik dokuya zarar vermiş, bu durumda Türkmenlerin bir kısım nüfus sayımlarında Türkmen kimliğinin

¹¹⁷ Age, s. 36-37.

¹¹⁸ İsmail Arabacı, age, s. 456.

¹¹⁹ Yusuf Gürkan Bor, **Irak Türkmenlerinin Kısa Tarihçesi ve Coğrafi Dağılımı**, www.orsam.org.tr, (E.T.28 Eylül 2012)

kabul edilmemesi ve edilen sayımlarda ise az sayılması Türkmenlerin siyasî nüfuzuna zarar vermiştir.¹²⁰

Irak tarihçisi Samal Mecit Farac’a göre, “Irak’ta nüfus sayımı işlemlerini düzenleyen ilk yasa 5 Haziran 1927 yılında çıkmıştır. Bu yasa “Nüfus Tescil Kanunu” adı altında çıkmıştır. Bu yasadan önce Osmanlı döneminden kalma 1330 tarihli kanun geçerli idi. Irak içişleri bakanlığı anılan Irak nüfus yasasına göre Irak’ta yaşayan vatandaş ve yabancıların kaydı ve isim, meslek, medeni durum, oturduğu konut, din ve eğitim düzeyi gibi bilgileri toplamak amacıyla belirli talimatlar çıkarmıştır.”¹²¹

İlk sayım ise 17.08.1927 tarihinde gerçekleşmiş ve bu sayıma göre Irak’ın toplam nüfusu 2.968.000’i bulmuştur. Bu sayım, hazırlıkların yetersiz olduğundan dolayı başarısız olmuştur.¹²²

Irak’ta ikinci sayım ise 1934 yılında yapılmış ve sayım ile bir yıl uğraşılmıştır. Irak devleti, bu sayımlarda Osmanlı devletinin belgelerini esas almıştır. Buna göre Osmanlı tabiiyetinde olan her kişi Iraklı olarak kabul edilmiştir. Aynı veriler, Irak 1918 tarihinde işgal eden İngilizler tarafından da kullanılmış ve esas alınmıştır. Bu iki sayımdan sonra Irak’ta sırasıyla 1947, 1957, 1965, 1977, 1987 ve 1997 yıllarında sayımlar icra edilmiştir.¹²³

Irak’ta yapılan nüfus sayımlarının yıllarına göre şöyle belirlenmiştir:

<u>SAYIM YILI</u>	<u>Irak’ın toplam Nüfusu</u>
1927	2.968.000
1934	3.380.000
1947	4.816.000
1957	6.340.000

¹²⁰ Habib Hürmüzlü, **Irak’ta Nüfus Sayımı ve Kerkük’e Etkileri**, www.orsam.org.tr, Ortadoğu analiz: C. 2, s. 21. (E.T.28 Eylül 2012)

¹²¹ Samal Mecit Farac, Irak planlama Bakanı, **Elif Baa Dergisi**, Bağdat 14 Ekim 1987. S. 994. Reportaj.

¹²² **Agır.**

¹²³ Suphi Mustafa, “Irak’ta sayım” **Türkmeneli Gazetesi**, Kerkük 20 Temmuz 2010, S. 1022, s. 4.

1965	8.097.000
1977	12.000.497
1987	16.287.319
1997	22.000.000

1987, 1997 sayımlarında ise formlarda “Milliyet” ve “Din” sorulmuş ancak “mezhep” beyan edilmesi istenmemiştir.¹²⁴

“Irak hükümeti açıktan devamlı Türkmen nüfusunu azaltmaya çalışmıştır. Dolayısıyla şimdiye kadar Türkmen nüfusunu belirten tarafsız bir sayım yapılmamıştır. 1957 yılında yapılp sonuçları 1959’da açıklanan sayımda Irak’taki Türkmenlerin sayısı yaklaşık 567.000 kişiydi, yani Irak’ın toplam nüfusunun yaklaşık %10’u idi, ama Irak hükümeti her türlü yolu deneyerek bu gerçeği saklamaya çalışmıştır.”¹²⁵

1957 yılında Irak’ta icra edilen nüfus sayımı, yazar ve araştırmacıların mutabık kaldıkları gibi, o tarihe kadar ve ondan sonra da yapılan sayımların en sağlıklı ve gerçeği yansıtan sayım olmuştur. 1957 yılı nüfus sayımını gerçekleştiren bakanlıktaki ekip, bu işlemin sağlıklı ve başarılı geçmesi için sayımın önemi hakkında halkı bilinçlendirme, sayıma katılma ve sayım görevlilerine doğru ve tam bilgi verme yolunda büyük çabalar harcamıştır.¹²⁶ 1957’de icra edilen nüfus sayımı Irak’ın nüfusu 6,3 milyon olarak yaklaşık bunun % 8’ini (500.000) Türklerin oluşturduğu kaydediliyor.¹²⁷

Sayım ekibi halkı sayım işlemine katılmaları ve memurlara yardımcı olmaları yönünde yüz binlerce broşür basıp halka dağıtmıştı. Bu broşürler her bölgede halkın anladığı dilde basılmıştır. Böylece Kürt bölgeleri için Kürtçe broşür, başta Kerkük olan Türkmen bölgesi için Türkçe broşürler basılıp elle, araçlarla ve havadan uçakla atılarak

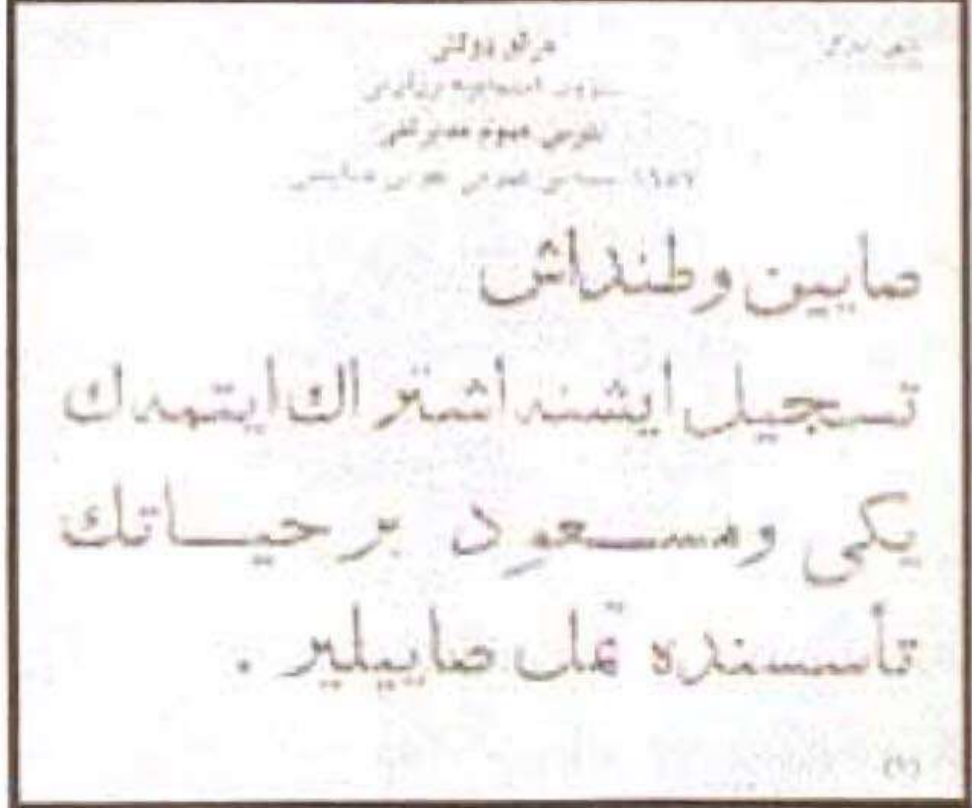
¹²⁴ Habib Hürmüzlü, **agm**, s. 21.

¹²⁵ İsmail Arabacı, **age**, s. 457.

¹²⁶ Habib Hürmüzlü, **agm**, s. 21.

¹²⁷ Ramazan Özey, **age**, s. 408.

dağıtılmıştı. Aşağıda, Türkçe basılmış ve Kerkük şehrinde binlerce dağıtılmış olan broşür görülmektedir.¹²⁸



“Sayım işine iştirak etmek, yeni ve mesut bir hayatın tesisinde temel sayılır.”

Ayrıca Kerkük ve civar ilçe ve köylerde kullanılan sayım formları Türkçe olarak hazırlanmıştı. Hatta bölgede sayımı icra edecek sayım elemanlarına yardımcı olacak talimatlar da Türkçe olarak hazırlanmıştı.¹²⁹

¹²⁸ Habib Hürmüzlü, **agm**, s. 51.

¹²⁹ **Agm**, s. 51.

1988 sayımından sonra Irak'ta yaşayan Türkler, yetkililerin kasıtlı tutumları gereği %2'lik bir oranla gösterilmiştir. En basit bir şekilde bölge gezildiği zaman bu rakamın gerçeklerden ne kadar uzak olduğu hemen göze çarpmaktadır. 1960 yılına kadar Kerkük nüfusunun %95'ini Türklerin oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Şimdi ise Kerkük'ün yaklaşık olarak yarısından fazlası yine Türk'tür; geriye kalan nüfus Hristiyan, Arap ve Kürtlerden oluşmaktadır.¹³¹

1990'da bazı tahminlere göre Irak'ın toplam nüfusu 17.742.000'dir. Genel nüfusun % 12'sini teşkil eden Irak Türkmenlerin nüfusu ise 2.129.000'dir.¹³²

Irak'ta bugüne kadar yapılan en son sayım olan 1997 sayımında, sayım kapsamına girmeyen Kürt bölgesi hariç Irak'ın toplam nüfus sayısını 19 milyon olarak açıklamıştır. Planlama Bakanlığı, Irak'ın toplam nüfus sayısını 22 milyon olarak açıklamıştır. Tabi bu rakama Kürt bölgesi nüfusunu da ilave etmiştir.¹³³

Irak'ta yaşayan vatandaşların, konuştukları dilleri ve etnik kökenleri esas alan sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Bu hususta verilen istatistiki veriler, yapılan çalışmalar ve nüfus üzerine verilen rakamlar, daha çok ülkenin yıllık nüfus artışı hızını yapılan tahminler ortaya çıkmaktadır.¹³⁴

Nevzat Özkan'a göre, 2000 yılı itibarıyla Irak nüfusunun 22.675.617'ye ulaştığı bilinerek ve bu durumda Irak Türklerinin nüfusu 2.731.740'a ulaştığı tahmin edilmektedir.¹³⁵

2003 yılında ABD güçleri tarafından Irak'ı işgal ettikten sonra ülkede yeni bir sayım yasası çıkmıştır. Bu yasaya göre Planlama bakanlığına bağlı, Planlama bakanı başkanlığında ve tüzel kişiliği olan bir "Yüksek Sayım Heyeti" kurulmuştur. Bu yasanın 3. maddesi belirlenen sayım heyetin görevini şöyle tespit etmiştir: "Veriler elde ederek

¹³¹ İsmail Arabacı, **age**, s. 457.

¹³² Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 32.

¹³³ Habib Hürmüzlü, **agm**, s. 48.

¹³⁴ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 32.

¹³⁵ Nevzat Özkan, **Türk Dilinin Yurtları**, Akçağ Yay, Ankara 2002, s.72.

vatandaşlar, konutlar, binalar, tesisler ve kalkınma programları hazırlamak amacına yarayan öğelerle ilgili çağdaş ve kapsamlı bir şekilde veri tabanları elde etmek ve sayım alanında modern teknolojiler kullanmaya özen göstermek” yasanın altıncı maddesi sayım işlemi görevini bu heyete vermiştir.¹³⁶

ABD işgalinden sonra Irak’ta 2007 yılında sayım yapılması planlanmışken, bu işlem 2009 yılının Ekim ayına ertelenmiştir. Irak hükümeti, siyasî şartlar ve güvenlikle ilgili nedenlerden dolayı, özellikle Kerkük’te sayımın şimdiki şartlar altında yapılmasına karşı olan Türkmen ve Arapların itirazlarını göz önünde bulundurarak sayım işlemini Ekim 2010 yılına erteleme kararı almıştır. Henüz bu sayım yapılmamıştır.¹³⁷

Mevcut şartlar altında Irak’ta sayım işlemlerin gerçekleşmesi sadece siyasî çıkarılara hizmet etmiş olacaktır. Irak’ın bazı bölgelerde ve özellikle Türkmen bölgelerin demografik yapısının kasıtlı değiştirilmiş olması herkese bilinmektedir. Bu demografik değişimin varlığı kanunla da teyit edilmiştir.

İşte görüldüğü gibi bu faktörler Kerkük’ün ve civar bölgelerinin demografik yapısında derin bir değişikliği meydana getirmiştir. Bu gerçeklerin ışığı altında bölgelerde sayım yaptırmak tehlikeli bir durum yaratacağı gibi, bölgede var olan etnik çekişmelerin boyutunu etkin bir şekilde arttıracacağı aşîkârdır.¹³⁸

Irak Türkmenlerin yaşadıkları hayat mücadelesine baktığımızda, Türkmenlerin bir bölümü asker, bir bölümü ise çiftçi, esnaf ve tüccar olarak yaşamalarını sürdürürken en karakteristik özellikle devlet memuru olmalarıdır. Türkmenlerin bir diğer kısmı köy hayatını tercih etmiş ve Türkmen köylüsü olarak Türk topraklarını işlemeye

¹³⁶ Habib Hürmüzlü, **agm**, s. 48.

¹³⁷ **Agm**, s. 48.

¹³⁸ **Agm**, s. 48.

başlamışlardır. Ancak bu konularda da yönetimce uygulanan baskılarla, Türkmenlerin toprakları ellerinden alınmış, Arap yerleşimcilere verilmiştir.¹³⁹

İstatistikî verilere göre 1947’de Irak Türklerinin %54’ünün kentli oldukları ortaya konulmuştur. Bu veri, Irak Türkmenlerinin Irak’ın toplumu içerisinde en aydın kesimi olduklarını belirtir. Çünkü o zamanlarda köylülere pek ilgi gösterilmezdi. Türkmenlerde, gerek eğitim, gerekse öğretim açısından değer verilmezdi.¹⁴⁰

Daha önceleri önemli memurluklar dâhil birçok memuriyet görevi üstlenmiş olan Irak Türkmenleri, 1991’den sonra Türkmenlerin çoğunun memurluk görevlerinden uzaklaştırılmaları sonucunda, daha çok ticaret ve küçük sanatlarla meşgul olmuşlardır.

G. 2. 4. Edebiyat

G. 2. 4. 1. Başlangıcından Çağdaş Döneme Kadar Irak Türkmen Edebiyatı

Irak Türkmen Halk Edebiyatı, bin yılı aşkın geçmişleri ile Türkmenlerin Irak’ta geliştirerek meydana getirdikleri halk edebiyatı örnekleri, günümüzde de canlılığını muhafaza etmektedir. Halkın bedî zevkinden konuşulan dilin estetiğine, Türkmen toplumunun dünya bakışından sosyal hayatın her alanına sinmiş yanıyla inanç, gelenek, görenek ve hikmetlerine; halkın musiki hayatının temel yapısı olan sözlü kısmından çocukların oyun, eğlence dünyasına ait tekerlemelerine, Türkmen kadınının bebeğine söylediği ninnilerden yaktığı ağıtlara kadar kısacası doğumdan ölüme kadarki serüvenini, bu zengin halk edebiyatı dile getirmiştir.¹⁴¹

Irak Türkmen Halk Edebiyatının, başlangıçta birer ferdî mahsul olarak ortaya çıkan örneklerinin günümüze ulaşması, hiç şüphesiz kolay olmamıştır. Yaşayan bir kanıt olarak karşımıza çıkan bu edebî mahsuller, edinilen hayat tecrübeleri, yaşanan acılar, üzüntüler ve sevinçler sonucu, yüzyıllar boyu söylenegelmiş, ancak halkın

¹³⁹ İsmail Arabacı, **age**, s. 458.

¹⁴⁰ **Age**, s. 458.

¹⁴¹ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı**, s. 308.

ağzında söylene söylene berraklaşmış, süzüle süzüle incelmış ve kıvamını tutturmuş; yapısı, anlamı, ifade gücü ve sözlü musikisi estetik dengesini bulmuş ve halkın ortak malı olarak anonimleşmiş, böylece zamana karşı mukavemet ederek, kuşaktan kuşağa, kulaktan kulağa yayılarak günümüze ulaşabilmiş birer inci taneleridir.¹⁴²

Irak Türkmen Halk Edebiyatının kendine özgü ve güçlü örneklerini manzum eserlerde ve musiki ezgilerinde kullanılan zengin dilde görürüz. Türkmenlerin ezgilerini, uzun hava ve kırık hava diye iki bölümde ele almak mümkündür. Uzun hava olarak okunan ezgilerin metinleri, türüne göre halk edebiyatının belirli metinleri arasından seçilir. Bunlar bölgede “tenzile havaları denilen dini parçalar, makam, divan, karabağı, gazel, âşık ve kerem havaları” adlarını alır. Tenzile örnekleri arasında, bütün Türk dünyasınca bilinen Yunus’un “Şol cennetin ırmakları” ve “Ağlar Yakub ağlar/Yusufum deyu” parçaları yanında, bölgeye özgü örnekler de vardır.¹⁴³

Türkülerde kullanılan en yaygın halk edebiyatı nazım biçimi, yedi heceli mani dörtlülükleridir. Ancak sekiz, on bir, on iki veya on dört heceli halk şiirlerine de tesadüf edilebilir.¹⁴⁴

Irak Türkmen edebiyatının çocukların folklor dünyasını oluşturan halk edebiyatı mahsulleri arasında; “uşağ manileri” denilen çocuk şarkıları ve tekerlemeler, lirik örnekler olarak karşımıza çıkan “okşamalar”, “leyleler” yani ninniler, “çaşırtmacalar” “yanıltmaçlar” ve “uşağ matalları” yani çocuk masalları ilgi çekmektedir. Lirik örnekler olarak karşımıza çıkan okşama ve leyle örneklerinin çoğu mani ve bölgeye özgü nazım biçimi olan hoyratlardan oluşmaktadır.¹⁴⁵

“Irak Türkmen Halk Edebiyatının kendine özgü en güçlü örnekleri hoyrat adı verilen cinaslı mani veya kesik manilerdir. Türkiye’nin Elazığ, Şanlıurfa, Diyarbakır

¹⁴² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 156.

¹⁴³ Age, s. 157.

¹⁴⁴ Age, s. 157.

¹⁴⁵ Age, s. 157.

gibi yörelerinde rastlanılan hoyrat dörtlüklerine, Azerbaycan kültür camiasında “bayatı” adı verilmektedir. Bölgede “hoyrat” veya “horyat” biçiminde de telaffuz edilen bu kelimenin sözlük anlamı hakkında kesin bir bilgi yoktur.”¹⁴⁶

“Türkmen Halk Edebiyatının, uzun hava olarak yirmiye yakın değişik ezgi seyrine sahip halk makâmı ile okunan hoyratlar, edebî metin ve ezgi ile bir bütün olarak icra edilen halk müziği ürünüdür. Ezgi seyrine göre ‘muhalif, beşiri, kesik, yolcu, ömergele, muçıla, iskenderi ve matarı’ gibi, değişik adlar alan hoyratların, ister Irak’ta, ister Irak dışında, Türkmenlerin özgün bir sanat eseri olduğu kabul edilmektedir.”¹⁴⁷

Irak Türkmenlerinin bir simgesi hâline gelen hoyrat, istisnasız Irak’taki bütün Türkmen yerleşim bölgelerinde bilinen ve sevilen, günümüzde de bütün canlılığı ile yaşayan bir nazım türüdür. Edebî açıdan başlı başına bir küçük şiir olan hoyratlarda, Irak Türkmenlerinin bütün bir dünya görüşünü, yaşama biçimini, doğumdan ölüme kadar geçen hayat evrelerini, hikmetlerini, sevinç ve hüznelerini bulabilmek mümkündür.¹⁴⁸

Türkmen hoyratı; ilk mısraı üç, dört veya beş heceli cinaslı sözlerden, ikinci, üçüncü ve dördüncü mısraları yedişer heceden oluşan, çarpıcı ve sürprizli anlamları ile bir çırpıda insanı kavrayan ve düşündüren dörtlüklerdir. Bunların arasında çok az altı, sekiz veya daha fazla mısralara sahip olan hoyratlar, cinas sanatı yönünden farklılık gösterirler. Edebî deyim olarak tam cinas, mürekkebin cinas, cinas-ı mefruk, cinas-ı lahik, cinas-ı nakıs “eksik cinas” ve “muharref cinas” gibi isimler almaktadır.¹⁴⁹

Irak Türkmen Edebiyatında hoyrat ve mani dörtlükleri, bütün bir hayat boyu iç içe yaşar; Türkmenlerin acı günlerinde, yaslarda kadınlar tarafından söylenen sazlama “ağıt yakma” dörtlüklerinde, lirizmin doruk noktasına varıldığı görülür. Biricik

¹⁴⁶ Suphi Saatçıl, *Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*, s. 309.

¹⁴⁷ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, s. 157.

¹⁴⁸ *Age*, s. 157.

¹⁴⁹ *Age*, s. 157.

yavrusunu kaybeden ananın ağzından dökülveren bir başka ağıt dörtlüğünde, beşerî duygunun en ince sızısı terennüm edilmektedir.¹⁵⁰

Irak Türkmen kültürü ve halk edebiyatının zengin mirasından biri de mani dörtlükleridir. Irak Türklerinin hayatına, gelenek ve göreneklerine, kısacası dünya görüşüne de ışık tutan mani dörtlükleri, bitmez ve tükenmez bir kaynak olarak kuşaktan kuşağa geçen bir hazinedir.¹⁵¹

Irak Türkmenlerinin zengin halk edebiyat mahsulleri arasında, bölge halkının “tapmacalar” dediği bilmeceler önemli bir yer tutmaktadır. Bir kısmı manzum olan tapmacalar gibi “eskilersözü” yani atasözleri de Irak Türkmenlerinin yaşadığı bölgelerde canlılığını sürdürmüştür.¹⁵²

Bir diğer Türkmen Halk Edebiyatı ürünleri arasında “nükteler” yani fıkralar, Molla Nasreddin nükteleri, dualar-beddualar, dilek ve temenni sözler ilgi çeker. Ancak halk edebiyatının nesir örnekleri için, bölge halkı arasında “matal” denilen masallar başta gelir. Uzun hikâye, destan veya efsâne türü açısından, Türkmenler arasında yaşayan ve günümüze kadar ulaşan örneklere tesadüf edilmemiştir.¹⁵³

Bilindiği gibi tesadüf edilen bu örneklerden tek uzun hikâye olan “Arzu ile Kamber” matalıdır. Irak Türkmen ağzının güzel nesir örneği olan bu masal, halk edebiyatı metinleri arasında verilmiştir. Türkmen Halk Edebiyatı, çocuk masalları bakımından da başka bir zenginlik arz etmektedir.¹⁵⁴

Irak’ta Türkmenlerin meydana getirdikleri yazılı edebiyat, tarih boyunca gelişerek devam etmiş ve zengin bir miras olarak günümüze ulaşmıştır. Başlangıcından günümüze kadar gelen zaman aralığında Irak Türkmenleri, 1918 yılındaki Birinci

¹⁵⁰ Age, s. 158.

¹⁵¹ Age, s. 158.

¹⁵² Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*, s. 309.

¹⁵³ Age, s. 310.

¹⁵⁴ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, s. 159.

Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Türk dünyası ile ortak devir yaşamış, yüzyıllar boyu soydaşları ile beraber aynı kaderi paylaşmışlardır.¹⁵⁵

Irak Türkmen halk edebiyatının oluşması ve zenginleşmesinin en güçlü kaynağı, halkın konuştuğu dil olmuştur. Irak'ta özellikle Arapça ile yapılan mecbûrî eğitim, kuşaktan kuşağa, Türkmenlerin konuşma dilinin zayıflamasına ve bozulmasına yol açmıştır. Türkmenlerin hiç eğitim görmeyen ve Arapçadan etkilenmeyen okumamış halk kesiminden insanların konuştukları Türkçe, okuryazar olan kişilere oranla temiz yapısını daha çok korumuştur.¹⁵⁶

Irak tarihine bakıldığında, Türklerin veya Türkmenlerin yıllarca egemenliği altında kaldığı görülür. 674 yılında Irak'ı yurt edinmiş olan Buharalılarından başlayarak Osmanlıların son günlerine kadar Türkmenler değişik devirlerde, çeşitli şartlar altında Irak'ta kendi varlıklarını ve kültürlerini sürdürmüşlerdir.¹⁵⁷

Irak'ta yüzyıllar boyu işlenen Türk kültürü, izlerini günümüze kadar sürdürmüştür. Moğol istilasından sonra Irak'ın orta ve kuzey bölgesinde Türkleşme hareketinin hızlandığı bilinmektedir. Bunun başlıca nedeni, Moğol ordularının içinde Türk boylarının çoğunlukta olmasıdır.¹⁵⁸

Müşterek Türk Edebiyatının bir parçası sayılan ve 14-16. yüzyıllar arasında gelişen Irak Türk Edebiyatının, yazı dili olarak Azerî Türkçesi veya Eski Anadolu Türkçesini kullandığı kabul edilir. Bugünkü bilgilerimize göre, Irak Türkmen Edebiyatının ilk önemli temsilcisi Nesîmî (öl. 1417)'dir.¹⁵⁹ Bu sahada yetişen, Türk dili ve kültürüne çok önemli hizmetler veren mümtaz simâlardan biri olan Seyyid

¹⁵⁵ Age, s. 159.

¹⁵⁶ Suphi Saatçi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 307.

¹⁵⁷ Fazıl Mehdi Bayat, **Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi**, TKO Yay., Ümme Basımevi, Bağdat 1984, s. 10.

¹⁵⁸ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, **Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi**, KB Yay, TDED 24, Ankara 1991, s. 1.

¹⁵⁹ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 159.

İmâdeddîn Nesîmî yaşadığı yörenin ağzını kullanarak yazdığı şiirlerle büyük ilgi görmüş ve sempati ile anılmıştır.¹⁶⁰

15. yüzyılda ferman (yarlık)ların Türkçe yazılmasından da anlaşıldığı üzere Karakoyunlular, Türkçeyi resmi dil kabul etmişlerdir. Timur döneminde ise Bağdat, Türk kültürünün hüküm sürdüğü önemli merkezlerden biri olmuştur.¹⁶¹

Türkmenlerin kültürünü, halk edebiyatını, dünya görüşünü, kimliğini ve etnik bilincini günümüze kadar ayakta tutan, canlılığını hâla koruyan bu anadildir. Bu dil o kadar güçlüdür ki, Kerkük'te Türkmenler arasında yüzyıllardan beri yaşamış olan ve yörede Hristiyan Türkmenler olarak tanınan bir koloninin Süryanî alfabesi ile yazı dilleri, ölüm törenlerinde söylenen ağıtları (kendi adlandırmaları ile madraşları), hatta incilleri bile Türkçeleşmiştir.¹⁶²

16. yüzyıla kadar dil özellikleri Azeri Türkçesine yakın olan Irak Türkmenleri, bu yüzyıldan itibaren yazı dilinde Osmanlı Türkçesi'ni benimsemişlerdir. Bu durum, Irak Türkmenlerinin ayrı bir ülkenin sınırları içerisinde bulunmasına rağmen 20. Yüzyılda da devam etmiştir. Yani Irak Türkmenleri, yazı dilinde Türkiye Türkçesini kullanmaya devam etmişlerdir.

Türk Dünyasının münâkaşa kabul etmeyen en büyük şairi ve kendi tabiri ile “Andelîb-i Şeydâ”, “Rusava-yi Sevdâ” Fuzûlî'nin asıl adı Muhammed bin Süleyman'dır.¹⁶³ 16. yüzyılda Türk Edebiyatını taçlandıran Fuzûlî'nin yetişmesi, Irak'ta Türkçe'nin ulaşabildiği seviyeyi göstermesi bakımından önemli bir kültür hadisesi kabul edilebilir. Fuzûlî'nin ortaya çıkışı, Irak'taki Türkmen kültür tarihinin yanı sıra, genel Türk Edebiyatı açısından da bir dönüm noktası sayılır.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Ziyat Akkoyunlu, *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yay, Ankara 1998, C. 4, S. A. 31, s. 122.

¹⁶¹ *Age*, s. 1.

¹⁶² Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, s. 307.

¹⁶³ Ziyat Akkoyunlu, *age*, s. 122-123.

¹⁶⁴ Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, s. 311.

16. yüzyılda Irak Türk Edebiyatı sahasında yetişen ve tezkiresi ile ünlü olan Ahdî (öl. 1598), Bağdatlı Ruhî (öl. 1605), Nevres-i Kadim (öl. 1762), Nevruzî (öl. 1795), Bedrî (1743- 1821), Erbilli Garibî (1756-1817), Esad (öl. 1833), Halis (1797- 1858/9), Hakî (öl. 1859); halk şairleri olarak Haydaroglu, Şeyhoğlu ve Nevres-i Salis gibi isimler Irak Türk Edebiyatının tanınmış temsilcileridir.¹⁶⁵

17. yüzyılda Türk şiirinin tipik karakteri “Sofiyane romantizm” idi; çünkü bu dönemde şairler Mevlana Celâledin-i Rumî’nin ve Nizâmî’nin mesnevilerini taklide koyulmuşlardır.¹⁶⁶

Bağdatlı Rûhî’nin de Nesîmî gibi Hurûfîlik inancına bağlı olduğu söylenir. Kendisine ait olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen “Hakikat-Engîz” adlı kasidesi, “Külliyât-ı Eş’âr-ı Rûhi-yi Bağdâdî” adıyla bilinen dîvânıdır.¹⁶⁷ Rûhî’nin 17 bentlik Terkîb-i Bend’i ünlüdür. Bunun yanı sıra 17. yüzyıl şairlerinden Cevrî, 18. yüzyıl şairlerinden Samî, Fehim, Kabûlî, Abdî, Naci, Leyla Hanım gibi şairlerin eserler verdiği görülmektedir.¹⁶⁸

19. yüzyılda daha güçlü bir edebî kuşağın yetiştiğini görüyoruz. Bunların arasında nesir ile ilgi çeken Safî (1809-1897), hiciv alanında büyük başarı kaydeden Şeyh Rıza (1832-1909), Urî (1832-1891) bulunmaktadır. Özellikle divan edebiyatının klasik mahsullerine yaklaşan başarılı şiirleri ile Faiz (1834-1897), Kabil (1834-1909) ve Tabiboğlu (1836-1906) bu kuşaktaki ilk akla gelen en güçlü isimlerdir.¹⁶⁹

Bu devirde “Servet-i Fünûn ekolünün yaygınlaşmasından sonra, ortaya çıkan yeni tarz şiir anlayışı, 20. yüzyılın başlarından itibaren Irak’taki Türk edebiyatını etkilemeye başlamıştır. Bu anlayışla eser veren edebiyatçılar arasında Zeynelabidin

¹⁶⁵ Age, s. 312.

¹⁶⁶ İbrahim Dâkûkî, **Irak Türkmenleri**, Güven Matbaası, Ankara 1970, s. 37.

¹⁶⁷ Ata Terzibaşı, “Rûhî’l- Bağdâdî” **Kardaşlık Dergisi**, TKO Yay, Bağdat 1962, S. 2, s. 2.

¹⁶⁸ İsmet Parmaksızoglu, “Rûhî” **Kardaşlık Dergisi**, TKO Yay, Bağdat 1968, S. 11, s. 28.

¹⁶⁹ Suphi Saatçı, **Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı**, s. 312.

(1863-1913?), Baha (1866-1948) ve Rauf Görkem (1885-1972) gibi isimler ilgi çekmektedir.”¹⁷⁰

1908 Me rutiyeti’nden sonra Bağdat, Musul, Basra ve Kerkük’te gazete ve dergilerin yayımlanmaya başlaması ile edebiyat dünyası da canlılık kazanmaya başlamıştır. Özellikle Kerkük’te çıkan Havadis gazetesi ile Maarif dergisi, edebiyatçılar için yeni bir ufuk açmıştır.  iir yanında, dil ve düşünce dünyasının zenginle mesini sağlayan nesir alanında da gelişmeler olmuştur. Bu alanda ilgi çeken yazarlar arasında gazeteci Kudsiz de Ahmed Medenî Efendi (1889-1940), ressam ve heykeltıraş Fethi Safvet Kırdar (1896-1966), Cevad Necibo lu (1893-1959) ve Ali Kemal K hyao lu önde gelen isimlerdir.¹⁷¹

Irak Türkleri, Türkiye’de başlayan dildeki sadele me hareketini takip etmişlerdir. Biraz geriden ve ağır olmakla beraber bu takip, 1975 yıllarına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra Türkmenler, Bağdat yönetimi tarafından kısıkaca alınarak Türkiye kökenli her türlü Türkçe basılı malzemeden, hatta matbuattan bile mahrum bırakılmışlardır. Türkçe yazılı kaynaklara hasret kalan Türkmenler, böylece kendi kendilerine yetme çabası içine girmi ler, sadece Türkiye radyolarının yayınından yararlanmak zorunda kalmışlardır.¹⁷²

G. 2. 4. 2.  a da  Irak Türkmen Edebiyatı

Bin yılı aşkın bir zaman diliminden beri Irak’ta yaşayan Türklerin, o oranda bir edebiyat birikimine sahip olacakları şüphesizdir. Geçmişte pekçok siyasî olaylara meydan olan bölgenin Türk kültürünün izlerini ta ıd  ı ve bütün bu çalkantılara rağmen günümüze kadar bu edebî birikimini sürdürdüğü gözlenebilmektedir.¹⁷³

¹⁷⁰ Age, s.312.

¹⁷¹ Age, s. 312.

¹⁷² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 156.

¹⁷³ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, age, s. 7.

Osmanlı Devletinin Irak topraklarından çekilmesinden sonra Türkmenlerin, Irak'ta meydana getirdikleri yazılı edebiyat gelişerek devam etmiş ve bu gelişme günümüze kadar ulaşmıştır. Irak Türkmen Edebiyatı; başlangıcından günümüze kadar ele alındığında, 1914 yılındaki Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Irak Türkmenleri Türk dünyası ile ortak devir yaşamıştır.¹⁷⁴

Irak Türk Edebiyatı Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve 1918'den sonra bölgenin işgale uğraması üzerine sarsıntı geçirmiş ve yeni filizlenmeye başlayan edebî akımların önü kesilmiştir.¹⁷⁵

1918'den sonra Anadolu'da yaşayan Türklerden, kendi istekleri dışında uzaklaşmak zorunda bırakılan Irak Türkleri, eski şiir geleneğinin devamı niteliğindeki bir tarzla yeni mahsuller vermeye devam etmişlerdir.¹⁷⁶

1918'den sonra Irak Türkmen Edebiyatı yeni bir mecraya girmiştir. 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile edebî anlamda batı ile ilişkilerini sıklaştıran Osmanlı sanatçıları, ilk mahsüllerini 1860'dan sonra verdikleri modern bir edebiyat tarzını benimsemişlerdir. Irak Türkler'i, özellikle Türkiye'de Batı tesirinde gelişerek, yeni ekoller hâlinde ortaya çıkan, böylece eski şiir geleneğinden kopan modern edebiyat dönemi başlarken, bu gelişmelerin dışında kalan Irak'taki Türk edebiyatçıları, uzun süre eski şiir geleneğini sürdürmeye devam etmişler, anavatan Türkiye'ye bağlı kalarak bir umut ışığı aramışlar ve tepkilerini bu şekilde dile getirmeye çalışmışlardır. Bu yoğun bağlılık onlar için âdeta bir hayat tarzı hâline gelerek bütün folklor ürünlerini şumullendirmiştir.¹⁷⁷ Hattâ Türkiye'den koparılanın yarattığı üzüntü, özlem ve çaresizlik, Türkmen edebiyatçılarının en çok işledikleri tema hâline gelmiş, bu durum âdeta bir hayat tarzı hâline gelerek Türkmen edebiyatının bütün kollarını etkilemiştir.

¹⁷⁴ Ali İhsan Kolcu, **Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı**, Salkımsöğüt Yay, Ankara 2004, s. 594.

¹⁷⁵ Suphi Saatçi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, s. 312-313.

¹⁷⁶ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, **age**, s. 7.

¹⁷⁷ **Age**, s. 7.

Doğum, ölüm, düğün gibi törenlerden yemek geleneğine kadar bu duygu hâkim rol oynamıştır.¹⁷⁸

Matbuatın İngilizler tarafından kontrol altına alınması, diğer yandan Türkçe eğitimin aksaması, özellikle daha ileriki yıllarda ortaya çıkacak edebî ürünlerin zaafa uğramasına yol açmıştır. Bütün bunlardan başka en büyük kısıntı da, daha önceden olduğu gibi, bütün bir imparatorluk topraklarını besleyen İstanbul mektebinden mahrum olmaktır.¹⁷⁹ Buna rağmen, kurulan Irak Kraliyetinin vatandaşları durumunda olan Irak Türklerine mensup şair ve yazarlar, dar imkânlar içinde de olsa, edebî ürünler vermeye devam etmişlerdir. Geleneklere sıkı bağlı olma hâli Irak Türkleri'nin edebiyatlarında, özellikle şiirlerinde görülen eskiye bağlılık, yine bu hislerin dışa vurulması olarak değerlendirilebilir.¹⁸⁰

“Irak Türkmen Edebiyatı’nın ünlü sanatçılarından ve mensup olduğu edebiyatın bütün inceliklerini bilen ve bu dönemde yetişen Hicrî Dede (1908- 1952) kendine has ve eski şiir geleneğine vakıf, usta bir şair olarak önemli bir yere sahiptir. Zengin halk edebiyatı birikimine sahip olduğu için eda ve üslup bakımından mahallî ağız özelliklerini koruyarak icra ettiği “Kerkük Hâtırâtı” adlı şiirinde divan tarzını halk tarzına yaklaştırarak Irak Türkmen Edebiyatı’nın en iyi örneklerinden birini vermiştir.

Eski şiir geleneğine bağlı olarak ürün veren diğer şairler; Hıdır Lütî (1880-1959), Mehmed Sadık (1886-1967), Esad Naib (1900-1993), Reşid Akif Hürmüzlü (1893-1973), Nazım Refik Koçak (1905- 1962), Osman Mazlum (1922-1995), İzzettin Abdi Beyatlı (doğ. 1922), Ali Manıfoğlu (doğ. 1927), Tefik Celal Orhan (1905-1981), ve Mehmed İzzet Hattat (1929-1991)’dir.¹⁸¹

¹⁷⁸ Ziyat Akkoyunlu, *age*, s. 125.

¹⁷⁹ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 160.

¹⁸⁰ Ziyat Akkoyunlu, *age*, s. 125.

¹⁸¹ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 160.

Türkiye’deki muasır edebiyat tarzlarını benimseyenlerin tecrübeleri, kimi zaman başarılı örnekler olduğu gibi ve bazen de kötü bir taklitten öteye geçmeyen mahsuller olmaktan kurtulamıyordu. Başarılı denemeler, belli bir kitle tarafından “öze dönüş” olarak beğeni toplarken, diğer bir kesim tarafından ise eski gelenekten kopmadığı için tepkiyle karşılanıyordu.¹⁸²

Irak’ta yaşayan Türkler için, Türkçe kaynaklara ulaşmak büyük bir dönüm noktası sayılır. Irak’ta Türkler, Türkçe kaynaklara şahsî çabaları ile ulaşacaklar veya kendi kendilerine yeteceklerdir. İngilizler tarafından kurulan Faysal Krallığı, başlangıçta Türkçe tedrisât konusunda serbestlik vermiştir. 1922’de Irak’la İngiltere arasında imzalanan anlaşma Irak’taki diğer etnik azınlıklarla birlikte Türklere de bazı haklar sağlamıştır.¹⁸³

Yayınlanan ilk anayasa metninin Arapçanın yanında Türkçe ve diğer azınlık dillerinde olduğu görülmüştür.¹⁸⁴ Irak’ta Türkçenin azınlık dili hâline geldiği dönemi takiben, 1931 yılında çıkarılan yerli diller yasasıyla Türklerin yaşadığı bölgelerde eğitimin Türkçe olacağı ve mahkemelerde yargılamanın Türkçe yapılacağı belirtilmiş, ancak 1933’te anayasaya son şekli verilirken resmî dilin Arapça olduğu ifade edilmiştir. 1936 yılından itibaren de Türkçe ile ilgili haklarda gerilemeler başlamıştır.¹⁸⁵

Irak’ta 1918’de başlayan İngiliz işgalinden sonra, 1930-1931 öğretim yılına kadar Türk bölgelerindeki ilk ve ortaokullarda Türkçe öğretim devam etmiştir. Bu dönemde Türk okullarının eğitim-öğretim müfredatı tarih dersi hariç Türkiye’dekiyle aynıdır. Ayrıca bu okulların öğretmen ve ders kitabı ihtiyacı da Türkiye’den karşılanmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² Kasim Sankehye, **Çağdaş Türkmen Şairleri**, TKM Yay, Bağdat 1988, s. 8.

¹⁸³ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, **age**, s. 10.

¹⁸⁴ **Age**, s. 10.

¹⁸⁵ Nevzat Özkan, “Irak Türk Edebî Dilinin Tarihî Gelişimi”, **Turkish Studies**, Güz, 2009, s. 92.

¹⁸⁶ **Agm**, s. 95.

Irak'ta 14 Temmuz 1958 tarihinde yapılan askerî darbe sonucu ilan edilen cumhuriyet, Türkmenler için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Azınlık olarak Türkmenler, Irak'ta artık aktif rol oynamaya başlıyordu. Monarşiyi deviren İhtilal Komuta Konseyi liderlerinin, o tarihte radyoda verdikleri beyanatlarında, Türklerin Irak'ı meydana getiren üç aslî unsurdan biri olarak kabul edilmesi, Türkleri sevindiriyor ve yeni bir dönemin açılacağına işaret ediyordu.¹⁸⁷

Bilindiği üzere, 14 Temmuz 1958 devrimiyle Irak'ta Kraliyet rejimi sona ermiş ve cumhuriyet ilân edilmiştir. Bu cumhuriyet kurulduktan sonra Irak Türkmenleri, yoksun oldukları nice haklarını elde edebilmişlerdir.¹⁸⁸

Birinci Dünya Savaşı öncesi başlayan, ancak savaşın patlak vermesi üzerine sekteye uğrayan, savaş sonrası ise Türkiye'den koparılan bölge Türkleri, bağımsız ve özgür biçimde, edebiyat mahsullerini kendi tabii seyri içinde geliştirme imkânından mahrum kalmışlardı.¹⁸⁹ Bu hakların başında Irak Türkmen tarihinde, ilk olarak Türkmençe yayın yapan bir radyo organı ortaya çıkmıştır. Radyo yayını ilk önce yarım saat, sonra iki saate uzatılmıştır. 14 Temmuz 1958'de Kraliyetin devrilmesinin ardından Türkler Irak'taki üç aslî unsurdan biri kabul edilmiş, Türkçe eğitim ve yayın serbest bırakılmıştır.¹⁹⁰ Bu çalkantıların arkasından gelen 1959'daki Kerkük katliâmı oradaki Türklerin millî şuurlarının kamçılanmasına ve yeniden canlanmasına sebep olmuştur.¹⁹¹

Irak'ta Türkler, 1959 tarihine kadar, kültür faaliyeti olarak sadece Kerkük ve Afâk adlı gazete ve dergilerle Türkçe neşriyâta sahip olabilmişlerdir. Bütün cereyan eden bu olaylara rağmen, yüzyılın başlarından ve Birinci Dünya Savaşı ile Türkiye'den

¹⁸⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 155.

¹⁸⁸ Fazıl Mehdi Bayat, Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi, s. 12.

¹⁸⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s.161.

¹⁹⁰ Fazıl Mehdi Bayat, Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi, s. 12.

¹⁹¹ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, age, s. 10.

ayrılarak, Irak Krallık döneminde yaşayan ve edebî gücünü 20. Yüzyılın ilk yarısında gösteren güçlü isimler yetişmiştir.¹⁹²

Aslında Irak Türkmen edebiyatında 1950'li yıllardan sonra, özellikle şiir alanında sadeleşme hareketinin hissedilmeye başladığı görülmektedir. Ancak 1958 yılında, Kerkük'te yayın hayatına başlayan Beşir Gazetesi ilk sayısı 23 Eylül 1958 tarihinde yayımlanmıştır. Bu, Irak'ta Türk Edebiyatı tarihi açısından önemli bir dönüm noktası sayılır. Özellikle Ata Terzibaşı'nın öncülüğünde 1924'te başlayan bu edebî canlanma, nesir alanında da sadeleşme çabalarını hızlandırmıştır.¹⁹³

Sadeleşme hareketine katılan eskiye bağlı olan Türkmen edebiyatçıları da, eski şiir tarzı ve dil anlayışının bırakılacağını ve sadeleşme akımının yavaş yavaş benimseneceğini gösteren tavırlar almışlardır.¹⁹⁴

O tarihlerde sadeleşme taraftarı olanlar ise, Ahmed Medenî Efendi (1889-1940), Fethi Safvet Kırdar (1896-1966) ve Cevad Neciboğlu (1893-1959) gibi edebiyatçılarınca, dilde başlatılan sadeleşme hareketinin gelişmesi uzun yıllar gecikmiştir. Fakat bu hareket tekrar Beşir Gazetesi ile gündeme gelmiştir.¹⁹⁵

Bu dönemin Türkmen Edebiyatının nesir alanında denemeleri ile folklor, edebiyat ve kültür tarihçisi Ata Terzibaşı, Abdulhekim Rejioğlu, İhsan Vasfi, Rıfat Yolcu, Ali Marufoğlu, hikâyeci Haşim Kasım Salihi ve Erşat Hürmüzlü gibi isimler nesir alanında sade dilin gelişmesinde önemli rol oynamışlar.¹⁹⁶

Türkmen edebiyatının nazım alanında, yeni şiir anlayışının beğeni kazanmaya başladığını söylemek de mümkündür. O tarihe kadar Divan Edebiyatı nazım kalıplarının hükümranlılığını sürdürmesine karşılık, bu gelişme, Irak Türkmen Edebiyatının yeni ufuklara doğru açılacağına bir habercisi olmuştur. Bunların arasında Tevfik Celal

¹⁹² Age, s. 10.

¹⁹³ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 160-161.

¹⁹⁴ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, age, s. 11.

¹⁹⁵ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 160-161.

¹⁹⁶ Suphi Saatçi, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, s. 313.

Orhan ve Orhan Seyfi'nin şiir anlayışını ve dilde sadeleşmenin başarılı örneklerinden, sakin, dengeli ve lirik mısralar yazan Tevfik Celal, Türkmen Edebiyatının yetiştirdiği ünlü isimlerdir.¹⁹⁷

Irak muasır Türkmen şiirinin dışında kalan, ancak sağlam bir edebiyat kültürü ile kendini yetiştiren ve Irak çağdaş Türk şiirinin önemli isimlerinden olan İzzettin Abdi Beyatlı (doğ. 1922)'dir. En çok Yahya Kemal Beyatlı'nın anlayışını benimseyen İzzettin, dilde ve edebiyat konularında düzyazılarının yanında serbest şiir denemelerinde de başarılı örnekler vermiştir.¹⁹⁸

Irak'ın Başkenti Bağdat'ta 1960 yıllarında Türkmençe bölümü açılan Bağdat Radyosu'nun Türkçe yayın yapmaya başlaması, yayın dilinin yazı dili mi yoksa konuşma dili mi olması gerektiği konusunda tartışma başlatmıştır. Ancak 7 Mayıs 1960'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın kuruluşu ve Kardeşlik Dergisinin çıkması dilde sadeleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Ata Terzibaşı ve serbest şiiri savunan Abdülhekim Rejioğlu dil konusunda aynı anlayışta birleşerek, sade bir Türkiye Türkçesini edebî dil hâline getirmişlerdir.¹⁹⁹

Irak Türkmen Edebiyatında yayımlanan ilk roman 1950'de Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından basılan Abdülhüseyin Orman'ın "Göktepe" adlı eseri, ardından Adnan Sarıkâhya'nın "Oğullarım" adlı romanı, Hazma Hamamcı'nın "Cennet Öküzleri, Yitik ve Sırmalı Pabuç" adlı iki romanı Yurt gazetesinde yayımlanmıştır.²⁰⁰

Bu sıralarda, Kardeşlik Ocağı'nın kurulması ilgi çekmeye başlar. Kardeşlik Ocağı, Bağdat'ta 1960 yılında özellikle Türkmenler için bir kültürel ve sosyal merkez olarak açılmıştır. Ocağın, defalarca düzenlemiş olduğu şiir akşamları ve edebî

¹⁹⁷ Age, s.313.

¹⁹⁸ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, age, s. 11.

¹⁹⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 162.

²⁰⁰ Faruk Faik Köprülü, "Çağdaş Türkmen Edebiyatına Bakış", Kardeş Kalemler, Nisan 2008, S.16, s. 84.

konferanslar gerçekten Türkmen Edebiyatı'nın gelişmesine iyi bir ortam hazırlamıştır. Gösterdiği bu ilgi ve ortamın başında Kardaşlık Dergisi gelmektedir.²⁰¹

İlk sayısı 1 Mayıs 1961 yılında Türkmen Kardaşlık Ocağı tarafından Bağdat'ta çıkarılan Kardaşlık Dergisi, Türkmen Edebiyatının ve kültürünün gelişmesinde, ilerlemesinde büyük rolü olmuştur.²⁰²

Irak'ta Türkmençe yayımlanan Kardaşlık Dergisi, Türkmen edebiyatındaki rolü Türkmen hikâyecilik tarihini izlemekle daha açık görünür. Derginin çıkışından on yıl önce Türkmençe bir romanın yayımlanması imkânsızdı. Fakat Türkmen Edebiyatı için yeni bir ufuk açan Kardaşlık, çıkışından beri Türkmen kültür bilincini, okurların istek ve arzularını yapmak için elinden gelen çabayı harcamıştır.²⁰³

“Kardaşlık dergisinin yaprakları arasında, dilde sadeleşmenin ve yeni şiir anlayışının yaygınlaşmasını görebilmek mümkündür. Bu sırada sadeleşme hareketine, eski tarz şiir geleneğine bağlı olan bazı ünlü isimlerin destek vermesi ve bazılarının ise bu yeni akıma katılması, bu hareketi hızlandırmıştır. Bunların arasında Reşit Akif Hürmüzlü ve Esad Naib gibi isimlerin katılması da, bu akımın zaferini ilân eden önemli bir gelişme sayılır.”²⁰⁴

Bu tarihlerde Irak Türk Edebiyatında artık serbest şiirin de varlık göstermeye başlaması, yeni bir tartışma ortamı açmıştır. Aslında yeni şiir dilinin edebiyatçılar arasında yayılması, Beşir gazetesinin yayın hayatına girmesiyle başlamıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra Beşir gazetesinin ilk sayısı 23 Eylül 1958 tarihinde haftalık edebiyat gazetesi olarak çıkarılmıştır.²⁰⁵

Beşir gazetesinin, Türkmen Edebiyatının gelişmesinde ve ilerlemesinde büyük rolü olmuş, gazetenin çıkmasıyla edebî konulara iyice önem verilmiş, hiçbir konu

²⁰¹ Fazıl Mehdi Bayat, **Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi**, s. 13.

²⁰² **Age**, s. 13.

²⁰³ **Age**, s. 15.

²⁰⁴ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 162.

²⁰⁵ Fazıl Mehdi Bayat, **Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi**, s. 15.

edebiyat kadar ele alınmamıştır. Ancak bu gazetenin sadece yirmi altı sayısı çıkmış, daha sonra Irak rejimi tarafından durdurulmuştur.²⁰⁶

Beşir gazetesinde yayımlanan ilk serbest şiir örneklerine “özbaşına şiir” denilmesi, bu tarzın Irak Türkleri arasında daha adının dahi bilinmediğini göstermektedir. Serbest şiirin Kardaşlık dergisinde örneklerinin büyük oranda görülmeye başlanması, bu konudaki tartışmaları hızlandırmış ve sertleştirmiştir.²⁰⁷

Türkmenlerin yayımlanan iki gazetesi uzun süre yayın hayatına devam etmiştir. Bunlar Afâk ve Kerkük gazeteleridir. Afâk gazetesinin ilk sayısı 8 Mayıs 1954’te Kerkük’te çıkmıştır. Gazetede dinî konular oldukça ağır basmaktadır. Bu gazete beş yıla yakın bir süre içerisinde piyasada devam etmiş, ancak 27 Mart 1959’da çıkan 202’nci sayı son sayısı olarak durdurulmuştur.²⁰⁸

“24 Ocak 1970 tarihinde, İhtilal Komuta Konseyi tarafından Irak Türklerine kültürel haklar tanındı. Buna göre haftalık bir siyasî gazete ile aylık bir edebî dergi çıkarılacak, Türk bölgelerindeki ilkokullarda Türkmence eğitim yapılacak, Türkmen Yazarlar Birliği kurulacak, radyo ve televizyon yayınlarının arttırılmasına gidilecekti. Ancak verilen bu hakların bir kısmı yerine getirildi, ancak çoğu beklenen şekilde yerine getirilmedi. Tanınan hakların bir kısmı da bir yıl sonra, yani 1971’de uydurma gerekçelerle uygulamadan kaldırıldı.”²⁰⁹

Irak Türkmenlerin ikinci gazetesi olan Kerkük gazetesi, 12 Ekim 1926’da Kerkük’te haftalık siyasî Türkmence gazete olarak, ilk önce Vecdi daha sonra Hicrî Dede tarafından çıkarılmıştır. Gazete Arapça ve Türkçe olmak üzere iki dilde çıkarılmaya başlanmış, Kerkük gazetesi birçok Türkmen şair ve yazarları için bir kalem

²⁰⁶ Age, s. 17.

²⁰⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 162.

²⁰⁸ Fazıl Mehdi Bayat, Irak’ta Türkmen Edebiyatı Tarihi, s. 17.

²⁰⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 155.

meydanı olmuştur. Yine Türkmen Edebiyatını yakından ilgilendiren Kerkük gazetesi, 1973 yılında durdululmuştur.²¹⁰

Irak Türk Edebiyatında ve özellikle bu tarihlerde artık serbest şiirin de varlık göstermeye başlaması ve yeni bir tartışma ortamına yol açmıştır. Aslında yeni şiir dilinin edebiyatçılar arasında yayılması, bu gazetelerin yayın hayatına girmesiyle başlamıştır.²¹¹

Irak Türkmenlerin yayın organı olan Kardaşlık dergisinde ilk yayına başladığı 1961'den 1968'e kadar 18 hikâye neşredilmiştir. Irak'ta çıkan değişik gazete ve dergilerde ise Haziran 1970'ten, Haziran 1988'e kadar 140 hikâye çıkmış ve 4 roman tefrika edilmiştir.²¹²

Ancak Irak Türklerinin kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan Kardaşlık dergisi, İhtilâl Komuta Konseyi'nin 156 sayılı ve 6 Şubat 1977 tarihli kararı ile Baas yanlısı bir heyete teslim edildi. Böylece Kardaşlık dergisi, Bass hükümetinin güdümüne girerek o tarihten sonra önemini kaybetmiş oldu.²¹³

Türkmen Edebiyatı'nda eski şiir geleneğini savunan Ata Terzibaşı, serbest şiiri, ilkel şiirin tekrarı olarak kabul etmiştir. Gerçek şiir yazmanın fitrî kabiliyet ve meleke isteyen zor bir iş olduğunu iddia etmekte, buna karşılık serbest şiirin, her aydının yazabileceği bir iş olduğunu dile getirmektedir.²¹⁴

Serbest şiirin Türkmen Edebiyatında en güçlü isimlerinden olan Nesrin Erbil ile Salah Nevres'tir. Edebiyatta yeni cereyanları benimseyenlerin bir temsilcisi ve bu anlayışın en hamasi savunucusu olan Salah Nevres, görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

²¹⁰ Fazıl Mehdi Bayat, **Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi**, s. 17.

²¹¹ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s. 162.

²¹² Nevzat Özkan, **agm**, s. 103.

²¹³ **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, s.155.

²¹⁴ Ata Terzibaşı, "Saçma Şiir" **Kardaşlık Dergisi**, TKO Yay, Bağdat 1965, S. 3, s. 29.

“Zaman geçtikçe her şeyin ilerliyeceğini, aksi takdirde bu asırda yaşamının manasız olacağını belirterek, bizler koskoca bir milletiz hem de zengin ve temiz bir dilimiz var, kendi dilimiz dururken yabancı dillerin dilencisi olmak ünümüze yakışır mı acaba, eski tarz şiir yazarlar ayrı bir devirde ve ayrı tesirler altında yaşadılar; bizim devrimiz başka ve yaşadığımız zaman bambaşkadır. Böylece eskilerin kullandıkları bizim olmayan kalıplardan yalnız yeni şiir akımları ile kurtarabilmektedir.”²¹⁵ Irak Türkmen Edebiyatında bu tartışmalara rağmen şiir yazma geleneği, bu iki görüş neticesinde devam etmiştir.

Irak Türkleri arasında yetişen ister eski geleneğe bağlı ister yeni cereyanları takip eden şairlerin hemen hemen hepsi halk edebiyatı motiflerini eserlerine az çok aksettirmişlerdir. Bunların arasında daha fazla alâkadar olan Mustafa Gökkaya ve Nâsîh Bezirgân gibi bazı şairler halk edebiyatı mahsulleriyle şiir yazmaya daha fazla itina göstermişlerdir.²¹⁶

Türkçe eğitim ve öğretim konusunda şunu da ifade etmek yerinde olur, Türk dünyasının, Türkçe eğitim haklarından mahrum kalan tek ve önemli bir parçası olan Irak Türkleri’dir. Yazı dilinde Türkiye Türkçesini kullanan Irak Türkmen edebiyatçılarının özellikle en büyük sıkıntıları Türkçe eğitimden mahrum ve yoksul kalmalarıdır. Diğer yandan Türkiye’deki neşriyatın Irak’a hiçbir şekilde sokulmasına izin verilmemesi, Irak Türkmen edebiyatçılarını, tarih boyunca Türkmenlerin beslenmiş oldukları çok zengin bir kültürel kaynaktan da mahrum bırakmıştır.

Irak Türkmen Edebiyatının, nesir alanındaki gelişme, hiç şüphesiz matbaanın kurulması ile başlamıştır. İlk olarak Kerkük’te Havadis gazetesi ve Maarif dergisinin yayımlanması, nesir hayatına canlılık getirmiştir. Bu dönemde nesir alanında yazıları ve denemeleri ile ilgi çeken isimlerin başında Kudsîzâde Ahmad Medenî Efendi (1889-

²¹⁵ Salah Nevres, “Eski ve Yeni Şiir”, **Kardaşlık Dergisi**, TKO yay, Bağdat 1967, S. 12, s. 27.

²¹⁶ **Age**, s. 130-131.

1940), Fethi Safvet Kirdar (1896-1966), Ali Kemal Kâhyaoğlu ve Cevad Nesiboğlu (doğ.1959) gibi isimlerdir.²¹⁷

Irak Türk Edebiyatı, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra nesir alanında büyük canlılık yaşamıştır. Bu dönemde fıkra, gezi notları, aktüalite ve magazin yazıları ile İhsan Vasfî olgun yazıları ile folklor, edebiyat ve kültür tarihçisi Ata Terzibaşı, fikrî ve edebî yazılan ile Rıfat yolcu, deneme ve hikâyeleri ile Ali Marufoğlu ayrıca hikâye türünü yerleştiren Haşim Kasım Salihi, düşünce ve fikir yazıları, tarihî araştırma, eleştiri ve denemeleri ile Erşat Hürmüzlü gibi Türkmen Edebiyatına canlılık kazandıran isimlerdir.²¹⁸

Yukarıda tanıtmaya çalıştığımız Irak Türkmen Edebiyatı'ndan tabî ki sadece bahsedilen örneklerle sınırlı kalmamaktadır.

Irak Türkmen Edebiyatı bu ferdî mahsullerinin yanısıra çok zengin bir Anonim Halk Edebiyatı'na sahip olan Türkmenler Halk Edebiyatı üslûbuyla yazan şairler Türk kültürünün en canlı kaynakları sayılan (atasözü, deyimler, bilmeceler, masalar) Türkmenlerin bir kültür hazinesini ihtiva etmektedir.²¹⁹

Irak Türkmen Edebiyatçıları olarak birçok şair ve yazarda Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Bunların arasında Iraklı Türkmen edebiyatçıları olarak Türkiye'de üne kavuşan Hâşim Nâhid Erbil (1880-1959?), Mehmed Râsih Öztürkmen (1889-1936), Necmettin Esin (1912-1987), Ömer Öztürkmen (1929) ve oyun yazarı olan Devlet Tiyatroları sanatçısı İsmet Hürmüzlü (1938-2013) bunların arasında ilgi çeken güçlü isimlerdir.²²⁰

“Irak'ta, 1991 Körfez Savaşı ve 2003 Amerikan işgalinin ardından Türkçe yayınlarda bir duraklama yaşanmıştır. Ancak Irak Türklerinin yeni şartlara göre

²¹⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, s. 164.

²¹⁸ Age, s. 164.

²¹⁹ Ziyat Akkoyunlu, age, s. 133.

²²⁰ Suphi Saatçı, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, s.313.

organize olmalarının ardından Türkçe süreli yayınların ve kitap basımının artmaya başladığı görülmektedir. 1991-2003 yılları arasında 30 kadar kitap fotokopi yoluyla çoğaltılmış, bir o kadar kitap da baskıdan çıkmıştır. Bu kitapların büyük bir bölümü şiir veya akademik nitelikli çalışmalardır. Aynı dönemde 15 kadar bülten, gazete ve dergide şiirler, aktüel yazılar ve hikâyeler yayımlanmıştır.”²²¹

Türkçe, Irak coğrafyasında, köklü ve eski dillerden biridir. Türkmenlerin dilinin, son 80 yıldır azınlık dili durumuna düştüğü Irak’ta; 500 yıllık devlet dili, 1500 yıla yaklaşan konuşma dili, 600 yıllık bir yazı ve kültür dili sayılmaktadır. Kullanılan Türkçe, bir edebî dil olarak büyük şairlerin kalemî sayesinde zirve yaparak tüm Türk dünyasında okunan eserlere kaynaklık etmiştir.²²²

²²¹ Nevzat Özkan, **agm**, s. 104.

²²² **Agm**, s. 104-105.

I. BÖLÜM: HASAN GÖREM'İN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

I. 1. Hayatı

1924 yılında Tuzhurmatu'da hayata gözlerini açan Hasan Görem'in soy kütüğü şöyledir: Hasan İbn Veli İbn Ali İbn Demirci İbn Vahid, ailesi ise Demirci Ali oğulları adıyla tanınır. Hasan Görem'in dedesi Demirci Ali, babasının adı ise Veli'dir. Babası Veli "Demirci Ali Veli" lakabıyla tanınmıştır. Tuzhurmatu'da eski gelenek ve göreneklere göre birini tanımak için, onun soy kütüğünü bilmek yeterliydi.²²³

Şair, daha çocuk yaştayken yakalanmış olduğu çiçek hastalığı sonunda gözlerini kaybeder. Görem'in anlattığına göre, dünyaya geldikten sonra kırk gün süren rahatsızlığı sonucunda gözlerini kaybeder. Gözlerini kaybetmesi aniden rahatsızlanmasından mı yoksa sakat doğmasından mı, hâlâ tam olarak aydınlığa kavuşmuş değildir. Elbette ki bu durum da ister istemez bizleri kuşkuya sürüklemektedir. Bu konuyu şair hayattayken, ona sorup tam olarak açığa kavuşturanların olmaması da üzücüdür. Bu acı olay şairin yaşam sevincini almamış; aksine onun hayata daha sıkı sarılmasını ve tüm insanlık adına azim ve istikrarla çalışmasını sağlamıştır.

Hasan Görem içine kapanık bir kişiliğe sahip değildir, aksine insanlarla diyalog kurmayı seven, onlarla kolayca kaynaşabilen, gerekirse onların problemlerini dinleyip sorunlarına çözüm bulmaya çalışan bir gençtir. Çeşitli tecrübelerden yola çıkarak kendi halkının kültürel yapısını daha iyi analiz edebilmenin yolunun, başka halkların dil, kültür ve coğrafyalarını tanıyıp öğrenmekten geçtiğini anlamaktadır.²²⁴

Görem'in ilk büyük başarılarından biri, Farsçayı kısa bir sürede mükemmel bir şekilde öğrenmesidir. Farsça, Arapça ve Türkçeyi öğrenip konuşmasına rağmen dünyayı ilim, siyaset ve genel kültür açısından daha iyi tanıyabilmek adına, evrenin ortak dili

²²³ Muhsin Kevser, "Hasan Görem", **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1241, s. 4.

²²⁴ **Agm**, s. 4.

olarak kabul edilen İngilizceyi öğrenmeye karar verir. Bu dili öğrenir öğrenmez, Irak petrol şirketinde çalışan yabancılarla özellikle de İngilizlerle dostluk kurması sayesinde, İngilizcesini daha çok geliştirme şansını yakalamış; otuzlu yaşlarında da artık bu dili mükemmel derecede konuşur hâle gelmiştir.²²⁵

Tuz Lisesi'nde okuyan öğrenciler, çoğu zaman bilmedikleri İngilizce kelimelerin anlamlarını Görem'e sorar ondan öğrenirlerdi. Görem, küçük bir radyo aracılığıyla, dünyadaki gelişmeleri takip etmekle kalmamış aynı zamanda birçok toplumun kültür ile geleneklerini analiz edip değerlendirmesini yaparak kendi halkına tanıtmaya fırsatını yakalamıştır. Yabancı dilleri öğrenmenin yanı sıra edebiyat, tarih ve din bilgisine merak salan Görem, bu alanlarda da değişik dillerdeki birçok esere arkadaşların aracılığıyla vakıf olmuştur.²²⁶

Tuzhurmatu'da edebî hayatın temeli 20. yüzyılın 40'lı ile 50'li yıllarında atılmıştır. Bunun nedeni; 19. yüzyılda okuma-yazma oranı çok düşük olduğundan ancak bazı mollalar evlerinde kurdukları “molla mektebi” denilen dersanelerde iyi-kötü alfabeyi öğrenmiş ve Kuran'ı Kerim'in de bir veya iki bölümünü okumuşlardır. Bunlara örnek olarak dersane sahiplerinden Molla İlyas Merdanî (1863-1931) gösterilebilir.²²⁷

O dönemde molla mekteplerinde okuyan çocukların sayısı parmak ile gösterilecek kadar azdır. Çünkü halk genellikle tarım ve hayvancılıkla geçimini sağladığından, ailelerin çoğu çocuklarını ya kısa vadeyle okula gönderir ya da hiç göndermezler. Özellikle de mahsul toplama zamanı geldiğinde, ailelerin çocuklarına ihtiyaçları olduğundan, onları eğitimlerinden alıkoyarlar ve böylece halk arasında okuma-yazma oranının gerilediği döneme girilir. Ancak daha sonra devlet bu problemi

²²⁵ Agm, s. 4.

²²⁶ Agm, s. 4.

²²⁷ Muhsin Kevser, “Tuzhurmatu'da Edebî Hayât'ın Başlangıcı”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2003, S. 1309, s. 7.

çözme yollarına başvurmuş ve toplum içindeki eğitim sisteminin yeniden yapılanması üzerinde çalışmıştır.²²⁸

Tuzhurmatu’da ilk resmi okul 20. yüzyılın başlarında başlamış ilk olarak okulda Türkçe okutulan dersler ilkokul dördüncü sınıfa kadardır; daha sonra beşinci ile altıncı sınıflar açılmıştır. İlkokul eğitimi tamamlayan öğrenciler tahsiline ya Kerkük’te devam eder ya da okulda gördüğü temel derslerle yetinerek kendi çabasıyla kendini geliştirirler. Din ve tarih derslerine meraklı olan öğrenciler, okullarda ders almaya devam ederler, kimileri de edebiyata merak salıp şiir, roman kitaplarını okumakla yetinirler. Öğrenciler arasında şiir yeteneği olan kimileriye şiir yazmaya devam ederler. Bunların yanı sıra hiç okul görmeden yalnız okur-yazar kimselerle dostluk kurup onlardan veya radyo vasıtası ile birçok edebiyat kitabı ve şiir mecmuasını dinlemek suretiyle kendini yetiştiren ve birinci sınıf edebiyatçı seviyesine yükselenler de vardır, buna örnek olarak şair Hasan Görem gösterilebilir.²²⁹

Şair, “Rü’yâ” kitabındaki şiirleri, tamamen gerçek olaylardan esinlenerek kaleme almıştır. Gerçek olayları şiirlerine konu etmesi, onun hakiki başarıya imza atmasını sağlamıştır.

Yaşadığımız âlemin betimlenmesine gelince, dört bir yanı hissedip o evreni en güzel şekilde tarif etmek kadar güç bir şey olmasa gerek. Şair hayatında hiç görmediği âlemi, en anlamlı ve hayat dolu sözleriyle tasvir edip ona yaşam katmayı başarmıştır. Sadece bununla kalmayıp şiirlerine, insan ruhunu en ince ayrıntısıyla işleyerek konu etmeyi başarmış ve böylece şiir dünyasını en yükseklerle taşıyabilmiştir.²³⁰

Surette beşer sireti hayvân huyu akrep

²²⁸ Agm, s. 7.

²²⁹ Agm, s. 7.

²³⁰ Necat Muhamet Tuzlu, “Hasan Görem Rü’yâ Peşinde”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM, Bağdat, Eylül 1992. S. 1092, s. 8.

İnsân mı bilir nefsin bir ayiini sanmaz²³¹

Görem'in ölümü, soğuk, yağmurlu bir kış gününe rast geldiği için, cenazesine pek kimse katılamamış, dolayısıyla şair sönük bir cenaze merasimiyle 1995 yılının Aralık ayının 12'sinde, Tuzhurmatu'nun büyük mezarlığına defnedilmiştir. Sevenlerinin öldüğünde "Göm üstadım göm, kalbine hicranı bütün derd ve meleli" dedikleri şair, ebediyete giderken sevenlerin kalbinde şu acı dolu mısraları bırakmıştır.²³²

Eğer gittimse dünyadan gider elbette her insan

Ümidim var unutmazlar beni ahhâb-ı ehvânım²³³

I. 2. Edebî Şahsiyeti ve Üslûbu

Hasan Görem, gözleri görmediği için edebiyat alanında başta Fuzuli, Ziya Paşa ve Namık Kemal olmak üzere birçok ünlü şairin divanını, Osmanlıcayı mükemmel bir şekilde okuyup yazan arkadaşlarından dinlemiştir. Bunun yanı sıra ilerlediği yolda arkadaşları Hayrula Ali Belav, hocası Rıza Musa Kasap Bey'den feyz almıştır.²³⁴

Tuzhurmatu'da dostluk kurduğu, sohbet ettiği aydınlara ünlü El Kindi tablosunun çizeri ünlü ressam ve eğitimci Muhammet Mehdi, heykeltıraş ve ressam Ali Kanber Özdemir, Tuz Lisesi'nde 1950'li yıllarda İngilizce öğretmenliği yapan Abdülhüseyin Cafer Tuzlu, Vehbi Aksu ve Tuz hastanesi müdürü Dr. Salim Doğramacı gibi kişileri örnek olarak verebiliriz. Ayrıca Görem, tanınmış Kerkük şairlerinden Hicri Dede, Hızır Lütfi, Muhammet Sadık gibi şairlerin meclislerinde de bulunmuştur.²³⁵

Şairin yakın arkadaşı ve akrabası olan Mehdi Cafer'den öğrendiğimiz bilgilere göre, Görem; 14 Temmuz 1954'te Irak'ta kraliyet dönemi başkanlarından Nuri Said ile görüşmüş, N. Said bu görüşme sırasında talep ettiği isteklerini kabul etmiş ve Hasan

²³¹ Hasan Görem, **Rü'yâ**, Irak Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Yay, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Bağdat 2000, s. 42.

²³² Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²³³ Rü'yâ, s. 90.

²³⁴ Muhsin Kevser, **agm**, s.3.

²³⁵ Muhsin Kevser, "Hasan Görem" **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1241, s. 4.

Görem'i "El-Maarif"te (Milli Eğitim Bakanlığı) görevlendirmiştir. Fakat bu görevlendirme bir hafta içinde cumhuriyetçilerin hükümete darbe yapıp iktidarı ele geçirmesinden dolayı gerçekleşmemiştir.²³⁶

Yine Cafer, Görem ile ilgili şu anekdotu bizimle paylaşmıştır:

"Irak'taki Türk Konsolosluğu tarafından düzenlenen bir davete Görem de katılmış, içeri girdiği sırada konsolos ayağa kalkarak Görem'i kapıda karşılamış. Bu karşılama orada bulunan bazı davetlilerin hoşuna gitmemiş, bu hususta konsolosun cevabı "Ben bu adamdan bir kelime ile her şeyi anlıyorum."²³⁷

Görem kimi devlet, siyaset ve din adamları ile görüşmüştür. Geniş kültürü, akli ve zekâsı, nazik konuşması sayesinde kendisini kabul ettirmiş, onlardan saygı ve hürmet görerek dostluklarını kazanmıştır.

1922'de Birinci Dünya Savaşı sonunda, üç imparatorluk (Alman, Avusturalya ve Osmanlı) çökme noktasına gelmiş, Osmanlı Devleti topraklarını kaybedip yeryüzünden silindiği için, Osmanlı Devleti gücünü kaybetmiştir. Osmanlı yuvarlak masa toplantılarında müttefik devletler tarafından alay konusu hâline gelmiş ve onlara göre dört yüz yılı aşkın, bir zamanlar kendilerini korkudan uykusuz bırakan şimdi ise "hasta adam" olarak adlandırdıkları Osmanlı Devleti artık ölmüştür.²³⁸

Osmanlı Devletinin ve Türklerin kaderini sonlandırmayı düşünen müttefik kuvvetler, İzmir, İstanbul gibi birçok şehri işgal altında tutarak, tarihten tamamen silme çabasındaydılar. Ancak müttefik devletlerin planlandıkları bu projeler; 1919 yılında Türklerin topraklarını kurtarmak ve milletini özgürlüğe kavuşturmak çabasıyla giriştikleri mücadele sonucunda 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla son bulmuştur.²³⁹

²³⁶ Mehdi Sadık Cafer ile yaptığımız görüşmeden aynen aktarılmıştır.

²³⁷ Mehdi Sadık Cafer.

²³⁸ Muhsin Kevser, "Hasan Görem" **Yurt gazatesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1244, s. 3.

²³⁹ **Agm**, s. 3.

Hasan Görem, küçük yaşta cephe ve meydan muharebelerinin haberlerini büyüklerinden duyuyor ve onların anlamını kavramaya çalışarak değerlendiriyordu. Görem on yedi yaşına bastığında; 1939 yılında dünyayı kasıp kavuran Alman milliyetçiliği ile başlayan İkinci Dünya Savaşı'na tanık olur. Yeni tarihin bu heyecanlı devresinde, önemli olaylar ve çarpıcı haberler herkes gibi Görem'i de etkileyip düşündürüyor; şair, olup bitenlerden sonuçlar çıkarıp değerlendirmeler yaparak çözüm üretmeye çalışıyordu. Dolayısıyla Görem, hayal ettiği dünyanın nasıl oluşabileceği üzerine “Bu tablo karanlık mı, yoksa aydınlık mı?” diye sıklıkla düşünüyordu.²⁴⁰

Hasan Görem'in hayal dünyasına bakıldığında belli ipuçlarına kısmen ulaşılabilir. Ancak Görem'in hayatının sonuna kadar çizmiş olduğu tabloya bakıldığında tamamen umutlu ve huzur dolu bir dünya görülebilir. Şiirleri okuduğunda milletine olan sevgisi ve onları ilme, öğrenmeye teşvik ettiği görülebilir. O çizdiği edebî şiir tablolarında değişik renkler kullanmış, bunun yanı sıra yazdığı şiirlerinde değişik konulara değinmiştir. Şair çoğu zaman millet, memleket kavramlarını iki ana çizgi doğrultusunda incelemiştir. Bu, insan yetiştirme arzusu ile hızla ilerleyen ilim ve teknolojiye ayak uydurma çabasında olan memleketin ilerlemesine katkıda bulunma arzusudur. Görem'in millet ve memleket şiirlerinde, kendisi için esas unsurlar olarak telakki ettiği “kurtuluş” ve “özgürlük” temaları incelenmiştir.²⁴¹ Bu temalarla ilgili olarak Görem'in şiirlerinde ifade ettiği bazı sözleri hayata geçirip geçiremediği merak konusudur.

Bu konuyu ele almak için biraz geriye gitmek yerinde olur. 1946 yılının Temmuz ayında, tarihe damgasını vuran büyük bir din adamı olan müçtehid Ayetullah Abdulkerim Zencanî, Tuzhurmatu'ya gelir. Buraya gelen din adamı, Tuz halkı tarafından büyük sevinç ve coşku ile karşılanır. Görem halkına hizmet etmek amacıyla

²⁴⁰ Agm, s. 3.

²⁴¹ Agm, s. 3.

bu zatın gelişini şiirlerle anlatır ayrıca onun Farsça yazılmış “Zencanî Filistin Gezisi” adlı eserini de Türkçeye çevirir. Bunun yanı sıra kendi halkı için bir şeyler yapmak ve onların bazı ihtiyaç ve isteklerini gidermek amacıyla, din adamı Ayetullah Abdulkerim Zencanî’den bazı taleplerde bulunmuş ve bu taleplerini şu dizelerle ifade etmiştir.²⁴²

Yazık yok k’ahrabası gasp edilmiş suyu hep halkın

Ümidim var yakınlarda sevin sin milletin canı

Üçüncü mektebe var ihtiyacı Tuz’un bugün mâlum

Bu mekteple olur ikmâl bize her ilim noksanı²⁴³

Görem’in; kendi rahatsızlığını ve isteklerini düşünmezken, halkın refahı için maddî imkânların sağlanmasının yanı sıra, toplumun en temel ihtiyacı olan su, elektrik vs. durumların temin edilmesini, ayrıca gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşabilmeleri için okul, eğitim-öğretim vb. merkezlerin açılmasını talep ettiğini görmekteyiz. Oysa şair, din adamı olan Ayetullah Abdulkerim Zencanî’nin ziyaretinden yararlanarak sadece kendi taleplerini dile getirebilirdi, ama bu durum onu büyük şair olmaktan alıkoyardı.²⁴⁴

Muhakkak şahsi derdimden şikâyet etmedim etmem

Zavallı halkın ahvâlın görürken çekilir kanım²⁴⁵

Ömrünün baharını gam ve kederle geçiren şairimiz, yaşının ilerlediği dönemlerde hayatta karşılaştığı birtakım olumsuzluklardan yorulduğu için, bu durumu 1988’de, yakın dostu Rıza Musa Kasapoğlu’nun isteği üzerine “Usandım” başlıklı şiirinde şu şekilde dile getirmiştir.²⁴⁶

²⁴² Agm, s. 3.

²⁴³ “Zencanî’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir, Görem’in **Rü’ya** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem’in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

²⁴⁴ Muhsin Kevser, **agm**, s. 3.

²⁴⁵ “Zencanî’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiirin devamıdır.

²⁴⁶ Muhsin Kevser, “Hasan Görem” **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1252, s. 3.

Her türlü elem geldi bana câhil yüzünden
Her akrâbadan belki de kardeşten usandım
Ben iyiliğin istediğim aksime çıktı
Dostum dediğim kasdına düşmandan usandım²⁴⁷

Hayatı boyunca engellerle karşılaşan Görem, tüm bu engeller ve zulümlerden yılmadığı gibi topluma sırtını dönmemiştir; aksine bunlarla mücadele etmiştir. O, öğrendiği ilmi kendisiyle değil toplumla paylaşmayı gâye edinmiştir. Âbu-l Elâ'nın sözlerinden yola çıkan Üsküdarlı şair Ali Rıza El-Arslan'ın Görem'i karamsar bir şair olarak tanımladığı görülür; ancak bu tanımı, Arap şair Âbu-l Elâ Al -Muâri eleştirmiş ve Görem, buna 1988 yılında kaleme almış olduğu “Bir Dostla Sohbet” adlı şiiriyle cevap vermiştir.²⁴⁸

Dostum yeter artık bu kadar eyleme feryâd
Gam bahsini terket bu zaman şâd olalım şâd
Kahreyle bütün kahri seâdet nedir anla
Lütfen edelim bir yeni sohbet yarın icâd
Versin o zamân sözlerimiz herkese fâyda
Olsun orada bizlere ilim öğretene üstâd²⁴⁹

Görem, verimsiz ve “medeniyet”ten yoksun bir ortamda yetişmesine rağmen, tıpkı değeri yüksek bir tür ağaca benzer. O ağaç, büyüyüp geliştikçe boy atar, kök salıp güçlenir ve nihayet etrafına nefis kokan meyveleriyle mutluluk kaynağı olur. O ağaçtan alınan meyveler sadece dost ve sevilenlerle paylaşılmamış aynı zamanda düşmanlara da ikram edilmiştir. İşte Görem, tıpkı değeri “mükemmel bir ağaç” gibi herkesin gönlünü ilme, hoşgörüyü, ıslaha, aydınlanmaya, sevgiye ve mutlu bir “istikbâl”e davet etmiştir.

²⁴⁷ Rü'yâ, s. 55-56.

²⁴⁸ Muhsin Kevser, “Hasan Görem” **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1253, s. 3.

²⁴⁹ Rü'yâ, s. 45.

Şairin görüşleri, üstün zekâ ve nezaketi, ince üsluplu tavrı, genç yaştayken kaleme almış olduğu anlam dolu şiirleri herkes tarafından doğru anlaşılmamış, hatta çeşitli suçlamalarla da karşı karşıya kalmıştır.

Şair; dertlerini, yaralarını saramadan, ileride şafağın söküşünü ve güneşin yüzünü göremeden ebediyete intikâl etmiştir. Ancak bugün, ömür boyu yorulmadan çalıştığı o yüce mefkûre ile prensipleri, din-dil ayırmaksızın millet uğruna söylediği o kutsal şiirlerini bir emanet olarak kalbinde, vicdanında taşıyan, onları gözü gibi koruyup ezbere okuyan, gerektiğinde mis kokulu gül suyu gibi her tarafa yaymaya çalışan, az da olsa sağduyulu ve vefalı öğrencileri vardır. Dostları ve yakınları da, bir gün kendisinin şiirlerinde ifade etmeye çalıştığı fikirlerinin anlaşılacağını düşünürler.

Görem, milleti ve yurdu için çalışmaları neticesinde amaç edindiği başarılı günlerini görmeden ve hayallerine ulaşmadan hayata gözlerini yummuştur. Yetmiş üç senelik ömründe pek çok şiirler yazmış ama ne yazık ki bunların bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da başkalarının adına yayınlanmıştır.²⁵⁰

Tuzhurmatu’da edebî hayat, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yeniden 1940’lı yıllarda canlanmaya başlamıştır. 19. yüzyılda okuma-yazmaya olan ilgi azdır. Ayrıca bazı mollaların evlerinde kurdukları “molla mektebi” denilen dershanelerde iyi-kötü alfabe öğretilmekte ve Kuran’ı Kerim’in de bir veya iki bölümü ezberletilmektedir. İlk molla mekteplerinden biri olarak meşhur Molla İlyas Merdanî (1863-1931)’nin mektebi örnek olarak gösterilebilir.

Türkçe, Farsça, Arapça ve İngilizceye hâkim olmasının yanı sıra Türk Dili ve Edebiyatında da geniş bilgi sahibi olan Görem, dinî konularda da iyi bilgiye sahip olduğundan, şeyh Muhammet Ali Gence, onu devamlı olarak minbere çıkıp nutuk ve dinî konularda vaaz vermesi için teşvik ediyordu.²⁵¹

²⁵⁰ Muhsin Kevser, **agm**, s. 3.

²⁵¹ Muhsin Kevser, **agm**, s. 7.

Gence'nin, teşviki üzerine Görem minberlere çıkıp vaaz yoluyla İslâmiyet'in gerçek yüzünü halka anlatmaya çalışıyordu. Tuz toplumunda baş gösteren kimi hastalıklar ile batıl inançları teşhis edip onlar için, İslâm dininde tavsiye edilen sağlıklı ilaçları tavsiye ederek halkını bilgilendiriyordu. Tam bu yıllarda Görem'in dine olan derin duyguları filizlenmiş ve giderek dinî konularda artan bilgisiyle beraber pekişmişti de denilebilir. Bu yıllarda camide verdiği vaaz ile nutuklar, halk tarafından en beğenilen ve rağbet gören, dinî, içtimaî ve edebî nutuklar olmuştur.²⁵²

Şairin edebî hayatına göz atacak olursak, daha sekiz ve on yaşlarındayken babası ve çevresinden sevdiği kitapları dinlemiş, kimilerini de meraktan okutup dinlemiştir. Dinledikçe sevdiği birçok şiiri hafızasında tutmaya çalışmış ve böylece o da şiir yazmaya heves etmiştir. Şairin daha küçük yaşlarda kaleme almış olduğu şiirlerinde, hikmet dolu sözler ile öğüte başvurduğu görülmüştür. O daha küçük yaşta kendisine gâye edindiği yoldan geri durmamış, gittikçe de bu yolda kendini daha da çok geliştirmiş ve edebiyat alanında yüksek mertebelere ulaşmıştır. O sadece şiir yazmakla kalmaz onları seslendirip okur ve okudukça çevresi tarafından daha da çok sevmeye başlar.²⁵³ Görem'in yaşadığı sıkıntılardan biriside yazdığı şiirlerden bazılarının rejim tarafından yasaklanmasıdır.

Görem'in, 20. asrın 40'lı ve 50'li yıllarında yazmış olduğu ve camide vaaz yoluyla halka okumuş olduğu şiirleri, herkes tarafından büyük beğeni kazanmış ve alkışlanmıştır. Çünkü şiirlerin içeriğinde hikmet dolu sözlere yer vermesinin yanı sıra millî, içtimaî konulara da yer veren paha biçilmez şiirlerdir. Buna örnek olarak şairin 1947 yılında daha 25 yaşındayken söylediği "Dünya" adlı şiiri gösterilebilir:

Her kimi şâd eylese çarh-ı felek

²⁵² Muhsin Kevser, "Hasan Görem", **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1267, s. 4.

²⁵³ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

Bil muhakkak onu mahzun edecek²⁵⁴

Görem, en güzel şiirleri ellilerin başında ve seksenlerin sonunda yazmıştır. O sıralarda ise ikinci dünya savaşının etkileri hâlâ devam ediyordu denilebilir. Savaş sonrasında ortaya çıkan problemler, o dönemdeki birçok şairin bu konu üzerinde edebî şiirler yazmalarına sebep olmuştur. Savaş esnasında insanlara yapılan birçok işkence ve cinayete şahit olan Görem, bu konular üzerinde şiir yazmaya yönelerek insanoğluna seslenmiştir.²⁵⁵

Büyük Türkmen şairi Hasan Görem'in tek eseri olan "Rü'yâ" adlı kitabı için, kardeşi olan Uryan Veli Demirci kitabın önsözünde şöyle der: "Görem'in bu kitabı, hem büyük şiirlerini hem altmış yıl içerisinde tüm dergi ve gazetelerde yayınlanmış ve yayınlanmamış olan edebî şiirlerin tamamı kapsamış bir eserdir."²⁵⁶

Şair, "Rü'yâ" kitabındaki şiirleri, tamamen gerçek olaylardan esinlenerek kaleme almıştır. Gerçek olayları şiirlerine konu etmesi, onun hakiki başarıya imza atmasını sağlamıştır.

Geçmişteki şairler ile yazarları, kendi fikirlerimiz açısından yanlış yorumlar katarak değerlendirmemiz uygun olmayabilir. Onları doğru tanımlayabilmek için, şiir dünyalarına bir nebze de olsa intikal etmemiz gerekir. Zira onlar halk, vatan ve milletin geleceğini düşünerek birer "abide" değerinde olan eserler kaleme almaya çalışmışlardır. Bu yüzden onların eserleri, gönüllerde sel misali değil, adeta göl gibi iz bırakmıştır.²⁵⁷

Görem'in şiirlerinde ele alınmış konular, siyasetten daha çok manevî boyutla ilişkilidir. Bu şiirlerinde özellikle insan duygularıyla ilişkili olan sadakat, gerçek emeller, bunun yanı sıra halkın gelenek ve görenekleriyle alakalı olan duygu ve

²⁵⁴ Rü'yâ, s. 26.

²⁵⁵ Enver Hasan, "Görem'in "Rü'yâ" adlı Kitabından Yansımalar", Türkmeneli Gazetesi, Kerkük 2004, S. 700, s. 3.

²⁵⁶ **Agm**, s. 3.

²⁵⁷ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

düşünceler yansıtılmıştır. Şiirlerinde halk arasında gördüğü problemleri dile getirmiştir. Bunlar daha çok “yoksulluk”, “zenginlik”, “açlıkla mücadele”, “acıma” ve “dedikodu” içerikli konulara dayanmaktadır.²⁵⁸

Görem, sadece toplumda görülen sosyal problemlerle mücadele etmekle kalmamış, aynı zamanda bu tür sorunlardan olumsuz etkilenen toplumunu aydınlığa ve refaha çıkartmaya çalışmıştır. Ancak gücünün sınırlı olduğu o dönemler, şairin başarıya ulaşmasına engel teşkil etmiştir denebilir.

Görem’in halkına olan ilgisi onu, daha çok sevgi ve merhametle alakalı konular üzerinde şiirler yazmaya itmiştir. Şair hayatının son gününe kadar, halkına verdiği destek ve güzel tavsiyeleriyle adeta bir vaaz hocası rolüne bürünmüştür.²⁵⁹

Halk, Hasan Görem’i bir insan ve millet şairi olarak, “Afak” gazetesinde yayınlanan “Tembellik” adlı şiirinden sonra tanıyabilmişti, oysa şairin üstün ve gerçek insanî vasıflarını “Rü’yâ” adlı şiiriyle tam manasıyla tanıyabilmemiz mümkündür. Peki, “Rü’yâ” adlı şiirini gerçek manada kaçımız idrak edip okuyabilmişizdir? Oysa şairin tüm şiirlerini gerçek manada anlamış olursak, değil kitaptan okumak, hepsini ezbere bilir, gönül tahtımıza oturtup önerdiği yolda ilerlemeye çalışılır.²⁶⁰

Küçük yaşta gözlerinin kör olması üzerine onca sıkıntı ve acıya katlanan Görem, ilerlediği yolda azim ve sebatkârlığından taviz vermemiştir. Hasan Görem asla “kör” olmamıştır, onu idrak edemeyenler, onun ruhunun güzelliğini hissedemeyenler esasen “kördür”, diyebiliriz. Çünkü o birçok “kör” gönülleri aydınlatmış ve mutluluğa kavuşturmuştur.²⁶¹

Bakkaloğlu, Hasan Görem ile Eb-ul-âlâ El-Ma’arrî’nin körlüklerine yaklaşımlarını aşağıdaki cümlelerle karşılaştırmaktadır:

²⁵⁸ Enver Hasan, **agm**, s. 3.

²⁵⁹ Muhsin Kevser, “Hasan Görem” **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1244, s. 3.

²⁶⁰ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²⁶¹ Alemdar Bakaloğlu, “Hasan Görem ve Benzeyişi olmayan”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1989, S. 980, s. 5.

“Şair her sabah gözleri görmemesine rağmen güneş doğmadan, güneşin ışınlarıyla doğduğunu, o güne tıpkı ondört yaşındaki bir genç gibi neşeli ve hayata dolu uyandığını hissedebilir. Onun şiirlerini okuyan kimse, şairin “kör” olduğuna asla inanamaz, çünkü onun şiirlerinde “neşe, mutluluk, hayat enerjisi, güneş ışınları, ümit dolu günler” vardı, oysa Eb-ul-âlâ El- Ma’arrî’nin şiirlerini dikkatlice okuduğumuzda, “kör” olmasından ötürü, hayata karamsar baktığını, çektiği acılardan dolayı çile çektiğini hissedebilir. Eb-ul-âlâ El- Ma’arrî’nin divanını okuyan biri, onun yaşadığı sarsıntıdan dolayı elli yıla aşkın kendisini evinde hapsettiğini ve Arap şiir alanında kendisine “Rehin El-Mubisin” isim verildiği, bilinmektedir. Vasiyetine göre, mezar taşının üzerinde şu mısralar yazılmıştır:

Hazza ma cenah âlei ebi

Ve ma cûneyt âlâ ahed”²⁶²

Görem, Arap şairi Eb-ul-âlâ El- Ma’arrî’ye nasıl ve niçin benzetiliyor; çünkü Görem’de ve Ma’arrî’de gözleri görmediği için iki şair arasında bu benzerliği düşünmektedirler. Biz de buna katılıyoruz; şair Ali Rıza Arıslan, kaleme almış olduğu içli ve ezgili parçasıyla, Hasan Görem’e olan bağımlılığı ve onun ölümsüzlüğünü, insanların gönlünde taht kurduğunu, anlatmaya çalışmıştır:

Tuz’dan geliyor ruhun gıdası

Senden alınır gönül cilas

Terk etmelisin elemle yas

Ey yurdumuzun Eb-ul-âlâ’sı²⁶³

Âlemin esir-ü müptelas

Belki de şaire “Ma’arrî” adını veren de, Arıslan idi.

²⁶² Anlamı, “İşte budur, babamın bana işlediği cinayet, oysa ben hiç kimseye cinayet işlemedim.”

²⁶³ Abdulatif Benderoğlu, “Irak Türkmen Folklorundan Örnekler” **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1993, S. 1159, s. 5.

Terk etmelisin elemle yası

Ey yurdumuzun Eb-ul-âlâ'sı

Bir insanın karanlıklar altında olması o kadar da mühim değildir, şayet o hâlâ bir çıra gibi etrafına ışık saçmaya devam ediyorsa, o insanın ölümünden söz edilemez. Hasan Görem'in hayatı ve genel olarak şiirleriyle ilgili şu satırlar fikir verebilir.²⁶⁴

Gençlikte budur şanlı vazife bize şimdi

Ahlak severek ilmiyle irfâna çalışmak²⁶⁵

Ayrıca tüm bu olaylar, onun romantik bir karaktere bürünmesine de engel olmamıştır. Bu da bir kez daha onun ne kadar iyimser, azimli ve hedeflediği yolda sebatkâr olduğunu açıkça göstermiştir. O, tüm kötümserliği bir kenara bırakıp iyimserlik konusunda oldukça ısrarlı olduğu için, bu konuyu “Şair Rü'yâ” adlı şiirinde toplamıştır. Şairin, bu şiirinde iyimserlik, hoşgörü gibi renkli konular işlenmiştir. Söz konusu şiirde ele alınmış esas konu, insanları kötülüklerden uzaklaştırmak ve onlar, evleri kristal camlarla süslenmiş renkli sokaklar arasındaki neşe, sevinç ve mutluluklarını artırmaktır. Çünkü adaletsizlik, baskı ve tiranlığın baş gösterdiği dönemde, Irak halkının tam anlamıyla manevî desteğe ihtiyacı vardır.²⁶⁶ Dolayısıyla onca kargaşa içerisinde bile şair ümidini kaybetmemiş,

Biz de olalım işte o millet gibi ciddî

Tâ düşmeyelim kahr-ı sefâletlere bir de²⁶⁷

Sözleriyle ümit vermeye devam etmiştir. Son olarak şair tezahür ederek şöyle der:

Rü'yân olacak galiba gerçek “Görem” artık

Bir gün sağılır, varsa da bin yara ciğerde²⁶⁸

²⁶⁴ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²⁶⁵ Rü'yâ, s. 39.

²⁶⁶ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²⁶⁷ Rü'yâ, s. 57.

Emek ve ümitle beklenen günler ancak insanı ayakta dimdik tutup hayatına ümitle bakıp yaşamasını sağlıyor. Şairin dünyaya ümit dolu bakışlarla baktığını anladıkça, onun dünya felsefesini idrak edip anlayabilmemiz daha da kolaylaşıyor.

Bu konuyla ilgili Prof. Dr. Memed Arif Bakû, Hasan Görem’le ilgili bir görüşünde, şunları ifade eder: “Rü’yâ” adlı şiirinde Görem, var olan hoş-baht bir âlemden ve azâde olunmuş bir halktan bahsetmektedir.”²⁶⁹

1995 yılında hayata gözlerini yuman Görem, fikirleri, hayata bakışı, halkına duyduğu sevgi ve sorumluluğu, bıraktığı eseri ile bugün de bize iftihar kaynağı olmakta ve örnek teşkil etmektedir. Görem gibi yazdıkları sanat değeri yüksek yol gösterici eserler ile insanlık için büyük hizmet eden, ebedi âleme intikâl etmiştir.

Bir şairin şiirini belli kalıplar içerisinde yazması şairin anlatımındaki bağımsızlığını kısıtlamasına yol açar; hemen hemen günümüzde tüm dünyada bu anlatım tarzı yerini daha serbest şekillere bırakmış, bu sayede verilmek istenen anlam yoğunluğu daha özgür bir biçimde okuyucuya sunulmuştur.²⁷⁰ Hasan Görem de bağımsızlığının kısıtlanmasına razı olmayan şairlerdendir. Bu yüzden o, şiirlerinde açık anlatımı tercih etmiştir. İletmek istediği mesajı, güç anlaşılır bir şekilde değil; tam tersine okuyucunun kavrama gücüne bırakmadan kendisi vermiştir. Onun şiirlerini, “anlaşılır şiir” olarak nitelendirebiliriz. Şair, şiirlerinde gözlem ve somut yaşantıları ön plana çıkarmıştır. Ayrıntılar ve anlamlar gâyet açıktır. Miting ve meydan şairi olarak nitelendirdiğimiz Görem’in amacı, okuyucularında farklı çağrışımlar uyandırmak değil, aksine onları açık şekilde ortaya konulmuş ortak amaç etrafında bir araya getirmektir.

Görem’in şiirlerinde coşku hâkimdir. O, her şeyi kabullenen insanları bundan vazgeçmeye ve direnmeye çağırır. Kitlelere, büyük kalabalıklara heyecan verme, onları

²⁶⁸ Rü’yâ, s. 58.

²⁶⁹ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²⁷⁰ Doğan Aksan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Engin Yay, Ankara 2006, s. 244.

duygusal anlamda harekete geçirme amacı vardır. O, bir miting ve meydan şairidir. Bu yönüyle şiirlerine hitabet üslûbu hâkimdir. Bu yüzden şiirleri, yüksek sesle ve coşkuyla okunur.

Görem'in şiirlerinde realist üslûp kullanmıştır. O, yurttaşın yaşantılarını, duygu ve düşüncelerini gerçekçi bir üslûpla ortaya koymuştur.

Hasan Görem'de ayrıca bir vecize üslûbunun varlığı görülür. Bazı mısralarını hikmetli birer vecize olarak okumak mümkündür.

Görem'in şiirleri, lirizm açısından oldukça zengindir. Şiirlerinde, sürekli coşkulu bir anlatım hâkimdir. Neredeyse bütün şiirlerinde ölçü ve uyaktan faydalanarak yazdığı şiirleri düzene sokmuştur. Şiirde, ritim dediğimiz düzenli, sistemli değişiklikler, tekrarlamalar ve duraklamalardan oluşan ses güzelliğini sağlayan unsurları Görem, oldukça etkili kullanmaktadır. Bu yönüyle onun şiirleri müzikal zenginliğe sahiptir.

Türkmen şairi Görem, aruzla yazdığı şiirlerinde “fâilâtün fâilâtün fâilün” ve “mef’ûlü mefâilü mefâilü feûlün” vezinlerini kullanmıştır.²⁷¹

Terzibaşı, Görem'in üslûbuyla ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “Fuzulî, Nesimî, Garibî, Ziya Paşa, Mehmet Akif ve başkalarının şiirlerini izlemişse de kendine özgü bir yol bulabilmiştir. Eserlerinde insanlığı ve millî varlığı terennüm eden ama bir bakıma hayalperest bir şair olan Görem, bir ara çokça çile çekmiş, eski diktatör rejiminde sebepsiz yere birkaç yıl hapiste yatarak çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Bu yüzden bir ara şiir tanzim etmeyi bırakmak zorunda kalmışsa da bu işi bütünüyle terk etmeyip 1988 yılında yeniden şahlanarak insanlık konusunda daha da güzel şiirler yazmaya özen göstermiştir. Her zaman millî kıyafetle gezip dolaşan şair, normal konuşmalarında mahalli şiveden çok edebî dili kullanmıştır.”²⁷² Bu ifadelerden de

²⁷¹ Atâ Terzibaşı, **Kerkük Şairleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, C.10-13, s. 59-60.

²⁷² **Age**, s. 59-60.

anlaşılacağı üzere Görem, önceleri kendinden önceki şairlere benzemekle birlikte daha sonra kendisine özgün bir tarz ortaya çıkarmıştır.

I. 3. Şiir Kitabı: Rü'yâ

Hasan Görem'in kültür yayınları dizisindeki 151 numaralı şiir kitabı, miladi tarihe göre 2000 yılında Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından Bağdat'taki Genel Kültür İşleri evinde basılmıştır. Tuz bölgesinden olan Türkmen şairi Hasan Görem'in "Rü'yâ" adlı kitabı şaire ait olan toplam otuz altı şiir parçasından oluşmaktadır. Ayrıca Görem için Irak Türkmen şairleri tarafından yazılan beş parça şiir de bu kitapta yer almaktadır. Çalışmamızda kitaba eklenmesi devlet tarafından yasaklanmış, şairin kardeşinden edindiğimiz beş adet şiirde incelemeye katılmıştır.²⁷³

Kitap 14×21 cm. boyutunda, normal kâğıt üzerine basılmış, kapağı Hayder Ased tarafından düzenlenmiş, fiyatı Irak para birimiyle toplam 450 dinârdır. Kitaptaki bazı şiirler, şairin ölümünden sonra, kardeşi Uryan Veli Demirci ile dostları tarafından dergi ve gazetelerden toplanarak yayınlanmıştır. Böylece kitap 01.07.1996 tarihinde tamamlanarak Türkmen Kültür Müdürlüğüne gönderilmiştir. Ulu çınar üstâd Uryan Veli Demirci'nin, şairin eserlerini derlemedeki çabaları takdire şayandır. O, kendine düşen görevi hakkıyla yapmaya çalışmıştır.²⁷⁴

Temmuz 2000'de Bağdat, Kerkük ve Tuzhurmatu'da, Görem'le ilgili satışa çıkarılan kitabın müjdesini hastanede yatan, şairin yakın dostu olan Mehdi Cafer'e haber vermek amacıyla, kendisini ziyaret etmeye karar vermiştik. Bu mutlu haber karşısında gözyaşlarına hâkim olamayan Mehdi Cafer "İşte şimdi Görem canlandı" diyerek, duygularını ifade etmiştir. Görem'i yakından tanıma şerefine nail olan Mehdi

²⁷³ Muhsin Kevser, **agm**, s.3.

²⁷⁴ **Agm**, s. 3.

Cafer, şairin düşünce ve fikirlerine sadece hayattayken değil, daha sonra da mânen sahip çıkmaya çalışmış, ayrıca mezarını da sık sık ziyaret etmeyi ihmâl etmemiştir.²⁷⁵

Görem ölmemişti, aksine Türkmen toplumunun kalbinde filizlenmeye ve nesilden nesillere sevgiyle anılmaya devam ediyordu. Kimileri şairin şiirlerini okuyarak, kimileri de başkalarının ağzından duyarak sevmişti. Şairin şiirlerinde ele almış olduğu konular çoğunluk tarafından benimsenmiş ve ilham kaynağı olmaya devam ediyordu.

Şairle ilgili basılan kitaba baktığımızda, dikkatimizi çeken noktalardan biri de, kitabın hiçbir yerinde, üstadın resmine yer verilmemiş olmasıdır. Oysa Görem’in hem “Tuz” fotoğrafçıları tarafından hem Bağdat Türkmen Ocağı üyeleri tarafından birkaç resminin çekildiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra, büyük ressam Mehmet Mehdi Halil tarafından da şairin kırk yaşlarına ait yağlı boya ile çizmiş olduğu sanat değeri yüksek olan görkemli resmi elbet hatıralardadır.²⁷⁶

O dönemin şartlarını tam hissedemediğimizi göz önünde bulundurarak, yukarıda şairle ilgili basılan kitap hakkında ifade etmiş olduğumuz fikrimizden ötürü, bir yerde de yanlış algılanmaktan çekinerek, kitabın bir sonraki baskılarında biraz da olsa fikirlerimize riayet edileceği ümidindeyiz. O dönemde kitabın piyasaya daha anlamlı hâlde sunulmasında belki uygulanan ambargolar veya birtakım imkânlar engel olmuştur, denilebilir. Bunun yanı sıra kitabın imlası üzerinde pek durmak istemiyoruz, çünkü o dönemdeki şartları göz önünde bulundurursak, yerli yerinde, kurallara dayalı bir imlâ düzeyimizin olduğu sayılamaz.²⁷⁷

I. 4. Şiirlerinde Muhteva

Hasan Görem, şiir sanatını, ülküsünü meselü’l-a’lâ “ideal” fikirlerini aşılama amacıyla kullanmıştır. Şiirlerinin çoğunu millet ve toplum yararı için, yani insanların saadeti için söylemiş veya yazmıştır.

²⁷⁵ Agm, s.3.

²⁷⁶ Agm, s.3.

²⁷⁷ Agm, s.3.

Hasan Görem'in şiirlerinde sosyal temaların ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. O, şiirini yurdunu işgalcilerin haksız, adeletsiz uygulamalarından kurtarmak ve bu inanç doğrultusunda halkın mücadele gücünü, inancını kaybetmemelerini sağlamak amacıyla oluşturmuştur.

Bu çerçevede, Görem'in şiirlerinin tamamını aşağıdaki başlıklar altında toplamamız veya değerlendirmemiz mümkündür.

I. 4. 1. Umut

Şair hiçbir zaman hayata karamsar olarak bakmamıştır. Hayata, zevk ve sefaya, hayatın tadını çıkarmaya, üzüntüye önem vermemeye, iyimserliğe ve umut dolu bir hayata dair şiirler yazmıştır. Görem, milleti ve yurdu için ömrü boyunca çalışmış, ancak amacının gerçekleştiğini, başarılı olduğu günleri görmeden ve ümitlerine kavuşmadan hayata gözlerini yummuştur. Şairin “Ümit” adlı şiirinde bu duyguları görebiliriz:

Gam varsa keder varsa geçer hepsi önemsiz

Hasretle üzülme düşün artık yaşa gamsız

Tutma bu kadar kahr-ı keder badesin elde

Gam çekme “Görem” güller açar bağ-ı emelde ²⁷⁸

Şaire, emel bahçesinde açacağını ümit ettiği karanfiller ile hoş gülleri görmek nasip olmamıştır.

Işığı sönmeyen emek ve ümitle beklenen günler ancak insanı ayakta dimdik tutup hayatına ümitle bakıp yaşamasını sağlıyor. İyi bir dilek veya zafer dolu günler birçok ümit dolu günlerin habercisi olabiliyor. Şairin dünyaya ümit dolu bakışlarla baktığını anladıkça onun dünya felsefesini idrak edip anlayabilmemiz daha da

²⁷⁸ Rü'yâ, s. 49.

kolaylaşıyor.²⁷⁹ Bunu, Görem'in 1966 yılında kaleme aldığı "Emelim" adlı şiirin şu mısralarında görmekteyiz:

Solsun da bütün güller ezilsin de çiçekler
Solmaz emelim hâlâ gönül bir günü bekler²⁸⁰

I. 4. 2. Vatan

Görem'de, vatan ve millet teması büyük bir öneme sahiptir. Şair için en önemli unsurlar arasında yer alan vatan, kimi zaman anne, kimi zaman baba, kimi zaman sıcak bir yuva kimi zaman da şeref ve şandır. Bundan dolayı da, Görem vatan uğruna kendini feda etmeye hazırdır ve hazır olduğu için de her zaman bahtiyardır.

"Hasan Görem'e göre, gerektiği zaman vatani için harekete geçemeyen vatandaş, tam anlamıyla vatandaş değildir. O kişilere, Namık Kemal'in dediği gibi, zindan; vatanlarına da düşman yaraşır. Milleti vatan sahibi yapan, insandır. Vatani düşmandan kurtarıp yurttaşlarına bağışlayan da yine insan olacaktır. Şair, 1952 yılında yazdığı "İnsan" başlıklı şiirinde, hayal ettiği insanın portresini şöyle çizmiştir."²⁸¹

İnsan olayım söyleyen insanlığı bilsin
Aklında bütün halka zarar fikrini silsin

Geçmişte keder verdi bize ayrılık işte
Milletteki işbirliğine dikkat edilsin

Vicdân sözünün doğrusunu iş eder isbât
Bir hak yola birlikte yola doğru gidilsin

²⁷⁹ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²⁸⁰ Rü'yâ, s. 53.

²⁸¹ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, Irak Türkmen Şairlerinden Hasan Görem, Ege Üniversitesi, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Kış, 2007, S. 2, s. 153.

Gençler de sefih kimselere uymasın artık
Millette bu gün gençlerimiz doğru denilsin

Yanlıştır o kim halka tekebbürle bakarsa
Herkes bu zamân ciddi nezâketle sevilsin

Millet, vatan uğrunda çalışmaktan usanmaz
Mümkün olamaz yurdumuz ellerde ezilsin

Bir de “Görem” artık bunu söyler yine halka
Herkes bu zamân birbirinin kadrini bilsin²⁸²

I. 4. 3. Millet

Öncelikle halkının iyiliğini düşünen, her zaman gelişmesi ve ilerlemesi için halkına hizmet etmeye çalışan şairler, her zaman halk tarafından takdir edilmeyi hak eden kişilerdir. Halkın takdirini ve beğenisini hak eden şairlerden birisi de Görem’dir.

“Her ne kadar bazı şiirlerinde şahsî hüznün ve âlâmını, karamsarlığa kapılmadan anlatmış ise, aslında bunlarla sayısız milliyetçi gamzedeleri de söz konusu yapmıştır. Şiirlerinde çok zaman topluma hizmet etme duygusu hâkimdir. Görem, “Reşit Akif’e Cevap” adlı şiirinde milliyetçilik şuurunu şu emsalsiz beyitle dile getiriyor:²⁸³

Bana millî düşünce kâfidir her zevk için bence
Odur insân ki zevk alsın cihânda feyz-i milletten²⁸⁴

²⁸² Rü’yâ, s. 48.

²⁸³ Atâ Terzibaşı, **age**, s. 59.

²⁸⁴ Rü’yâ, s. 74.

Bir milletin diğerk toplumlar arasında yer edinebilmesi için evrensel değerklere sahip bir millet olması gerekmektedir. Fakat şairin evrensellikten kastettiğı şey, anadil başta olmak üzere tüm milli değerkleri unutmak değilk, tam aksine millî değerklere tam anlamıyla sahip çıkmak, topluma nasıl bir hizmet sunabileceğini ve bu millî değerkleri koruyarak evrensel değerklere de gereken ilgiyi göstermektir.

Millet, vatan uğrunda çalışmaktan usanmaz
Mümkün olamaz yurdumuz ellerde ezilsin
Bir de “Görem” artık bunu söyler yine halka
Herkes bu zamân birbirinin kadrini bilsin ²⁸⁵

“Hasan Görem, gerçek saadeti, hayatın tadını ve zevkini yemek, içmek ve eğlenmekte değilk, insan olarak içinde yaşadığı topluma bir hizmet sunmakta, etrafına bir ışık tutmakta bulmaktadır. Bu da, ilim ve sanatla olmaktadır.”²⁸⁶ Bu duygularını, Görem’in yine “Reşit Akif’e Cevabı” adlı şiirinde görmemiz mümkündür:

Değilk mahlûka arz et halıka olduysa bir derdin
Nedir fayda hayatta her zamân halka şikâyetten
Bana millî düşünce kâfidir her zevk için bence
Odur insân ki zevk alsın cihânda feyz-i milletten
Sever tahsil-i ilmi genç olanlar zira bilmişler
Cihânda yükselir millet muhakkak ilm-u sanatten
Nedir bilmem safâhat meyli bunca bazı yerlerde
Gelir dünyâda insana sefâletler safâhatten ²⁸⁷

“Hasan Görem’in derdi, millettir; bu derdin dermanı da yine millettir. Milletin birliğı, güçlenmesi, yükselmesi ve saadete ermesi için çalışmak; kısaca millet için

²⁸⁵ Rû’yâ, s. 48.

²⁸⁶ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm** s. 154.

²⁸⁷ Rû’yâ, s. 74.

yaşamak, millet için ölmektir. Şair, bu hayat felsefesini, gençliğe seslendiği “Çalışmak” adlı şiirinde, gâyet güzel bir şekilde ortaya koymaktadır”.²⁸⁸

Bir milleti yükseltmeye lazım gelir ancak
İhlâs ile işbirliği merdane çalışmak
Yükseldi çalışmakla beşer göklere çıktı
Vermiş ne kadar faydâ gör insâna çalışmak²⁸⁹

Sahip olduğu millî benliklerini korumak için çaba harcamayan insanların oluşturduğu bir toplumun ilim ile kazandığı güç, tâbi ki o toplumu bir başka düzene sokmaktadır:

Bir zerrede keşf eylediler ilm ile kuvvet
Bir başka düzen verdi şu devrana çalışmak
Bir hayâl hakikatleri fen eyledi izhâr
Olmuş getiren fennî de meydâna çalışmak²⁹⁰

Şiirlerinden, Görem’in halkına verdiği sözleri gâyet samimi bir şekilde yerine getirmeye çalıştığını, ayrıca ifadelerinde mübalağaya kaçmadan halka olan aşkını, sadakat ve bağlılığını içtenlikle anlatmaya çalıştığını görmekteyiz.

Şair geçilir bazı da taklîd ile hattâ
Ma’nâsı nedir anlayamaz aşkı hayâtta
Sözler getiriler bize bilmem nerelerden
Tıpkı su getirmiş gibi sazlı derelerden
Nâ-ahline kaldıysa bütün iş bu cihânda
Elbet de kaçır dadı çıkar aksi zamânda
Neyse geçelim saçma sapandan hezeyândan

²⁸⁸ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s.154.

²⁸⁹ Rû’yâ, s. 39.

²⁹⁰ Rû’yâ, s. 39.

Fikret “Görem” artık ne çıkar ah-u figândan²⁹¹

I. 4. 4. İnsanlık

Görem göre günümüz hayatında, insan olarak tanımlamakta bile aciz kaldığımız “insanlar” vardır. Bunlar, insanlıktan nasibini alamamış, gönül gözleri körelmiş, adeta bir akrep ve yılan gibi başkalarının ruhunu zehirleyebilen kişilerdir. Bunlar; hayatımızda, çevremizde her an yanımızda olabilir ve bizleri de yarayabilirler. İşte bu insanlar, ne özlenmeyi ne de “insan” olarak adlandırılmayı hak etmektedirler.

Surette beşer sireti hayvân huyu akrep

İnsân mı bilir nefesin bir aybını sanmaz²⁹²

Yaşadığımız âlemin betimlenmesine gelince, dört bir yanı hissedip o evreni en güzel şekilde tarif etmek kadar güç bir şey olmasa gerek. Şair hayatında hiç görmediği âlemi, en anlamlı ve hayat dolu sözleriyle tasvir edip ona yaşam katmayı başarmıştır. Sadece bununla kalmayıp şiirlerine, insan ruhunu en ince ayrıntısıyla işleyerek konu etmeyi başarmış ve böylece şiir dünyasını en yükseklerle taşıyabilmiştir.²⁹³

Geçmişte yapılan hatalardan ibret alan ve bunları bir daha tekrarlamayan insanı da ayrı bir kategoride değerlendirmemiz gerekir. Çünkü insan hayatında bazen bilmeyerek bazen de başına gelen çeşitli olayların etkisiyle hata yapmak durumunda kalır. Önemli olan, tüm bunlardan sonra özünde insan kalmayı başarabilmektir.

Geçmişteki gamlardan eğer alırsa ibret

İnsan ezilir yükselmez olduğu yerde²⁹⁴

Herkesin derdini kendine dert bilen, onlar için yanıp kavrulan ve bir an olsun bile bu amelinden geri durmayan şairimiz, kalbi sevgi ve imanla dolu bir insan olarak kendi benliğini bir kenara bırakıp başkalarının derdiyle meşgul olur, üzülür ve yine

²⁹¹ Rü’yâ, s. 52.

²⁹² Rü’yâ, s. 42.

²⁹³ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

²⁹⁴ Rü’yâ, s. 48.

onlar için çareler üretmekten asla geri durmaz. Görem'in tüm bu vasıflarını “Bir Dostla Sohbet” şiirinin mısralarında görmemiz mümkündür:

Gâfiller ayılsın bütün insânlar uyansın

Tâ eyleyelim dertli vatandaşlara imdâd²⁹⁵

Şair, gönülleri ile kalpleri pas tutmuş bazı insanların yeniden doğru yola girebilmeleri için, gönül kapısını sonuna kadar açık bırakmaktadır. Şiirinde, sıradan insanlar ile ulu yani değerli insanlar arasında yapılan bir karşılaştırma dikkati çekmektedir. Daha bilgili insanların olması gereken yerde olmadığı, seviye olarak daha düşük seviyedeki insanların hak etmedikleri yerlerde oluşları şairi rahatsız etmektedir. Değişen yüzyılda insanlarda artık ne utanç ne de namusun kalmış olması, insanların ruhlarından tamamen soyunmaları ve maddiyatın kölesi hâline gelmeleri eleştirilmektedir. Midesi ile düşünen herkes, maddi çıkarlar doğrultusunda kurulan dostluklar, aklın gösterdiği yolda değil de çıkarlar doğrultusunda hareket eden toplum eleştiri oklarının hedefi olmaktadır.

Kimimiz kız sever kimimiz kadın

Milliyet koymuşuz bunun da adın

Lafın da kaçırдық doğrusu tadın

Bulamadın derdini dinleyen dostum²⁹⁶

Namık Kemal'in de dediği gibi, “Zindana mahkûm olan vatan, düşmanın boyunduruğu altındadır. Vatani düşmandan kurtarıp vatan yapan yine insandır.” Görem'in topluma benzer mesaj verme amacıyla, 1952 yılında kaleme almış olduğu “İnsan” başlıklı adlı şiirini görmekteyiz.²⁹⁷

İnsan olayım söyleyen insânlığı bilsin

²⁹⁵ Rû'yâ, s. 45.

²⁹⁶ Rû'yâ, s. 60.

²⁹⁷ Muhsin Kevser, **agm**, s. 3.

Aklında bütün halka zarar fikrini silsin

Geçmişte keder verdi bize ayrılık işte

Milletteki işbirliğine dikkat edilsin²⁹⁸

Şaire göre halkın davasını kendisine gâye edinmiş gerçek insan, nerede olursa olsun kendi milletin aydınlık bekası için hizmet eden, ayrıca onların yükselmesi ve ilerlemesi için hayatı boyunca çalışan insandır. Ancak herkes aynı kararlılıkla gâye edinmiş yolunda devam edemez. Bu konuda büyük şair Ziya Paşa şöyle der:

Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizâmet

Bin türlü tesiyib bulunur hanelerinde

İyinesi işidir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe âklı eserinde²⁹⁹

I. 4. 5. Gayret ve Çalışmak

Görem'in en büyük kaygısı, milleti için en güzel şekilde hizmet etmek, dolayısıyla halkın yükselip güçlenmesi için durmadan çalışmaktır. "Çalışmak" şiirinde bu fikri görebiliriz:

Bir milleti yükseltmeye lazım gelir ancak

İhlâs ile işbirliği merdane çalışmak

Yükseldi çalışmakla beşer göklere çıktı

Vermiş ne kadar fayda gör insâna çalışmak

Bir zerre de keşfeylediler ilm ile kuvvet

Bir başka düzen verdi şu devrâna çalışmak

Bir hayâl hakikatleri fen eyledi izhâr

Olmuş getiren fennî de meydâna çalışmak³⁰⁰

²⁹⁸ Rû'yâ, s.48.

²⁹⁹ Muhsin Kevser, **agm**, s. 3.

Gençlik adı altında insanın aklına ilk gelen şeyler dinçlik, çeviklik, çabukluk, ilerleme, yükselme ve gereklilik gibi durumlardır. Sıraladığımız tüm bu meziyetler gençlik döneminde baş gösterir ve akla gelmeyecek belâlara girmelerine en büyük nedenlerden biri olabilir. Elbette ki sayılan tüm meziyetler bazen olumlu bazen de olumsuz etkilere itebilir. Zaman zaman gençler arasında millî duyguları yüksek, vatan aşkıyla yanan ve toplum arasında birliği sağlayabilme potansiyeline sahip gençleri de görmemiz mümkündür. Bunun yanı sıra yanlışlıklardan kurtulup kişilerin hatalarını kabullenmemek, yanlış düşüncelere karşı fikirlerini sonuna kadar savunabilmek, gerekirse tehlikeli düşüncelerden uzak durabilmek ve herkesi de olumlu yönde etkileyebilmek yine gençlere mahsus davranışlardır.³⁰¹ Görem’de çalışmak ve gayret gösteren herkese ve özellikle gençliğe hizmet etme amacıyla şair kendiside halka nasıl hizmet edebileceğini davet ediyor. İşte tüm bunları “Çalışmak” adlı şiirinde görebiliriz:

Her kimse çalışmakta gerek doğru düşünsün

Tâ uygun ola gayrete vicdâna çalışmak

Fikrinle düşün sen de “Görem” gençliğe hizmet

İstersen eğer halka bir ihsâne çalışmak³⁰²

Bir insanın karanlıklar altında olması o kadar da mühim değildir, şayet o hâlâ bir çıra gibi etrafına ışık saçmaya devam ediyorsa, o insanın ölümünden söz edilemez. Gençlerin dünyasını aydınlatan ve bir çıra gibi gönüllere ışık saçmaya devam eden Hasan Görem’in, gençlere seslendiği “Çalışmak” adlı şiirinin mısralarında bu minvalde gençlere tavsiyelerini görmekteyiz:

Gençlikte budur şanlı vazife bize şimdi

Ahlak severek ilmiyle irfan çalışmak³⁰³

³⁰⁰ Rü’yâ, s. 39.

³⁰¹ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

³⁰² Rü’yâ, s. 40.

³⁰³ Rü’yâ, s. 39.

I. 4. 6. Dostluk

Şairin en fazla önem verdiği değerler arasında “dostluk ve kardeşlik” gibi kavramlar gelmektedir. Bazı şiirlerinde “dostluk” mefhumunu işleyen şair, dostluğun verdiği sevgi ve güç ile hayat mücadelesinde daha başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Aşağıdaki “Dertli Bir Dosta” adlı şiirinde de belirttiği gibi, insanın derdini ve sıkıntılarını dinleyen dosttur. Şair, dostsuz geçen günlere üzülen onlarla birlikte bir ömrün daha mutlu ve mesut geçeceğine inanmaktadır:

Yıllarca geceler uykusuz kaldın
Bulmadın derdini dinleyen dostum
Hayretler içinde düşündün daldın
Bulamadın derdini dinleyen dostum³⁰⁴

Ömrünün baharını gam ve kederle geçiren şairimiz, yaşının ilerlediği dönemlerde, hayatta karşılaştığı bir takım olumsuzluklardan yorulduğu için, bu durumu 1988’de, yakın dostu Rıza Musa Kasapoğlu’nun isteği üzerine “Usandım” başlıklı şiirinde şu şekilde dile getirmiştir. Şaire göre, yaşadığı bütün olumsuzlukların en büyük sebebi, câhilliktir. Sahte vicdân, yani ikiyüzlülük ve yalancılık, şairin usandığı diğer şeylerdir:

Her türlü elem geldi bana câhil yüzünden
Her akrâbadan belki de kardeşten usandım
Dost olmak için akli başında olan işte
Her derde sebep câhil-i nâdândân usândım
Halk sözlerinin gerçeği kıymetlidir ama
Dillerde yalan, sahta bu vicdândan usandım
Dedim "Görem" sen artık bana doğruyu söyle
Güldü dedi ben de yalan insândan usandım³⁰⁵

³⁰⁴ Rü’yâ, s. 59.

Görem, bu zorlu hayat koşulları içerisinde insanın gerçek bir dosta ihtiyacı olduğu, gerçek dostu olmayan insanların hayatta garip yapayalnız kalacaklarından söz etmektedir:

Nereden nereye koşup gidersin

Başına vurarsın feryad edersin

Garipsin burada artık ne dersin

Bulamadın derdini dinleyen dostum³⁰⁶

Şair, en yakın dostlarından biri olan Kasım Kasap ile aralarındaki sağlam dostluktan söz etmeden de geçmemektedir. Kasım Kasap'ın isteğiyle şair “Usandım” adlı şiirini yazar. Bu şiir birbirlerinin tüm sırlarına vakıf olan bu iki dostun arasındaki kuvvetli bağları konu etmiştir. Şair, bu şiirinde dostluğun nasıl olması gerektiğini göstermeye çalışmaktadır. Dostun akli başında olmalı, câhil olmamalı.

Dost olmak için âklı başında olan işte

Her derde sebep câhil-i nâdândan usandım

Her türlü elem geldi bana câhil yüzünden

Her akrâbadan belki de kardeşten usandım³⁰⁷

Şaire göre dost, insanı hayata bağlayan en önemli unsurlardan biridir. Görem, dost ve vefa insanları birbirine bağladığı gibi aynı zamanda hayata bağlanmak için de en önemli unsurlardan biridir; der. Şair, şiirin sonunda kendi gücü ve dayanacak hâli kalmadığından bahsetmektedir. Görem, bahsettiği “Gazel” adlı şiirin de yine dostluktan söz etmektedir. Şair, bütün gayretine, dost bildiklerine değil düşmana da yalvarıp yakarmasına rağmen üzüntüsünü paylaşacak birini bulamamıştır. Yalnızlığın verdiği acıyı ifade etmem üzere kullandığı “ pervane” teşbihi önemlidir.

³⁰⁵ Rû'yâ, s. 59.

³⁰⁶ Rû'yâ, s. 59.

³⁰⁷ Rû'yâ, s. 55.

Dost değil yalvarmağı düşmana kıldın ihtiyâr
Bunca yalvardın sana olmadı kimse gam kûsâr
Âkibet gam çekmeğe kalmadı sende iktidâr
Yanmağa oldun “Görem” pervâne misli nâre sen³⁰⁸

Şair, yetmiş senelik ömründen milletine, memleketine çok şeyler vererek çok değerli hizmetler sunmuştur. Peki yapmış olduğu hizmetlerine karşı, halk ona ne verdi veya bu hayata gözlerini yumarken, acabâ halktan memnun muydu? Çevresindeki insanlara duyduğu sevgi ve âlakanın karşılığını alabilmiş miydi? Hayır ilgi ve âlakadan mahrum ve bir o kadar da çeşitli baskı ve eziyetlere maruz kalmamış mıydı? Şair tüm bu durumları özetliyerek “Gam” adlı şiirinde yazmıştır.³⁰⁹

Felekten bin cefâ görsem şikâyet eylemem bunca
Hıyânet görmüşüm dosttan bununçun gözyaşım kândır³¹⁰

I. 4. 7. Memleket

İsmail Çetişli, Memleket kavramını şöyle açıklıyor; memleket, insanı ya da sanatkârı kuşatan kozmik âlemin daha sınırlı, daha yakından tanınan alanıdır. Sanatkârın mensubu bulunduğu toplumla birlikte üzerinde doğup büyüdüğü, yaşadığı, çeşitli imkân ve nimetleriyle yetişip kimliğini şekillendirdiği, birçok maddî ve manevî bağla bağlı olduğu bir mekândır.³¹¹

“Hasan Görem’e göre gerçek insan, her zaman ve her yerde milletini, memleketini düşünen, seven, onların yükselmesi ve ilerlemesi için çalışan, milletin menfaatini kendi menfaatinin üstünde tutan insandır. Ancak söylemek kolay, uygulamaksa zordur. Ziya Paşa’nın dediği gibi, söyledikleriyle yaptıkları bağdaşmayan pek çok insan vardır. Şairimiz, söylediği şeyleri kendi hayatına tatbik eden bir kişiliğe

³⁰⁸ Rü’yâ, s. 23.

³⁰⁹ Muhsin Kevser, **agm**, s. 3.

³¹⁰ Rü’yâ, s. 36.

³¹¹ İsmail Çetişli, **Metin Tahlillerine Giriş1- Şiir**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 224.

sahiptir. Şu hadise, bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır. 1946 yılının temmuz ayında, büyük bir din adamı Tuzhurmatu'yu ziyarete gelmiştir. Bu kişi “müctehid-i a'zam” Ayetullah Abdülkerim Zencanî'dir. Hasan Görem, önce bu kişinin “Zencanî'nin Filistin Gezisi” adlı Farsça eserini Türkçeye tercüme etmeyi taahhüt etmiş, sonra da Tuz'a gelişini konu alan bir şiir yazmıştır. Daha sonra da memleket için, halkın acil ihtiyaçlarının karşılanması için bazı isteklerde bulunmuştur.”³¹² İşte şairin memleketi için talepte bulunduğu istekleri, Müctehid-i a'zam Ayetullah Abdülkerim Zencanî'nin Tuzhurmatu'ya ziyareti adlı şiirinde görebiliriz:

Yazık yok kehrabâsı gasp edilmiş suyu hep halkın
Ümîdim var yakınlarda sevinsin milletin cânı
Üçüncü mektebe var ihtiyâcı Tuz'un bugün ma'lûm
Bu mekteple olur ikmâl bize her ilim noksânı³¹³

“Şairin büyüklüğü de buradadır zâten. Kendisi gözleri görmeyen bir kişi olmasına rağmen, kendisi için hiçbir şey istememiş, halkı için kehrâba (elektrik), su ve okul istemiştir. Bir ferdi olduğu halkın çektiği sıkıntılar karşısındaki tavrını, ‘Âdalet Aşkî’ adlı şiirin mısralarında görmemiz mümkündür.”³¹⁴ Muhakkak şahsi derdimden şikâyet etmedim etmem/Zavallı halkın ahvâlın görürken çekilir kanım³¹⁵ “... şeklindeki mısraları gâyet açık bir surette ortaya koymaktadır. Şair, bu duygularında samimidir. Ondaki aşk, millet ve memleket aşkıdır. Hakiki şair, halkın durumunu ve sıkıntılarını, memleketin de ihtiyaç duyduğu şeyleri dile getirir. Bunları, devlet adamlarının önüne serer ve onlardan söz konusu eksiklikleri tamamlamasını ister. Mademki halk için istemektedir; o hâlde bunları tekrarlamaktan bıkip usanmamalı, tam aksine bundan zevk almalıdır. Namık Kemâl'in

³¹² Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s. 153.

³¹³ “Zencanî'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

³¹⁴ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s. 153.

³¹⁵ “Zencanî'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten

Mürüvvet-mend olan mazluma el çekmez iânetten

beyti ile Hasan Görem'in, "Reşit Akif'e Cevabı" adlı şiirinde, aynı ruh hâlinin, aynı endişenin, aynı samimiyetin ve aynı idealizmin mahsullerini görmekteyiz."³¹⁶

Bana millî düşünce kâfidir her zevk için bence

Odur insân ki zevk alsın cihânda feyz-i milletten³¹⁷

Baba yurdu, doğduğu ve büyüdüğü öz Türkmen memleketi Tuzhurmatu ile kendi arasında manevi bir bağ kuran şair, Tuzhurmatu'dan "ey Tuz" olarak bahsetmektedir. "Tuz" şiirinde de belirttiği gibi şanlı ve şöhretli Tuzhurmatu'yu şiirinde işlemektedir:

Bugün her yerde ma'lûmdur senin var şöhretin ey Tuz

Görenler her zamân söyler muhakkak izzetin ey Tuz³¹⁸

Memleketin temiz tarihi yeni kazanılmış bir şey değildir, Tuz ezelden beri bu tarihe sahiptir. Üzerinden geçen zamanda bundan hiçbir şey kaybetmemiş, hâla kıymetini korumaktadır.

Değil şimdi ezelden bellidir şâyan-ı takdîrsin

Asırlarca zamân görmüş bu kadr u kıymetin ey Tuz³¹⁹

Şair, memleketinde yaşamış olan gayretli ve ünlü kimselerin vasfı yüklenerek kişiselleştirilen Tuz'un, sadece manevi yönden değil hem tarihi hem de Tuz'un en geniş yeşil alana sahip olmasıyla doğal bakımdan da büyük zenginlikleri olduğu belirtilmektedir.

Yaşamış bir zamân gayretle meşhur kimseler sende

Bugün de aynı gayretle yaşarlar milletin ey Tuz³²⁰

³¹⁶ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s. 153-154.

³¹⁷ Rü'yâ, s. 74.

³¹⁸ Rü'yâ, s. 31.

³¹⁹ Rü'yâ, s. 31.

diyen Görem'e göre tüm bu zenginliklere sahip olan Tuz şehri aynı zamanda pek çok eğitimci ve âlimin yetişmesinde de büyük rolü olmuştur:

Büyük şâirlere ilm ehline merkez olan Kerkük

Senin hakkında göstermiş tamamen gayretin ey Tuz³²¹

Görem'in memleketinde asırlar öncesinin madenî değerleri bulunur ve kendisi de bunu birçok şiirinde dile getirmektedir. Güzel bir tabiata sahip olan, memleketin etrafını saran yeşillik ve parlak zeytin ağaçlarıyla süslenmiş bulunan memleketi, şairin gözünde her yerden daha güzeldir:

Bulunmuş kaç asır evvel güzel bir madenin derler

Senin ismin eder ikmâl-ı ta'âmın lezzetin ey Tuz

Durur şarkında yüksek dağ sana bir bekçidir gûyâ

Eder her yolcuya izhâr senin bir heybetin ey Tuz

Senin vaktiyle etrafın yeşil dallarla süslenmiş

Bu gün de hâlâ kalmıştır o parlak zînetin ey Tuz³²²

Şairin, tabiat sevgisi, memleket aşkı ve sevgisi ile doğup büyüdüğü dağların arasında hayat şekli onun şiirinde iç içe geçmiş gibidir. Şair, Tuzhurmatu'nun dağları arasından geçen ve memleketin bütün bağını bostanını suyuyla doyuran Aksu nehrinden, Tuz'dan, topraklarından; hem memleketi olduğundan hem tabiatının güzelliğinden hem de oradaki geleneksel hayat tarzından bahsetmektedir:

Geçer dağlar arasından koşar âğûşuna Aksu

Buna yok şüphe yükselmiş suyunla rağbetin ey Tuz

Yapılmış olsa bir set de eğer çayında elbette

Verir etrafa bol fayda olur çok servetin ey Tuz³²³

³²⁰ Rü'yâ, s. 31.

³²¹ Rü'yâ, s. 33.

³²² Rü'yâ, s. 31.

³²³ Rü'yâ, s. 31-32.

Tuz halkı, memleketin çok ihtiyaç duyduğu okula sahip olmadıkları için, özellikle ortaokulu bitiren çocuklarını lise eğitimi görmeleri için başka bir şehre göndermek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden, Tuz ahalisi kendi aralarında para toplayarak memleket için lise yaptırmış ve çocuklarını artık başka bir şehre gönderme olayına son vermiş ve bu sıkıntıyı gidermişlerdir. Şair, artık bu tür okullarda Tuz'un güzel evlatlarının iyi bir şekilde yetişmeleri ve her yerde örnek olarak gösterilmeleri umudunu taşımaktadır. İşte Görem halkın verdiği bu emek ve güzel sonuçları elde eden memleketi ile övünerek, iftihar ederek şiirde bunları kaleme almıştır:

Esef etme bununçın var ümidim sa'y eder millet

Bu seddi yaptırır bir gün muazzam devletin ey Tuz

Hayat-ı ictimâi yükselir günden güne sende

Eminim her zaman artar bu yolda kudretin ey Tuz

Çalıştı para sarf etti büyük bir lise yaptırdı

Senin hakkında gösterdi bu millet himmetin ey Tuz

Çalışsınlar bu mektepte güzel ahlakla evladın

Denilsin başka yerlerde şerefle siretin ey Tuz³²⁴

Görem'in, bu hususta bütün amacı ve bu hususta gösterdiği çabanın tek gâyesi iyi bir nesil yetiştirmektir. O, gençlerin eğitilmiş olmaları ve yükselmelerini alanlarındantopluma hizmet etmelerini isteyerek ve memleketi Tuz'un böyle bir evlat yetiştireceğinden emindir. Şair bu duygularını şöyle işlemektedir:

Bütün maksudun olmuştur temiz gençler yetiştirmek

Bununla bilmişim vardır terakki niyetin ey Tuz³²⁵

³²⁴ Rû'yâ, s. 32.

³²⁵ Rû'yâ, s. 32.

mısralarını söyleyen Görem, nasihatte bulunmaktan da geri kalmıyor. Tuz'un evladının kötü fikirlere uymamasını ister. Çünkü insanoğlu ynalış yollara saparsa hayatın zor şartları ve zilletiyle yaşamak zorunda kalacaktır.

Yazık evlâdın aldansın bozuk efkâra gafletten
Kim aldansa görür elbet cihânın zilletin ey Tuz
Senin halkın mecâl vermez içinde bâtil iş olsun
Denâet hiç kabul etmez temizdir tıynetin ey Tuz³²⁶

Şair, Tuz halkına tavsiyelerinden sonra, halkın memleketi için neleri feda edebileceğinden bahseder. Halk, canını, malını vermekten çekinmez, ömrünü memleketinin ihyasına feda eder:

Senin eşrâf-u âyânın hamîyyet ehlidir cümle
Bununçın söylenir işte azimdir dehşetin ey Tuz

Senin için sarf ederler mal çekilmezler çalışmaktan
Şerefle gösterir herkes bugün de cerâtin ey Tuz³²⁷

O dönemde Tuz bölgesinde her ne kadar siyasî problemler halkın sosyal hayatında olumsuzluklar yaratsa da, hükümet halkla işbirliği yaparak her derdi çözmeye gönülden çaba göstermiştir. Görem'de, Tuz halkının bütün hayallerine, umut ettiği yarınlara bir gün elbet kavuşacağını söyleyerek umutsuzluğa kapılmamak gerektiğini bildirir:

Bu gayret ehl-i eşrâfin eder bilmem neden ihmâl
Tedavi eylemez vardır bugün çok illetin ey Tuz
Hükümet var senin her derdine elbet eder çare
Gelir bir gün ki hiç kalmaz gönülde hasretin ey Tuz³²⁸

³²⁶ Rû'yâ, s. 32.

³²⁷ Rû'yâ, s. 32-33.

Görem'in şiirinde, "ey Tuz" kavramı asıl anlamını doğup büyüdüğü topraklar, yani vatanında bulmaktadır. Şair, her ne kadar kendi memleketine bağlı olsa da yine diğer Türkmen bölgelerinden, Kerkük halkının Tuz halkına ettiği hürmetten ve bölgeler arasındaki birlik sayesinde yükselebildiklerinden bahsetmektedir. "Teşekkür eyle artık cümle Kerkük halkına cidden" diyerek Tuz halkı adına Görem, teşekkürlerini sunar:

Senin için sa'y eder aşhâs yaşasın bahtiyâr olsun
Senin bunlar ziyâd eyler hayatta kudretin ey Tuz
Yaşasın muhterem Kerkük sana hürmet eder gördüm
Bu yüksek şehir ile birdir senin de hilkatın ey Tuz
Büyük şâirlere ilm ehline merkez olan Kerkük
Senin hakkında göstermiş tamamen gayretin ey Tuz
Teşekkür eyle artık cümle Kerkük halkına cidden
Bu kardeşlerle her yerde ki olsun ilfetin ey Tuz³²⁹

Görem, Kerkük'e olan sevgi ve saygısını burada bırakmamış, müstakil olarak "Kerkük'e Ağıt" adlı bir şiir yazmıştır. Asırlar boyunca Kerkük halkı sahip olduğu doğal zenginlikler yüzünden bazı devletlerin hedefi hâline gelmiş, halk sürekli zulüm görmüştür. Görem, bu durumdan duyduğu üzüntüyü şu mısralarda dile getirmiştir:

Güzel Kerkük hazin olmuş ezilmiş mazlum evlâdı
Bunun için arşa çıkmıştır bugün ma'temle feryâdı

Görem, memleketi Tuz için bir hizmette bulunamamaktan mahcubiyet duymaktadır. Çünkü Görem, orayı bir büyük vatan ve bir yurt olarak görür; onun için gerçek memleket bu topraklardır. Bunu şiirlerinden anlamak mümkündür. Benzeri daha pek çok şiirinde Görem'in doğduğu topraklara olan derin, içten ve tutkulu sevgisi

³²⁸ Rü'yâ, s. 33.

³²⁹ Rü'yâ, s. 33.

görülmektedir. Burada, şairin yaptığı hizmetlerden tatmin olmadığı, memleketine yaraşır nitelikte ve nicelikte hizmet yapmadığı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün var gerçi ihlâsın fakat mahcûpsun elbette

“Görem” söyle ki benden olmamış bir hizmetin ey Tuz³³⁰

I. 4. 8. Birlik

Şaire göre insanlar birbiriyle iyi geçinmeli, barışık olmalı ve dostça yaşamalıdır. Birbirlerine yararlı olmalı, zarar vermemeli, kötülük yapmamalıdır. H. Görem, insanlar için hayal ettiği hayat tarzını, hayal ettiği âlemi 1971 yılında kaleme aldığı “Rü’yâ” başlıklı şiirinde tanıtmaktadır.³³¹ Şiirin başlığından da anlaşılacağı gibi, bu âlem hayâldir. Şair, gerçekleşmesini hayâl ettiği şeylerin bulunduğu bir memleket hayâl etmiştir. Başka yazar ve şairlerde de buna benzer anlatım tarzı vardır. “Simerenya” gibi adını bile veren yazarlar da olmuştur. H. Görem’in bu şiiri, söz konusu yazarla paralellik taşıması bakımından da önemlidir.

Rü’yâmda bulundum gece bir seyr ü seferde

Bir âleme vardım elem olmamış o yerde

Gördüm arada halkı bütün zevk ü sefâda

Bir kimse o milletten ezilmezdi gederde

Bir âlem idi evleri câm yolları billur

Güllerden asılmıştı bütün evlere perde

Sordum dediler bizde cehâlet de bulunmaz

Herkes çalışır yükseliyor ilmî hünerde

³³⁰ Rü’yâ, s. 33.

³³¹ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s. 155.

Herkes düşünür birbirine fayda işinde
Bir kimse çalışmaz burada halka zararda
Zulüm kime sordum ne kadar bilmedi kimse
Bildim orada yok çalışan gâlibâ şerde

Biz de olalım işte o millet gibi ciddi
Ta düşmeyelim kahr-ı sefâletlere bir de
Geçmişteki gamlardan eğer almasa ibret
İnsân ezilir yükselemez olduğu yerde³³²

Tam anlamıyla insan olan insan, herkesi sever ve sayar; hiç kimseye kötülük yapmayı düşünmez, insanların yaşadığı her memleketi kendi yurdu sayar. Bölgecilik yapmaz, yapamaz. İnsanlar arasında ayırım yapmaz, yapamaz. Görem, bu konuları çok işlemiş, yurttaşları bu konuda bilgilendirmiş ve aydınlatmıştır. Bölgeciliğe karşı amansız bir savaş vermiştir. 1965 yılında, Kerküklü şair merhum Muhammed Sâdık'ın vefatı üzerine kaleme aldığı “Kerküklü Şair Muhammed Sadık İçin Ağıt”ında, onun ölümünden duyduğu elemi dile getirirken, araya bu sosyal konuları da serpiştirmiştir.³³³

Binlerce sefâlette kalanlar var ezilmiş
Kim sordu kimin halını kim derdini bilmiş

Kim koştu kimin söyleyin imdadına bir gün
Kim baktı kimin ahına feryadına bir gün

Millet bu kadar eylemesin birbirini ihmâl
Bir lâf ile her kes ediyor âlemi agfâl

³³² Rü'yâ, s. 57.

³³³ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s.155

Herkes düşünür kendini başkasını bilmez
Kan ağlayanın bir kere gözyaşını silmez

Bir hasta bugün kurtuluyor cevr ü cefâdan
Ömründe uzak düştü bütün zevk u safâdan

Öz yurdunda yıllarca yabancı gibi kaldı
Kim bildi neler çekti ne hasretlere daldı ³³⁴

Bağdat'taki Türkmen "Kardaşlık" Ocağında, düzenlenmiş olan Türkmen şiiri seminerine Görem de katılmıştır. Şair, bu seminerde sunduğu derin, kısa ve anlamlı konuşmasıyla halkına, birlik ve beraberlik içinde yaşamının önemini vurgulamıştır. Şair "Emelim" adlı şiirinden özlü ve dikkate değer mesaj iletmiştir. ³³⁵

Solsun da bütün güller ezilsin de çiçekler
Solmaz emelim hâlâ gönül bir günü bekler

Aldatmayalım birbirimizi başka hevesle
Tâ gerçek ola bizler için cümle dilekler

Milletle düşün sen de "Görem" yurdunu söyle
Var bir emelim işte gönül bir günü bekler ³³⁶

³³⁴ Rü'yâ, s. 85.

³³⁵ Sabah Tuzlu, "Emel ve İnsanlık Şairi Hasan Görem", **Yurt Gazetesi**, TKM Yay, Bağdat 1987, S, 1029, s. 11.

³³⁶ Rü'yâ, s. 53-54.

I. 4. 9. Şiir ve Şairlik

Görem'e göre, şairler arasında yaşanan bir takım kıskançlık, geçimsizlik gibi durumlar yerini, sevgi ve hoşgörüye bırakması gerekir. Nitekim halkın derdini en yakından takip edebilen ve onlara manen en iyi şekilde yardımcı olabilen yine şairlerdir. Görem, şair ve yazarların da halkın bilinçlendirilmesi çalışmalarında aktif bir şekilde görev almaları gerektiğini savunur. Ona göre, şair ve yazarlar, yalnızca kendi zevklerine uygun ve kendi egolarını tatmin edici eserler değil, halkın anlayıp yararlanabileceği şiir yazmalılardır. Dolayısıyla şairlerin kendi aralarında manen daha sıkı birlik ve beraberlik içinde olmaları gerekir. Görem'in tüm bu fikirlerini, 1969 yılında Kerküklü şair Âkif Bey Hürmüzlü'ye yazmış olduğu şiirinde görebilmekteyiz

Bütün Kerküklü kardeşler önemle vasfa layıktır

Olur, Tuz halkı da memnun muhakkak o meziyetten

Bütün Tuz halkı birlikte size mahsus selam eyler

Benim de zevk alır gönlüm bu ihlâs u maveddetten

Olup muştak-ı sohbet muhterem üstâd Akif'le

Müyesser olsa fahreyler Görem bir böyle sohbetten³³⁷

Görem'in, Kerküklü Şair Âkif Bey Hürmüzlü'ye "Âkif Bey" adlı şiirinden, Âkif Bey'i tanımamız mümkündür. Görem'in tasvir ettiğine göre, Âkif Bey gâyet kibar, nazik, temiz kalpli, yurt ve millet sevgisiyle yanıp tutuşan ve onların mutluluğunun bekası için çalışan bir şair imiş. Bu iki şairin de, halkını çok sevdiği, onların sorun ve problemleriyle yakından ilgilenip çare bulmaya çalıştıkları yazmış oldukları şiirlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Şairlik, Görem'e göre bir toplumdaki en önemli vasıflardandır. Çünkü şairler yazdıklarıyla toplumu yönlendiren kişilerdir. Yazdıklarıyla toplumu yönlendirdikleri için yazarken sadece doğruları yazmaları çok önemlidir.

³³⁷ Rü'yâ, s. 74.

Peki, şimdiki kuşağın ahlaki değerleri acaba ne boyuttadır? En basitinden birbirlerinin hâl ve hatırlarını soruyorlar mı ya da birbirlerine karşı saygılılar mı yoksa birbirlerinin ağız farklılıklarını beğenmeyip birbiriyle alay mı ediyorlar? Tüm bu sorunların aşılması ancak insanoğlunun ilim ve irfanla kemâle ulaşması, güzel ruha sahip olmasıyla mümkün olur. Önemli olan insanoğlunun ruhundaki cevherini koruyabilmesidir. Görem, yalnız toplumu eleştirmekle kalmaz, görevini layıkıyla yapmayan kalem sahiplerini eleştirir, onların kusurlarını da açık bir dille anlatır. Şair, 31 Aralık 1995 yılında yazdığı “Cevap” başlıklı şiirin mısralarında insanoğlunun bu durumla karşılaştığını dile getirmektedir:

Kemâl ehli arar insanda cevher surete bakmaz

Ümidim var yakınlarda çoğalsın böyle kâmiller³³⁸

“Bir Dostla Sohbet” şiirinde de şairler arasındaki ilişkinin ne olması gerektiğini, şairlerin insanlık adına toplum içindeki görevlerinin neler olduğunu derinlemesine söz konusu etmiştir.

Kahreyle bütün kahrı saâdet nedir anla

Lütfen edelim bir yeni sohbet yarın icâd³³⁹

I. 4. 10. Yergi

Şair, halkı arasında zaman zaman çıkan uyuşmazlıklardan ve anlaşmazlıklardan yakınıp şikâyet etmektedir. Haziran 1949’da yazdığı “İhtilâf” başlıklı şiirin bir kısmı şu şekildedir:

Kaç asır İslam’ı işgal etti batil itikat

Her yalancı sözüne aldanma etme itimat

Maddî bir gâyeyle bunca ihtilâf olmuş icat

Bir hakikattir bunu zanetmem olsun bilmeyen³⁴⁰

³³⁸ Rü’yâ, s. 43.

³³⁹ Rü’yâ, s. 45.

³⁴⁰ Rü’yâ, s. 16.

“Görem’e göre, halk arasındaki bu uyuşmazlıkları körükleyen ve bu ihtilâfı azdıran düşmandır. Buna inandığı için ve bu gibi durumlarda daha çok tedbirli olmaları amacıyla halkı uyarmakta, düşmanlara karşı dikkatli olunmasını tavsiye etmektedir.”³⁴¹ 1959 yılında yazdığı “Dikkat” başlıklı şiiri, bu endişenin ürünüdür.

Neden kardeşi kardeşle düşman etti düşmanlar
Nedir mabeynimizde uydurulmuş bunca bühtânlar
Yalanlar iftirâlar bi-kabahat zulm-u tuğyânlar
İcap eyler düşünsünler bunu gayretli insanlar

Değildir sade her zengin düşünsün kendi ikbâlın
Verir düşmana sermaye ziyâde eylesin malın
Düşünmez kendi malıyla ezerler kendi atfâlın
Yazık eşref sayılsın memlekette böyle nâdânlar

Kim eşref olmak isterse eder tarafına dikkat
Büyük olmaz bir insân etmese hemcinsine hizmet
Değil baksın gururla herkese göstermesin hürmet
Ezilsin karşısında bir takım bî’çâre insânlar³⁴²

I. 4. 11. Toplumun Bilinçlendirilmesi

Şair, yetmiş senelik ömründe milletine, memleketine çok şeyler vererek pek değerli hizmetler sundu. Peki, yapmış olduğu hizmetlere karşı halk ona ne verdi veya bu hayata gözlerini yumarken acaba halktan memnun muydu? Çevresindeki insanlara duyduğu sevgi ve alakanın karşılığını alabilmiş miydi? Hayır, ilgi ve alakadan mahrum

³⁴¹ Muhsin Kevser, Mehmet Temizkan, **agm**, s. 154.

³⁴² Rû’yâ, s.18.

ve bir o kadar da çeşitli baskı ve eziyetlere maruz kalmamış mıydı? “Gam” adlı şiiri, şairin tüm bu durumları özetlemesi olarak da görebiliriz:

Felekten bin cefâ görsem şikâyet eylemem bunca

Hıyânet görmüşüm dosttan bununçun gözyaşım kandır ³⁴³

Görem’in bir başka söylediği şey aydınların toplumun biliçlendirilmesindeki rolü ve görevlerini ne derece başarılı yürütebildikleri ve bunu yaparken karşılaştıkları sıkıntılardır. Görem, bir yandan aydınları millete hizmet etmeye çağırırken, öte yandan onların kıymetinin layıkıyla takdir edilmediğinden yakınır:

Yaman günlerdeyim gerçi gam olmuştur bana kısmet

Gama sabreylerim amma leîmden beklemem himmet

Gidip nâmerde yalvarma alırsa cânımı mihnet

Çekerse her cefâ insân hayatta çekmesin minnet ³⁴⁴

Bazı ülkelerdeki aydınlar el üstünde tutulup onlara sahip çıkılmaya çalışılır. Bu durumun en mutlu tarafı da, bu halkların öz aydınlarını tanımakla kalmayıp en önemlisi onların söz, düşünce ve fikirlerine hürmet edip kalp ve benliklerinde yaşatmaya çalışmalarıdır. Oysa Görem gibi millet sevdasıyla bütünleşmiş ve onların aydınlığa, feraha kavuşması için hayatını feda eden bir şaire ne kadar sahip çıkmışlar, bunun muhasebesi hiç yapıldı mı? Şair, bazı şiirlerinde aydınlara hitap ederek, onları millete hizmet etmeye çağırır ve bu yolda karşılaştacakları bir kısım zorlukları bertaraf edebilecek bir azim ve sebata sahip bulunmaya davet eder. İşte büyük Türkmen şairi Hasan Görem’i daha yakından tanıyabilmemiz için hayatının ilkbaharında neleri kaleme almış, Nisan 1948 yılında “Tenbelik” adlı şiirinde görebiliriz:

Karanlık günde kim hâlin sorarsa doğru ahabâtır

Yaşasın dünyâ durdukça vefâda her kim erbâbtır

³⁴³ Rü’yâ, s. 36.

³⁴⁴ Rü’yâ, s. 13.

Demem her akrâbaya akrâba bir kısmı akreptir
Karâbette nedir m'âna eğer olmazsa şefâkat

Değil şefkat olurken akrâba feryâd u zar etsin
Bulunsun nâşim üstünde ki tedbir-i mezar etsin
Düşünsün doğru bir hürmet hayatta aşikâr etsin
Sözün doğru ise sen eyle “Görem” ahbâbına hürmet ³⁴⁵

Bir insanı insan yapan, onun başarı, düşünce ve en önemlisi de fikirleridir. Ancak tüm bu vasıfları taşıyan herhangi bir aydın, öz halkı tarafından benimsenmeyip bir köşede kalırsa, o da tıpkı sahip çıkılmayan diğer aydınlar gibi öz halkının mutluluğunun bekası için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bir kenarda unutulur. Bu sebeple, buna benzer öz toplumun aynı durumla karşılaşmaması adına gerekirse tüm halk olarak birleşip, milli benliği için çalışan “Görem” gibi, fikirlerini yakından tanıyıp hem edebî hem de hayati açıdan tecrübelerinden faydalanmak, en önemlisi bu “millî” değerlerin nesilden nesillere aktarılması ve yaşatılması gerekmektedir. Çünkü halk buna sahip çıkmazsa tıpkı kül misali savrulmaya mahkûm olur. Uyanıp aydın kimselere sahip çıkmak gerekir. İşte şair bu durumu şu sitem dolu mısralarıyla ifade etmiştir:

Eğer bir akraba şefkatsiz olsa, olmasın hoştı
Odur ki ey “Görem” ondaki şefkat aşikâr olsun ³⁴⁶

Görem, bir yandan topluma hizmet etmeye çağırırken, öte yandan onların düşmandan gelen ihaneti neden yaptığını soramam çünkü onun benimle adaveti vardır; lâkin toplumdan beklediğim vefayı görmüyünce işte o anda kendi ateşimle yanar cânım diyerek şair, bunları “Yergi” adlı şiirinde görmekteyiz:

İhânet eylese düşman demem bu ne ihânettir

³⁴⁵ Rû'yâ, s. 13-14.

³⁴⁶ Rû'yâ, s. 25.

Onun mâlum olur kasdı benimle bir adavettir
Vefâ bekler idim senden cefâ kılmak ne gayrettir
Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla³⁴⁷

I. 4. 12. Sevgi

Hasan Görem'in şiirlerini okuyanlar, bu şiirlerde yoğun, abartısız bir şekilde son derece tabîî bir insan sevgisinin var olduğunu görürler.

Hayatta o kadar vefalı insanlar vardır ki, onlardan övgüyle söz etmek, insanoğluna yakışır bir davranış olsa gerek. Şair bu sevgi dolu insanları “Vefâ” şiirinde çok güzel tarif etmiştir:

Revâ görmem ki erbâb-i vefâ derde duçâr olsun
Cihânda ömrü oldukça umarım bahtiyâr olsun³⁴⁸

Görem'in, aslında sevgi çemberi sadece insanları değil, tüm dünya ve üzerindeki varlıkları içine almaktadır. Bu durum onun karakterini yansıtmaktadır. Şair çocukluğundan beri bütün bir varlığa karşı daima sevgi ve barış doludur. Dünyayı, tabiatı, insanları ve bütün varlıklara çok sever; buna karşı savaşı ve ölümü sevmez. O sadece sevmekle de yetinmemiş, sevgisinin gereğini yapmış; bu varlıklara ve güzelliklere zarar vermek isteyen kişilere aktif bir şekilde karşı olarak mücadele ederek bu mücadeleyi şiirlerinde yansıtmıştır:

Vefâkâr kimse, ömründe ilâhi görmesin mihnet
Yaşasın yüzyıl ömründe bütün gamden kenar olsun
Vefâkârlık bir insanın necâbetin eder ispat
Değil şâyân bir insana vefâsızlık şiâr olsun³⁴⁹

³⁴⁷ “Yergi” adlı şiir, Görem'in **Rü'yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem'in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümü'nde bu şiir yer almaktadır.

³⁴⁸ Rü'yâ, s. 25.

³⁴⁹ Rü'yâ, s. 25.

Görem'in aşkı vefasız sevgiliye sitem olarak mısralarına yansımıştır. “Ey gaddâr” diye seslendiği sevgili, şairin onca çabasına, sevgisine rağmen türlü cevr ü cefâdan vazgeçmeyip sabrını sınamaktadır.

Neden birleştin ey gaddâr yine baht-ı siyâhımla

Beni lâîk görersin bu cefâda ne günahımla

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla³⁵⁰

Bu sevgili aşığa eziyette öyle safhalara çıkmaktadır ki Görem'in nezdinde düşmandan daha kötüdür. Düşman bile yeri gelir müsamaha gösterir; ancak sevgili kendinden ödün vermez.

Dünyâya geldikten kısa bir süre sonra gözlerini kaybeden Görem, Şair Garibi'nin bununla ilgili bir şiiri üzerine cevap niteliğinde bir şiir kaleme almıştır. Görem; bu şiirinde fiziksel engelinden değil, Garibî'nin tavrından şikâyet etmektedir. İnsanlarda anlayış ve nezaketsizliğinden yakınmaktadır. Esasında Görem; Şair Garibî üzerinden tüm insanlığa seslenmektedir.

Halkın ahlâkın deme ahlâkın ıslâh et “Görem”

Sen nesin hâlâ düşün dersin nezâket kalmamış³⁵¹

I. 4. 13. İlim ve Cehâlet

İlim ve irfanla yoğrulmuş kimi aydınlar başka gönülleri “aydınlatma” mücadelesi içinde olurlar, fakat bu gibi insanların fikir ve gâyelerinin herkes tarafından benimsenmesi veya idrak edilmesi mümkün değildir. Buna benzer durumla karşılaşan şairimiz, bunu “Yok” adlı şiirinin mısralarından şu şekilde özetlemiştir:

Câhil sözü insân olanın kadrini kırmaz

Toprak tozu düşmekle deniz aslâ bulanmaz³⁵²

³⁵⁰ “Yergi” adlı şiir.

³⁵¹ Rû'yâ, s. 44.

³⁵² Rû'yâ, s. 42.

“Bir Dostla Sohbet” adlı şiirinde ifade ettiği gibi Görem, hayatı boyunca engellerle karşılaşmış, tüm bu engellerden ve zulümlerden yılmadığı gibi, topluma sırtını dönmemiş aksine cehaletle mücadele etmiştir. O; öğrendiği ilmi kendisiyle değil toplumla paylaşmayı gâye edinmiştir:

Dostum yeter artık bu kadar eyleme feryâd
Gam bahsini terk et bu zaman şâd olalım şâd
Kahreyle bütün kahr-ı saâdet nedir anla
Lütfen edelim bir yeni sohbet yarın icâd
Versin o zamân sözlerimiz herkese fâyda
Olsun orada bizlere ilim öğreten üstâd³⁵³

Gerçek “üstâd” adı ile vasıflandırılmış bir insanı, ruhunda nefret, kin ve düşmanlık gibi tohumlardan uzak; gönlüyle insanlara karşı beslediği sevgi ve hoşgörüyle bütünleşmiş, onların mutluluğünün bekası için gayret edip çalışan, bunun yanı sıra kendinden ödün veren biri olarak tanımlayabiliriz. İşte Görem’i tüm bu vasıflarla bütünleşmiş zengin gönüllü bir insan, hoca, medrese hocası veya eğitici bir okul olarak da tanımlamamız mümkündür. Saf ve temiz yürekli olan Görem, tıpkı ermişler gibi geniş kalpliliğini elbette ki “Âyin El-Yekin” yani bizzat görme hâlindeki inanç ruhuna borçluydu. Çünkü aksi takdirde o da feleğın lütfuna sevinir, kahrına üzülürdü. İşte tüm bunları “Dünya” şiirinde söz konusu etmiştir³⁵⁴

Zevkine aldanma dehrin cevrine çekme elem
Güldürürse ağladırsa ona sen verme önem
Olmadı âlemde kimse görmeyen ömründe gam
Ne kadar şâd olsa amma yine mihnet görecek

³⁵³ Rü’yâ, s. 45.

³⁵⁴ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

Eylemez âkil olan dünyâya asla ihtimâm
Zevkinin yoktur subûtu kahrı de etmez devam
Gam de sanma Ömür olur ya olamaz gamla tamam
Gösterir döndükçe devrân bî-vefâdır gör ne renk

Bu muvakkat ömür için mahv eyleme vicdânını
Kimde vicdân olmasa bilmez din u îmânını
Olma vicdânsız elinle yakma kendi cânını
Bil ecel badesin dünyâda insân içecek ³⁵⁵

Görem, verimsiz ve “medeniyetten” yoksun bir ortamda yetişmesine rağmen, tıpkı değeri yüksek bir tür ağaca benzer, o ağaç büyüyüp geliştikçe boy atar, kök salıp güçlenir ve nihâyet etrafına nefis kokan meyveleriyle mutluluk kaynağı olur. O ağaçtan alınan meyveler sadece dost ve sevilenlerle paylaşılmamış aynı zamanda düşmanlara da ikram edilmiş. İşte Görem, tıpkı değeri “mükemmel bir ağaç” gibi herkesin gönlünü ilme, hoşgörüye, ıslah olmaya, aydınlanmaya, sevgiye ve mutlu bir “istikbâle” hep beraber davet etmiştir. “Bir Dostla Sohbet” şiirinde de Görem, bu fikrini dile getirmiştir³⁵⁶:

Millette cehâletle yalan hile azalsa
Olmaz bu kadar eyleyen ahlâkı da ifsâd
Her yerde vefâ ehlinin efkârı bir olsa
Mahzunlarımız mihnet-i gamdan olur azâd
Her yerde bu gün doğru şerefle edelim âd
Her kimse “Görem” olsa eğer ciddi işinde

³⁵⁵ Rû'yâ, s. 26.

³⁵⁶ Muhsin Kevser, **agm**, s. 6.

Kimse edebilmez vatanı, milleti berbâd ³⁵⁷

Şairin görüşleri, üstün zekâ ve nezaketi, ince üsluplu tavrı, genç yaştayken kaleme almış olduğu anlam dolu şiirleri herkes tarafından doğru anlaşılmamış hatta çeşitli suçlamalarla da karşı karşıya kalmıştır. Oysa Görem, tüm bu olumsuzluklara aldirmamış, aksine onu çekemeyenlere karşı her zamanki alışkanlık ve azimle yoluna yapayalnız devam etmiştir. Bu durumla ilgili Haziran 1988 yılında kaleme aldığı “Cevap” şiirinde şöyle der:

Esef etme gönül bilmez bizi tân eyleyen diller
Hayatı bilmemiş zâten eminim böyle gâfiller
Gelir bir gün ilim dünyâda her yanı eder aydın
Olursa mâlî milyonlâr sevilmez onda câhiller
Hele âhmak olandân sorma bir şey bilmez elbette
Düşünmez hakk-ı ömründe yaşarsâ hattâ yüz yıllar
Vefâ’dan bilmeyenle etme sohbet yahut öğrenmek
Înât eylerse cehlinde açar her yerde müşkiller
Kimin var âklı başında ümidi kesmesin kesmez
Açar bir gün “Görem” bekle onun bağında hoş güller ³⁵⁸

“İrkımız” şiirinde Görem, Türkler’in tarih sahnesinde çok eski zamanlardan beri var olduğunu; ilim, irfan hatta teknoloji sahasında büyük çalışmalar yatığını dile getirmiştir. Bugünün büyük olarak kabul edilen toplumları henüz yokken, Türk milletinin irfan sahibi olduğunu şu dizlerinde sunmaktadır:

Başka milletler hayatı anlamazlarmış henüz
Kaç asır milâttan önce var imiş irfânımız ³⁵⁹

³⁵⁷ Rü’yâ, s. 45-46.

³⁵⁸ Rü’yâ, s. 43.

³⁵⁹ İrkımız, adlı şiir, Görem’in **Rü’yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem’in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır

Görem, dertlilerin yaralarını saramadan, ileride şafak söküp güneş yüzünü göstermesini bekleyemeden ebediyete intikal etmiştir. Ancak bugün, ömür boyu yorulmadan çalıştığı o yüce mefkûre ile prensipleri, din, dil ayırmaksızın millet uğruna söylediği o kutsal şiirlerini bir emanet olarak kalbinde, vicdanında taşıyan, onları gözü gibi koruyup ezbere okuyan, gerektiğinde mis kokulu gül suyu gibi her tarafa yaymaya çalışan, az da olsa sağduyulu ve vefalı öğrencileri vardır. Bu sebeple, gözünüz arkada kalmasın büyük üstâd, elbet bir gün fikirlerin anlaşılacaktır³⁶⁰.

Bir kimse bütün âlemî ıslâh edebilmez

Her anlayan etsin gerek ahabbını irşâd³⁶¹

I. 4. 14. Dünya Görüşü

“Dünya” adlı şiirinde, şairin anlatmak istediği; dünya malına tamah eden, dünya işleriyle uğraşan insanların hiçbir kıymetinin olmadığı, dünyanın; halkı için çalışan ve üreten insanlar gibi düşünürlere ihtiyacı olduğudur. Şair, boş hayaller yerine halkı için ilim ve terbiye yolunu seçen kişinin, halkın gözünde sahip olduğu yerin ne kadar önemli olduğunu belirterek halkına bu doğrultuda ilerlemenin önemini göstermeye çalışmaktadır.

Eylemez âkil olan dünyâyâ asla ihtimâm

Zevkinin yoktur subûtu kahrı de etmez devam

Gam de sanma Ömür olur ya olamaz gamla tamam

Gösterir döndükçe devrân bî-vefâdır gör ne renk³⁶²

Öncelikle halkının iyiliğini düşünen ve halkı için hizmet eden şair, her zaman gelişmeyi, ilerlemeyi, hizmeti ve insanın kendi halkına yararı dokunmasını vurgulamaktadır:

³⁶⁰ Muhsin Kevser, **agm**, s. 6.

³⁶¹ Rû'yâ, s. 45.

³⁶² Rû'yâ, s. 26.

Söz konuşsan durma söyle doğru sözüyle beyân
İyilik eyle ol yararlı halka sen verme ziyan
Kardeşim bir nesnedir insâna artık yarayan
O da insân olanın â'mâlî düz olsa gerek ³⁶³

I. 4. 15. Şairler İçin Yazdığı Şiirler

I. 4. 15. 1. Muhammed Sadık

Görem'e göre, hayatını halkına adayan bir başka şair Kerkük'lü Muhammed Sadık'tır. Halkı için çalışan kişiliğiyle tanınan Mehmet Sadık'ın, anısına bu şiiri yazmıştır. Onunla buluşmayı beklerken onun ani ölümüyle yıkılan şair, şiirinde bu durumdan dolayı duyduğu üzüntüyü ve onun halk için ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Daha onunla paylaşacakları bitmemişken Mehmet Sadık'ın hayatını kaybetmesi, hem Görem için hem de halkı için büyük bir yıkımdır.

Binlerce sefâlette kalanlar var ezilmiş
Kim sordu kimin halını kim derdini bilmiş
Kim koştu kimin söyleyin imdâdına bir gün
Kim baktı kimin ahına feryâdına bir gün ³⁶⁴

Şairin yolunu bulması için öncülük eden Mehmet Sadık'ı artık göremeyecek ve ona akıl danışamayacak olması, onu derinden etkilemiştir. Onun derdine kimse derman olamamış, kendi derdiyle çektiği eziyeti ve kalbindeki olan ateş bağırını yakmıştır. Ayrıca bilge kişiliğe sahip olan Mehmet Sadık'tan Görem, şu şekilde bahsetmektedir:

Her kimse onun hâlini görmüştü perişân
Kim eyledi bir gün acabâ derdine dermân
Gam ateşi kalbinde onun bağırını yaktı

³⁶³ Rû'yâ, s. 27.

³⁶⁴ Rû'yâ, s. 85.

Şiirinde yazar derdini gözyaşları aktı³⁶⁵

I. 4. 15. 2. Hasan Tütüncü

Görem, bir diğer şiirinde şair Hasan Tütüncü'nün ölümünden duyduğu üzüntüyü ve insanların ağladığı böyle bir kardeşi kaybetmesinin ve ecelin soldurduğu bir anda “Tütüncü'nün Gül Ömrü” şiirinin mısralarında görmekteyiz:

Her insan ağlar elbet böyle bir kardeş kaybetse
Ne dersin fani dünyaya budur encamı devrânın
Tütüncü'dü iş ismi Hasan Kerkük'te sakindir
Ecel soldurdu bir anda bunun ömr-i gülüstânın³⁶⁶

“Âmâlık, Görem'in şahsı için önemli bir olay sayılmıyor. Çünkü o insanlığı duyup anlamada güçlük çekmediği için mahsus âlemi dünya gözüyle görmeyi pek gerekli bulmuyor. Ona göre asıl insanlığı bilmeyen kimsenin kalbi kördür. Şairin eserlerini izleyenler, onun gönül gözüyle dünyayı nasıl idrak ettiğini kolaylıkla anlayacaklardır.”³⁶⁷ Görem, Reşit Akif'e Verdiği “Cevap” adlı şiirde şairin özründen dolayı hiçbir sıkıntı çekmediği, bunu kendisine bir engel olarak görmediği ve bu koşullarda hayatına devam ettiğini görebiliriz:

Esef etmem bu gün mahrum isem âlemde ezvâktan
Demem aslâ uzak düştüm niçin enva'-ı lezzetten
Mecâze i'tibar etmem onunla hiç alâkam yok
Gönül bir başka âlemde arar ma'na hakikatten³⁶⁸

³⁶⁵ Rü'yâ, s. 85-86.

³⁶⁶ Rü'yâ, s. 88.

³⁶⁷ Atâ Terzibaşı, **age**, s. 59.

³⁶⁸ Rü'yâ, s. 73.

I. 4. 16. Din

I. 4. 16. 1. Allah

İslam inancında iki dünya mevcuttur. Bir tanesi doğum ve ölüm arasındaki zamanda üzerinde yaşadığımız dünya; diğeri öldükten sonra gidileceğine inanılan ebedi âlem olan ahirettir. İnsan bu fani dünyanın nimetlerine aldanamamalı, her daim ahiret hayatı için Allah’a itaat etmeyi bırakmamalıdır. “Güvenme” şiirinde bu fikirlerini en güzel şekilde dile getirmiştir:

İt’âat eyle Allah’a düşün dünyada sen hakkı
Diyersen ben Müsülmanım unuttun yâ neden hakkı³⁶⁹

I. 4. 16. 2. Ahiret

Hak kelimesini farklı anlamlarıyla kullanır; yani kelime oyunları yapar. Bu anlamlardan biri de “doğruluk”tur. Doğruluktan ayrılmak, ahiret hayatını berbat edecektir.

Diyerken mülk ü mâlın olsun düşünmezsın hemen hakkı
Ecelden kaçmağa güya senin bir ihtimâlin var³⁷⁰

I. 4. 16. 3. Hz. Muhammed

Dinine bağlı, imanlı bir şahsiyet olan Görem; Peygamber Efendimizin torunu Hz. Hüseyin’in doğum yıl dönümü şerefine bir şiir yazmıştır. Bu şiirinde İslamiyet’in ortaya çıkışına kadar geri gitmiş, Hz. Muhammed’in Peygamberlik şerefine nail oluşundan bahsetmiştir.

Kalmıştı beşer cümle cehâlette perîşân
Tutmuştu âlemi bir zulm ile tuğyân
Lütfeyledi insânlara ıslâh için Allah
Gönderdi Resul’ün bu cihânda halka Rahmân

³⁶⁹ Rû’yâ, s. 50.

³⁷⁰ Rû’yâ, s. 50.

Âlemler için rahmet ola geldi Muhammed³⁷¹

I. 4. 16. 4. Hz. Ali

Şiirin ilerleyen mısralarında peygamber efendimizin damadı ve son halife olan Hz. Ali'nin vasıflarından bahsetmiştir. Allah'ın aslanı olarak da nitelenen Hz. Ali'nin tüm işi iman ve ibadet doğrultusunda olup insanlara bakışı adılanedir.

Ef'âli ibadet bütün efkârı âdalet

Mü'minler emiriydi Ali âleme sultân

I. 4. 16. 5. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın oğulları, Hz. Muhammed'in sevgili torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bahseden şair; Hz. Hüseyin'in dünyaya geldiği günü bambaşka bir gün olarak nitelendirir.

Evlad-ı Ali sıpt-i peygamber iki server

Bir nur-i Hasan bir de Hüseyin Şah-i şehidân

Dünyaya Hüseyin geldi o gün başka gün oldu

Olmuştu Muhammed'le Ali, Fatime handan

Cibrâil o gün eyledi peygambere rebrik

Kaldı bu fazilette melekler bile hayran

Hem vardı beşaret hem de ağladı Cibril

Bir baktı Hüseyin'e o zamân eyledi figân

Ârz eyledi bir gün bu Hüseyin'in ya Muhammed

Başı kesilir cismi olur kan ile elvân³⁷²

³⁷¹ “Hz. Hüseyin doğum günü dolayısıyla” adlı şiir, Görem'in **Rü'yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem'in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

³⁷² “Hz. Hüseyin'in doğum günü dolayısıyla” adlı şiir.

I. 4. 16. 6. Müctehid-i A'zam Cenap Zincani

Müctehid-i A'zam Cenap Zincani; 20 Temmuz 1946 yılında Görem'in memleketi Tuzhurmatu'ya teşrif etmiş, bu teşrifleri sırasında halkla istişare etme fırsatı bulmuştur. Bu önemli seyahati Görem, bir şiirle taçlandırmıştır.

Sürur bahs eylemiş halka bu gün Ayetullah Zencanî

Verip Tuz halkına güya bu teşrifle dünyayı³⁷³

I. 4. 17. Yoksulluk ve Zenginlik

Görem'in şiirlerinde ele alınan konular, siyasetten daha çok manevî boyutla ilişkilidir. Bu şiirlerinde özellikle insan duygularıyla ilişkili olan sadakat, gerçek emeller, bunun yanı sıra halkın gelenek ve görenekleriyle alakalı olan duygu ve düşünceler yansıtılmıştır.

“Görem'in şiirlerinin içeriğine bakacak olursak, şiirlerini halkın arasında gördüğü problemlere dayanarak kaleme almıştır. Bunlar daha çok “yoksulluk, zenginlik, açlıkla mücadele, acıma ve dedikodu” içerikli konulara dayanmaktadır.”³⁷⁴ İşte buna örnek olarak şairin “Yoksul ve Zengin” adlı şiirini görebiliriz:

Bu zamanın halkın her sevdiği olmuş dinar

Yok dinardan başka bir nesneye artık itibar

Kimdir iyilik düşünen ya marifet kimdir soran

Yoksuldan nefret ederler, her gelen zengin arar³⁷⁵

Şairi “Yoksul ve Zengin” şiirinin sonunda kendine hitaben diyor ki:

Bakma zengin yoksula sen marifet sor ey Görem

Doğru insanım diyen akça değil ahlak sorar³⁷⁶

³⁷³ “Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

³⁷⁴ Enver Hasan, **agm**, s. 3.

³⁷⁵ Rû'yâ, s. 11.

³⁷⁶ Rû'yâ, s. 12.

I. 4. 18. Rü'yâ

Görem'in, "Rü'yâ" adlı eserindeki şiirler, tamamen gerçek olaylardan esinlenerek kaleme alınmıştır. Gerçek olayları şiirlerine konu etmesi, onun hakiki başarıya imza atmasını sağlamıştır. O, tüm bu gerçekleri "Emelim" adlı şiirinde anlatmaya çalışır:

Solsun da bütün güller ezilsin de çiçekler
Solmaz emelim hâlâ gönül bir günü bekler

Geçmiş gecemiz işte şafak bizce yakındır
Doğduysa güneş cümle kederler geçecekler

Elbet de o gün bizler için başka bahardır
Var başka saadet o zamânda görecekler³⁷⁷

Küçük yaşta gözlerinin kör olması üzerine onca sıkıntı ve acıya katlanan Görem, ilerlediği yolda azim ve sebatkârlığından taviz vermemiştir. Ayrıca tüm bu olaylar, onun romantik ve hayalperest bir karaktere bürünmesine de engel olmamıştır. Bu da bir kez daha onun ne kadar iyimser, azimli ve hedeflediği yolda sebatkâr olduğunu açıkça göstermiştir. O, tüm kötümserliği bir kenara bırakıp iyimserlik konusunda oldukça ısrarlı olduğu için, bu konuyu "Şair Rü'yâ" adlı şiirinde toplamıştır. Şairin, "Şair Rü'yâ" adlı iyimserlik, hoşgörü ve hayat dolu bakış içerikli şiirinde renkli konular işlenmiştir. Şair "Rü'yâ" şiirinde ele alınmış esas konu, insanları kötülüklerden uzaklaştırmak ve onların evleri kristal camlarla süslenmiş renkli sokaklar arasındaki neşe, sevinç ve mutluluklarını artırmaktır. Çünkü adaletsizlik, baskı ve tiranlığın baş

³⁷⁷ Rü'yâ, s. 53.

gösterdiği dönemde, Irak halkının tam anlamıyla manevî desteğe ihtiyacı vardı.³⁷⁸ Şair ümidini kaybetmemiş, ümitvar olmaya devam etmiştir.

Biz de olalım işte o millet gibi ciddi.

Tâ düşmeyelim kahr-ı sefâletlere bir de³⁷⁹

Son olarak tezahür ederek diyor ki:

Rüyân olacak gâliba gerçek "Görem" artık

Bir gün sağılır varsa da bin yara çiğerde³⁸⁰

I. 4. 19. Ağıtlar

Şair, yazmış olduğu bu şiirlerinden, Türkmen halkı için önemli kişilerin tam da en gerekli oldukları zamanda bu hayattan göçüp gittikleri ve Türkmen halkının bu kişilerin yol göstericiliğine hâlâ büyük ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Şairin eserlerinde bu önemli şahsiyetlere yer vermesi, onlara duyduğu özlemi ve artık toplumda onlar gibi değerli kişilerin kalmadığını, günümüzde kimsenin onlar gibi Türkmen halkını ve geleceğini düşünmediğinden ve sadece kendi çıkarlarını düşünen insanların çoğalmasından duyulan üzüntüyü göstermektedir. Görem, kaybettiği ve sevdiği yakınlarına, ağıt biçiminde şiir kaleme almıştır.

I. 4. 19. 1. Albay Hurşit Saki Ali

Şehit düşen Tuzhurmatu'nun yiğit evladı Albay Hurşid Saki Ali'nin ardından, Görem'in duyduğu üzüntüyü ve acı kaybı, şehidin ardından yazdığı ağıt ile dile getirmiştir:

Felek soldurdu ömrün bağına mahvoldu gül şanım

Amansız bir ecel geldi ezildi cism ile cânım

Kazaen vurdu seyyâre perişân oldu ahvâlım

³⁷⁸ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

³⁷⁹ Rû'yâ, s. 57.

³⁸⁰ Rû'yâ, s. 57.

Düşerken anladım olmaz bu derde asla dermânım³⁸¹

I. 4. 19. 2. Sadık Muhtar

Şair, yine memleketin bir diğer önde gelen kişilerden biri olan Sadık Muhtar'ın mezar taşı yazısını için bir şiir yazmıştır:

Tutuldum böyle derde bulmamış bir kimse dermânım

Felek soldurdu ömrüm bağına mahvoldu gülşanım

Zarar ömrümde sevmezdim severdim her zaman iyilik

Ederdim hizmet ahabâba olurdu her ne imkânım³⁸²

I. 4. 19. 3. Şehit Muslih Mehdi Cafer

Daha gencecik yaşında yatan uğrunda cephede şehit düşen Muslih Mehdi Cafer Molla Kasım için Görem'in yazdığı mersiyede şehidin dökülen temiz kanı ve genç yaşta hayata kaybetmesinin üzüntüsünü dile getiren sözler kaleme almıştır:

Gelenler kalmaz elbet de budur ahvâlî dünyanın

Fakat bir ayrılık bağrın ezer ki her bir insânın

Temiz bir genç idin Muslih vuruldun cephe de düştün

Açıldı kalbine yara döküldü yerlere kanın³⁸³

I. 4. 19. 4. Şehit Abdülhuseyn Ali Bektaş

Savaş esnasında 16.10.1973'te Tel Za'ter Gita'da genç yaşlarda millî görevini yapan daha hayallerine kavuşmadan cephede şehit düşen Abdülhuseyn Ali Bektaş'ın ardından yazdığı ağıtı görmekteyiz:

Gelenler kalmaz elbet de budur halı bu dünyânın

³⁸¹ Rü'yâ, s. 89.

³⁸² Rü'yâ, s. 90.

³⁸³ Rü'yâ, s. 91.

Âcel gelse aman vermez geçer ömrü her insânın

Fakat sen genç idin gittin ki hasret kaldı kalbinde

Vatan uğrunda can verdin döküldü yerlere kanın³⁸⁴

I. 4. 19. 5. Fayize Ahmet Şahap Berber

Hayatının ilkbaharında bir gül gibi solup ve muradına eremedi dünyadan göçüp giden Tuzhurmatu'nun hanedan kadınlarından biri olan Fayize Ahmet Şahap Berber için şairin yazdığı ağıtı görebiliriz:

Hayatın bağına girdim fakat gül dermedim gittim

Göz açtım fani dünyaya sefâsın sürmedim gittim

Sebepsiz kıydı zalimler bana bir gül gibi soldum

Boyandım kana bir anda yaramı sarmadım gittim³⁸⁵

Görem, eserlerinde şiirlerini genellikle bir hikâye içinde ele alır, ölüm temasını da ele alırken de yine günlük hayatta insanların başına gelebilecek hikâyelerden yararlanarak anlatmaya çalışmıştır. Bu tarz anlatım şekli Görem'in şiirlerinde gerçekliği ön plana çıkaran temel unsurlardan sayılmaktadır. “Güvenme” isimli şiirde günlük hayatta insanların başından geçebilecek tarzda bir hikâyenin içerisinde “ölüm” teması birlikte verilmeye çalışılmıştır.

Ecel gelse âmân vermez kalır vârislere servet

Düşersen başka bir hâla çekersin mâlına hasret

Diyersin bir de dönseydim sana olmaz veren mühlet

Düşün a'mâlını şimdi senin elde mecâlın var³⁸⁶

³⁸⁴ Rü'yâ, s. 92.

³⁸⁵ “Görem'in Fayize Ahmet Şahap Berber için Ağıt” adlı şiir, Görem'in **Rü'yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem'in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

³⁸⁶ Rü'yâ, s. 51.

I. 4. 20. Öğütler

“Görem’in halkına olan ilgisi onu daha çok sevgi ve merhametle alakalı konular üzerinde şiirler yazmaya itmiştir. Şair hayatının son gününe kadar, halkına verdiği destek ve güzel tavsiyeleriyle adeta bir vaaz hocası rolüne bürünmüştür.”³⁸⁷ İşte bu nasihatleri “Millet” adlı şiirde görebiliriz:

Halkın bu vatanda bütün efkârı bir olsa
Bir şey yapa bilmez ezilir hain olanlar
Yok, bizde vatandaşı satan hırs-ı ta’mâle
Aldatmaz bizi eminim bin türlü yalanlar³⁸⁸

Şair, insanların gâfil olmalarını istemediğini, uyanıp bütün halkın kardeşlerine yardım elini uzatmasını, bu hayatın hep birlikte devam edeceğini, çünkü insanoğlunun tek başına bu dünyayı ıslah edemeyeceğini, her âkil kişinin kendi çevresini irşat etmesiyle bütün toplumun aydınlığa kavuşacağını söyler.

Gâfiller ayılsın bütün insânlar uyansın
Tâ eyleyelim dertli vatandaşlara imdâd
Bir kimse bütün âlemi ıslah edebilmez
Her anlayan etsin gerek ahabbını irşâd³⁸⁹

I. 4. 21. Erdem

Görem, şiirlerinde iyiyle kötüyü kıyaslayarak erdemli insanın, dolayısıyla erdemin önemini şiirlerinde tema olarak vurgulamaktadır. İnsanoğlunun toplum içinde dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır, kişi ağzından çıktığı sözlere dikkat etmeli ve gelen sözlere karşı gâfil avlanmamalıdır. Şair “İnsanlar İçin” adlı şiirinde bu konuyu şöyle kaleme almıştır:

³⁸⁷ Enver Hasan, **agm**, s. 3.

³⁸⁸ “Millet” adlı şiir, Görem’in **Rü’yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem’in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

³⁸⁹ Rü’yâ, s. 45.

Her sözü dinlerken etmesin gaflet
Söylemek isterken eylesin dikkat
Her günün halından alsın bir ibret
Anlasın her şeyin ma'nâsın insan³⁹⁰

I. 4. 22. Vefâ

Şairin önem verdiği değerler arasında “vefâ” ve “dostluk” gibi kavramları baş sırada gelmektedir. Bu yüzden bazı şiirlerinde “vefâ” konusunu işleyerek vefanın verdiği güç ile hayat mücadelesinde daha başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Aşağıdaki “Vefa” adlı şiirinde de belirttiği gibi dostları olmadan yaşamak istemeyen şair, onlarsız geçen günlere üzülmekte onlarla geçecek bir ömrün daha mutlu ve mesut olacağını belirtmektedir:

Vefâkârlık bir insânın necâbetin eder ispât
Değil şâyân bir insana vefâsızlık şîâr olsun
Ona dost söylemem asla karanlıkta kaçır dosttan
Necabet ondadır dosta karanlık günde yâr olsun³⁹¹

Vefâyı bünyesinde barındıran insanların hiçbir yerde ve hiçbir durumda dar düşünmeyeceklerini belirten şair, onlara yol göstererek iyi dileklerde bulunmuştur. Vefâkârlık, insanın cevherini yansıtan ve kendini çevresi içinde ispat eden bir mefhum demektir. Şair, bu durumun aksini de göz önünde bulundurmayı unutmamış vefasızlığa da şiirinde yer vermiştir. Görem’in 1964’te yazdığı “Yok” isimi şiiri, bu minvalde görmemiz mümkündür:

Yok, onda vefâ dostunu ahabbını sanmaz
Bir dostunu ateşte görerse ona yanmaz
Yan halıma ben söylemedim dostuma lâkin

³⁹⁰ Rü’yâ, s. 65.

³⁹¹ Rü’yâ, s. 25.

Dostum bana zulm eyledi hâindir utanmaz³⁹²

Şairin, “Yok” adlı şiirinde ise, yine vefâ ve hıyaneti birlikte ele aldığını görmekteyiz. Şairin incelenen şiirlerinden de anlaşılacağı üzere “vefakârlık” hayatta en çok değer verilmesi gereken değerler arasında yer almaktadır. Şaire göre “Vefakârlık insanları tekrar hayata bağlayan, onları hayatın kötülüklerinden ve bühtandan koruyan bir hissiyat olup tekrar yaşama mutluluğu vermektedir:

Her doğruya bir sözle ihânet de zulümdür

Bir kimse de ömründe bütün zulme dayanmaz

Bühtan edilir bazına yok asla günahı

İnsâf arayan kimse yalan bir söze kanmaz³⁹³

“Güvenme” şiirinde de bu dünyanın gelip geçici olduğundan, dünya malının dünyada kalacağından, mevki, şan, şöhret, para, pulun insan olmak için yeterli olmadığından bahsedip kişinin bunlara güvenmemesi gerektiğini, zira dünyanın acımasız olduğunu söz konusu eder. Dünyanın bu olumsuz özelliklerini “vefasız”lığına açıklar:

Felekten kim vefâ gördüm diyerse doğrudur sanma

Vefâ yok çerh-i devranda sakın gafletle aldanma

Sana zevk u sefâ verse muvakkat zevkine kanma

Cihânın mülkün alsan da sonunda bir zevalin var³⁹⁴

I. 4. 23. Tembellik

Görem’in şiirlerinde, gayret ve çalışma konusu özel bir yer tutmaktadır. Şair; insanoğlunun durmadan çalışması, hem kendi için hem de toplumu içinde bütünüyle insanlığı daha iyi yerlere götürebilmek adına çaba sarf etmesi gerektiği kanaatindedir.

³⁹² Rû’yâ, s. 41.

³⁹³ Rû’yâ, s. 41.

³⁹⁴ Rû’yâ, s. 50.

Görem azimet ve çalışmanın yanı sıra tembellik temasını da kaleme almıştır. Bu konuya verdiği önemi, bu konuda müstakil bir şiir yazması da gâyet güzel açıklamaktadır. Bunları “ Tenbellik” şiirinde görebiliriz:

Yaman günlerdeyim gerçi gam olmuştur bana kısmet
Gama sabreylerim âmâ leîmden beklemem himmet
Gidip nâmerde yalvarma alırsa cânımı mihnet
Çekerse her cefâ insân hayâtta çekmesin minnet ³⁹⁵

Başka bir kimseye muhtaç olmanın insanoğluna yakışmadığı ve bu durumdan ancak çalışmakla, çaba göstererek kurtulmanın mümkün olduğu düşüncesindedir. Göreö’e göre çalışmayı sevmeyen kişinin rahatlığı tercih ettiğini ve böyle kişilerin insanlar tarafından hürmet görmeyeceğini ifade ederken toplumdan hürmet görmek isteyen kişilerin mümkün olduğu kadar çalışması gerektiği kanaatindedir.

Çalışsın mümkün oldukça ben insânım diyen kimse
Doyurmaz karnını zilletle tatlı bal yiyen kimse
Bilir tenbelliği rahat, adamlık bilmeyen kimse
O kimse kalmasın tenbel eğer ister ise hürmet ³⁹⁶

Şair, çalışma ve çaba gösterme sayesinde insanın her türlü isteğe ulaşılabilmesine inanmaktadır. Azmî ve işten, çalışmaktan çekinmeyenlerin kimsenin sözüne bakmadan yoluna devam edeceğine değinen şair, şiirinde bu fikrin şöyle ifade etmektedir:

Hakikette sana ayıb olmayan işten geri kalma
Sakın her câhile uyma başın endişeye salma
Çalışma söyleyen olsa onun her sözünü alma
Utanma bir kesâbetten ne söyler söylesin millet ³⁹⁷

³⁹⁵ Rû’yâ, s. 13.

³⁹⁶ Rû’yâ, s.13.

Görem’e göre, hayatını tembellikle ve çalışmadan geçerse insan, hayatın zor şartlarını görmeyecek, yaş ilerledikten sonra insanoğlu bu durumun pişmanlığını yaşayacaktır:

Hayatında kalan tembel nihâyette olur pişmân
Düşer bir derde âlemde bulunmaz derdine dermân
Eder ki izzet-i nefsin muvakkat zevkine kurban
Geçer ömrü zelâlette görür zannetmesin izzet³⁹⁸

“Tenbellik” şiirinde görüldüğü üzere Görem, emeğe çok değer vermiş, insanın emek ve çalışma sayesinde yüceleceği, ilerleyeceği fikrine inanmıştır. Şair çalışan insanları hep takdir etmiştir:

Değil şefkat olurken akrâba feryâd-u zar etsin
Bulunsun nâşim üstünde ki tedbir-i mezar etsin
Düşünsün doğru bir hürmet hayatta aşikâr etsin
Sözün doğru ise sen eyle “Görem” ahhâbına hürmet³⁹⁹

I. 4. 24. Aşk

Görem’in yazmış olduğu “Gazel” adlı şiiri içerisinde “aşk, vefa ve dost” ile ilgili mısralar da yer almaktadır. Bu temaları işlediği şiirlerinde şair genellikle aşkı, vefayı, dostluğu bir ayrılık veya vefa çerçevesinde yansıtmaktadır:

Uğradın bir bivefâ uğrunda yüz bin mihnete
Derde düştün sırrını eylemedin faş millete
Gerçi sabreylemiyorsun ah gamı firkatine
Derdini canana bildir onda derman ara sen⁴⁰⁰

³⁹⁷ Rü’yâ, s.14.

³⁹⁸ Rü’yâ, s.15.

³⁹⁹ Rü’yâ, s. 14.

⁴⁰⁰ Rü’yâ, s. 23.

Şiirde, klasik şiirin başlıca metaforlarından olan “ayrılık oku”ndan bahsetmiştir. Klasik edebiyatta sevgilinin ayrılığı, aşğın gönlünü ok gibi delip geçmekte, yüreğini kanla, gözyaşıyla doldurmaktadır.

Derd u gam esirisin dermâna vardır ihtiyaç

Bir nigâr uğrunda oldun tiğ-i hicrâna amaç

Sevgilin cevri u cefasına katlanan âşık, esasında vefasız sevgilinin hiçbir zaman aşğa yar olmayacağını bilir. Âşık, Şem u Pervane kıssasında bahsedilen pervane gibi kendini aşk ateşiyle yakıp kavuran sevgiliden hiçbir zaman, hiçbir surette vazgeçmeyecektir.

Âkibet gam çekmeğe kalmadı sende iktidâr

Yanmağa oldun “Görem” pervane misli nâre sen⁴⁰¹

“Bekletme” şiirinde de vefasız sevgiliden bahseden Görem, ünlü Leyla ve Mecnun hikâyesine telmihte bulunur. Kendini mecnun olarak gören şair, vefasız Leyla’sına sitem eder.

Ağla “Görem” artık ne olacak aşk ile hâlin

Söyle bu sözü yarına oldukça mecâlin

Mecnun’a çevirdi beni Laylâ’yı cemâlin

Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁴⁰²

Son mısradaki geçen “can” aslında “sevgili”dir. Sevgiliden ayrı olmak “mürde cisim” olmaktır. Aynı durum Hayretî’nin Ruh-ı Revan’ın aşağıdaki ikişer beytinde de görülmektedir:

Yâ rab bu mürde cisme cân haşan gelür

Ya’ni ki bu belâlu cânuma cânân haşan gelür

⁴⁰¹ Rü’yâ, s. 24.

⁴⁰² “Bekletme” adlı şiir, Görem’in **Rü’yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem’in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

Gerçi kimse görmemiştir câ bedenden gittiğini

İşte ben gördüm gözümle kendi cânımdır giden

Görem'e göre insan kendi derdini, sıkıntılarını halk arasında ifşa etmemelidir.

Aşk öyle bir sırdır ki, kimse âşık için çözüm bulamaz; insanoğlu derdini tek sevgilisine bildirmelidir ve yalnızca ondan merhamet beklemelidir:

Derd u gam esirisin dermana vardır ihtiyaç

Bir nikar uğrunda oldun tiğ-i hicrana amaç

Kim eder aşk derdine maşûkiden özge ilaç

Bekle yardan merhamet yalvarma her ağyara sen⁴⁰³

I. 4. 25. Adalet

Görem'in eserlerinde, insan hakları konusunun hep ön planda olduğu söylenebilir. Görem, özellikle dönemi için, çok gelişmiş bir adalet prensibi anlayışına sahiptir. Görem, yeryüzünde herkesin eşit muamele görmesi gerektiğine inanır. Oysa çoğu insan, kendi hukukunu anlayamamaktadır. Şair, kendi hâinden söz etmeden halkın çektiği adaletsizlik ve zulümden üzümlere bahsetmektedir. Görem “ Adalet Aşkı” şiirinde herkesin meşru haklarının gözetildiği adaletli kanunlar yapılmasını istemektedir:

Muhakkak şahsi derdimden şikâyet etmedim etmem

Zavallı halkın ahvâlın görürken çekilir kanım⁴⁰⁴

Görem, “Adalet sevgilim” diyerek sevgilisi olarak nitelediği adil bir sistemin kurulmasını, “ölürken kalmayım hasret sana” dediği eşitliğin sağlanmasını sabırsızlıkla beklemektedir. Şair, yüreğinde kalan adalet hasretini ölmeden önce dindirmek istediğini vurgulamaktadır:

⁴⁰³ Rü'yâ, s. 23.

⁴⁰⁴ Rü'yâ, s. 34.

Adâlet sevgilim göster yüzün ben ölmeden bari

Ölürken kalmayım hasret sana rahat verim cânım⁴⁰⁵

Görem, bu şiirde kendi sıkıntılarını ve maruz kaldığı zulümleri, adaletsizliği hiç konu etmeyerek sadece halkını düşünerek yaşadığını şiirinde belirtmektedir:

Muhakkak şahsi derdimden şikâyet etmedim etmem

Zavallı halkın ahvâlın görürken çekilir kanım⁴⁰⁶

diyen Görem, zayıf insanların bütün hukuklardan mahrum bulunduğuna ve her ortamda sıkıntı gördüklerine değinmekte, ayrıca insanların haklarını arayan ve soranın kim olacağını vurgulamaktadır. Zamanla, adaletin bir hayalden ibaret olduğu kanaatine varmış, zalimlerin insanı dediklerinde en büyük yalanı söylediklerinde karar kılmış, onlara inanılmaması gerektiğinden söz etmiştir:

Diğerler dilde insan hakların amma soran kimdir

“Görem” artık inanma söylese zalimler insanım⁴⁰⁷

Görem ayrıca adalet kavramından aşk için de söz eder. Bilindiği üzere sevgili, cevri ü cefadan vazgeçmeyen, bir an olsun vefa göstermeyen, adaletsiz bir tip olarak edebiyatta yer alır. Şair, sevgiliden “âdil” olmasını ister.

I. 4. 26. Tabiat

Tabiat ve hayvanlar, şairin özellikle üzerinde durduğu konulardandır. Tabiatın eşsiz güzelliklerinden bahsetmenin yanı sıra, ondan sembolik olarak da yararlanmıştır. Şair, duygularını hayvanların özelliklerinden yola çıkarak anlatır. Örneğin, iyi insanlarla kötü insanlar, akraba ve dostluk arasındaki farklılıkları anlatmak için bu karakterlere uygun hayvanları kullanmıştır:

Karanlık günde kim hâlin sorarsa doğru ahabâtır

⁴⁰⁵ Rû'yâ, s. 34.

⁴⁰⁶ Rû'yâ, s. 35.

⁴⁰⁷ Rû'yâ, s. 35.

Yaşasın dünya durdukça vefâda her kim erbâbtır

Demem her akrabaya akraba bir kısmı akreptir

Karâbette nedir mâna eğer olmazsa şefkat⁴⁰⁸

Tabiatı sadece bir sembolik olarak değil tüm güzellikleriyle tasvir etmeye çalışan şair “Tuz” adlı şiirinde doğanın yeşillikleriyle süslenen memleketinden ve meşhur Aksu nehrinin doğal güzelliklerinden bahsetmiştir. Hem doğal güzellikleriyle hem de manevi değeriyle büyük bir öneme sahip olan Aksu nehri, şiirden de anlaşılacağı üzere Tuz halkı için büyük önem taşımaktadır:

Senin vaktiyle etrafın yeşil dallarla süslenmiş

Bu gün de hâlâ kalmıştır o parlak zînetin ey Tuz

Geçer dağlar arasından koşar âğûşuna Aksu

Buna yok şüphe yükselmiş suyunla rağbetin ey Tuz⁴⁰⁹

I. 4. 27. Dünyanın Faniliği

Görem, güven konusundan bahsederken bir kişiye veya şeye değil, esasında kendine güvenden söz etmektedir. İnsan, dünyada pek çok mal mülk, mevki, güç sahibi olabilir, ancak bu dünyada her şey gelip geçicidir. İnsan yaptığı iyilikler, işlediği sevaplar ile öte dünyadaki hayatında bunun karşılığını görecektir.

Güvenme kardeşim dünyâya gerçi mülk ü mâlın var

Kolunda kuvvetin yahut güzelsin bir cemâlin var⁴¹⁰

I. 4. 28. Yakınma

Ömrünün baharını gam ve kederle geçiren şairimiz, yaşının ilerlediği dönemlerde hayatta karşılaştığı birtakım olumsuzluklardan yorulduğu için, bu

⁴⁰⁸ Rû'yâ, s. 14.

⁴⁰⁹ Rû'yâ, s. 31.

⁴¹⁰ Rû'yâ, s. 50

durumdan yakınlıkla 1988’de, yakın dostu Rıza Musa Kasapoğlu’nun isteği üzerine “Usandım” başlıklı şiirinde şunları dile getirmiştir:

Her türlü elem geldi bana câhil yüzünden
Her akrâbadan belki de kardeşten usandım
Ben iyiliğin istediğim aksime çıktı
Dostum dediğim kasdına düşmandan usandım⁴¹¹

I. 4. 29. Sünnî-Şîî Çatışması

Hz. Ali’nin halifeliği döneminde yaşadığı hadiseler, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in elim şekilde şehit edilmeleri neticesinde Müslüman’lar kendi aralarında ayrılmış ve bu ayrım taraf tutmaya dönüşmüştür. Görem, bu ayrımcılıktan rahatsızlığını dile getirdiği “İhtilâf” şiirinde, asırlar boyu birbiriyle orta noktada buluşamayan din kardeşlerine bundan vazgeçmelerini, şimdiye kadar bu durumdan hiçbir fayda görülmediği aksine kardeşin kardeşe düşman olduğunu söylemiş, insanları yaşananlardan ibret almaya birlik ve beraberliğe davet etmektedir.

Sünnîyim ben şî’asın sen söyleme bunca bana
Bir fikirli olalım bu ayrılıktan fâyda ne
Bu kadar gördün zararlar almadın ibret yine
Yeter artık toplanılsın hizmet ister bu vatan⁴¹²

I. 4. 30. Millîlik

Vatanına, milletine son derece bağlı, bu uğurda canını vermekten çekinmeyen Görem; şiirlerinde sık sık milliyetçilik duygusundan bahsetmiş, bu yolla insanlara milliyetçilik fikrini aşılamağa çalışmıştır. Çünkü Görem’e göre her işte millî fikirlere bağlılık evlâdır.

⁴¹¹ Rü’yâ, s. 55.

⁴¹² Rü’yâ, s. 16.

Bana millî düşünce kâfidir her zevk için bence

Odur insân ki zevk alsın cihânda feyz-i milletten⁴¹³

Asırlar boyunca millî değerlerine sahip çıkmış olan Irak Türkmenleri, türlü türlü baskılara uğramasına rağmen, bu özelliklerinden bir an olsun ödün vermemişlerdir. Görem, “Dikkat” adlı şiirinde, bayrağı namusu ve şerefi olarak gören, vatana ve millete asla hıyanet etmeyen bu temiz yürekli, imanı bütün Irak Türkmenlerinden övgüyle bahsetmiştir.

Bize derler Irak Türkü büyük bir şanımız vardır

Hıyanet etmeyiz asla temiz vicdânımız vardır

Bu Cumhuriyet’e muhlis biziz imânımız vardır

Şeref uğrunda bizler vermişiz her yerde kurbanlar⁴¹⁴

Görem; milliyetçiliği yaşamın tüm alanlarında savunmuştur. Ayetullah Zencani’nin Tuzhurmatu’ya ziyareti sırasında, halkı için hiç olmazsa iki dersin Türkçe olarak verilmesi talebinde bulunmuştur. Zira şaire göre bir milletin varlığı dilini ne kadar koruyabildiğine bağlıdır.

Hiç olmaz haftada versin medaris iki ders Türkçe

Bu gençler eylesin tahsil tamâmen ilm-i insânî⁴¹⁵

I. 4. 30. Mertlik-Nâmertlik

Dünya üzerinde türlü türlü insanlar vardır. İnsan karakterine göre karşısındaki kişiye davranışını belirler. Mertlik kavramı, genel olarak Türklerde, özel anlamda da Türkmenlerde de önemli bir kavramdır.⁴¹⁶ Hasan Görem, temiz kalpli, sağlam duruşlu,

⁴¹³ Rü’yâ, s. 74.

⁴¹⁴ Rü’yâ, s. 19.

⁴¹⁵ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

⁴¹⁶ Bk. Soner Sağlam, “Mahtumkulu'nun Şiirlerinde Mert ve Namert Kavramı”, Türkmenistanın İlimler Akademiyası Milli Golyazmalar Institutı, "Magtımguılı Pıragı ve Umumadamzat Medeni Gımmatlıkları" Atılı Halkara İlmı Maslahat" (14-16.05.2014)- Aşgabat / Türkmenistan

özü sözü bir, mert kimselerin her daim dostuna iyilik düşünüp iyilik yapacağını, vefa göstereceğini dile getirmiştir.

Bir necip insâna bir iylik ederlerse eğer
Doğru iylik eyleyen kendine onu âbd eder
Olsa her kimde necabet dostuna eyler vefâ
Bilir insânlık nedir bir iyliği daim görer⁴¹⁷

Türkçe’de “mert” iyi, “nâmert” ise kötü insan anlamındadır. Özellikle Türkmencede bu anlamları baskındır. Mahtumkulu, “mert” ve “nâmert”i iyinin ve kötünün sembolü olarak kullanmıştır.

Hasan Görem mert ve namert kelimelerinin yanında, aynı anlama gelen “necip” ve “leim” kelimelerini de kullanmıştır. Şair “Necip ve Leim” şiirinde bu iki insan tipini karşılatırmış, nâmert kişilerden fayda gelmeyeceğini, onlardan uzak durmak gerektiğini söylemiştir.

Bir leim kimseye amma hürmetin tesiri bu
Kötülük eyler ziyâde ona iylik etseler
Cân fedâ olsa leim uğrunda bilmez kadrini
Her fedâkârlığa karşı sana gösterir zarar⁴¹⁸

I. 4. 31. Rindlik

Dünya işlerini hoş görem kişi, Çoğulu rindâdır. Rind acıyı, tatlıyı, iyiyi ve kötüyü hoş görür; üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. Hayat felsefesi böyle olan kişilere rind denilir. Divân şiirinde rindlik bir mazmûn olarak ele alınır.⁴¹⁹

Klasik edebiyatta şairler, kendilerini hep “rind” olarak nitelendirilmiştir ve rind safında yer almışlardır. Zira aşığın dünya malı mülkünde para mevki, şöhrette gözü yoktur. Onun tek derdi maşukun sunduğu aşk şarabından içip mest olmaktır. Görem, bugün böyle âşıkların da rindane şahsiyetlerin de olmamasından yakındır.

⁴¹⁷ Rü’yâ, s. 20.

⁴¹⁸ Rü’yâ, s. 20.

⁴¹⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınevi, İstanbul 2015, s. 376.

Rendler nerede bezm-i safâ kimlere kaldı

Meydânı bu gün bir sürü nâ-puhteler aldı⁴²⁰

I. 4. 32. Tel Za'ter Şehitleri

Milli duyarlılığa sahip olan şairimiz, tarihte yaşanmış olayları da göz ardı etmemiştir. 16 Ekim 1973'te Tel Za'ter Gite şehrinde şehit düşen askerler için bir şiir yazmış, bu şiirde o elim hadiseden söz etmiştir.

Vuruldun harp içinde toprağa düştün gurbette

Neler fikir eyledin bilmem giderken cephede canın⁴²¹

I. 5. Şiirlerinde Şekil

I. 5. 1. Vezin

Vezin, sözlük anlamı olarak “tartı” manasına gelir. Edebiyatta ise, bir terim olarak, şiirde sözün önceden tespit edilmiş, belli kalıplar içinde ifade edilmesine denir. Edebiyatımızda kullanılan vezinler ya mısralardaki hecelerin sayısı esasına ya da mısradaki yer alan hecelerin uzunluğu ve kısalığı esasına dayanır. Tarihî gelişimi içinde Türk edebiyatında iki vezin kullanılmıştır. Bilindiği gibi, bunlar “aruz”, “hece” ölçüsüdür. Doğan Kaya'ya göre, halk şiirinde, ölçü karşılığı olarak “vezin” sözü kullanılmıştır.⁴²² Hamdi Güleç'te ise, “Türk halk şiirinde “vezin” karşılığı “ölçü”, daha seyrek olarak da “tartı” terimi kullanılır.⁴²³ Hece vezninde mısralarda hecenin sayı eşitliği esastır. Aruz vezni ise mısradaki hecelerin uzunluğu ve kısalığı esasına dayanır. Vezin her dilin kendi öz benliğinden doğan bir ahenk ölçüsüdür.

⁴²⁰ Rü'yâ, s. 52.

⁴²¹ Rü'yâ, s. 92.

⁴²² Doğan Kaya, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay, Ankara 2007, s. 600.

⁴²³ Hamdi Güleç, **Halk Edebiyatı**, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s. 305.

Türk halk şiirinin ölçüsü, hece ölçüsüdür. Çağlar boyunca bu durum hiç değişmemiştir. Divan ü Lügat-it Türk'te vezin ya da ölçü karşılığı olarak “kög” terimi geçer.⁴²⁴

Ölçü (vezin) dizenin ritmini sağlayan sistemdir ve dizede hecelerın sayı ve çeşit bakımından belli bir düzene bağılı olması demektir. Her ölçü ait olduğı dilin yapısından doğar. Arap ölçüsünde Arapçanın, Türk ölçüsünde ise Türkçenin özellikleri hâkimdir.⁴²⁵

Aslında hece ölçüsü Türk şiirinin aslı ölçüsüdür. İslâmiyet'in kabulünden önce, Türkler yalnız bu vezni kullanmışlardır. Ancak, Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra, Arap ve Fars edebiyatının etkisi altında kalarak, aruz ölçüsünü de kullanmaya başlamışlardır. Bu özellikleriyle, o dönemdeki şairler kendi aralarında ikiye ayrılır: “Divan şairleri” ve “halk şairleri.” Önemli sayıda saz şairi hece yanında aruz vezniyle de şiirler yazmıştır. Âşık Ömer ve Gevherî, bu konuda akla ilk gelen isimlerdir. Hatta aruzun belirli kalıplarıyla yazılan ve “aruzlu türler” başlığı altında toplanan şiirler de vardır. Bu yüzden yukarıdaki ifadeyi genel bir hüküm olarak kabul etmek daha doğrudur. Türkler aruz ölçüsündeki 14 bahri tercih etmiştir.

Irak Türkmen şiirinde ölçü, klasik şiirde “aruz”, halk şiirinde ise “hece” dir. Kullanılan ölçü karşılığı olarak “vezin” sözü de kullanılmıştır ve kullanılmaktadır.

İnceleme konusu yaptığımız Hasan Görem'in kullandığı dil, halkın anlayacağı sade bir dildir. Kullandığı şiir ölçülerine gelince, Hasan Görem'in şiirlerini en çok aruz ölçüsü ile yazmış olduğı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, hece ölçüsünü (parmak hesabı) veya eski tabirle hesab-ı benanı kullandığı da olmuştur.

⁴²⁴ Hamdi Güleç, **age**, s. 305; ayrıca bk. Reşit Rahmeti Arat, **Eski Türk Şiiri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay. VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. XV.

⁴²⁵ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Kitabevi Yay, İstanbul 2004, s. 85.

I. 5. 1. 1. Hece

Hece ölçüsü dizelerde, hece sayılarının eşitliğine dayanır. Şiirin ilk dizesi kaç hece ise tamamının o sayıda olması şarttır.⁴²⁶ Hece ölçüsüyle söylenmiş şiirler de kelimelerin belli gruplarda bir araya getirilmesidir.⁴²⁷

“Hece ölçüsü, Türk dilinin yapısından doğmuştur. Hece ölçüsünde esas, mısralardaki hece sayısının birbirine eşitliğidir. İlk dördlüğün mısraları kaç heceli ise, ondan sonraki dördlüklerin hece sayıları da ona uymak zorundadır. Bu düzene uymayan mısraların ölçüsü bozuk demektir.”⁴²⁸

Erman Artun’a göre, Hece ölçüsü Türk dilinin doğal ve asıl hece ölçüsüdür. Yabancı kültürlerin etki etmediği ilk devre şiirlerinde hep bu ölçü kullanılmıştır.⁴²⁹

Halk şairlerinin şiirlerini vücuda getirirken başvurdukları ölçü birimidir. Buna da “parmak hesabı” da denilir.⁴³⁰

Ensar Aslan’a ise, Türk Halk şiirinin heceleri arasında nitelik bakımından ayırım yoktur. Dizelerdeki hecelerin uzunluğu kısalığı değil, sayıları dikkate alınır.⁴³¹

“Türk halk şiirinde 3 ilâ 20 arasında değişen hece yapısına sahip şiirler vücuda getirilmiştir. Bunların içinde en çok 7, 8, 11, 14, 15, 16, heceli şekiller kullanılmıştır. Az da olsa 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13 heceli şekillere rastlanılır.”⁴³²

Hasan Görem, şiirlerini daha çok aruz vezninde yazmıştır. Bütün şiirleri arasında hece vezniyle kaleme aldığı sadece dört şiiri bulunmaktadır. “Uyanın”, “İnsanlar İçin”, “Dertli Bir Dosta” ve “Bizden İş İster Vatan” ismiyle yazılan şiirler hece vezninde olup on birli ölçüde (6+5) yazılmıştır. Şair, sadece 11’li hece ölçüsünü kullanmıştır. Örnek olarak şiirlerinden aldığımız şu dördlükleri verebiliriz:

⁴²⁶ Doğan Kaya, **age**, s. 600.

⁴²⁷ Doğan Kaya, **age**, s. 277.

⁴²⁸ Hamdi Güleç, **age**, s. 305.

⁴²⁹ Erman Artun, **age**, s. 85.

⁴³⁰ Doğan Kaya, **age**, s. 375.

⁴³¹ Ensar Aslan, **Türk Halk Edebiyatı**, Maya Akademi Yay, Ankara 2008, s. 102.

⁴³² Doğan Kaya, **age**, s. 600.

Uyanın çalışın yatan kardeşler
Bu kadar uykuya dalmayın yeter
Bilmeden varlığın satan kardeşler
Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁴³³

(6+5)=11 heceli

Yıllarca geceler uykusuz kaldın
Bulmadın derdini dinleyen dostum
Hayretler içinde düşündün daldın
Bulamadın derdini dinleyen dostum⁴³⁴

a İncinir dikenden sevinir gülden
b Anlasın her şeyin ma'nâsın insân
a Görerse her neyi görsün gönülden
b Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

(6+5)=11 heceli

c Yerinde ağlasın yerinde gülsün
c Düşünsün her işin yolunu bilsin
c Zararlı sözleri akıldan silsin
b Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

(6+5)=11 heceli

d Her sözü dinlerken etmesin gaflet
d Söylemek isterken eylesin dikkat
d Her günün halından alsın bir ibret
b Anlasın her şeyin ma'nâsın insân⁴³⁵

(6+5)=11 heceli

⁴³³ Rû'yâ, s. 29.

⁴³⁴ Rû'yâ, s. 59.

a Çalışmak isteyen işini bilsin **(6+5)=11 heceli**

b Düşünsün ne yapsa yükselir insân

a Ayrılık fikrini akıldan silsin

b Düşünsün ne yapsa yükselir insân

c Her kes mâl sever düşünür pâra **(6+5)=11 heceli**

c Çalışsın olmasın vicdânı kara

c Bir millet isterse düşmesin dara

b Düşünsün ne yapsa yükselir insân

d Utansın dostunu pârâyâ satan **(6+5)=11 heceli**

d Lâf değil, bizlerden iş ister vatan

d Söylersem alamaz halkı aldatan

b Düşünsün ne yapsa yükselir insân⁴³⁶

I. 5. 1. 2. Aruz

Aruz ölçüsü, Türk edebiyatının belli bir dönemine damgasını vurmuştur. “Aruz ölçüsü, Arapçanın ses dizgesine uygun olarak hecelerin uzun veya kısa, kapalı veya açık oluşuna dayanan nazım sistemidir.”⁴³⁷

İslâmiyetten sonraki Türk edebiyatının ilk yıllarında; halk edebiyatı ile aydınlar edebiyatının tam ayrılmadığı dönemlerde aruz vezninin de kullanıldığını veya bu şiirlerin hem aruza hem de heceye uyduğunu görürüz.⁴³⁸

⁴³⁵ Rü'yâ, s. 65.

⁴³⁶ Rü'yâ, s. 62.

⁴³⁷ Mustafa İsen, **Eski Türk Edebiyatı (El kitabı)** Grafiker Yay, Ankara 2012, s. 186-187.

⁴³⁸ Hamdi Güleç, **age**, s. 307.

Şairler, aruzu aynı zamanda hece ölçüsü etkisi uyandıracak tarzda kullanmışlardır. Zaman içinde aynı şairler hece ölçüsünü bırakırlar, tümüyle aruza yönelirler.⁴³⁹

Hasan Görem, şiirlerinde en çok hezec bahrinin değişik kalıplarını kullanmıştır. Bahr-i hezecin ondan fazla kalıbı vardır. Hasan Görem, şiirlerini daha çok bunlar arasındaki üç kalıba göre yazmıştır. Bu kalıplar şunlardır: **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün, Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.** Şair, aruz kusurları olarak adlandırılan imâle ve ulamayı kullanmakta pek sakınca görmemiştir. Zihaf ise, yok denecek kadar azdır.

Hasan Görem'in sıkça kullandığı kalıplardan biri, "hezec" bahrinin "**Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün**" kalıbıdır. Şairin, bu kalıpta kaleme aldığı toplam yirmi şiiri bulunmaktadır. Bazı şiirlerinden aldığımız örnek mısralardan birkaç tanesi şu şekildedir:

Neden birleştin ey gaddâr yine baht-ı siyâhımla
Beni lâyük görersin bu cefâya ne günâhımla⁴⁴⁰

Yaman günlerdeyim gerçi gam olmuştur bana kismet
Gama sabreylerim ammâ leimden beklemem himmet
Gidip nâmerde yalvarmam alırsa cânımı mihnet
Çekerse her cefâ insân hayâtta çekmesin minnet⁴⁴¹

Neden kardeşi kardeş ile düşmân etti düşmânlâr
Nedir mâbeynimizde uydurulmuş bunca bühtânlar

⁴³⁹ Erman Artun, **age**, s.89.

⁴⁴⁰ Rû'yâ, s. 8.

⁴⁴¹ Rû'yâ, s. 13.

Neden kardeşi kardeşle dışman etti dışmanlar
Nedir mabeynimizde uydurulmuş bunca bũhtânlar
Yalanlar iftirâlar bi-kabahat zulm-u tuğyânlar
İcap eyler dıřũnsũnler bunu gayretli insanlar⁴⁴²

Vefâkâr kimse, ömründe ilahi görmesin mihnet
Yaşasın yüzyıl ömründe bütün gamden kenar olsun
Revâ görmem ki erbâb-i vefâ derde duçâr olsun
Cihândâ ömrü oldukça umârım bahtiyâr olsun⁴⁴³

Bu gün her yerde mâlumdur senin var şöhretin ey Tuz
Görenler her zaman söyler muhakkak izzetin ey Tuz⁴⁴⁴

Gözüm yaşiyle ılsansa perişan zilfin ey zâlim
Benim de hasretim kalmâz güler kalb-i periřânım⁴⁴⁵

Gam olmuştur bana yoldaş işim feryâda-u efgândır
Benim derde dışen cânım kimin uğrunda kurbândır⁴⁴⁶

Esef etme gönül bilmez bizi tan eyleyen diller
Hayatı bilmemiş zâten eminim böyle gafiller⁴⁴⁷

⁴⁴² Rü'yâ, s. 18.

⁴⁴³ Rü'yâ, s. 25.

⁴⁴⁴ Rü'yâ, s. 31.

⁴⁴⁵ Rü'yâ, s. 34.

⁴⁴⁶ Rü'yâ, s. 36.

⁴⁴⁷ Rü'yâ, s. 43.

Güvenme kardeşim dünyaya gerçi mülk-ü mâlın var

Kolunda kuvvetin yahut güzelsin bir cemâlin var⁴⁴⁸

Hasan Görem'in, yine hezec bahrinin “**Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün**” kalıbıyla yazmış olduğu on iki şiiri bulunmaktadır. Bu kalıba göre yazdığı şiirlerden aldığımız bazı örnek metinler de şöyledir:

Dünyâda saâdet getirir câna çalışmak

Yükselmek için yol açar imkâna çalışmak⁴⁴⁹

Yok, onda vefâ dostunu ahibâbını sanmaz

Bir dostunu ateşte görerse ona yanmaz⁴⁵⁰

Dostum yeter artık bu kadar eyleme feryâd

Gam bahsini terket bu zaman şâd olalım şâd⁴⁵¹

İnsan olayım söyleyen insânlığı bilsin

Âklında bütün halka zarar fikrini silsin⁴⁵²

Kaldınsa dâ yıllarca gönül derd-u melâlde

Gel söyle ne buldun bu kadâr gâmlî hayâlde⁴⁵³

Rendler nerede bezm-i safâ kimlere kaldı

Meydânı bu gün bir sürü ne-puhteler aldı⁴⁵⁴

⁴⁴⁸ Rü'yâ, s. 50.

⁴⁴⁹ Rü'yâ, s. 39.

⁴⁵⁰ Rü'yâ, s. 41.

⁴⁵¹ Rü'yâ, s. 45.

⁴⁵² Rü'yâ, s. 48.

⁴⁵³ Rü'yâ, s. 49.

Solsun da bütün güller ezilsin de çiçekler
Solmaz emelim hala gönül bir günü bekler⁴⁵⁵

Gördüm o kadâr cevri-ü cefâ cândan usândım
Yoksul değilim âmâ bu devrandân usândım⁴⁵⁶

Rüyamda bulundum gece bir seyr-u seferde
Bir âleme vardım elem olmamış o yerde
Gördüm arada halkı bütün zevk-ü safâda
Bir kimse o milletten ezilmezdi gederde⁴⁵⁷

Hasan Görem'in kullandığı diğer bir kalıp, "hezec" bahrinin üçüncü kalıbı olan **"Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün"**dür. Diğer iki kalıba göre daha az kullanmıştır. Bu kalıba göre yazdığı şiir sayısı sekizdir. Şiirlerden aldığımız örnek mısralardan birkaçı şöyledir:

Bu zamanın halkının her sevdiği olmuş dinâr
Yok dinardan başka bir nesneye artık itibâr⁴⁵⁸

Bir vatan kurbân giderse bunca yanlış sözlere
Yaşamaktan ey vatandaş fayda kalmaz bizlere
Bir vatan kurban giderse bunca yanlış sözlere
Yaşamaktan ey vatandaş fayda kalmaz bizlere

⁴⁵⁴ Rü'yâ, s. 52.

⁴⁵⁵ Rü'yâ, s. 53.

⁴⁵⁶ Rü'yâ, s. 55.

⁴⁵⁷ Rü'yâ, s. 57.

⁴⁵⁸ Rü'yâ, s. 11.

Bu uyuşmazlık neden millet içinde boş yere
Halkı aldatmış yazık birbirine düşman eden⁴⁵⁹

Bir vatan evlâdıyız birdir damardan kanımız
İrkımız birdirbir olsun fikrimiz vicdânımız⁴⁶⁰

Zevkine aldanma dehrin cevrine çekme elem
Güldürürse ağladırsa ona sen verme önem
Olmadı âlemde kimse görmeyen ömründe gam
Ne kadar şâd olsa ammâ yine mihnet görecek⁴⁶¹

I. 5. 2. Kafiye

Görem'in şiirlerinin pek çoğunda Kafiye kullanarak şiirlerde ahengi ve anlam oluşturmuştur. Şair Irak Türkmen Türkçesiyle yazdığı şiirlerinde genellikle mısraların kafiyelemesine özen gösterilmiştir.

Kafiye ile ilgili yapılan araştırmalara göre, kafiye ritim ve ahengi oluşturması bakımından önemi oldukça büyüktür.

Doğan Kaya'ya göre, kafiye Şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, dizelerin başında, ortasında veya sonunda, esas alınan belli seslerle tesis edilen ses benzerliğidir ilk üç dizede oluşturulan kafiye, buna yaygın anlamıyla “ kafiye” yahut “uyak” denilir. Dörtlük sonlarında oluşturulan kafiye, bu kafiyenin adı “ayak”tır. Kimileri ayak terimini “ana uyak” veya “ana kafiye” diye isimlendirmiştir.⁴⁶²

⁴⁵⁹ Rü'yâ, s. 16.

⁴⁶⁰ “İrkımız” adlı şiir, Görem'in **Rü'yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem'in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

⁴⁶¹ Rü'yâ, s. 26.

⁴⁶² Doğan Kaya, **age**, s. 394.

Mustafa İsen'e göre, kafiye divan şiirinde ses tekrarlarının mısra sonlarında simetrik olarak kullanılmasıdır.⁴⁶³

Türk halk edebiyatında İslâmlıktan önceki dönemden kalma en eski şiir örneklerinden de kafiye kullanılmıştır. Kafiye, iki veya daha çok dize arasındaki özellikle dize sonlarında alınmış ses benzerliğidir.⁴⁶⁴

“Halk şiirinde anlamı ayrı, ses bakımından aynı olan sözcüklerin belli bir düzen içerisinde dizelerde yinelenmesine uyak denir. Halk şairleri, eski dönemlerden beri hafif bir ses benzerliği uyak için yeterli saymışlardır. Değişik anlam ve yapıda olsalar bile sözcüklerdeki seslerin birbiriyle az da olsa yakınlık ve benzerlik uyandırması ve kulakta hoş bir uyum bırakması uyak için yeterli görülmüştür.”⁴⁶⁵

Kafiye mısra sonlarındaki anlamca farklı kelimeler arasında bulunan ses benzerliklerine denmektedir. H. Görem, hemen hemen bütün şiirlerinde kafiye, redif ya da her ikisini bir arada kullanmıştır. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, Görem, kafiye, redif gibi biçim unsurlarını amaç değil, şiirin estetiği için bir araç olarak görmektedir. Şiirlerinde önce kafiyeli kelimeleri bulup mısraı bunlara göre tamamlamak yerine, kelimeleri doğal akışı içinde, öncelikli olarak anlamına göre kullanmış, kafiye uydurmak için zorlamamıştır. Bundan dolayı da yer yer kafiye ve redif yapısında uyumsuzluk görülmektedir.

Görem, şiirinde salt kafiye amaçlanmadığı için, kafiye kelime köklerinden çok kelimenin sonuna gelen eklerle sağlanmıştır. Önce birbirleri ile kafiyeli sözcüklerin bulunması, ardından bu sözcüklere uygun bir şiir koşullanması durumu söz konusu değildir. Böylelikle şiirdeki kafiye, dolayısıyla ses katmanı, şiirin derin yapısının önüne geçmemekte ve şiir ses katmanı düzeyinde kalmamaktadır.

⁴⁶³ Mustafa İsen, **age**, s. 197.

⁴⁶⁴ Erman Artun, **age**, s. 85.

⁴⁶⁵ Ensar Aslan, **age**, s. 103.

Görem'in özel olarak kafiyeyi amaçlamaması, şiiri saran iç musikinin salt dize sonlarında zirveye çıkması durumunun da önüne geçmiştir. Şair, ses orkestrasyonunu dizenin bütününe yayma çabasındadır. Mısra sonundaki ses benzerliklerinin verdiği heyecanla değil, okuyucuyu şiirin bütününe yayılan bir ahenk ve anlamla sarmak arzusundadır. Kısaca, Görem'in kafiyenin şiirde ikinci bir konumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kafiyeyi ölçüyle birlikte geleneksel şiir anlayışının aksine şiirin belirleyicilerinden biri olarak görmese de, uygulama noktasında H.Görem'in kafiyeden yararlandığını görmekteyiz. Şunu önemle belirtmek gerekir ki, onun şiirinde kafiye hiçbir zaman özel olarak amaçlanmamıştır. Bu ana farkın ortaya konması onun şiirinin de farklılığının ortaya konması noktasında önemlidir.

Şairin yazın serüveni çerçevesinden kafiyeye yaklaşımına baktığımızda, başından itibaren kafiyeden gerektiği yerde gerektiği kadar yararlandığını görürüz. Şiirlerinin tamamına yakın yoğunluk oranları değişmekle birlikte kafiye bulunmaktadır.

Hasan Görem'in bütün şiirlerinde gördüğümüz kafiye, katı kurallara bağlanmadan salt ahenk yaratıcı değil aynı zamanda anlamı da tamamlayıcı bir değer olarak karşımıza çıkar. Biçimsel ve sessel bir unsur olarak kafiyenin elbette öncelikli amacı şiiri saran iç musikiyi dize sonlarında bir kademe daha artırarak duyurmaktır. Şiirindeki ses orkestrasyonunu yaratma noktasında kafiyeden değişik biçimlerde yararlanan şair, salt dize sonu ses yinelemeleriyle yetinmediği için dize içi musikiyi aliterasyon, asonans ve dize içi yinelemelerle de destekleyerek, zenginleştirmeye ve dizeimli bir sunuş sağlamaya yönelmiştir.

Hasan Görem, şiirlerinde kafiye çeşitlerinin tamamını kullanmıştır. Kullandığı kafiye çeşitleri ise, yarım kafiye, tam kafiye, zengin kafiye ve tunç kafiye'dir.

I. 5. 2. 1. Yarım Kafiye

Ses benzerliği tek sese dayanan kafiye çeşididir. Bu sesin ünlü veya ünsüz olması şartı yoktur.⁴⁶⁶

Bir tek ünsüz benzerliğine dayanan kafiyedir. Genellikle halk şiirinde kullanılır. Ancak divan şairleri de bazen Türkçe kelimelere getirilen eklerle birbiriyle kafiyeli olması mümkün olmayan, ancak yazılışları birbirine benzediği için benzer sesleri içeren kelimelerle de kafiye yapmışlardır.⁴⁶⁷

Yarım uyak, halk şiirinde en yaygın olarak kullanılan ve tek ünsüz benzeşmesine dayanan uyaktır. Türk dili yarım uyak yapmak için, sözcük bulma bakımından oldukça zengindir.⁴⁶⁸

Dize sonlarında redif harici yalnızca bir harfin benzeşmesiyle ortaya çıkar.⁴⁶⁹

Hasan Görem'in, şiirlerinde yarım kafiye'nin azlığı, şairin klasik şiir anlayışına sahip olması ve ağırlıklı olarak klasik tarzda yazması ile yakından ilgilidir. Bu durum şiirlerinin büyük bölümünü aruz vezni ile yazılmış olmasıyla da paraleldir. Görem'in şiirlerinde, kafiye, ses benzeşmesiyle yapılan yarım kafiye'dir. Örnek olarak şiirlerinden aldığımız şu mısraları verebiliriz:

Yayılmaz koyunlar derin göllerde

Balık da bulunmaz kuru çöllerde

Sormadan inanma lafâ dillerde

Anlasın her şeyin ma'nâsın insân⁴⁷⁰

Mesut olurum çehremi al saçına sürsem

Gamden çıkarım bir de hilâl kaşını görsem

⁴⁶⁶ Doğan Kaya, **age**, s. 396.

⁴⁶⁷ Mustafa İsen, **age**, s. 201.

⁴⁶⁸ Ensar Aslan, **age**, s. 103.

⁴⁶⁹ Erman Artun, **age**, s. 93.

⁴⁷⁰ Rü'yâ, s. 65-66.

Aşkın başıma vurdu beni eyledi sersem

Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁴⁷¹

I. 5. 2. 2. Tam Kafiye

Doğan Kaya şöyle der, ses benzerliği iki sese dayanan kafiye çeşidine tam kafiye denir. Tam kafiyenin tanımı yapılırken, pek çok kaynakta, “bir ünlü bir ünsüzden meydana gelen kafiye” söz konusu edilmiştir ki, bu yanlış bir yaklaşımdır. Kaya, tam kafiye için böyle bir kayıt olmadığını söylemektedir. Çünkü yerine göre çift ünsüzle yahut tek uzun ünlü ile de tam kafiye yapılabilir.⁴⁷²

Hasan Görem’in, şiirlerinde en çok ve sıkça rastlayabileceğimiz kafiye çeşidi ise, tam kafiyedir. Örnek olarak şiirlerinden aldığımız şu dörtlükleri verebiliriz:

Yaman günlerdeyim gerçi gam olmuştur bana kısmet

Gama sabreylerim âmâ leîmden beklemem himmet

Gidip nâmerde yalvarma alırsa cânımı mihnet

Çekerse her cefâ insân hayâtta çekmesin minnet⁴⁷³

Bir necip insana bir iylik ederlerse eğer

Doğru iylik eyleyen kendine onu âbd eder

Olsa her kimde necabet dostuna eyler vefâ

Bilir insânlık nedir bir iyliği daim görer⁴⁷⁴

Arz kıldım sana gerçi anla bu ömrün geçer

Amma ömründe çalışmayı farz bilsin beşer

Bellidir çalışmayan sefil olur zillet görer

⁴⁷¹ “Bekletme” adlı şiir.

⁴⁷² Doğan Kaya, **age**, s. 396.

⁴⁷³ Rû’yâ, s. 13.

⁴⁷⁴ Rû’yâ, s. 20.

Geçirir ömrünü bin türlü felaket çekerek⁴⁷⁵

Ağlar giden ahib için insan bu muhakkak

Dünyâda kalan kendisine ağlasın ancak⁴⁷⁶

I. 5. 2. 3. Zengin Kafiye

Mustafa İsen'e göre, zengin kafiye ikiden fazla ses benzerliğine dayanan kafiye çeşididir.⁴⁷⁷ Doğan Kaya ise, bir başka deyişle zengin kafiye, en az üç benzer sesle oluşturulan kafiye'dir.⁴⁷⁸

Hasan Görem'in kullandığı bir diğer kafiye çeşidi is; üç veya üçten fazla sesin benzerliğinden oluşan zengin kafiye'dir. Örneğin:

Dünyada saâdet getirir **câna** çalışmak

Yükselmek için yol açâr imkânâ çalışmak

Genclikte budur şanlı vazife bize şimdi

Ahlâk severek ilm ile irfânâ çalışmak⁴⁷⁹

Şair geçilir bazı da taklid ile **hatta**

Manâsı nedir anlayamaz aşkı hayatta⁴⁸⁰

Kurban olacak aşkına dünya da bu **cânım**

Bülbül gibi ah eyleyerek geçti zamânım

Kar etmedi bunca sana ah-u figânım

Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili **cânım**⁴⁸¹

⁴⁷⁵ Rü'yâ, s. 28.

⁴⁷⁶ Rü'yâ, s. 86.

⁴⁷⁷ Mustafa İsen, **age**, s. 202.

⁴⁷⁸ Doğan Kaya, **age**, s. 397.

⁴⁷⁹ Rü'yâ, s. 39.

⁴⁸⁰ Rü'yâ, s. 52.

I. 5. 2. 4. Cinash Kafiye

Cinaslı kafiye ilgili birçok kaynak bulunmaktadır. İsa Kocakaplan’a göre, şekil ve telâffuz bakımından aynı seste olan (sesteş), veya kelimelerin birbirine çok yakın olan, fakat mânâları farklı iki kelimeyi şiirde bir araya getirmek veya kafiye olarak kullanılmaktadır.⁴⁸²

Doğan Kaya’ya göre, cinaslı kafiye, yazılışları bir, anlamları farklı kelimelerle yapılmış kafiye çeşididir. Söz konusu kelimelerin sayısının en az iki olması gerekir.⁴⁸³ Mustafa İsen ise, ses bakımından aynı, anlamca farklı kelimelerden oluşan kafiye dir.⁴⁸⁴ Şair Hasan Görem’de çok sık olmasa da cinaslı kafiye çeşidini görmemiz mümkündür. Örneğin:

Yetim kaldı çocuklar ah-u feryâda eyleyip **ağlar**

Baba söyler cevap almaz ki insân kalbini **dağlar**⁴⁸⁵

Aldatmâ sen ahabbâ, fakat hâine uyma

Her yerde bu gün doğru şerefle edelim **âd**

Kim bilse babası ne kadar ciddi çalışmış

Olsun büyüğünden daha gayretli her evlâd⁴⁸⁶

Ellerde kadeh başka bu gün mey dahi **başka**

Saz varsa da nâ-puhte çalar aykırı **aşka**⁴⁸⁷

⁴⁸¹ “Bekletme” adlı şiir.

⁴⁸² İsa Kocakaplan, **age**, s. 20.

⁴⁸³ Doğan Kaya, **age**, s. 398.

⁴⁸⁴ Mustafa İsen, **age**, s. 203.

⁴⁸⁵ Kerkük’e Ağıt, adlı şiir Görem’in **Rü’yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem’in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

⁴⁸⁶ Rü’yâ, s. 46.

⁴⁸⁷ Rü’yâ, s. 52.

Neden birleştin ey gaddâr yine baht-ı siyahımla

Beni lâıyk görersin bu cefâda ne günahımla

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁴⁸⁸

I. 5. 3. Redif

Halk şiirinin en eski ve en önemli unsurlarından bir de rediftir. Redif halk şiirinde melodik âhenk sağlamak ve anlamı güçlendirmek amacıyla dizelerin sonunda, uyaktan sonra tekrar edilen aynı anlamdaki sözcük ve eklerdir. Kimi zaman bir dizenin tamamı rediftir.⁴⁸⁹ Şiirde ahengi sağlayan en önemli unsurların başında kafiye ve redif gelmektedir.

Redif, dizelerin sonundaki uyaktan sonra yinelenen eş sesli ve eş görevli ek ya da sözcüklerdir.⁴⁹⁰ Redif söz tekrarların mısra sonlarında simetrik olarak kullanılmasıdır.⁴⁹¹

Hasan Görem'in, bütün şiirlerinde kafiye, redif ya da her ikisi birden kullanılmıştır. Ancak hemen belirtmeliyiz ki Görem, şiirlerinde kafiye, redif gibi biçim unsurlarını amaç değil, şiirin estetiği için bir araç olarak görmektedir. Şiirlerde önce kafiyeli kelimeleri bulup mısraı buna göre tamamlamak yerine kelimeleri doğal akışı içinde, öncelikli olarak anlamına göre kullanmış, kafiye uydurmak için zorlamamıştır. Bundan dolayı da Görem'de yer yer ek veya kelime olarak redif örgüsü görülmektedir. Şair redif çeşitlerinden en çok ek şeklinde redifi kullanmıştır.

I. 5. 3. 1. Ek Şeklinde Redif

Ek şeklinde redif, kafiyeden sonra gelen ve aynen tekrarlanan ek yahut kelimelerdir.⁴⁹² Erman Artun'a göre, ek redif yalnızca bir ekten ibarettir.⁴⁹³

⁴⁸⁸ Yergi adlı şiir.

⁴⁸⁹ Ensar Aslan, **age**, s. 105.

⁴⁹⁰ Emin Özdemir, **Edebiyat Bilgileri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1990, s. 229.

⁴⁹¹ Mustafa İsen, **age**, s. 197.

⁴⁹² Doğan Kaya, **age**, s. 618.

Hasan Görem'in şiirlerinde ek şeklindeki rediflerle örnek olarak şu dörtlük ve beyitleri verebiliriz:

Yok, onda vefâ dostunu ahababını san**maz**
Bir dostunu ateşte görerse ona yan**maz**
Yan halıma ben söylemedim dostuma lâkin
Dostum bana zülmeyledi hâindir utan**maz**⁴⁹⁴

Gözüm yaşıyla ıslansa perişan zilfin ey cân**ım**
Benim de hasretim kalmaz güler kalb-i perişân**ım**⁴⁹⁵

Rü'yâmda bulundum gece bir seyr ü sefer**de**
Bir âleme vardım elem olmamış o yer**de**
Gördüm arada halkı bütün zevk ü sefâ**da**
Bir kimse o milletten ezilmezdi geder**de**⁴⁹⁶

I. 5. 3. 2. Kelime Şeklinde Redif

Kelime şeklinde olan redif, bir kelimedenden ibarettir.⁴⁹⁷ Hasan Görem'de konuyla ilgili şu örneklerle karşılaşmaktayız.

İt'âat eyle Allah'a düşün dünyada sen **hakkı**
Diyersen ben müsülmanım unuttun yâ neden **hakkı**
Diyerken mülk ü mâlın olsun düşünmezsın hemen **hakkı**
Ecelden kaçmağa güya senin bir ihtimâlın var⁴⁹⁸

⁴⁹³ Erman Artun, **age**, s. 97.

⁴⁹⁴ Rü'yâ, s. 41.

⁴⁹⁵ Rü'yâ, s. 34.

⁴⁹⁶ Rü'yâ, s. 57.

⁴⁹⁷ Erman Artun, **age**, s. 98.

⁴⁹⁸ Rü'yâ, s. 51.

Uzak düşme bu dünyâda azizim izzet **ehlinden**
Ayırma nefsinin hiç bir zaman sen himmet **ehlinden**
Eğer yardım zaruri olsa iste gayret **ehlinden**
Deme bir kimseye hâlin düşünmezse eğer gayret⁴⁹⁹

I. 5. 3. 3. Kelimeler Şeklinde Redif

Şair, şiirlerinde kullandığı redif kelimeler az da olsa bunu görmemiz mümkündür. Görem'in şiirlerinden kelimeler şeklinde rediflerden örnek olarak şunları verebiliriz:

Binlerce sefâlette kalanlar var ezilmiş
Kim sordu kimin hâlini kim derdini bilmiş
Kim koştu kimin söyleyin imdadına **bir gün**
Kim baktı kimin ahına feryâdına **bir gün**⁵⁰⁰

Bu gün her yerde mâlumdur senin var şöhretin **ey Tuz**
Görenler her zaman söyler muhakkak izzetin **ey Tuz**
Değil şimdi ezelden bellidir şâyan-i takdirsin
Âsırlarca zaman görmüş bu kadar u kıymetin **ey Tuz**⁵⁰¹

Bazen de, ek ve kelime şeklindeki redifleri de görmekteyiz:

Hayatın bağına girdim fakat gül dermedim **gittim**
Göz açtım fani dünyaya sefasın sürmedim **gittim**⁵⁰²

⁴⁹⁹ Rü'yâ, s. 15.

⁵⁰⁰ Rü'yâ, s. 85.

⁵⁰¹ Rü'yâ, s. 31.

⁵⁰² Görem'in Fayize Ahmet Şahap Berber için, adlı şiir.

I. 5. 4. Aliterasyon

Aliterasyon, şiirde art arda gelen dizelerde, aynı ünsüzün aynı hecelerin ahenk vücuda getirerek şekilde tekrar edilmesidir.⁵⁰³ Şiirde ünsüz seslerin tekrarlanmasına aliterasyon denilir.⁵⁰⁴

Şairin, vezin, kefiye ve redif yanında, ahengi sağlamak üzere aliterasyon ve asonanstan da faydalandığı görülmektedir. Aliterasyona örnek olarak şu mısraları gösterebiliriz.

Bu ülkü için doğru çalışmaktan bir insan
Kaybetmeyecek verse **bile** canını **kurban**
Hakkında ne derlerse desinler lafa **bakmam**
Bir ülküye doğru yurdum izzeti **bırakmam**⁵⁰⁵

Bir vatan evlâdınız **birdir** damardan kanımız
İrkımız **birdir** bir olsun fikrimiz vicdânımız⁵⁰⁶

Bir milleti yükseltmeye lazım gelir ancak
İhlas ile işbirliği merdane çalışmak
Yükseldi çalışmakla beşer göklere çıktı
Vermiş ne kadar faydâ gör insana çalışmak⁵⁰⁷

Yıllardan beridir lafımız dilde
Gönülden coşan yok sazımız elde

⁵⁰³ Doğan Kaya, **age**, s. 50.

⁵⁰⁴ İsa Kocakaplan, **age**, s. 17.

⁵⁰⁵ “Duygu” adlı şiir, Görem’in **Rü’yâ** adlı eserinde bulunmamaktadır. Yazıldığı dönemde yasaklanmış olan bu şiiri, Görem’in kardeşi tarafımıza teslim etmiştir. Metinler Bölümünde bu şiir yer almaktadır.

⁵⁰⁶ “İrkımız” adlı şiir.

⁵⁰⁷ **Rü’yâ**, s. 39.

Söyleyin ne yaptık biz bunca yılda
Bulamadın **derdini dinleyen dostum**⁵⁰⁸

I. 5. 5. Asonans

Şiirde aynı ünlü seslerin tekrarlanmasına asonans denilir. Genellikle aliterasyonla müşterek yapılır.⁵⁰⁹

Doğan Kaya'ya göre, şiirde veya atasözü, deyim, tekerleme ve yanılmacalar da aynı seslerin kullanılması. Aynı hâdisе sessizlerle, ünsüzlerle yapılırsa buna Aliterasyon denir. Asonans, şiirin tamamında tesis etmek oldukça zordur.⁵¹⁰

Aldatır bizleri maskesi kalın
Almayın düşmanın parasın mâlin
Yemeyin hainin zehirli balın
Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁵¹¹

Aşağıdaki beyit hem aliterasyon hem de güzel bir asonans örneğidir.

Rend olmaya kalkıştı çocuklar da bu yerde
Rendler bu gün olsaydı ne derlerdi bu derde⁵¹²

I. 5. 6. Tekrarlar

Doğan Kaya tekrarları şöyle açıklar; âşıkların şiirlerinde bütün dizelerini aynı kelime ile başlattığı şiir şekli, klasik şiirde “tekrir” sanatı ile ifade edilen bu yaklaşım şiire bir başka tavır, ahenk ve anlam kazandırır.⁵¹³

İsmail Çetişli'ye göre, şiirdeki tekrarların fonksiyonu manâdaki vurguyu güçlendirerek ve aynı mısra ifade ya da kelimelerin, şiirin bütünlüğü içinde, belli bir

⁵⁰⁸ Rü'yâ, s. 59.

⁵⁰⁹ İsa Kocakaplan, **age**, s. 19.

⁵¹⁰ Doğan Kaya, **age**, s. 64.

⁵¹¹ Rü'yâ, s. 29.

⁵¹² Rü'yâ, s. 52.

⁵¹³ Doğan Kaya, **age**, s. 719.

sistem içinde tekrar edilmesi şiirin ahengi açısından büyük önem taşıyan unsurlar arasında yer almaktadır.⁵¹⁴

I. 5. 6. 1. Kelime Tekrarları

Hasan Görem'in şiirde ahengi sağlamak için en çok başvurduğu tekrarlardan biri de kelime tekrarlarıdır.

Binlerce sefâlette kalanlar var ezilmiş

Kim sordu kimin hâlını kim derdini bilmiş

Kim koştu kimin söyleyin imdâdına bir gün

Kim baktı kimin ahına feryadına bir gün⁵¹⁵

Dil belâsın cân çeker dildir sebep çok zahmete

Dil duçar eyler bizi âlemde kahr u mihnete⁵¹⁶

Bir millet için zillet olur tefrika zâten

Bir derde düşer sonra bulunmaz ona dermân⁵¹⁷

I. 5. 6. 2. Kelimelerin Tekrarları

Kelime tekrarlarının hatta bazen bütün bir dizenin, belli seslerdeki tekrarlamaların yanı sıra bazı ses öbeklerinin, şiir dilinde, tekrar ettiğini görmemiz mümkündür.⁵¹⁸ Şair Hasan Görem'de çok sık olmasa da kelimelerin tekrarlarını görmemiz mümkündür. Örneğin:

Bu gün her yerde mâlumdur senin var şöhretin **ey Tuz**

⁵¹⁴ İsmail Çetışli, **Metin Tahlillerine Giriş 1 Şiir**, Akçağ Yay, Ankara 2010, s. 36.

⁵¹⁵ Rû'yâ, s. 85.

⁵¹⁶ Rû'yâ, s. 47.

⁵¹⁷ "Hz. Hüseyin doğum günü dolayısıyla" adlı şiir.

⁵¹⁸ Doğan Aksan, **age**, s. 218.

Görenler her zaman söyler muhakkak izzetin **ey Tuz**⁵¹⁹

İnanmıştım sana candan demiştim yârim **ey zâlim**

Senin elinle bağlandı neden kollarım **ey zâlim**

Erişti göklere benim figân-ü zârım **ey zâlim**

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁵²⁰

I. 5. 6. 3. Mısra Tekrarları (Nakarat)

H. Görem, altı şiirini nakaratları olan şiirler şeklinde yazmıştır. Bu şiirler ise “Yergi, Uyanın, Dertli Bir Dosta, Bizden İş İster Vatan, İnsanlar İçin ve Bekletme.” Şair bu yolla, şiirde ahenk, şekil ve konu bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır. Şiirlerin tamamı değil, ilk ve son dörtlüklerini vermekle yetiniyoruz:

Uyanın çalışın yatan kardeşler

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Bilmeden varlığın satan kardeşler

Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁵²¹

Nolacak hâlımız giderse böyle

Uykuda kalanlar yükselir neyle

“Görem” şu sözü her yerde söyle

Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁵²²

Yıllarca geceler uykusuz kaldın

Bulmadın derdini dinleyen dostum

⁵¹⁹ Rü’yâ, s. 31.

⁵²⁰ “Yergi” adlı şiir.

⁵²¹ Rü’yâ, s. 29.

⁵²² Rü’yâ, s. 30.

Hayretler içinde düşündün daldın
Bulamadın derdini dinleyen dostum⁵²³

“Görem” hiç hâlini söylemez yaman
Gün gelir ufuktan dağılır duman
Bir gün bulunur gerçe bu zamân
Bulamadın derdini dinleyen dostum⁵²⁴

Çalışmak isteyen işini bilsin
Düşünsün ne yapsa yükselir insân
Ayrılık fikrini akıldan silsin
Düşünsün ne yapsa yükselir insân⁵²⁵

Derdimiz yürekte vermeden acı
Arayan olursa vardır ilâcı
Her kimin doğruysa “Görem” amacı
Düşünsün ne yapsa yükselir insân⁵²⁶

İncinir dikenden sevinir gülden
Anlasın her şeyin ma’nâsın insân

Görerse her neyi görsün gönülden
Anlasın her şeyin mâ'nasın insân⁵²⁷

⁵²³ Rû'yâ, s. 59.

⁵²⁴ Rû'yâ, s. 61.

⁵²⁵ Rû'yâ, s. 62.

⁵²⁶ Rû'yâ, s. 64.

Âkıldan fikirden boş kalan kafâ

Ne bilir gamini ne zevk ü safâ

Ölünce ey “Görem” sen düşün vefâ

Anlasın her şeyin ma'nasın insân⁵²⁸

I. 6. Hasan Görem Hakkında Yapılan Çalışmalar

Hasan Görem hakkında yapılan çeşitli çalışmalar, Görem’in vefatından sonradır. Bu çalışmalar yer aldığı kaynağa göre farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

I. 6. 1. Kitap

Hasan Görem ile ilgili basılan tek kitap, şairin tüm eserlerinin yer aldığı Rü’yâ adlı kitabıdır. Bu eserde, şaire ait otuz altı adet şiir bulunmaktadır. Bunların beşi Görem’in yazdığı ağıtlardır; ayrıca Görem hakkında şairler tarafından yazılan beş şiir bulunmaktadır. Kitap arap alfabesi ile 2000 yılında basılmıştır.

Görem hakkında yapılan ikinci çalışma, Dr. Faruk Faik Köprülü’ye aittir. Köprülü “Ebu Allâ El-Irakî Fî-Hilm Cemîl” adlı çalışmasında, iki ama şairin, Hasan Görem ve Iraklı şair Eb-ul-‘âlâ El- Ma’arri’nin şiirlerini muhteva bakımından karşılaştırmıştır. Bu çalışma 1996 yılında Kerkük’te basılmıştır.

I. 6. 2. Makale

Hasan Görem ve eseri üzerine tespit ettiğimiz bir makale bulunmaktadır. Doç. Dr. Muhsin Kevser ve Doç. Dr. Mehmet Temizkan tarafından yazılan “Irak Türkmen Şairlerinden Hasan Görem” başlıklı makale Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü tarafından çıkarılan Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi’nde 2007 yılı 2. sayıda yayımlanmıştır. Makalede Görem’in hayatı, edebî kişiliği şiirleri ele alınmış, Rü’yâ kitabındaki şiirlerinden örnekler verilmiştir.

⁵²⁷ Rü’yâ, s. 65.

⁵²⁸ Rü’yâ, s. 66.

I. 6. 3. Gazete

Irak Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafında  ıkarılan Yurt Gazetesi’de Hasan Görem ile ilgili çeşitli sayılarda, çeşitli yazılar yer almaktadır. İlk olarak Görem’in vefatından önce 1992 yılında (y.1992/s.1092; y.1993/s.1112, y.1993/s.1259) ba layan bu yazılar Görem’in vefatından sonra da farklı yıl ve sayılarda (y.1996/s.1119; y.1997/s.1212; y.1999/s.1244, y.1999/s.1246, y.1999/s.1248, y.1999/s.1250, y.1999/s.1252, y.1999/s.1253, y.1999/s.1256, y.2000/s.1257, y.2000/s.1265; y.2001/s.1267, y.2003/s.1309) karşımıza çıkmaktadır. Bu yazı dizilerinde Görem’in R ’y  kitabı, şiirlerin toplanı  aşaması, kitabın hazırlanması ve basım aşaması, içeriği hakkında yazılar ve bunların yanı sıra Görem’e ith fen yazılmış şiirler ve metinler mevcuttur.

Irak Türkmen Cephesi tarafından haftalıkolarak  ıkarılan “Türkmeneli” Gaztesinde (y.2004/s.700) büyük Türkmen yazarı Enver Hasan Musa, “Görem’in R ’y  Kitabından Yansımalar” başlıklı bir yazı yayımlamıştır. Bu yazıda da Görem’in  iirleri içerik olarak örneklerle birlikte incelenmiştir.

Irak merkezi hükümeti tarafından resmi olarak yayımlanan “Sabah” gazetesinin (y.2006/s.752) Türkmen yazarı Zahit Cihad Bayatlı, Hasan Görem’in “R ’y ” adlı şiirini Arapçaya çevirisini ve şairin hayatını özetliyerek kaleme almıştır.

II. BÖLÜM: HASAN GÖREMİN ŞİİRLERİNDE DİL

Hasan Görem'in mevcut şiirleri dil özellikleri açısından incelenmiş, tespit edilen bulgular birer örnekle gösterilmiştir.

II. 1. Dil

II. 1. 1. Ekler:

II. 1. 1. 1. Yapım Ekleri:

Hasan Görem'in en fazla kullandığı yapım eklerinden bazıları, örnekleriyle birlikte şu şekildedir:

II. 1. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapma Ekleri

-lık /- lik /-luk /- lük:

Çalışsın mümkün oldukça ben insânım diyen kimse

Doyurmaz karnını zilletle tatlı bal yiyen kimse

Bilir **tembelliği** rahat **adamlık** bilmeyen kimse

O kimse kalmasın tembel eğer ister ise hürmet⁵²⁹

Tembel+lik

Vicdân sözünün doğrusunu iş eder ispat

Bir hak yola **birlikte** yola doğru gidilsin⁵³⁰

Bir+lik+te

Anladım azdır hakiki dost olan âkil soran

Bu zamânda sevdendir câhili halka sim u zer

Gerçi halkın ekseri zengin arar sormaz vefâ

Doğruluk eyle seni elbette bir doğru sever⁵³¹

Doğru+luk

Bir leim kimseye amma hürmetin tesiri bu

Kötülük eyler ziyade ona **iyilik** etseler

Cân fedâ olsa leim uğrunda bilmez kadrini

Her fedâkârlığa karşı sana gösterir zarar⁵³²

⁵²⁹ Rü'yâ, s. 13.

⁵³⁰ Rü'yâ, s. 48.

⁵³¹ Rü'yâ, s. 21.

Kötü+lük

-cı/ /-ci /-cu / -cü :

Kaç asır İslam'ı işgâl etti batıl itikâd

Her **yalancı** sözüne aldanma etme itimât

Maddi bir gâyeyle bunca ihtilâf olmuş icâd

Bir hakikattir bunu zannetmem olsun bilmeyen⁵³³

Yalan+cı

Durur şarkında yüksek dağ sana bir bekçidir güya

Eder her **yolcu**ya izhâr senin bir heybetin ey Tuz⁵³⁴

Yol+cu+ya

Bir hasta bugün kurtuluyor cevr ü cefâdan

Ömründe uzak düştü bütün zevk u safâdan

Öz yurdunda yıllarca **yabancı** gibi kaldı

Kim bildi neler çekti ne hasretlere daldı⁵³⁵

Yaban+cı

-sız /-siz /-suz / - süz:

Vefâkârlık bir insânın necabetin eder ispat

Değil şayan bir insâna **vefâsızlık** şîâr olsun⁵³⁶

Vefa+sız+lık

Girerse karalar herkes bugün hakkı var elbette

Sağalmaz yaralar açmış bu hasret kalbi millette

Mürüvvetsizler öldürdü **kabahatsiz** çok insânı

Ezildi cismi yerlerde döküldü yollara kanı⁵³⁷

Kabahat+siz

Yıllarca geceler **uykusuz** kaldın

Bulmadın derdini dinleyen dostum

Hayretler içinde düşündün daldın

⁵³² Rü'yâ, s. 20.

⁵³³ Rü'yâ, s. 16.

⁵³⁴ Rü'yâ, s. 31.

⁵³⁵ Rü'yâ, s. 85.

⁵³⁶ Rü'yâ, s. 25.

⁵³⁷ "Kerkük'e Ağıt" adlı şiir.

Bulamadın derdini dinleyen dostum⁵³⁸

Uyku+suz

-lı /- li /- lu / - lü:

Kaldınsa da yıllarca gönül derd-u melâlde

Gel söyle ne buldun bu kadar **gamlı** hayâlde⁵³⁹

Gam+lı

Millet ne kadar doğru çalışsa bu zamânlar

Tutmaz daha afakı siyâh **tozlu** dumanlar

Âlem de bugün kalmasa bir **türlü** cehâlet

Her kes düşünü hakkını insânlığı anlar⁵⁴⁰

Toz+lu

II. 1. 1. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

-la- /-le-:

Hakirdir zahire Tuz gerçi amma iftihâr eyler

Necef toprağına **bağlar** Tuz'u bu zât-ı kudsani⁵⁴¹

Bağ+la-r

Neden **birleştin** ey gaddâr yine baht-ı siyâhımla

Beni lâıyk görersin bu cefâda ne günahımla

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁵⁴²

Bir+le-ş-ti-n

-a- / -e-:

Aldatmayalım birbirimizi başka hevesle

Tâ gerçek ola bizler için cümle **dilekler**⁵⁴³

Dil+e-k+ler

Uzaktan getirip na'sın vatanda koydular kabre

Sevindirsin aziz ruhun muazzam lütfu Rahmân'ın⁵⁴⁴

⁵³⁸ Rü'yâ, s. 59.

⁵³⁹ Rü'yâ, s. 49.

⁵⁴⁰ "Millet" adlı şiir.

⁵⁴¹ "Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti" adlı şiir.

⁵⁴² "Yergi" adlı şiir.

⁵⁴³ Rü'yâ, s. 53.

⁵⁴⁴ Rü'yâ, s. 93.

Uz+a-k+tan

-da- / -de- / -ta-/-te-:

Bunca **aldandık** ne bulduk boş yere eğlenceden

Uyanın artık bizi **aldatmasın** şeytanımız⁵⁴⁵

Al+da-n-dı-k

-l/-al/-el:

Güzel nutkuyla bildirdi bize güner gibi sözler

Çoğalsın misli dââünyada yaşasın böyle insânı⁵⁴⁶

Çok+al-sın

Millette cehâletle yalan hile **azalsa**

Olmaz bu kadar eyleyen ahlâkı da ifsâd⁵⁴⁷

Az+al-sa

-laş/-leş:

Gönülden gayretle çalışan vardır

Pek azdır cefâya alışan vardır

Seninle şu derdi **paylaşan** vardır

Bulamadın derdini dinleyen dostum⁵⁴⁸

Pay+laş-an

II. 1. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-(a/e)k:

Aldatmayalım birbirimizi başka hevesle

Ta gerçek ola bizler için cümle **dilekler**⁵⁴⁹

Dil+e-k

-ık/-ik/-uk/-ük:

Bu zamânın halkının her sevdiği olmuş dinar

Yok dinardan başka bir nesneye **artık** itibâr⁵⁵⁰

Art-ık

⁵⁴⁵ “İrkımız” adlı şiir.

⁵⁴⁶ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

⁵⁴⁷ Rü’yâ, s. 45.

⁵⁴⁸ Rü’yâ, s. 60.

⁵⁴⁹ Rü’yâ, s. 53.

⁵⁵⁰ Rü’yâ, s. 11.

-a/-e:

Temiz bir genç idin Muslih vuruldun cephede düştün
Açıldı kalbine **yara** döküldü yerlere kanın⁵⁵¹

Yar-a

-an/-en:

Kimdir iyilik düşünen ya marifet kimdir **soran**
Yoksulu nefret ederler her gelen zengin arar⁵⁵²

Sor-an

Bakma zengin yoksula sen marifet sor ey Görem
Doğru insânım **diyen** akça değil ahlak sorar⁵⁵³

De-(y)en >diyen

-ca/-ce:

Nedir fâyda hayatta her zamân halka şikâyetten
Bana millî **düşünce** kâfidir her zevk için bence⁵⁵⁴

Düş+ün-ce

-gı/-gi/-gu/gü:

Adâlet **sevgilim** göster yüzün ben ölmeden bari
Ölürken kalmayım hasret sana rahat verim cânım⁵⁵⁵

Sev-gi+li+m

-gın/-gin/-gun/-gün:

Her kimse çalışmakta gerek doğru düşünsün
Ta **uygun** ola gayrete vicdâna çalışmak
Fikrinle düşün sen de "Görem" gençliğe hizmet
İstersen eğer halka bir ihsâne çalışmak⁵⁵⁶

Uy-gun

-ım/-im/-um/-üm:

İsteyen hürriyetin işbirliğİN etsin gerek

⁵⁵¹ Rü'yâ, s. 91.

⁵⁵² Rü'yâ, s. 11.

⁵⁵³ Rü'yâ, s. 12.

⁵⁵⁴ Rü'yâ, s. 73-74.

⁵⁵⁵ Rü'yâ, s. 34.

⁵⁵⁶ Rü'yâ, s. 40.

Düşmesin **uçurumlara** hem yolumuz erkânımız⁵⁵⁷

Uç-ur-um+lar+a

-ma/-me:

Neyse geçelim **saçma** sapandan hezeyândan

Fikret “Görem” artık ne çıkar ah-u figândan⁵⁵⁸

Saç-ma

-mak/-mek:

Dost değil **yalvarmağı** düşmana kıldın ihtiyâr

Bunca yalvardın sana olmadı kimse gam-küsâr

Âkibet gam çekmeğe kalmadı sende iktidâr

Yanmağa oldun “Görem” pervâne misli nâre sen⁵⁵⁹

Yalvar-mak+ı >yalvarmağı

Âkibet gam **çekmeğe** kalmadı sende iktidâr

Yanmağa oldun “Görem” pervâne misli nâre sen⁵⁶⁰

Çek-mek+e> çekmeğe

II. 1. 1. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-n- :

Yazık yok k’ahrabası gasp edilmiş suyu hep halkın

Ümidim var yakınlarda **sevinsin** milletin canı⁵⁶¹

Sev-in-sin

-r- :

Çalışsın mümkün oldukça ben insânım diyen kimse

Doyurmaz karnını zilletle tatlı bal yiyen kimse

Bilir tembelliği rahat adamlık bilmeyen kimse

O kimse kalmasın tembel eğer ister ise hürmet⁵⁶²

⁵⁵⁷ “İrkımız” adlı şiir.

⁵⁵⁸ Rü’yâ, s. 52.

⁵⁵⁹ Rü’yâ, s. 24.

⁵⁶⁰ Rü’yâ, s.24.

⁵⁶¹ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

⁵⁶² Rü’yâ, s. 13.

-t- :

Aldatmayalım birbirimizi başka hevesle

Tâ gerçek ola bizler için cümle dilekler⁵⁶³

Al+da-t-ma-(y)alım

-ş-:

Karanlık yıllarını ılık ılık yaşadı

İyimserli düşünüp yarınları okşadı

Ümitle **kucaklaşıp** işkenceyi boşadı

Kadere karşı duran yenilmeyen yığitti

Kucak+la-ş-ıp

II. 1. 1. 2. Çekim ekleri

II. 1. 1. 2. 1. İsim Çekim Ekleri

II. 1. 1. 2. 1. 1. Yalın Hâl

Üçüncü mektebe var ihtiyacı Tuz'un bugün mâlum

Bu mekteple olur ikmâl bize her **ilim** noksanı⁵⁶⁴

II. 1. 1. 2. 1. 2. Belirtme Hâli

-ı/-i/-u/-ü:

Bir söz işidirse birisinden bu cihânda

Ma'nâsı nedir bilmece bir âkil inanmaz

Hakkı düşünen kimse ezilmiş bu zamânda

Zulüm seveni sorma niçin kana boyanmaz⁵⁶⁵

Hakk+ı

Seni gerçi güldürür aldanma dehrin kandise

Kimleri şâd eyledi çekti belâ kemendine

Bir misafirsin bu âlemde güvenme kendine

Bin yıl olsa olma gâfil yine ömrün geçecek⁵⁶⁶

⁵⁶³ Rü'yâ, s. 53.

⁵⁶⁴ “Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

⁵⁶⁵ Rü'yâ, s. 41.

Sen+i

Hak yolda şehit kimseleri millet unutmaz
Döküldü yazık yerlere bin zulm ile kanlar
Fikriyle “Görem” **doğruluğu** her söze bakma
Vermez bize fayda o hirâfî hezeyanlar⁵⁶⁷

Doğru+luk+u > doğruluğu

Ø :

Yoksulu nefret ederler her gelen zengin arar
Zenginin bin aybı olsa kimse **birsin** söylemez⁵⁶⁸

Bir+i+si+n+i > birsin

-n:

Uzak düşme bu dünyâda azîzim izzet ehlinden
Ayırma nefsinî hiç bir zamân sen himmet ehlinden
Eğer yardım zarûrî olsa işte gayret ehlinden
Deme bir kimseye **hâlin** düşünmezse eğer gayret⁵⁶⁹

Hâl+in+i > hâl+in

II. 1. 1. 2. 1. 3. Yönelme Hâli

-a/-e:

İtimât eyler sana söylerse her kim derdini
Sırrını açma onun insâna insân söz diyer
Söyleme bir kahrın olsa bir akılsız **kimseye**
Belki derdin arttırır sanma sana dermân eder⁵⁷⁰
Kim+ise > kimse+ye
Akrâbası dostu yok yoksul olan bir kimsenin
Kime dostum söylese bilmem neden ondan kaçır⁵⁷¹

⁵⁶⁶ Rü'yâ, s. 27.

⁵⁶⁷ “Millet” adlı şiir.

⁵⁶⁸ Rü'yâ, s. 11.

⁵⁶⁹ Rü'yâ, s. 15.

⁵⁷⁰ Rü'yâ, s. 21.

⁵⁷¹ Rü'yâ, s. 11.

Kim+e

II. 1. 1. 2. 1. 4. Bulunma Hâli

-da/-de/-ta/-te:

Sorarım yoksul olan insân değil mi bu zamân?

Ne sebepten halk **içinde** sayılır ayb-ı iftikâr⁵⁷²

İç+i+n+de

İnsânlar geziyor **ayda yıldızda**

Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁵⁷³

Ay+da

Gelenler kabrine ibretle baksınlar düşünsünler

Bu **toprakta** kalır cismi nihâyet her bir insânın⁵⁷⁴

Toprak+ta

II. 1. 1. 2. 1. 5. Ayrılma Hâli

-dan/-den/-tan/-ten:

Sözler getiriler bize bilmem **nerelerden**

Tıpkı su getirmiş gibi sazlı **derelerden**⁵⁷⁵

Nere+ler+den

Var atom çok şeyler çıkıyor **ondan**

Çok şeyler yaptılar **elektrondan**

Kalmışız habersiz bizler de **sondan**

Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁵⁷⁶

Son+dan

Hakîkette sana ayıp olmayan işten geri kalma

Sakın her câhile uyma başın endişeye salma

Çalışma söyleyen olsa onun her sözünü alma

Utanma bir **kesâbetten** ne söyler söylesin millet⁵⁷⁷

⁵⁷² Rü'yâ, s. 11.

⁵⁷³ Rü'yâ, s. 29.

⁵⁷⁴ Rü'yâ, s. 92.

⁵⁷⁵ Rü'yâ, s. 52.

⁵⁷⁶ Rü'yâ, s. 30.

⁵⁷⁷ Rü'yâ, s. 14.

Kesâbet+ten

Ona dost söylemem aslâ karanlıkta kaçar **dosttan**

Necabet ondadır dosta karanlık günde yâr olsun⁵⁷⁸

Dost+tan

II. 1. 1. 2. 1. 6. Vasıta Hâli

-la/-le:

Senin vaktiyle etrafın yeşil **dallarla** süslenmiş

Bu gün de hâlâ kalmıştır o parlak zeytinin ey Tuz⁵⁷⁹

Dal+lar+la

Herkes gidiyor kim kalacak fâni cihânda

Lakin o **felâketle** ezildi bu zamânda

Ağlar giden ahibbâ için insân bu muhakkak

Dünyâda kalan kendisine ağlasın ancak⁵⁸⁰

Felâket+le

II. 1. 1. 2. 1. 7. İlgi Hâli

-ın/-in/-un/-ün:

Muhakkak şahsi derdimden şikâyet etmedim etmem

Zavallı **halkın** ahvâlin görürken çekilir kanım

Diyerler dilde insân hakların amma soran kimdir

“Görem” artık inanma söylese zâlimler insânım⁵⁸¹

Halk+ın

Kalan **kardeşlerin** ahabbının da başı sağ olsun

Gidende sohbetin görsün, ilâhi hur-i gulmânın⁵⁸²

Karın+daş>kardeş+ler+in

-nın/-nin/-nun/-nün

Değil malum bu âlemde hayat esrarı insânın

⁵⁷⁸ Rü'yâ, s. 25.

⁵⁷⁹ Rü'yâ, s. 31.

⁵⁸⁰ Rü'yâ, s. 86.

⁵⁸¹ “Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

⁵⁸² Rü'yâ, s. 88.

Fakat insâna malumdur bütün ahvâli **dünyânın**⁵⁸³

Dünya+nın

Eylemez âkil olan dünyaya asla ihtimam

Zevkinin yoktur subut-i kahrı de etmez devam

Gam de sanma Ömür olur ya olamaz gamla tamam

Gösterir döndükçe devrân bî-vefâdır gör ne renk⁵⁸⁴

Zevki+nin

Bütün maksudun olmuştur temiz gençler yetiştirmek

Bununla bilmişim vardır terakki niyetin ey Tuz⁵⁸⁵

Bu+nun+la

Bu zamânın **halkının** her sevdiği olmuş dinar

Yok dinardan başka bir nesneye artık itibâr⁵⁸⁶

Halk+ı+nın

II. 1. 2. Sözcükler

II. 1. 2. 1. Kökenine Göre

Hasan Görem'in şiirlerine baktığımızda en çok Türkçe sözcükler karşımıza çıkmaktadır.

Arapça: 1737

Farsça: 82

Türkçe: 3520 Sözcük mevcuttur.

Şair, Türkiye Türkçesine yakın bir dil kullanmaktadır. Fakat bazı sözcüklerin kullanımı şekil bakımından farklıdır. Örneğin:

Görerlerse > görürlerse (T.T.)

Zenginin bin aybı olsa kimse birsin söylemez

Her kimi yoksul **görerlerse** diyerler aybı var⁵⁸⁷

⁵⁸³ Rü'yâ, s. 87.

⁵⁸⁴ Rü'yâ, s. 26.

⁵⁸⁵ Rü'yâ, s. 32.

⁵⁸⁶ Rü'yâ, s. 11.

⁵⁸⁷ Rü'yâ, s. 11.

Diyerler > derler (T.T.)

Zenginin bin aybı olsa kimse birsin söylemez
Her kimi yoksul görerlerse **diyerler** aybı var⁵⁸⁸

Görer > görür (T.T.)

Arz kıldım sana gerçi anla bu ömrün geçer
Amma ömründe çalışmayı farz bilsin beşer
Bellidir çalışmayan sefil olur zillet **görer**
Geçirir ömrünü bin türlü felaket çekerek⁵⁸⁹

Görersin > Görürsün (T.T.)

Neden birleştin ey gaddâr yine baht-ı siyâhımla
Beni lâyük **görersin** bu cefâda ne günahımla
Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁵⁹⁰

Diyersen > diyorsan (T.T.)

Îtâat eyle Allah’a düşün dünyada sen hakkı
Diyersen ben Müsülmanım unuttun yâ neden hakkı
Diyerken mülk ü mâlın olsun düşünmezsin hemen hakkı
Ecelden kaçmağa güya senin bir ihtimalin var⁵⁹¹

Diyerdi > söylerdi (T.T.)

Diyerdi bir zamân dostum ölünce senden ayrılmam
Yazık onda vefâ yokmuş bana sonunda düşmandır
Bana bil de diyer dostum yazık ki kalbi hâindir
Yalanla dostu aldatmak ne gayrettir ne vicdândır⁵⁹²

⁵⁸⁸ Rü’yâ, s. 11.

⁵⁸⁹ Rü’yâ, s. 28.

⁵⁹⁰ “Yergi” adlı şiir.

⁵⁹¹ Rü’yâ, s. 51.

⁵⁹² Rü’yâ, s. 36.

Diğer > söyler (T.T.)

Müslümanım diğer haktan uzaktır her şeyi lâkin

Zulümle etmesin bir iş eğer doğru Müslümandır

Diğer doğru sever iyilik sevilmez bazını gördüm

Bilinmez kadri bir altın gibi toprakta penhândır⁵⁹³

Ona dost söylemem aslâ karanlıkta kaçır dosttan > dost seni zor günlerinde bırakıp gitmek (T.T.)

II. 1. 2. 2. Türüne Göre

II. 1. 2. 2. 1. İsimler

Hasan Görem'in şiirlerinde isimlerin oranı fiillerden daha fazladır. Görem, şiirlerinde özel isimlere, cins isimlere, somut ve soyut isimlere, topluluk isimlerine yer vermiştir.

II. 1. 2. 2. 1. 1. Hasan Görem'in Şiirlerinde Onomastik Unsurlar

Yeradları, ait olduğu halkların tarihini, dilini, yaşadığı coğrafyayı ve o halkın durumunu gösteren en önemli unsurlarından biridir. Coğrafi adlarda köy, kabile, boy, nesil ve halkların göç etmesi, asimilasyon, sakinlerinin sosyal hayatı ve mesleği yer almaktadır.

Görem'in, şiirlerinde mevcut olan adbilimi (onomastik) unsurlarını tespit ettiğimiz ilgili örnekleri ile birlikte aşağıda vermekteyiz:

II. 1. 2. 2. 1. 1. 1. Toponimler (Yeradları)

Hasan Görem'in Rüy'â kitabında, toponim olarak Tuzhurmatu ilçesi, Kerkük ve Necef şehirlerinin adlarına yer vermektedir.

II. 1. 2. 2. 1. 1. 1. 1. Tuzhurmatu

Irak Türkmenlerinin önemli bölgelerinden biri ve yoğun Türk nüfusuna sahip olan Tuzhurmatu, Başkent Bağdat-Kerkük karayolu ve demiryolu üzerinde bulunmaktadır. Kerkük, Erbil ve Telafer'den sonra Irak'taki en büyük Türkmen

⁵⁹³ Rüy'â, s. 37.

yerleşme merkezi olan bir Türkmen ilçesidir. Kerkük'ün 78 km, güneydoğusuna düşen Tuzhurmatu, 86 köye sahip olan bir ilçedir.⁵⁹⁴

Tuzhurmatu isminin ne anlama geldiği hususunda bazı değişik rivayetler var, Türkçe Tuz, hurma ve Tut (dut) kelimelerinden oluştuğundan söz edilmektedir.⁵⁹⁵

Salaheddin Nacioğlu'na göre, Tuzhurmatu adının kökeni hakkında, kalk arasında dolaşan söylentilere göre, bu yörede mevcut olan tuz madenini Huri Meti adında Hristiyan bir papaz bulmuş, bu yüzden ilçeye de Tuz Huri Meti adı verilmiştir. Bu ad zamanla halk ağzında Tuzhurmatu olarak yerleşmiştir ancak bu bilgi şüpheli görülmektedir. Tuzhurmatu'nun güneydoğusunda devlete ait olan tuz havuzları ile bol miktarda görülen hurma ağaçlarının bugünkü Tuzhurmatu adının ortaya çıkmasında etkili olduğu muhakkaktır.⁵⁹⁶

Türkmen nahiyesi olan Tazehurmatu adında olduğu gibi, Tuzhurmatu'ya ait “tu” ekinin Moğolca'da geçen ve Türkçe'de “-lı/-li, -lu/lü ” sıfat eklerine tekabül etmesinden kaynaklanması, bu bakımdan ilçe adının Tuzhurmali anlamına geldiği kesindir.⁵⁹⁷ Bunu, “Müctehid-i a'zam Ayetullah Abdülkerim Zencanî'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiirinde görebiliriz:

Üçüncü mektebe var ihtiyacı **Tuz'un** bugün mâlum
Bu mekteple olur ikmâl bize her ilim noksanı⁵⁹⁸

II. 1. 2. 2. 1. 1. 1. 2. Kerkük

Kerkük isminin ne anlama geldiği hususunda farklı görüşler vardır. Şemsettin Sâmî'ye göre, şehrin en eski adının Korkhura olduğunu söylemektedir. Yakut Al-Hamavî ise Musul eyaleti sınırları içerisinde sözünü ettiği Karhina şehri Kerkük olabilir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁴ Suphi Saatçı, **Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri**, s. 144-145.

⁵⁹⁵ Erşat Hürmüzlü, **age**, s. 171.

⁵⁹⁶ Salahaddin Nacioğlu, **Geçmişten Günümüze Tuzhurmatu**, El- Nur Yayın ofisi, Tuzhurmatu 2009, s. 13-14.

⁵⁹⁷ Suphi Saatçı, **Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri**, s.145.

⁵⁹⁸ “Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

⁵⁹⁹ Mahir Nakip, **Kerkük'ün Kimliği**, Bilgi Basımevi, Ankara 2007, s. 21.

Sasanî ve erken İslam döneminde Karhini'nin muhkem bir kale olduğu ve burasının Kerkük'ü gösterdiği yaygın olarak kabul görmektedir.⁶⁰⁰ Kerkük tarihte “Kerhini” ve “Karhina” adlarıyla da anılmıştır. Ayrıca “Kerkük” adı Türkmenlerin Irak'ta kurduğu Karakoyunlu Devleti döneminde, başka bir deyişle Hicret'in 7. yüzyılında ortaya çıkmıştır.

Irak Türkmenlerinin Başkenti sayılan yoğun nüfusa sahip olan Kerkük, Türkmenlerin kalbi ve en önemli kültür merkezi sayılmaktadır. Kerkük şehrine bağlı olan nahiye ve köylerin tamamı Türk nüfusuna sahiptir.⁶⁰¹

Görem, Tuz şiirinde Tuz ve Kerkük'ü mukâyese etmiş, Tuz halkının Kerkük'e gösterdiği hürmeti dile getirmiştir.

Yaşasın muhterem Kerkük sana hürmet eder gördüm

Bu yüksek şehir ile birdir senin de hilkatın ey Tuz⁶⁰²

II. 1. 2. 2. 1. 1. 1. 3. Necef

Necef, Irak'ın başkenti Bağdat'ın 160 km güneyinde bulunan, çoğunluğunu Şiiilerin oluşturduğu bir şehirdir. Necef, Tüm İslam âlemi için kutsal yer olan ve ziyaret edilen bir şehir, aynı zamanda Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu kutsal bir yerdir. Necef kelimesinin anlamı ise, “üzerine su çıkmayan, tümsek yer, yüksek ve tepe”dir. Görem, Zencani'nin Tuz'a ziyareti sebebiyle yazdığı aşağıdaki dizelerde Tuz'un da onun gelişle Necef şehri kadar kutsal bir yer hâline geldiğini söylemektedir.

Hakirdir zahire Tuz gerçi amma iftihâr eyler

Necef toprağına bağlar Tuz'u bu zât-ı kudsanî⁶⁰³

II. 1. 2. 2. 1. 1. 1. 4. Aksu Çayı

Türkmen ilçesi Tuzhurmatu, Uzaym nehrinin kollarından olan ve suyunu Karadağ eteklerinden alan Aksu Çayı'nın üzerindedir. İlçede hurma, nar ve zeytin

⁶⁰⁰ Age, s. 21-22.

⁶⁰¹ Suphi Saatçı, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, s. 35.

⁶⁰² Rü'yâ, s. 33.

⁶⁰³ “Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti” adlı şiir.

ağaçları ile zengin bahçe ve bostanlar vardır. Eskiden Aksu'dan alınan sularla beslenen bahçe ve bostanlar, bu çayın daha yukarlarda suyu kestirildiği için son yıllarda kurumaya maruz kalmıştır.⁶⁰⁴ Aksu nehri Tuz'un içinden geçerek oranın tabiatını canlandırmış; böylelikle Tuz'un jeopolitik açıdan önem kazanmasını sağlamıştır. Şair, bu çayın Tuzhurmatu şehri ile olan ilgisini şöyle ifade etmiştir.

Geçer dağlar arasından koşar ağışuna **Aksu**

Buna yok şüphe yükselmiş suyunla rağbetin ey Tuz⁶⁰⁵

II. 1. 2. 2. 1. 1. 2. Antroponimler (Kişiadları)

Görem'in şiirlerinde geçen kişi adlarına cinsiyet bazında baktığımız zaman erkek isimlerinin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Bunun ataerki toplum yapısından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca Görem, aşk şiirlerinden ziyade memleket meselelerini konu edinmiştir. Konu ile bağlantılı olarak devlet büyükleri, din adamları, toplumun önde gelen kişilerin, şehitlerin ve şair arkadaşlarının isimlerine şiirlerinde yer vermiştir. Arkadaşlarından Sadık Muhtar, şehitlerden Muslih Mehdi Cafer, Abdülhüseyin Hurşit ve şair arkadaşlarından Hasan Tütüncü gibi isimlere rastlanmaktadır. Kadın ismi olarak ise sadece Leyla ve Fevziye Şahap geçmektedir.

İsimlerin kökenine bakıldığı zaman ise, Arapça kökenli isimler ağır basmaktadır. Bunda bölgedeki Arap hâkimiyetinin çocuğa isim vermede ne kadar etkili olduğu açıkça görülmektedir. O dönemde rejimin baskısı da göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. İslam dininin ve Hz. Peygamberin “hamd olunan ve ibadet edilen isimleri koyunuz.” Hadis-i şerifinin de etkisi vardır. Ancak; hadis yanlış anlaşılıp yanlış uygulanarak kişi ismi olmayacak yahut olamayacak isimler de kişilere verilmiştir. Bunun örneklerini tüm dünyadaki Türkler arasında da görülmektedir.

II. 1. 2. 2. 1. 1. 3. Zoonimler (Hayvanadları)

Şair, “Yok” adlı şiirinde, iyi ve kötü insanlar, vefalı ile vefasız insanlarla, akraba ve dostluk arasındaki farklılıkları anlatmak istemiştir. İnsanın zor günlerinde dostun ona destek olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu özellikleri taşımayan eş dost ve akraba

⁶⁰⁴ Suphi Saatçı, **Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri**, s.144.

⁶⁰⁵ Rü'yâ, s. 31.

bir “akrep” gibi beklenmendik anda insana zarar verebilmektedir. Görem şiirinde, seslerinin yakınlığı sebebiyle “akraba” sözcüğü ile ilişkilendirdiği “akrep” sözcüğünü bir metafor olarak hain insanı anlatmak için kullanmıştır.

Karanlık günde kim halin sorarsa doğru ahabâtır
Yaşasın dünya durdukça vefâda her kim erbâbtır
Demem her akrabaya akraba bir kısmı **akreptir**
Karâbette nedir mâna eğer olmazsa şefakat⁶⁰⁶

II. 1. 2. 2. Sıfatlar

Hasan Görem’in şiirlerinde niteleme sıfatları çok fazla kullanılmıştır.

Niteleme Sıfatları

Yaşasın muhterem Kerkük sana hürmet eder gördüm
Bu **yüksek şehir** ile birdir senin de hilkatın ey Tuz⁶⁰⁷

Belirtme Sıfatları

İşaret sıfatı

Bize derler Irak Türkü büyük bir şanımız vardır
Hıyanet etmeyiz asla temiz vicdânımız vardır
Bu Cumhuriyet’e muhlis biziz imânımız vardır⁶⁰⁸

Sayı sıfatı

Üçüncü mektebe var ihtiyacı Tuz’un bugün mâlum
Bu mekteple olur ikmâl bize her ilim noksanı⁶⁰⁹

Üç+üncü

Belirsizlik sıfatları

Evet, her iddiada kimse cürmün itirâf etmez
Görölmüş **bazı** işler mücrimin hakkında burhandır
Yalan sözlü yaramaz huylu **bazı** kimseler vardır
Melek söyler ona millet bilinmez amâ şeytândır⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Rü’yâ, s. 14.

⁶⁰⁷ Rü’yâ, s. 33.

⁶⁰⁸ Rü’yâ, s. 19.

⁶⁰⁹ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

Bize derler Irak Türkü büyük **bir** şanımız vardır
Hıyanet etmeyiz asla temiz vicdânımız vardır
Bu Cumhuriyet’e muhlis biziz imânımız vardır
Şeref uğrunda bizler vermişiz her yerde kurbanlar⁶¹¹

Soru sıfatlar

Sana insân diyordim bilmemiştin sende yok gayret
Nasıl gayretli bir insân eder hainlere himmet
Unuttun mu? Sana ben eylemiştim bir zamân hizmet
Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁶¹²

II. 1. 2. 2. 3. Zamirler

Kişi Zamirleri

Gözüm yaşıyla ıslansa perişân zilfin ey cânım
Benim de hasretim kalmaz güler kalb-i perişânım⁶¹³

Dönüşlülük Zamiri

Demem ben derdimi **kendim** soranlar anlasın bilsin
Zulüm gördüm bütün yerde mükedder oldu vicdânım⁶¹⁴

İşaret Zamirleri

Kimimiz kız sever kimimiz kadın
Milliyet koymuşuz **bunu** da adın
Lafın da kaçırdık doğrusu tadın
Bulamadın derdini dinleyen dostum⁶¹⁵

⁶¹⁰ Rü’yâ, s. 37.

⁶¹¹ Rü’yâ, s. 19.

⁶¹² “Yergi” adlı şiir.

⁶¹³ Rü’yâ, s. 34.

⁶¹⁴ Rü’yâ, s. 34.

⁶¹⁵ Rü’yâ, s. 60.

Belirsizlik Zamirleri

Zenginin bin aybı olsa **kimse** birsin söylemez
Her kimi yoksul görerlerse diyerler aybı var⁶¹⁶

Soru Zamirleri

Kimin var âklı başında ümidi kesmesin kesmez
Açar bir gün “Görem” bekle onun bağında hoş gül⁶¹⁷

II. 1. 2. 2. 4. Zarflar

Yer- Yön Zarfları

Hakikatte sana ayıp olmayan işten **geri** kalma
Sakın her câhile uyma başın endişeye salma
Çalışma söyleyen olsa onun her sözünü alma
Utanma bir kesâbetten ne söyler söylesin millet⁶¹⁸

Zaman Zarfları

Kahraman evladınız amma **bugün** bilmem neden
Düşmüşüz bir gaflete yanmış kederle cânımız⁶¹⁹

Hâl- Durum Zarfları

Yaşamış bir zamân gayretle meşhur kimseler sende
Bugün de **aynı** gayretle yaşarlar milletin ey Tuz⁶²⁰

Nicelik Zarfları

Ahbâp aradım **pek azını** bulmuşum ancak
Sevdim onları ama kalanlardan usandım⁶²¹

Soru Zarfları

Aşkına yanan bu cânımı bilmem **niye** yaktın

⁶¹⁶ Rü'yâ, s. 11.

⁶¹⁷ Rü'yâ, s. 43.

⁶¹⁸ Rü'yâ, s. 14.

⁶¹⁹ “İrkımız” adlı şiir.

⁶²⁰ Rü'yâ, s. 31.

⁶²¹ Rü'yâ, s. 56.

Hakkımda sana söz dediler sözlere baktın
Hicranlar içinde bizi hasretle bıraktın
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁶²²

II. 1. 2. 2. 5. Edatlar

Gibi

Güzel nutkuyla bildirdi bize güner **gibi** sözler
Çoğalsın misli dünyada yaşasın böyle insânı⁶²³

Kadar

Tutma bu **kadar** kahr-ı keder bâdesin elde
Gam çekme “Görem” güller açar bağ-ı emelde⁶²⁴

İçin

Otururken dediğimiz var söylüyoruz hepimiz
Kim düşünsün söyleyin bu dert **için** dermanımız⁶²⁵

Beri

Yıllardan **beridir** lafımız dilde
Gönülden coşan yok sazımız elde
Söyleyin ne yaptık biz bunca yılda
Bulamadın derdini dinleyen dostum⁶²⁶

Başka / özge

Derd-u gam esirisin dermana vardır ihtiyaç
Bir nigar uğrunda oldun tiğ-i hicrana amaç
Kim eder aşk derdine **maşukîden özge** ilaç
Bekle yardan merhamet yalvarma her ağyara sen⁶²⁷

⁶²² “Bekletme” adlı şiir.

⁶²³ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

⁶²⁴ Rû’yâ, s. 49.

⁶²⁵ “İrkımız” adlı şiir.

⁶²⁶ Rû’yâ, s. 60.

Bu zamânın halkının her sevdiği olmuş dinar
Yok dinardan **başka** bir nesneye artık itibar⁶²⁸

Karşı

Bir leim kimseye amma hürmetin tesiri bu
Kötülük eyler ziyade ona iyilik etseler
Cân fedâ olsa leim uğrunda bilmez kadrini
Her fedâkârlığa **karşı** sana gösterir zarar⁶²⁹

Doğru

Vicdân sözünün doğrusunu iş eder ispat
Bir hak yola birlikte yola **doğru** gidilsin⁶³⁰

II. 1. 2. 2. 6. Bağlaçlar

İle

Hak yolda şehit kimseleri millet unutmaz
Döküldü yazık yerlere bin zulm **ile** kanlar
Fikriyle “Görem” doğruluğu her söze bakma
Vermez bize fayda o hirâfî hezeyanlar⁶³¹

De

Gençler **de** sefih kimselere uymasın artık
Millette bu gün gençlerimiz doğru denilsin⁶³²

Ki

Felekten bin cefâ görsem şikâyet eylemem bunca
İhanet görmüşüm dosttan bununçün gözyaşım kandır

⁶²⁷ Rü'yâ, s. 23.

⁶²⁸ Rü'yâ, s. 11.

⁶²⁹ Rü'yâ, s. 20.

⁶³⁰ Rü'yâ, s. 48.

⁶³¹ “Millet” adlı şiir.

⁶³² Rü'yâ, s. 74.

O kimsenin **ki** uğrunda cânım derde duçar oldu
Beni mahzun görer sormaz niçin hâlim perişandır⁶³³

Ama

Ben ömrümde zarar istemedim kimseye **ama**
Çok kimse zarar verdi bana ondan usandım⁶³⁴

Çünkü

Bazı yoksul kimsenin her sözü cevher gibidir
Çünkü yoksuldur konuşsa derler onda yok vikâr⁶³⁵

Eğer

Her kimse “Görem” olsa **eğer** ciddi işinde
Kimse edebilmez vatanı, milleti berbâd⁶³⁶

Gerçi

Seni **gerçi** güldürür aldanma dehrin kandise
Kimleri şâd eyledi çekti belâ kemendine
Bir misafirsin bu âlemde güvenme kendine
Bin yıl olsa olma gâfil yine ömrün geçecek⁶³⁷

Belki

Tabipler cismime baksa diyerler **belki** yok derdi
Ne bilsinler neden bunca ezilmiş hastadır cânım⁶³⁸

⁶³³ Rü'yâ, s. 36.

⁶³⁴ Rü'yâ, s. 55.

⁶³⁵ Rü'yâ, s. 12.

⁶³⁶ Rü'yâ, s. 46.

⁶³⁷ Rü'yâ, s. 27.

⁶³⁸ Rü'yâ, s. 34.

Hâtta

Rind olmaya kalkıştı çocuklar da bu yerde
Rindler bu gün olsaydı ne derlerdi bu derde
Şair geçilir bazı da taklid ile **hâtta**
Manâsı nedir anlayamaz aşkı hayatta⁶³⁹

Zâten

Esef etme gönül bilmez bizi tân eyleyen diller
Hayatı bilmemiş **zâten** eminim böyle gâfiller⁶⁴⁰

Bari

Îlâhî ahiret **bari** şâd et feyz-i lütfunle
Bilirsin Fayize mahzun, merama varmadım gittim⁶⁴¹

Bile

Bu ülkü için doğru çalışmaktan bir insân
Kaybetmeyecek verse **bile** canını kurban⁶⁴²

Hele

Hele âhmak olandan sorma bir şey bilmez elbette
Düşünmez hakk-ı ömründe yaşarsa hattâ yüz yıllar⁶⁴³

Dahi

Ellerde kadeh başka bu gün mey **dahi** başka
Saz varsa da nâ-puhte çalar aykırı aşka⁶⁴⁴

⁶³⁹ Rü'yâ, s. 52.

⁶⁴⁰ Rü'yâ, s. 43.

⁶⁴¹ Görem'in Fayize Ahmet Şahap Berber için, adlı şiir.

⁶⁴² "Duygu" adlı şiir.

⁶⁴³ Rü'yâ, s. 43.

⁶⁴⁴ Rü'yâ, s. 52.

Güya

Sürur bahs eylemiş halka bu gün Ayetullah Zencanî
Verip Tuz halkına **güya** bu teşrifle dünyayı⁶⁴⁵

II. 1. 2. 2. 7. Ünlemler

Ey

Doğru derler yiyecek rızkını elbet ölmeyen
Amma bulmaz rızkını âlemde sa'y kılmayan
İşte ihmâl sayılır izzet-i nefsin bilmeyen
Hiç yarışamaz **ey** “Görem” izzet-i nefsin bilmemek⁶⁴⁶

Ah

Aşkına yanan bu cânımı bilmem niye yaktın
Hakkımda sana söz dediler sözlere baktın
Hicranlar içinde bizi hasretle bıraktın
Yıllar geçiyor gelmedin **ah** sevgili cânım⁶⁴⁷

Yazık

Yazık evlâdın aldansın bozuk efkâra gafletten
Kim aldansa görür elbet cihânın zilletin ey Tuz⁶⁴⁸

II. 1. 2. 2. 8. Fiiller

Fiil Çekimleri

Haber Kipleri

Görülen Geçmiş Zaman

İnanmıştım sana candan demiştim yârim ey zâlim
Senin elinle **bağlandı** neden kollarım ey zâlim
Erişti göklere benim figân-ü zârım ey zâlim
Beni **yaktın** yanar cânım benim ateş-i ahımla⁶⁴⁹

Bağ+la-n-dı

⁶⁴⁵ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

⁶⁴⁶ Rü’yâ, s. 28.

⁶⁴⁷ “Bekletme” adlı şiir.

⁶⁴⁸ Rü’yâ, s. 32.

⁶⁴⁹ “Yergi” adlı şiir.

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Kahramanlıkla zaferle **başlamış** tarihimiz
Bizi mağlup edemez hiçbir zamân düşmanımız⁶⁵⁰
Baş+la-mış

Şimdiki Zaman

Her türlü fedakârlığa hazır **duruyoruz**
Lütfen nerede kaldı o sözler **soruyoruz**⁶⁵¹
Dur-(u)yor-uz

Geniş Zaman

Yaşamış bir zamân gayretle meşhur kimseler sende
Bugün de aynı gayretle **yaşarlar** milletin ey Tuz⁶⁵²
Yaş+a-r-lar

Gelecek Zaman

Âşık düşünür belâlı bir yarın
Aklına getirir ne **olacak** yarın
İyinin kötünün farkına varın
Anlasın her şeyin ma'nâsın insân⁶⁵³
Ol-acak

Dilek Kipleri

Gereklilik Kipi

Her sözün gerçeğin arasın insân
Bulmalı derdinin çâresin insân
İmkânı varsa da yarasın insân
Bulamadın derdini dinleyen dostum⁶⁵⁴
Bul-malı

Şart Kipi

Her kim **biliyorsa** birini fenâ

⁶⁵⁰ “İrkımız” adlı şiir.

⁶⁵¹ “Duygu” adlı şiir.

⁶⁵² Rû’yâ, s. 31.

⁶⁵³ Rû’yâ, s. 66.

⁶⁵⁴ Rû’yâ, s. 61.

Gelsin de birisini anlatsın ona
Arada konuşan dosta düşmana
Düşünsün ne yapsa yükselir insân⁶⁵⁵
Bil-(i)yor-sa

İstek Kipi

İnsan **olayım** söyleyen insânlığı bilsin
Aklında bütün halka zarar fikrini silsin⁶⁵⁶
Ol-ayım

Emir Kipi

Gençler de sefih kimselere **uymasın** artık
Millette bu gün gençlerimiz doğru **denilsin**⁶⁵⁷
Uy-ma-sın

Birleşik Fiiller

Görem'in kullandığı birleşik fiillerin yapısı Türkiye Türkçesindeki birleşik fiillerin yapısıyla büyük ölçüde benzerdir. Yardımcı fiil olarak “eyle-”, “et-”, “ol-”, “kıl” fiilleri kullanılır.

Etmekle Kurulan Birleşik Fiiller

Yâd etmek

Ecdâdımızın şanını tarih eder ispat
Biz de onların gayretini **yâd edelim** yâd⁶⁵⁸
Yâd et-elim >edelim

Esef etmek

Esef etme gönül bilmez bizi tân eyleyen diller
Hayatı bilmemiş zâten eminim böyle gâfiller⁶⁵⁹
Esef et-me

Kâr etmek

Kurban olacak aşkına dünyada bu cânım

⁶⁵⁵ Rü'yâ, s. 63.

⁶⁵⁶ Rü'yâ, s. 48.

⁶⁵⁷ Rü'yâ, s. 74.

⁶⁵⁸ Rü'yâ, s. 46.

⁶⁵⁹ Rü'yâ, s. 43.

Bülbül gibi ah eyleyerek geçti zamânım

Kâr etmedi bunca sana ah-u figânım

Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁶⁶⁰

Kâr et-me-di

Sarf etmek

Çalıştı para **sarf etti** büyük bir lise yaptırdı

Senin hakkında gösterdi bu millet himmetin ey Tuz⁶⁶¹

Sarf et-ti

Terk etmek

Dostum yeter artık bu kadar eyleme feryâd

Gam bahsini **terk et** bu zamân şâd olalım şâd⁶⁶²

Terk et-

Olmakla Kurulan Birleşik Fiiller

Şâd olmak

Şâd olan kimselere âlemde her kes dost olur

Gam günü insân vefâkâr kendine bir dost seçer

Bir vefâ malum olur mihnette âkil kimseye

Tecrübedir bilene âlemde her bir hayr u şer⁶⁶³

Şâd ol-an

Kurban olmak

Kurban olacak aşkına dünyada bu cânım

Bülbül gibi ah eyleyerek geçti zamânım

Kar etmedi bunca sana ah-u figânım

Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁶⁶⁴

Kurban ol-acak

Müyesser olmak

Olup müştak-i sohbet muhterem üstâd Akif⁶⁶⁵le

⁶⁶⁰ “Bekletme” adlı şiir.

⁶⁶¹ Rû’yâ, s. 32.

⁶⁶² Rû’yâ, s. 45.

⁶⁶³ Rû’yâ, s. 21.

⁶⁶⁴ “Bekletme” adlı şiir.

Müyesser olsa fahr eyler “Görem” bir böyle sohbetten⁶⁶⁵

Müyesser ol-sa

Eylemekle Kurulan Birleşik Fiiller

Şeref eylemek

Kazancın olmasa bâzen olur dostun sana düşman

Geçer vaktin felâketle sana dünyâ olur zindân

Elinden her ne geldiyse **şeref eylesin** insân

Yazık her şahsa yalvarsın kolunda var iken kuvvet⁶⁶⁶

Şeref eyle-sin

Teşekkür eylemek

Teşekkür eyle artık cümle Kerkük halkına cidden

Bu kardeşlerle her yerde ki olsun ilfetin ey Tuz⁶⁶⁷

Teşekkür eyle-

Yâd eylemek

Ecdâdımızın şanını tarih eder ispat

Biz de onların gayretini **yâd edelim** yâd⁶⁶⁸

Yâd et-elim>edelim

Selam eylemek

Bütün Tuz halkı birlikte size mahsus **selam eyler**

Benim de zevk alır gönlüm bu ihlas-u maveddetten⁶⁶⁹

Selam eyle-r

Sersem eylemek

Mesut olurum çehremi al saçına sürsem

Gamdan çıkarım bir de hilal kaşını görsem

Aşkın başıma vurdu beni **eyledi sersem**

⁶⁶⁵ Rü'yâ, s. 73.

⁶⁶⁶ Rü'yâ, s. 13.

⁶⁶⁷ Rü'yâ, s. 33.

⁶⁶⁸ Rü'yâ, s. 46.

⁶⁶⁹ Rü'yâ, s. 74.

Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁶⁷⁰

Eyle-di sersem

Terk eylemek

Demem **terk eyle** dünyâyı çalış oldukça imkânın

Çalış lakin adâletle düşün hıfz eyle vicdânın

Ziyânın isteme asla “Görem” sen hiç bir insânın

Eziyet eyleme halka eğer akl u kemâlin var⁶⁷¹

Terk eyle-

Kılmakla Kurulan Birleşik Fiiller

Cefa kılmak

İhânet eylese düşman demem bu ne ihânettir

Onun mâlum olur kasdı benimle bir adavettir

Vefâ bekler idim senden **cefâ kılmak** ne gayrettir

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁶⁷²

Cefâ kıl-mak

Fiilimsi

İsim fiiller:

-mak/-mek:

Önemli tedbir gerektir **ağlamaktan** fayda yok

Olmasın zillet bize feryadımız efgânımız⁶⁷³

Ağla-mak-tan

-ma/me:

Arz kıldım sana gerçi anla bu ömrün geçer

Amma ömründe **çalışmayı** farz bilsin beşer

Bellidir çalışmayan sefil olur zillet görer

Geçirir ömrünü bin türlü felaket çekerek⁶⁷⁴

⁶⁷⁰ “Bekletme” adlı şiir.

⁶⁷¹ Rü’yâ, s. 51.

⁶⁷² “Yergi” adlı şiir.

⁶⁷³ “İrkımız” adlı şiir.

⁶⁷⁴ Rü’yâ, s. 28.

Çalış-ma+(y)ı

Sıfat fiiller:

–an-en:

Her doğruya bir sözle ihanet de zulümdür
Bir kimse de ömründe bütün zulme dayanmaz
Bühtan edilir bazına yok asla günâhı
İnsâf **arayan** kimse yalan bir söze kanmaz⁶⁷⁵

Ara-(y)-an

Felakete **düşen** dosta cefâ eyler mi? Bir insân
Meğer sende vefâ yoktur değilsin dostluğa şâyân
Senin eylediğin zulmü reva görmezdi bir düşman
Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i âhımla⁶⁷⁶

Düş-en

-maz/mez:

Çekilmez dertlere düştü (Görem) uğrunda ey zâlim
Terahhum etmedin gördün perişandır benim hâlim
Kabâhat sende mi? Bilmem ki yâhud yoktur ikbâlım
Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla⁶⁷⁷

Çek-il-mez

Bir vatan kurban giderse bunca yanlış sözlere
Yaşamaktan ey vatandaş fayda kalmaz bizlere
Bu **uyuşmazlık** neden millet içinde boş yere
Halkı aldatmış yazık birbirine düşman eden⁶⁷⁸

Uy-uş-maz+lık

-dık/dik:

Felakete düşen dosta cefâ eyler mi? Bir insân

⁶⁷⁵ Rü'yâ, s. 41.

⁶⁷⁶ “Yergi” adlı şiir.

⁶⁷⁷ “Yergi” adlı şiir.

⁶⁷⁸ Rü'yâ, s. 16.

Meğer sende vefâ yoktur değilsin dostluğa şâyân
Senin **eylediğin** zulmü reva görmezdi bir düşman
Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i âhımla⁶⁷⁹

Eyle-dik+in>eylediğin

-mış/-miş-muş/-müş:

Geçmişte keder verdi bize ayrılık işte
Milletteki işbirliğine dikkat edilsin⁶⁸⁰
Geç-miş+te

Zarf Fiiller

-ıp-ip/-up/-üp

Görürse dostunu yoksul **kaçıp** ondan uzak olmaz
Kemal ehli kabul etmez ki insânlık dinâr olsun
Eğer bir akraba şefkatsiz olsa, olmasın hoştu
Odur ki ey “Görem” ondaki şefkat aşikâr olsun⁶⁸¹
Kaç-ıp

Uzaktan **getirip** na’sın vatanda koydular kabre
Sevindirsin aziz ruhun muazzam lütfu Rahmân’ın⁶⁸²
Getir-ip

Surette beşer sireti hayvân huyu akrep
İnsân mı? Bilir nefesin bir âybını sanmaz
Ahmak olan ancak **düşünüp** aybını bilmez
Bin tekdire uğrar yine gafletten uyanmaz⁶⁸³
Düşün-üp

Nereden nereye **koşup** gidersin
Başına vurursun feryâd edersin⁶⁸⁴
Koş-up

⁶⁷⁹ “Yergi” adlı şiir.

⁶⁸⁰ Rü’yâ, s. 48.

⁶⁸¹ Rü’yâ, s. 25.

⁶⁸² Rü’yâ, s. 93.

⁶⁸³ Rü’yâ, s. 42.

⁶⁸⁴ Rü’yâ, s. 59.

-ken

Adâlet sevgilim göster yüzün ben ölmeden bari
Ölürken kalmayım hasret sana rahat verim cânım
Döker gözyaşların binlerce mazlum kimseler gördüm
Düşündüm onlara yardım ne çare yoktur imkânım⁶⁸⁵
Öl-ür-ken

-madan/-meden

Her şey olsun isteyiz bir kimse bir şey **yapmadan**
Neyle yükselsin bu millet var iken noksanımız⁶⁸⁶
Yap-madan

Uyanın çalışın yatan kardeşler
Bu kadar uykuya dalmayın yeter
Bilmeden varlığın satan kardeşler
Bu kadar uykuya dalmayın yeter⁶⁸⁷
Bil-meden

-ınca/-ince/-unca/ünce

Bütün kalpler ziya doldu münevver oldu hep gözler
Görünce karşısında halkı Tuz böyle mihmanı⁶⁸⁸
Gö-r-ünce

-dıkça/-dikçe/-dukça/-dükçe

Çalışsın mümkün **oldukça** ben insânım diyen kimse
Doyurmaz karnını zilletle tatlı bal yiyen kimse
Bilir tembelliği rahat adamlık bilmeyen kimse
O kimse kalmasın tembel eğer ister ise hürmet⁶⁸⁹
Ol-dukça

-arak/-erek

Kurban olacak aşkına dünyada bu cânım

⁶⁸⁵ Rü'yâ, s. 34.

⁶⁸⁶ "İrkımız" adlı şiir.

⁶⁸⁷ Rü'yâ, s. 29.

⁶⁸⁸ "Zencani'nin Tuzhurmatu'ya Ziyareti" adlı şiir.

⁶⁸⁹ Rü'yâ, s. 34.

Bülbül gibi ah **eyleyerek** geçti zamânım
Kar etmedi bunca sana ah-u figânım
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁶⁹⁰
Eyle-(y)erek

II. 1. 4. Türkiye Türkçesinde Olmayan veya Hasan Görem'in Farklı Anlamda Kullandığı Kelimeler:

Ne Söyler Söylesin: ne derse desin (T.T)
Hakîkette sana ayıp olmayan işten geri kalma
Sakın her câhile uyma başın endişeye salma
Çalışma söyleyen olsa onun her sözünü alma
Utanma bir kesâbetten **ne söyler söylesin** millet⁶⁹¹

Şeref eylemek: iyilik yapmak (T.T.)
Kazancın olmasa bâzen olur dostun sana düşman
Geçer vaktin felâketle sana dünyâ olur zindân
Elinden her ne geldiyse **şeref eylesin** insân
Yazık her şahsa yalvarsın kolunda var iken kuvvet⁶⁹²

Sanmaz: saymaz (T.T.)
Yok, onda vefâ dostunu ahibâbını **sanmaz**
Bir dostunu ateşte görerse ona yanmaz
Yan halıma ben söylemedim dostuma lakin
Dostum bana zulm eyledi hâindir utanmaz⁶⁹³

Kahraba: elektrik (T.T.)
Yazık yok **kahrabası** gasp edilmiş suyu hep halkın
Ümidim var yakınlarda sevinsin millettin canı⁶⁹⁴

⁶⁹⁰ “Bekletme” adlı şiir.

⁶⁹¹ Rû'yâ, s. 14.

⁶⁹² Rû'yâ, s. 13.

⁶⁹³ Rû'yâ, s.41.

Hirâfi: müthiş (T.T.)

Hak yolda şehit kimseleri millet unutmaz
Döküldü yazık yerlere bin zulm ile kanlar
Fikriyle “Görem” doğruluğu her söze bakma
Vermez bize fayda o **hirâfi** hezeyanlar⁶⁹⁵

Hırs-u tâma: aç gözlülük (T.T.)

Âhbâba zarar verme sakın **hırs-u tamale**
Mahcup eder insânı leimâna çalışmak⁶⁹⁶

Gamden kenâr ol: gamdan uzak olmak (T.T.)

Revâ görmem ki erbâb-ı vefâ derde duçar olsun
Cihânda ömrü oldukça umarım bahtiyar olsun
Vefâkâr kimse, ömründe ilahi görmesin mihnet
Yaşasın yüzyıl ömründe bütün **gamden kenar olsun**⁶⁹⁷

Mecal: fırsat (T.T.)

Ağla “Görem” artık ne olacak aşk ile halın
Söyle bu sözü yarına oldukça **mecalin**
Mecnun’a çevirdi beni Laylâ’yı cemâlin
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım⁶⁹⁸

Zarar: kötülük (T.T.) Zarar, kötülük anlamına gelmektir. Türkmen Türkçesi’nde zararlı söz, kötü söz demektir.

Yerinde ağlasın yerinde gülsün
Düşünsün her işin yolunu bilsin

⁶⁹⁴ “Zencani’nin Tuzhurmatu’ya Ziyareti” adlı şiir.

⁶⁹⁵ “Millet” adlı şiir.

⁶⁹⁶ Rû’yâ, s. 40.

⁶⁹⁷ Rû’yâ, s. 25.

⁶⁹⁸ “Bekletme” adlı şiir.

Zararlı sözleri akıldan silsin

Anlasın her şeyin ma'nasın insân⁶⁹⁹

Seyyâre: Araba

Felek soldurdu ömrün bağına mahvoldu gül şanım

Amansız bir ecel geldi ezildi cism ile cânım

Kazaen vurdu **seyyâre** perişân oldu ahvâlim

Düşerken anladım olmaz bu derde asla dermânım⁷⁰⁰

Mefkûre: fikir (T.T.) mefkûre, Türk Edebiyatında ilk kez Ziya Gökalp tarafından ortaya atılmıştır. Hasan Görem de bu sözcüğü aynı şekilde ve aynı anlamda kullanmıştır.

Bir gün gelecek ufkumuz aydın olur işte

Mefkûremizi bilme hayal anla hakikat⁷⁰¹

Bu örnekler neticesinde görülüyor ki, Hasan Görem'in dili büyük ölçüde Türkiye Türkçesi ile uyumludur.

⁶⁹⁹ Rû'yâ, s. 65.

⁷⁰⁰ Rû'yâ, s. 89.

⁷⁰¹ "Duygu" adlı şiir.

III. BÖLÜM: METİNLER

YERĞİ

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Neden birleştin ey gaddâr yine baht-ı siyâhımla

Beni lâıyk görersin bu cefâda ne günahımla

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

Tahammül eyledim cevre senin uğrunda bir müddet

Yine senin hiyânetin bana gösterdi her mihnet

Bin hürmet eyledim hakkında, senden görmedim hürmet

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

Sana insân diyordim bilmemiştim sende yok gayret

Nasıl gayretli bir insân eder hainlere himmet

Unuttun mu? Sana ben eylemiştim bir zamân hizmet

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

İhânet eylese düşman demem bu ne ihânettir

Onun mâlum olur kasdı benimle bir adavettir

Vefâ bekler idim senden cefâ kılmak ne gayrettir

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

Bana zulüm eyledin bunca demem erbab-i vicdânsın

Neden bir kâfire uydun eğer doğru Müslümansın

Meğerse yanlışım dost bilmişim sen de düşmansın

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

Felakete düşen dosta cefâ eyler mi? Bir insân

Meğer sende vefâ yoktur değilsin dostluğa şâyân

Senin eylediğin zulmü reva görmezdi bir düşman

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

İnanmıştım sana cânıdan demiştim yârim ey zâlim

Senin elinle bağlandı neden kollarım ey zâlim

Erişti göklere benim figân-ü zârım ey zâlim

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

* * *

Çekilmez dertlere düştü “Görem” uğrunda ey zâlim

Terahhum etmedin gördün perişandır benim hâlîm

Kabâhat sende mi? Bilmem ki yâhud yoktur ikbâlîm

Beni yaktın yanar cânım benim ateş-i ahımla

Hasan GÖREM 1947 Ağustos

YOKSUL VE ZENGİN

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Bu zamânın halkının her sevdiği olmuş dinâr

Yok dinârdan başka bir nesneye artık i’tibâr

Kimdir iyilik düşünen ya ma’rifet kimdir soran

Yoksulu nefret ederler her gelen zengin arar

Zenginin bin aybı olsa kimse birsin söylemez

Her kimi yoksul görerlerse diyerler aybı var
Akrâbası dostu yok yoksul olan bir kimsenin
Kime dostum söylese bilmem neden ondan kaçar
Sözüne kimse inanmaz doğru olsa ne kadar
Kimi söyler ma'rifetsiz kimi söyler sahtekâr
Sorarım yoksul olan insân değil mi bu zamân
Ne sebepten halk içinde sayılır ayb-ı iftikâr
Bazı câhil kimse gördüm bilmez asla sözünü
Amma zengindir yine millet ona söyler kıbar
Bazı yoksul kimsenin her sözü cevher gibidir
Çünkü yoksuldur konuşsa derler onda yok vikâr
Demedim bir zengine sen bunca etme ihtirâm
Amma bir yoksul olan kimseye etme ihtikâr
Bakma zengin yoksula sen ma'rifet sor ey Görem
Doğru insânım diyen akça değil ahlâk sorar

Mayıs 1948

TENBELLİK

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Yaman günlerdeyim gerçi gam olmuştur bana kismet
Gama sabreylerim amma leîmden beklemem himmet

Gidip nâmerde yalvarma alırsa cânımı mihnet
Çekerse her cefâ insân hayatta çekmesin minnet

* * *

Çalışsın mümkün oldukça ben insânım diyen kimse
Doyurmaz karnını zilletle tatlı bal yiyen kimse

Bilir tembelliği rahat adamlık bilmeyen kimse

O kimse kalmasın tembel eğer ister ise hürmet

* * *

Kazancın olmasa bâzen olur dostun sana düşman

Geçer vaktin felâketle sana dünyâ olur zindân

Elinden her ne geldiyse şeref eylesin insân

Yazık her şahsa yalvarsın kolunda var iken kuvvet

* * *

Karanlık günde kim hâlin sorarsa doğru ahabâtır

Yaşasın dünya durdukça vefâda her kim erbâbtır

Demem her akrabaya akraba bir kısmı akreptir

Karâbette nedir mâna eğer olmazsa şefakat

* * *

Metânetle dayan her bir felâket gördüğün demde

Muhakkak bil metânettir vikâr-ı hıfz eylemek gamde

Güvenme kardeşim her akrabâya sen bu âlemde

Eğer olduysa imkânın sen eyle onlara hizmet

* * *

Değil şefkat olurken akrâba feryâd u zâr etsin

Bulunsun nâşim üstünde ki tedbir-i mezâr etsin

Düşünsün doğru bir hürmet hayatta aşıkâr etsin

Sözün doğru ise sen eyle “Görem” ahabâbına hürmet

* * *

Hakîkette sana ayıp olmayan işten geri kalma

Sakın her câhile uyma başın endişeye salma

Çalışma söyleyen olsa onun her sözünü alma
Utanma bir kesâbetten ne söyler söylesin millet

* * *

Hayatında kalan tembel nihâyette olur pişmân
Düşer bir derde âlemde bulunmaz derdine dermân
Eder ki izzet-i nefsin müakkat zevkine kurban
Geçer ömrü zelâlette görür zannetmesin izzet

* * *

Uzak düşme bu dünyâda azîzim izzet ehlinden
Ayırma nefsinî hiç bir zamân sen himmet ehlinden
Eğer yardım zarûrî olsa işte gayret ehlinden
Deme bir kimseye hâlin düşünmezse eğer gayret

Nisan 1948

İHTİLÂF

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Kardeşim bu ihtilâf artık yeter geçmiş geçen
Faydasız efkâre uyma her söze aldanma sen

* * *

Sünnîyim ben şî’asın sen söyleme bunca bana
Bir fikirli olalım bu ayrılıktan fâyda ne
Bu kadar gördün zararlar almadın ibret yine
Yeter artık toplanılsın hizmet ister bu vatan

* * *

Bir vatan kurban giderse bunca yanlış sözlere
Yaşamaktan ey vatandaş fayda kalmaz bizlere

Bu uyuşmazlık neden millet içinde boş yere
Halkı aldatmış yazık birbirine düşman eden

* * *

Kaç asır İslâm'ı işgâl etti bâtil i'tikâd
Her yalancı sözüne aldanma etme i'timât
Maddî bir gâyeyle bunca ihtilâf olmuş icâd
Bir hakîkattir bunu zannetmem olsun bilmeyen

* * *

Bellidir gafletten oldu bizlere her bir ziyân
Ayrılıktan asla yok bir fâyda halka yarayan
Ecnebî milletlere bak aç gözünü sende uyan
Yükselir onlar ilimde bizde kuvvet yok neden

Haziran 1949

DİKKAT

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Neden kardeşi kardeşle düşman etti düşmanlar
Nedir mabeynimizde uydurulmuş bunca bühtanlar
Yalanlar iftiralar bi-kabâhat zulm-u tuğyânlar
İcap eyler düşünsünler bunu gayretli inşânlar

* * *

Değildir sade her zengin düşünsün kendi ikbâlin
Verir düşmana sermaye ziyade eylesin mâlın
Düşünmez kendi malıyla ezerler kendi atfâlin
Yazık eşref sayılsın memlekette böyle nâdânlar

* * *

Kim eşref olmak isterse eder etrafına dikkat
Büyük olmaz bir insân etmese hemcinsine hizmet
Değil baksın gururla herkese göstermesin hürmet
Ezilsin karşısında bir takım bi-çâre insânlar

* * *

Vatanda görmemek isterse her kim bir daha zillet
Çalışsın doğru ihlasla terakki eylesin millet
Devam etsin saâdetle bütün halka bu hürriyet
Bizi aldatmasın vicdâni yok ahlakı noksânlar

* * *

Değil agraz-ı şahsiyle yalanlar herkes uydursun
Vatan evladının ahlakın ifsâda oyun kursun
Bu halı bazı eşrefler de görsün seyredip dursun
Husumetler çıkarsın memlekette bazı şeytanlar

* * *

Bize derler Irak Türkü büyük bir şanımız vardır
Hıyanet etmeyiz asla temiz vicdânımız vardır
Bu Cumhuriyet’e muhlis biziz imânımız vardır
Şeref uğrunda bizler vermişiz her yerde kurbanlar

* * *

Çalış gayretle ey millet bu günden sonra aldanma
Karanlık görme atîyi “Görem” gâfil sen avlanma
Deme gitmiş hukukun ye’s içinde kavurulup yanma
Gelir bir gün döner zevk ü sefaya ah u figanlar

Ekim 1959

NECİP VE LEİM

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Bir necip insâna bir iyilik ederlerse eğer
Doğru iyilik eyleyen kendine onu âbd eder
Olsa her kimde necabet dostuna eyler vefâ
Bilir insânlık nedir bir iyiliği daim görer

Bir leim kimseye amma hürmetin tesiri bu
Kötülük eyler ziyade ona iyilik etseler
Cân fedâ olsa leim uğrunda bilmez kadrini
Her fedâkârlığa karşı sana gösterir zarar

Adamın kadrini bir adam olan kimse bilir
Dostuna kılmaz hıyanet çekse mihnet ne kadar

Doğru dost uğrunda gam çekmek şereftir insâna
Bu sözü eyler kabul erbâb-ı gayret kimseler

Her kime lütf eylesen lütfün görer memnun olur
Amma bir lütf edenin cevri çekmektir hüner
Bir necibe sen de lütf ettinse incitme onu
Gerçi iyilik düşünür senden cefa görse çeker

Şâd olan kimselere âlemde her kes dost olur
Gam günü insân vefâkâr kendine bir dost seçer

Bir vefâ malum olur mihnette âkil kimseye
Tecrübedir bilene âlemde her bir hayr u şer

Anladım azdır hakiki dost olan âkil soran
Bu zamânda sevdendir câhili halka sim u zer
Gerçi halkın ekseri zengin arar sormaz vefâ
Doğruluk eyle seni elbette bir doğru sever

İtimât eyler sana söylerse her kim derdini
Sırrını açma onun insâna insân söz diyer
Söyleme bir kahrın olsa bir akılsız kimseye
Belki derdin arttırır sanma sana dermân eder

Gülmez erbab-ı kemâl bir kimsenin bir derdine
Câhil-i nâdan olan gamda kimi görse güler
Dost değil düşman düşerse derde gülme hâlına
Hatırında olmayan bir güne bir insân düşer

Sana kim verse nasihat mahzun olma sözüne
Sevmese bir kimseye vermez nasihat âkil o
Mârifetli olmayandan ey “Görem” alma öğüt
Bir nasihat vermek isterse seni tahkir eder

Aralık 1947

IRKIMIZ

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bir vatan evlâdıyız birdir damardan kanımız
İrkımız birdirbir olsun fikrimiz vicdânımız
Bir zamân dünyâya hükmetti bizim ecdâdımız
Bellidir herkes bilir âlemde yüksek şanımız
Kahramanlıkla zaferle başlamış tarihimiz
Bizi mağlup edemez hiçbir zamân düşmanımız
Kim demiş aslı Moğol Türk'ün yalandır kardeşim
Ari derler aslına Türk'ün temizdir kanımız
Başka milletler hayatı anlamazlarmış henüz
Kaç asır milattan önce var imiş irfânımız
Kahraman evlâdıyız amma bugün bilmem neden
Düşmüşüz bir gaflete yanmış kederle cânımız
Her şey olsun isteriz bir kimse bir şey yapmadan
Neyle yükselsin bu millet var iken noksanımız
Sen çalışmazsan eğer ben zahmete katlanmasam
Bellidir elbette güler bir gün bize düşmanımız
Söyleme bizler neyiz kalma ümitsiz kardeşim
Gayretin göster çalış kalmaz geçer kervanımız
Korkma bir şeyden çalış dünyada azmin var ise
Bak nasıl yükselmeye bir gün olur imkânımız
İsteyen hürriyetin işbirliğin etsin gerek
Düşmesin uçurumlara hem yolumuz erkânımız
Bunca aldandık ne bulduk boş yere eğlenceden
Uyanın artık bizi aldatmasın şeytanımız

Otururken dediğimiz var söylüyoruz hepimiz
Kim düşünsün söyleyin bu dert için dermanımız
Önemli tedbir gerektir ağlamaktan fâyda yok
Olmasın zillet bize feryâdımız efgânımız
Sen de milletle çalış azmin bırakma her zamân
Gam değil olsa “Görem” dünya eğer zindanımız

Hasan GÖREM, Tuzhurmatu

MİLLET

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ûlün

Millet ne kadar doğru çalışsa bu zamânlar
Tutmaz daha afâkı siyâh tozlu dumanlar
Âlem de bugün kalmasa bir türlü cehâlet
Her kes düşünüyü hakkını insânlığı anlar

Halkın bu vatanda bütün efkârı bir olsa
Bir şey yapa bilmez ezilir hain olanlar
Yok, bizde vatandaşı satan hırs-ı ta’mâle
Aldatmaz bizi eminim bin türlü yalanlar

Hak yolda şehit kimseleri millet unutmaz
Döküldü yazık yerlere bin zulm ile kanlar
Fikriyle “Görem” doğruluğu her söze bakma
Vermez bize fâyda o hirâfî hezeyanlar

Hasan Görem

Muhtarem Müctehid-i A'zam Cenap Zincani'nin Tuz'a Teşrifinde 20 Temmuz 1946 Yılında Yazılmıştır Bu Kaside Tren Üzerinde Ali Kanbar Özdemir Tarafından Okunmuştur.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Sürur bahs eylemiş halka bu gün Ayetullah Zencanî

Verip Tuz halkına güya bu teşrifle dünyâyı

Güzel nutkuyla bildirdi bize güner gibi sözler

Çoğalsın mislî dünyâda yaşasın böyle insânı

Bütün kalpler ziya doldu münevver oldu hep gözler

Görünce karşısında halkı Tuz böyle mihmânı

Bu maddî, manevî fâyda veren kıymetli sözlerden

Alır her menfât herkes eğer olursa irfânı

Hakirdir zahire Tuz gerçi amma iftîhâr eyler

Necef toprağına bağlar Tuz'u bu zât-ı kudsânî

Yazık yok k'ahrabası gasp edilmiş suyu hep halkın

Ümidim var yakınlarda sevinsin milletin cânı

Üçüncü mektebe var ihtiyacı Tuz'un bugün mâlum

Bu mekteple olur ikmâl bize her ilim noksanı

Hiç olmaz haftada versin medâris iki ders Türkçe
Bu gençler eylesin tahsil tamamen ilim-i insân ı

Sürur arzında acizdir Cenâb-ı Şeyhe Tuz halkı
Yazık bir tercüman yok bildire bu zevk-i penhanı

Ağa hoş geldiniz söyler size ahkâr “Hasan” şimdi
Ziyaret etmedi mazur idi siz tek bir insânı

Hasan Görem

DUYGU

Mef’ülü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ülün

Bu ülkü için doğru çalışmaktan bir insân
Kaybetmeyecek verse bile cânını kurban
Hakkında ne derlerse desinler lafa bakmam
Bir ülküye doğru yurdum izzet-i bırakmam
Zanneylemesin kimse bizi aslâ ümitsiz
Gayretle çalışmakla yarın yükseliriz biz
Aldanmamışım asla, eminim bu gidişte
Bir gün gelecek ufkumuz aydın olur işte
Mefkûremizi bilme hayal anla hakikat
Milleti bir türlü oyuncak gibi sanmam
Ben aldanmam herkese her lafa inanmam
Tarihi temiz ırkı temiz Türk’ün ezelden
Dünya alamaz milletimin varlığını elden
Her türlü fedakârlığa hazır duruyoruz
Lütfen nerede kaldı o sözler soruyoruz

Bekler dururum söyle “Görem” dostunu candan
Son mektup eder gelse bizi doğrusu handan

Hasan GÖREM

GAZEL

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Ey benim biçare gönlüm bunca geldin zare sen
Ağlamaktan bulmadın bir derdine bir çare sen

* * *

Uğradın bir bî-vefâ uğrunda yüz bin mihnete
Derde düştün sırrını eylemedin faş millete
Gerçi sabreylemiyorsun ah gam-ı firkatine
Derdini cânâna bildir onda derman ara sen

* * *

Derd-u gam esirisin dermana vardır ihtiyaç
Bir nigar uğrunda oldun tiğ-i hicrana amaç
Kim eder aşk derdine maşukîden özge ilaç
Bekle yardan merhamet yalvarma her ağyara sen

* * *

Dost değil yalvarmağı düşmana kıldın ihtiyar
Bunca yalvardın sana olmadı kimse gam-küsar
Âkibet gam çekmeğe kalmadı sende iktidâr
Yanmağa oldun “Görem” pervâne misli nâre sen

Mart 1948

VEFÂ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Revâ görmem ki erbâb-ı vefâ derde duçar olsun

Cihânda ömrü oldukça umarım bahtiyâr olsun

Vefâkâr kimse, ömründe ilahi görmesin mihnet

Yaşasın yüzyıl ömründe bütün gamden kenar olsun

Vefâkârlık bir insânın necâbetin eder ispât

Değil şayan bir insâna vefâsızlık şiâr olsun

Ona dost söylemem aslâ karanlıkta kaçır dosttan

Necâbet ondadır dosta karanlık günde yâr olsun

Görürse dostunu yoksul kaçır ondan uzak olmaz

Kemal ehli kabul etmez ki insânlık dinâr olsun

Eğer bir akraba şefkatsiz olsa, olmasın hoştu

Odur ki ey “Görem” ondaki şefkat aşikâr olsun

Şubat 1948

DÜNYÂ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Her kimi şâd eylese çarh-ı felek

Bil muhakkak onu mahzun edecek

* * *

Zevkine aldanma dehrin cevrine çekme élem
Güldürürse ağladırsa ona sen verme önem
Olmadı âlemde kimse görmeyen ömründe gam
Ne kadar şâd olsa amma yine mihnet görecek

* * *

Eylemez âkil olan dünyâya asla ihtimâm
Zevkinin yoktur subûtu kahrı de etmez devam
Gam de sanma Ömür olur ya olamaz gamla tamam
Gösterir döndükçe devrân bî-vefâdır gör ne renk

* * *

Seni gerçi güldürür aldanma dehrin kandise
Kimleri şâd eyledi çekti belâ kemendine
Bir misafirsin bu âlemde güvenme kendine
Bin yıl olsa olma gâfil yine ömrün geçecek

* * *

Bu muvakkat ömür için mahv eyleme vicdânını
Kimde vicdân olmasa bilmez din u îmânını
Olma vicdânsız elinle yakma kendi cânını
Bil ecel badesin dünyâda insân içecek

* * *

Söz konuşsan durma söyle doğru sözüyle beyân
İyilik eyle ol yararlı halka sen verme ziyan
Kardeşim bir nesnedir insâna artık yarayan
O da insân olanın â'mâlî düz olsa gerek

* * *

Arz kıldım sana gerçi anla bu ömrün geçer
Amma ömründe çalışmayı farz bilsin beşer
Bellidir çalışmayan sefil olur zillet görer
Geçirir ömrünü bin türlü felaket çekerek

* * *

Doğru derler yiyecek rızkını elbet ölmeyen
Amma bulmaz rızkını âlemde sa'y kılmayan
İşte ihmâl sayılır izzet-i nefsin bilmeyen
Hiç yarışamaz ey "Görem" izzet-i nefsin bilmemek

Mart 1947

UYANIN

11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Uyanın çalışın yatan kardeşler
Bu kadar uykuya dalmayın yeter
Bilmeden varlığın satan kardeşler
Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Cehâlet yüzünden ezilir cânlar
Günahsız döküldü ne kadar kanlar
Ne roller oynuyor görün düşmanlar
Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Aldatır bizleri maskesi kalın
Almayın düşmanın parasın mâlın
Yemeyin hâinin zehirli balın

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Ne ilm vardır ne san'at bizde

Ne de yürürüz doğru bir izde

İnsanlar geziyor ayda yıldızda

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Tarihin doludur şereften şândan

Sen neden yoksulsun her bir imkândan

Ne çıkar boş yere âh û figândan

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Çalışmak isteriz demirde telde

Ne dersin kardeşim bir şey yok elde

Fayda yok ne kadar konuşsak dilde

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Var atom çok şeyler çıkıyor ondan

Çok şeyler yaptılar elektrondan

Kalmışız habersiz bizler de sondan

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Söylemem boş yere fikriniz bozun

Biraz da bilimsel işleri sorun

Çalışan insânlar yükselir sorun

Bu kadar uykuya dalmayın yeter

Nolacak hâlimiz giderse böyle

Uykuda kalanlar yükselir neyle

“Görem” şu sözü her yerde söyle

Bu kadar uykuya dalmayın yeter ⁷⁰²

TUZ

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Bugün her yerde ma’lûmdur senin var şöhretin ey Tuz

Görenler her zamân söyler muhakkak izzetin ey Tuz

Değil şimdi ezelden bellidir şâyan-ı takdîrsin

Asırlarca zamân görmüş bu kadr u kıymetin ey Tuz

Yaşamış bir zamân gayretle meşhur kimseler sende

Bugün de aynı gayretle yaşarlar milletin ey Tuz

Bulunmuş kaç asır evvel güzel bir madenin derler

Senin ismin eder ikmâl-ı ta’âmın lezzetin ey Tuz

Durur şarkında yüksek dağ sana bir bekçidir gûyâ

Eder her yolcuya izhâr senin bir heybetin ey Tuz

⁷⁰² Bu şiir, 1971 yılında **Kardeşlik Dergisinin** 1.ve 2. Sayısının armağanını kazanmıştır.

Senin vaktiyle etrafın yeşil dallarla süslenmiş
Bu gün de hâlâ kalmıştır o parlak zînetin ey Tuz

Geçer dağlar arasından koşar âğûşuna Aksu
Buna yok şüphe yükselmiş suyunla rağbetin ey Tuz

Yapılmış olsa bir set de eğer çayında elbette
Verir etrafa bol fayda olur çok servetin ey Tuz

Esef etme bununçın var ümidim sâi eder millet
Bu seddi yaptırır bir gün muazzam devletin ey Tuz

Hayat-ı ictimâ'î yükselir günden güne sende
Eminim her zamân artar bu yolda kudretin ey Tuz

Çalıştı para sarf etti büyük bir lise yaptırdı
Senin hakkında gösterdi bu millet himmetin ey Tuz

Çalışsınlar bu mektepte güzel ahlakla evlâdın
Denilsin başka yerlerde şerefle siretin ey Tuz

Bütün maksudun olmuştur temiz gençler yetiştirmek
Bununla bilmişim vardır terakki niyetin ey Tuz

Yazık evlâdın aldansın bozuk efkâra gafletten
Kim aldansa görür elbet cihânın zilletin ey Tuz

Senin halkın mecâl vermez içinde bâtil iş olsun
Denâet hiç kabul etmez temizdir tıynetin ey Tuz

Senin eşrâf-u âyânın hamîyyet ehlidir cümle
Bununçın söylenir işte azimdir dehşetin ey Tuz

Senin için sarf ederler mal çekilmezler çalışmaktan
Şerefle gösterir herkes bugün de cerâtin ey Tuz

Bu gayret ehl-i eşrâfin eder bilmem neden ihmâl
Tedavi eylemez vardır bugün çok illetin ey Tuz

Hükümet var senin her derdine elbet eder çare
Gelir bir gün ki hiç kalmaz gönülde hasretin ey Tuz

Senin için sa'y eder aşhâs yaşasın bahtiyâr olsun
Senin bunlar ziyâd eyler hayatta kudretin ey Tuz

Yaşasın muhterem Kerkük sana hürmet eder gördüm
Bu yüksek şehir ile birdir senin de hilkatın ey Tuz

Büyük şâirlere ilm ehline merkez olan Kerkük
Senin hakkında göstermiş tamamen gayretin ey Tuz

Teşekkür eyle artık cümle Kerkük halkına cidden
Bu kardeşlerle her yerde ki olsun ilfetin ey Tuz

Bugün var gerçi ihlâsın fakat mahcûpsun elbette
“Görem” söyle ki benden olmamış bir hizmetin ey Tuz

ÂDALET AŞKI

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Gözüm yaşıyla ıslansa perişan zilfin ey cânım
Benim de hasretim kalmaz güler kalb-i perişânım

Çekilmez dertlere düştüm yine aşkından el çekmem
Senin içindir benim âhım bütün feryâd u afgânım

Tabipler cümle toplansa bana kimse ilâç etmez
Benim sensiz bu âlemde bulunmaz asla dermânım

Tabipler cismime baksa diyerler belki yok derdi
Ne bilsinler neden bunca ezilmiş hastadır cânım

Demem ben derdimi kendim soranlar anlasın bilsin
Zulüm gördüm bütün yerde mükedder oldu vicdânım

Adâlet sevgilim göster yüzün ben ölmeden bari
Ölürken kalmayım hasret sana rahat verim cânım

Döker gözyaşların binlerce mazlum kimseler gördüm
Düşündüm onlara yardım ne çare yoktur imkânım

Muhakkak şahsi derdimden şikâyet etmedim etmem
Zavallı halkın ahvâlın görürken çekilir kanım

Diğerler dilde insân hakların amma soran kimdir
“Görem” artık inanma söylese zâlimler insânım

1949

GAM

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Gam olmuştur bana yoldaş işim feryâd u figândır
Benim derde düşen cânım kimin uğrunda kurbandır
Yanar kalbimde ateşler bilen yok derdimi amma
Şu gamlı kalbimi bunca yıkan dünyâda hicrândır

Felekten bin cefâ görsem şikâyet eylemem bunca
İhanet görmüşüm dosttan bununçün gözyaşım kandır
O kimsenin ki uğrunda cânım derde duçar oldu
Beni mahzun görer sormaz niçin hâlim perişandır

Diğerdi bir zamân dostum ölünce senden ayrılmam
Yazık onda vefâ yokmuş bana sonunda düşmandır
Bana bil de diğer dostum yazık ki kalbi hâindir
Yalanla dostu aldatmak ne gayrettir ne vicdândır

Unutmaz ahdini doğru olan ahde vefâ eyler
Kırarsa ahdini her kim denilmez aslâ insândır
Bana hâin diyen kimse utansın kendi hâindir
Hıyanet etmedim halka bu söz hakkımda bühtândır

Ezilsin kim riyakârlık ederse dostuna karşı
Hıyanet eylese her kim onun ahlakı noksandır
Kıyafetle değil ahlâk-ı akıl her kimsede olmaz
Beşerdir bazı surette velâkin huyda hayvândır

Evet, her iddiada kimse cürmün itirâf etmez
Görölmüş bazı işler mücrimin hakkında burhândır
Yalan sözlü yaramaz huylu bazı kimseler vardır
Melek söyler ona millet bilinmez amma şeytândır

Gücenme bir söze önce onun manâsını anla
Misl-i zehr öldürür insânı bazen derde dermândır
İnandım bazına adam dedim ondan zarar gördüm
Değil doğru dilerse o bir takdire şâyândır

Müslümanım diyer haktan uzaktır her şeyi lâkin
Zulümle etmesin bir iş eğer doğru Müslümandır
Diyer doğru sever iyilik sevilmez bazını gördüm
Bilinmez kadri bir altın gibi toprakta penhândır

Felek bilmem neden gayretli insânı bu âlemde
Eder mihnetlere mahkûm vefâsız çarh-ı devrândır
Şeref olsaydı her keste zulüm kalmazdı âlemde
“Görem” olmazdı bir mazlum desin bu dünyâ zindândır ⁷⁰³

ÇALIŞMAK

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Dünyâda saâdet getirir cânâ çalışmak
Yükselmek için yol açar imkâna çalışmak
Gençlikte budur şanlı vazife bize şimdi
Ahlak severek ilim ile irfâna çalışmak

Bir milleti yükseltmeye lazım gelir ancak
İhlâs ile işbirliği merdâne çalışmak
Yükseldi çalışmakla beşer göklere çıktı
Vermiş ne kadar fayda gör insâna çalışmak

⁷⁰³ Hasan Görem “Gam”adlı şiirinde bahsedilen gam kendi gamım değil başka bir dertliden bahsetmişim, demiştir.

Bir zerre de keşfeylediler ilm ile kuvvet
Bir başka düzen verdi şu devrâna çalışmak
Bir hayâl hakikatleri fen eyledi izhâr
Olmuş getiren fennî de meydâna çalışmak

Her kimseye ömründe icâb eyler efendim
İşte açığözlü hekimâne çalışmak
Vaktiyle zarar verdi bize doğrusu gaflet
Aldattı bizi boş yere efsâne çalışmak

Müstakbeli temine çalışsın gerek insân
Baş eğdiremez kimseyi düşmana çalışmak
Âhbâba zarar verme sakın hırs-ı ta'mâle
Mahcup eder insânı leimâna çalışmak

Her kimse çalışmakta gerek doğru düşünsün
Ta uygun ola gayrete vicdâna çalışmak
Fikrinle düşün sen de “Görem” gençliğe hizmet
İstersen eğer halka bir ihsâne çalışmak

YOK

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Yok, onda vefâ dostunu ahabbını sanmaz
Bir dostunu ateşte görerse ona yanmaz

Yan halıma ben söylemedim dostuma lâkin
Dostum bana zulm eyledi hâindir utanmaz

Her doğruya bir sözle ihanet de zulümdür
Bir kimse de ömründe bütün zülme dayanmaz
Bühtan edilir bazına yok asla günahı
İnsâf arayan kimse yalan bir söze kanmaz

Bir söz işidirse birisinden bu cihânda
Ma'nâsı nedir bilmeseydi bir âkil inanmaz
Hakkı düşünen kimse ezilmiş bu zamânda
Zulüm seveni sorma niçin kana boyanmaz

Bir gün gelecek devri döne elbet onun da
Bir kimsenin aslâ ebedi ışığı yanmaz
Her türlü zararlar görecektir hâin olanlar
Bilmem ne sebepten bu hıyanetten usanmaz

Surette beşer sireti hayvân huyu akrep
İnsân mı? Bilir nefesin bir aybını sanmaz
Ahmak olan ancak düşünüp aybını bilmez
Bin tekdire uğrar yine gafletten uyanmaz

Câhil sözü insân olanın kadrini kırmaz
Toprak tozu düşmekle deniz aslâ bulanmaz

Gördünse felek cevri, sen eyle tahammül
Belli feleğin çarhı “Görem” doğru dolanmaz ⁷⁰⁴

CEVAP

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Esef etme gönül bilmez bizi tân eyleyen diller
Hayatı bilmemiş zâten eminim böyle gâfiller

Kemâl ehli arar insânda cevher surete bakmaz
Ümidim var yakınlarda çoğalsın böyle kâmiller

Gelir bir gün ilim dünyada her yanı eder aydın
Olursa mâlî milyonlar sevilmez onda câhiller

Güneşte ayda binlerce olan fâyda çıkar bir gün
Bu dünyâda olur malum bütün insâna meçhuller

Hele âhmak olandan sorma bir şey bilmez elbette
Düşünmez hakk-ı ömründe yaşarsa hattâ yüz yıllar

Vefâdan bilmeyenle etme sohbet yahut öğrenmek
Înât eyleser cehlinde açar her yerde müşküller

Kimin var âklî başında ümidi kesmesin kesmez

⁷⁰⁴ “Yok” şiiri, **Yurt Gazetesi**, TKM Yay, Bağdat 1995, S. 1198.

Açar bir gün “Görem” bekle onun bağında hoş gül ⁷⁰⁵

ŞAİR GARİBİ'YE CEVABIM

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Fil-hakika zâhiren uşşâka rağbet kalmamış

Başkadır âlem bugün insâna ülfet kalmamış

Hep değişmiştir bu günde sâkiler peymâneler

Gitmiş erbâb-ı safâ meyde meziyyet kalmamış

Neşedâr olmaz içenler bilakis mahzun olur

Terki lâzımdır şarabın onda lezzet kalmamış

Bildiğim hâlde zamân evlâdının ahvâlini

Söylemem hâla cihânda ehl-i gayret kalmamış

Var necâbet ehli ama cümle halka efkârını

Kim ki tedkik eylemiş söyler necâbet kalmamış

Olmaz insân bazı câhilden cefâ gördüyse de

Söylesin herkes fenâdır ehl-i himmet kalmamış

Halkın ahlâkın deme ahlâkın ıslâh et “Görem”

Sen nesin hâlâ düşün dersin nezâket kalmamış

⁷⁰⁵ “Cevap” şiiri, **Yurt Gazetesi**, TKM Yay, Bağdat 1991, S. 1091.

Ağustos 1951

BİR DOSTLA SOHBET

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Dostum yeter artık bu kadar eyleme feryâd
Gam bahsini terk et bu zamân şâd olalım şâd
Kahreyle bütün kahrı sa'adet nedir anla
Lütfen edelim bir yeni sohbet yarın icâd
Versin o zamân sözlerimiz herkese fâyda
Olsun orada bizlere ilim öğretene üstâd
Millette cehâletle yalan hile azalsa
Olmaz bu kadar eyleyen ahlâkı da ifsâd
Her yerde vefâ ehlinin efkârı bir olsa
Mahzunlarımız mihnet-i gamdan olur azâd
Gâfiller ayılsın bütün insânlar uyansın
Tâ eyleyelim dertli vatandaşlara imdâd
Bir kimse bütün âlemi ıslah edebilmez
Her anlayan etsin gerek ahhâbını irşâd
Aldatma sen ahhâbı, fakat hâine uyma
Her yerde bu gün doğru şerefle edelim âd
Kim bilse babası ne kadar ciddi çalışmış
Olsun büyüğünden daha gayretli her evlâd
Ecdâdımızın şanını tarih eder ispât
Biz de onların gayretini yâd edelim yâd
Her kimse "Görem" olsa eğer ciddî işinde

Kimse edebilmez vatanı, milleti berbâd

DİL CEZASI

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Dil belâsın cân çeker dildir sebep çok zahmete

Dil duçâr eyler bizi âlemde kahr-u mihnete

Kimsenin artık aleyhinde konuşma boş yere

Bir nifâk oldu sebep geldi musibet ümmete

Melânet, hile, yalan insânı mahcup ettirir

Olsa her kimde bu âdet müstahaktır lanete

Vurma her yerde sebepsiz kimseye dil hançerin

Câhil zannetme şec’ât eyle dikkat sohbeta

İstemez şerri beşer bir de olur şerre sebep

Cehlidir sevk eyleyen insânı sü-i niyete

Bu kadar fusk u fesâdı bilmeyin zevk u safâ

Her şeyi tahkik edin aldanmayın bir surete

Haktan ayrılma “Görem” hak insânı insân eder

Hakka hürmet etmeyenler lâik olmaz hürmete

İNSAN

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

İnsan olayım söyleyen insânlığı bilsin
Aklında bütün halka zarar fikrini silsin

Geçmişte keder verdi bize ayrılık işte
Milletteki işbirliğine dikkat edilsin

Vicdân sözünün doğrusunu iş eder ispât
Bir hak yola birlikte yola doğru gidilsin

Gençler de sefih kimselere uymasın artık
Millette bu gün gençlerimiz doğru denilsin

Yanlıştır o kim halka tekebbürle bakarsa
Herkes bu zamân ciddî nezâketle sevilsin

Millet, vatan uğrunda çalışmaktan usanmaz
Mümkün olamaz yurdumuz ellerde ezilsin

Bir de “Görem” artık bunu söyler yine halka
Herkes bu zamân birbirinin kadrini bilsin

1952

ÜMİT

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Kaldinsa da yıllarca gönül derd-u melâlde
Gel söyle ne buldun bu kadar gamlı hayâlde

Cânanı düşündün o kadar cândan usandın
Bir aşk ile âlemde sen âteşlere yandın

Dersin alamam kendimi sevdadan ezilsem
Neyle bulunur çâre gönül derdine bilsem

Göm kalbine hicrânı bütün derd ü melâli
Biraz düşün artık bu zamân zâhirî hâli

Aldırma felek derdini âh etme cefâdan
El çekme bu dünyâda bütün zevk ü safâdan

Gam varsa keder varsa geçer hepsi önemsiz
Hasretle üzülme düşün artık yaşa gamsız

Tutma bu kadar kahr-ı keder bâdesin elde
Gam çekme “Görem” güller açar bağ-ı emelde

Temmuz 1963

GÜVENME

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Güvenme kardeşim dünyâya gerçi mülk ü mâlın var
Kolunda kuvvetin yahut güzelsin bir cemâlin var

Felekten kim vefâ gördüm diyerse doğrudur sanma
Vefâ yok çerh-i devranda sakın gafletle aldanma
Sana zevk u safa verse muvakkat zevkine kanma
Cihanın mülkün alsan da sonunda bir zevalin var

Süleymân geldi vaktiyle bütün dünyaya hükmetti
Bıraktı hükmünü elden ona vakt-i ecel yetti
Bu dünyâ fânidir fani gelenler kalmayıp gitti
Misafirhanedir bundan senin de irtihalin var

Hıyanet eyleme hiç kimsenin bir mâlını çalma
Hava-yı nefsinle her bir günah deryasına dalma
Yeter hırs-ı tama'le hakka bâtıl söyleyip kalma
Harâmdan içtinâp et senin rızk-ı helânın var

Ît'âat eyle Allah'a düşün dünyâda sen hakkı
Diyersen ben Müslümanım unuttun yâ neden hakkı
Diyerken mülk ü mâlın olsun düşünmezsin hemen hakkı
Ecelden kaçmağa güya senin bir ihtimâlin var

Ecel gelse amân varmaz kalır vârislere servet
Düşersen başka bir hâla çekersin mâlına hasret
Diyersin bir de dönseydim sana olmaz veren mühlet
Düşün a'mâlinı şimdi senin elde mecâlin var

Muhakkak bil hilâf olmaz tamâmen hakkın akvâli
Kıyâmette mufid olmaz bu dünyânın bütün mâlı
Ona rahmet eder Allah kimin doğruysa a'mâlî
Îtâatsiz olur rahmet desen yanlış hayâlin var

Demem terk eyle dünyâyı çalış oldukça imkânın
Çalış lakin adâletle düşün hıfz eyle vicdânın
Ziyânın isteme asla “Görem” sen hiç bir insânın
Eziyet eyleme halka eğer akl-u kemâlin var

Temmuz 1951

RENDLER

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Rendler nerede bezm-i safa kimlere kaldı
Meydânı bu gün bir sür nâ-puhteler aldı

Ellerde kadeh başka bu gün mey dahi başka
Saz varsa da nâ-puhte çalar aykırı aşka

Rind olmaya kalkıştı çocuklar da bu yerde
Rindler bu gün olsaydı ne derlerdi bu derde

Şair geçilir bazı da taklîd ile hattâ
Ma'nâsı nedir anlayamaz aşkı hayâtta

Sözler getiriler bize bilmem nerelerden
Tıpkı su getirmiş gibi sazlı derelerden

Nâ-ahline kaldıysa bütün iş bu cihânda
Elbet de kaçır dadı çıkar aksi zamânda

Neyse geçelim saçma sapandan hezeyândan
Fikret "Görem" artık ne çıkar ah-u figândan

Temmuz 1963

EMELİM

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Solsun da bütün güller ezilsin de çiçekler
Solmaz emelim hâlâ gönül bir günü bekler

Geçmiş gecemiz işte şafak bizce yakındır
Doğduysa güneş cümle kederler geçecekler

Elbet de o gün bizler için başka bahardır
Var başka sa'âdet o zamânda görecekler

Binlerce perîşân kalan insân bu gün ağlar

En son sarılır yâreleri hep gülecekler

İstersen eğer hoş günü görmek daha erken
Gayretle çalış sarf edelim ciddî emekler

Dalmazsa eğer uykuya millet, vatan olmaz
Her hâini, her zâlimi, zâten sürecekle

Aldatmayalım birbirimizi başka hevesle
Tâ gerçek ola bizler için cümle dilekler

Biz doğru çalıştıksa vatan cennete benzer
Parlar o kadar hayret eder hûrî melekler

Milletle düşün sen de “Görem” yurdunu söyle
Var bir emelim işte gönül bir günü bekler⁷⁰⁶

USANDIM

Mef’ülü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ülün

Gördüm o kadar cevri ü cefâ cândan usandım
Yoksul değilim amma bu devrândan usandım

Ma’mûr görülen yerleri vîrân görüyorum
Bıktım o kadar doğrusu virândan usandım

⁷⁰⁶ Bu şiir, **Kardaşlık Dergisinin** ikinci armağanını kazanmıştır.

Tâli' denilen bir şey eğer varsa felekte
Çıktı o devhi kara, bu zindandan usandım

Dost olmak için âklı başında olan iste
Her derde sebep câhil-i nâdândan usandım

Her türlü elem geldi bana câhil yüzünden
Her akrâbadan belki de kardeşten usandım

Ben iyiliğin istediğim aksime çıktı
Dostum dediğim kasdına düşmandan usandım

Ben ömrümde zarar istemedim kimseye ama
Çok kimse zarar verdi bana ondan usandım

Ahbâp aradım pek azını bulmuşum ancak
Sevdim onları ama kalanlardan usandım

Halk sözlerinin gerçeği kıymetlidir ama
Dillerde yalan, sahte, bu vicdândan usandım

Her türlü ilâç söylediler çıkmadı doğru
En son bu gönül derdine dermandan usandım

Dedim “Görem” sen artık bana doğruyu söyle

Güldü dedi ben de yalan insândan usandım⁷⁰⁷

Hasan Görem, Temmuz 1988

RÛ'YÂ

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Rû'yâmda bulundum gece bir seyr ü seferde

Bir âleme vardım elem olmamış o yerde

Gördüm arada halkı bütün zevk ü sefâda

Bir kimse o milletten ezilmezdi gederde

Bir âlem idi evleri câm yolları billur

Güllerden asılmıştı bütün evlere perde

Sordum dediler bizde cehâlet de bulunmaz

Herkes çalışır yükseliyor ilmî hünerde

Herkes düşünür birbirine fayda işinde

Bir kimse çalışmaz burada halka zararda

Zulüm kime sordum ne kadar bilmedi kimse

Bildim orada yok çalışan gâlibâ şerde

Biz de olalım işte o millet gibi ciddî

Ta düşmeyelim kahr-ı sefâletlere bir de

Geçmişteki gamlardan eğer almasa ibret

⁷⁰⁷ Görem, “Usandım” adlı şiirini bir dostun tevsîyesi üzerine yazmıştır.

İnsân ezilir yükselemez olduğu yerde

Lütfen düşünün her sebebin iç yüzü vardır
Neymiş düşüren bizleri bin bir kere derde
Rü’yân olacak gâlibâ gerçek “Görem” artık
Bir gün sağalırsa varsa da bin yâra ciğerde

DERTLİ BİR DOSTA

11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Yıllarca geceler uykusuz kaldın
Bulmadın derdini dinleyen dostum
Hayretler içinde düşündün daldın
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Kim bilir ömründe ne kahr gördün
Kimin için ağladın gözyaşı döktün
Ateşte mum gibi eridin çöktün
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Nedendir bu kadar bahtın kararmış
Yaralı bağrını gam oku yarmış
Söylersin kalbimi kederler sarmış
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Ne yârdan bahsettin ne mülk ü mâldan
Üzüldün ezildin tek bir melalden

Arasın bir hâkim anlasın hâlden
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Nereden nereye koşup gidersin
Başına vurursun feryâd edersin
Garipsin burada artık ne dersin
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Yıllardan beridir lafımız dilde
Gönülden coşan yok sazımız elde
Söyleyin ne yaptık biz bunca yılda
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Kimimiz kız sever kimimiz kadın
Milliyet koymuşuz bunu da adın
Lafın da kaçırdık doğrusu tadın
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Gönülden gayretle çalışan vardır
Pek azdır cefâyâ alışan vardır
Seninle şu derdi paylaşan vardır
Bulamadın derdini dinleyen dostum

Her sözün gerçeğin arasın insân
Bulmalı derdinin çâresin insân

İmkânı varsa da yarasın insân
Bulamadın derdini dinleyen dostum

“Görem” hiç hâlini söylemez yaman
Gün gelir ufuktan dağılır duman
Bir gün bulunur gerçi bu zamân
Bulamadın derdini dinleyen dostum

BİZDEN İŞ İSTER VATAN

11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Çalışmak isteyen işini bilsin
Düşünsün ne yapsa yükselir insân
Ayrılık fikrini akıldan silsin
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Herkes mâl sever düşünür para
Çalışsın olmasın vicdânı kara
Bir millet isterse düşmesin dara
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Utansın dostunu paraya satan
Laf değil, bizlerden iş ister vatan
Söylersem alamaz halkı aldatan
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Ortada o kadar çoğalmış yalan
Ne dostlar bellidir ne düşman olan
Ararım insânlık yolunda kalan
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Kiminle konuştum kimleri sordum
Her gelen başkasın beğenmez gördüm
Kimlere söyleyeyim düşündüm durdum
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Her kim biliyorsa birini fenâ
Gelsin de birisini anlatsın ona
Arada konuşan dostta düşmana
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Nezâket adını almışız dile
Nezâket nerede, kimdedir hele?
Arkadaş sırrını verenler ele
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Lütfen oturun anlaşın siz de
Yalanı gerçeği söyleyin yüzde
Vatandaş hakkını bilenler sözde
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Doğrusu edilir bu hâla hasret
Ne vardır bizlerde kalmıyor hürmet
Birbirin çiğneyen gâfil bu millet
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Yanarım dökülür gözümde yaşlar
Kendime ağlamam ey vatandaşlar
Millete ağlarım bilen kardaşlar
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Derdimiz yürekte vermeden acı
Arayan olursa vardır ilâcı
Her kimin doğruysa “Görem” amacı
Düşünsün ne yapsa yükselir insân

Hasan Görem 1974

İNSANLAR İÇİN

11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

İncinir dikenden sevinir gülden
Anlasın her şeyin ma’nâsın insân
Görerse her neyi görsün gönülden
Anlasın her şeyin ma’nâsın insân

Yerinde ağlasın yerinde gülsün
Düşünsün her işin yolunu bilsin
Zararlı sözleri akıldan silsin

Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Her sözü dinlerken etmesin gaflet
Söylemek isterken eylesin dikkat
Her günün hâlinden alsın bir ibret
Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Yayılmaz koyunlar derin göllerde
Balıkta bulunmaz kuru çöllerde
Sormadan inanma lafa dillerde
Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Âşık düşünür belâlı bir yarın
Aklına getirir ne olacak yarın
İyinin kötünün farkına varın
Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Dünyada her zamân bulunmaz biri
Her ilmi okusun bilsin her yeri
Çok değil az bilsin hayr ile şerri
Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Çoğumuz aldanır her söze yatar
Düşmanın tanımaz dostunu satar
Akılsız kimseler eğri yol tutar

Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Çokları zevk alır sazdan kemândan

Kimisi bahseder tozdan dumandan

Akıllı insânlar bilir zamândan

Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Âkıldan fikirden boş kalan kafâ

Ne bilir gamını ne zevk ü safa

Ölünce ey “Görem” sen düşün vefâ

Anlasın her şeyin ma'nâsın insân

Hazreti Hüseyin'in Doğumu Dolayısıyla

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Kalmıştı beşer cümle cehâlette perişan

Tutmuştu âlemi bir zulm ile tuğyan

Lütfeyledi insânlara ıslah için Allah

Gönderdi Resul'ün bu cihânda halka Rahmân

Âlemler için rahmet ola geldi Muhammed

Bir mucizedir hazreti peygambere Kur'an

Peygamberin ahlakını vasf eyledi Allah

Halk anlasın ahlak ile insân olur insân

Kur'an'da ibadette, ilim, terbiye, ahlak

İnsâna sâadettir eğer etmese isyan

Tutsaydı eğer milleti İslam dini doğru

Bulmazdı zafer asla Müslümanlara düşman
Bir millet için zillet olur tefrika zâten
Bir derde düşer sonra bulunmaz ona dermân
Birdir dinimiz tefrika bizde neden olsun
Bir olmalıdır işte bugün cümle Müslüman
İnsânlık için hakkı düşün milletin anla
Dikkatle çalış da demesinler sana noksan
Bir kimseye ömründe zarar verme sebepsiz
Ol doğru âdaletle çalış varsa ne imkân
Terk eyleme vicdânı hasâdetle ta'mâ'le
Zâlim denilir olmasa bir kimsede vicdân
Oldunsa Ali'nin sen eğer doğru muhibbî
Zülüm eyleme zulmetmedi Haydar Şah'î Merdân
Ef'âli ibadet bütün efkârı âdalet
Mü'minler emiriydi Ali âleme sultân
Evlâd-ı Ali sıpt-ı peygamber iki server
Bir nur-i Hasan bir de Hüseyin Şah-i şehidân
Dünyaya Hüseyin geldi o gün başka gün oldu
Olmuştu Muhammed'le Ali, Fatime handan
Cibrâil o gün eyledi peygambere rebrik
Kaldı bu fazilette melekler bile hayran
Hem vardı beşaret hem de ağladı Cibril
Bir baktı Hüseyin'e o zamân eyledi figân
Ârz eyledi bir gün bu Hüseyin'in ya Muhammed
Başı kesilir cismi olur kan ile elvan

İslam dini dünyada gariptir bu zamânda
Zâlim çalışır eyleye din mülkünü viran
Uğrattılar ifsâda bu gün ummet-i eyvah
İmdada yetiş el-aman ey sahib-i devran
Rahm eyle bağışla bizi ya Rab bu Hüseyin'e
Zâlimler elinde bizi ettirme perişan
Bekler keremin daldı “Görem” cürm-ü günaha
Sen eyle İlâhi bize bir lütuf ile ihsân ⁷⁰⁸

Bekletme

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Bekletme yeter bunca zamân aşkına yandım
Yetmez mi bu hicran bana cânımdan usandım
Vaktiyle dedin ben gelirim ben de inandım
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım

Kurban olacak aşkına dünyada bu cânım
Bülbül gibi ah eyleyerek geçti zamânım
Kar etmedi bunca sana ah-u figânım
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım

Aşkına yanan bu cânımı bilmem niye yaktın
Hakkımda sana söz dediler sözlere baktın

⁷⁰⁸Hazret-i Hüseyin'in doğum günü dolayısıyla, Tuzhurmatu'nun Büyük Camisinde, 30 Şubat 1966'da Görem tarafından okunmuştur;

Hicranlar içinde bizi hasretle bıraktın
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım

Mesut olurum çehremi al saçına sürsem
Gamdan çıkarım bir de hilâl kaşını görsem
Aşkın başıma vurdu beni eyledi sersem
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım

Ağla “Görem” artık nolacak aşk ile hâlin
Söyle bu sözü yarına oldukça mecalin
Mecnun’a çevirdi beni Laylâ’yı cemâlin
Yıllar geçiyor gelmedin ah sevgili cânım

Hasan Görem’in Reşit Akif’e Cevabı

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Gelen mektubu menzumin yazılmış bir mehâbbetten
Güzel tanzim edilmiştir verir mana mürüvvetten
Vefâperver meziyet sahibî vicdânlı bir şair
Bu zâtın ilm-u irfanı verilmiş güya hilkatten
Teşekkür eylerim gördüm teselli vermek istermiş
Nezaketle güzel sözler buyurmuşlar nasihatten
Esef etmem bu gün mahrum isem âlemde ezvâktan
Demem asla uzak düştüm niçin enva’-ı lezzetten
Mecâze i’tibar etmem onunla hiç alâkam yok
Gönül bir başka âlemde arar ma’na hakîkatten

Gamım yoktur eğer olsa bela arzı keder sevmem
Değil mahlûka arz et Halik'e olduysa bir derdin
Nedir fayda hayatta her zamân halka şikâyetten
Bana millî düşünce kâfidir her zevk için bence
Odur insân ki zevk alsın cihânda feyz-i milletten
Sever tahsil-i ilmi genç olanlar zira bilmişler
Cihanda yükselir millet muhakkak ilm-u sanattan
Nedir bilmem sefahat meyli bunca bazı yerlerde
Gelir dünyada insâna sefaletler sefahatten
Bütün Kerküklü kardeşler önemle vasfa layıktır
Olur, Tuz halkı da memnun muhakkak o meziyetten
Bütün Tuz halkı birlikte size mahsus selam eyler
Benim de zevk alır gönlüm bu ihlâs-u maveddetten
Olup müştak-i sohbet muhterem üstâd Akif'le
Müyesser olsa fahr eyler "Görem" bir böyle sohbetten

Görem'in Yazdığı Ağıtlar

Kerkük'lü Şair Mehmet Sâdik İçin Ağıt

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Binlerce sefâlette kalanlar var ezilmiş
Kim sordu kimin halını kim derdini bilmiş
Kim koştı kimin söyleyin imdâdına bir gün
Kim baktı kimin ahına feryâdına bir gün

Millet bu kadar eylemesin birbirini ihmâl

Bir lâf ile herkes ediyor âlemi agfâl
Herkes düşünür kendini başkasını bilmez
Kan ağlayanın bir kere gözyaşını silmez

Bir hasta bugün kurtuluyor cevr ü cefâdan
Ömründe uzak düştü bütün zevk u safâdan
Öz yurdunda yıllarca yabancı gibi kaldı
Kim bildi neler çekti ne hasretlere daldı

Her kimse onun hâlini görmüştü perişân
Kim eyledi bir gün acaba derdine dermân
Gam ateşi kalbinde onun bağırını yaktı
Şiirinde yazar derdini gözyaşları aktı

Bir şair idi Sadık onun ismini andım
Ölmüş dediler doğrusu ahvâline yandım
Gamla ölürüm söylediği aklıma geldi
Zâten o kederler bilirim bağırını deldi

Herkes gidiyor kim kalacak fâni cihânda
Lakin o felâketle ezildi bu zamânda
Ağlar giden ahebâp için insân bu muhakkak
Dünyâda kalan kendisine ağlasın ancak

Düşkün değilim kimse bana etmesin imdâd

Var başka felâkette kalanlar edelim yâd
Yok, sende keder işte “Görem” dost için ağla
Sadık sözünü doğru düşün şiirini bağla

Kerkük’lü Hasan Tütüncü’ye Ağıt

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Değil ma’lûm bu âlemde hayat esrar-ı insânın
Fakat insâna ma’lûmdur bütün ahvâli dünyânın

Değil esrâr-ı hikmetten bedihîdir bu sözler hep
Ne bir hoş gün devâm eyler ne de eyyâm-ı hicrânın

Abes görme anâsırdan mürekkep cismî idrâk et
Ne hikmet var ki hükm eyler bu cisme bir zamân cânın

Bütün erbâb-ı zâhir anlamaz asbâb-ı hikmetten
Bu sırra vâkıf olmuştur ezelden ehl-ı irfânın

Ecelsiz bir hayât insâna mümkün olmamış olmaz
Bu derdin bulmamış hâlâ cihânda kimse dermanın

Ne dersin kalb-i mahzûnin tahammül eylemez derde
Demişler gerçi sabreyle eğer olduysa imkânın

Meğer bizlerden ayrılmış bugün bir muhterem kardeş

Bu firkatle olur mahzun mukadder kalb-i insânın

Hamiyet sahibi ahlâkı parlak fikri yüksektir
Muhitinde bilir herkes bu zâten ciddî vicdânın

Her insân ağlar elbet böyle bir kardeş kaybetse
Ne dersin fâni dünyâyâ budur encamı devrânın

Tütüncü'ydü iş ismi Hasan Kerkük'te sakindir
Ecel soldurdu bir anda bunun ömr-i gülistânın

Coşardı kalbi sohbette Muhammed Mustafâ derken
Muhibbîydi gönülden evliyânın şâh-ı Merdân'ın

Kalan kardeşlerin ahabının da başı sağ olsun
Gidende sohbetin görsün, ilâhi hîrî gılmânın

“Görem” söyle teessüfle mücevher eyle târihin
Şaşırmış kul olur şeydâ yarar ahabı Mevlâ'nın

Merhum Albay Hurşit Saki Ali'nin Ardından

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Felek soldurdu ömrün bağına mahvoldu gülşanım
Amansız bir ecel geldi ezildi cism ile cânım
Kazaen vurdu seyyâre perişân oldu ahvâlim

Düşerken anladım olmaz bu derde asla dermânım

Ne tedbir eylemiştim olmadı mümkün edem ikmâl

Murada ermedi dünyâda bir dem kalbi virânım

Adım Hurşit güneş ma'nâsıdır anlayan kimse

Ömür bitti günüm battı kesildi cümle imkânım

İlahi merhamet kıl ahirette hâlîme bari

Beni affeyle olduysa hayâtta cürm-ü isyânım

Gidenler hâlını görsün kalanlar ibret alsınlar

Beni yâd eylesin kabrim gören ahhâb-u ihvânım

Rahmetli Sadık Muhtar'ın Mezar Taşı Yazısı

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Tutuldum böyle derde bulmamış bir kimse dermânım

Felek soldurdu ömrüm bağını mahvoldu gülşanım

Zarar ömrümde sevmezdim severdim her zamân iyilik

Ederdim hizmet ahhâba olurdu her ne imkânım

Eğer gittimse dünyadan gider elbet de her insân

Ümidim var unutmazlar beni ahhâb-ı ihvânım

Muhammed'le Ali hürmetine kıl merhamet Yâ Rab

Beni lütfunla affeyle eğer olduysa isyânım

Adım Sadık' idi ben de severdim sıdkı her yerde
Bütün ömründe isterdim temiz kalsın ki vicdânım

14 Eylül 1988

Merhum Muslih Mehdi Cafer Molla Kasım İçin Yazılan Mersiye

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Gelenler kalmaz elbet de budur ahvali dünyânın
Fakat bir ayrılık bağrın ezer ki her bir insânın

Temiz bir genç idin Muslih vuruldun cephede düştün
Açıldı kalbine yara döküldü yerlere kanın

Kimi yâd eyledinse görmedin yanında göz yumdun
Neler fikr eyledin bilmem nasıl çıktı meğer canın

Baban ağlar musibette anan ah u figân eyler
Unutmazlar bu dünyâda emin ol derd-i hicrânın

Baba, annesine cidden muti bir genç idin zâten
Yanarlar ki düşündükçe senin ahlâk-u vicdânın

Hayatın bir zamân zevk u safâsın görmedin gittin
Gülün soldurdu bir anda vefâsız çerh-i devrânın

Şehitler eylesinler ahirette ruhuna himmet
Nasip etsin sana Allah “Görem” ol lütf-ü ihsânın

10 Haziran 1981

**16-10-1973'te Tel Za'ter Gite Semtinde Şehit Düşen Askerlerimizden
Merhum Abdülhuseyn Ali Bekteş İçin Yazılan Ağıt**

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Gelenler kalmaz elbette budur hâli bu dünyânın
Ecel gelse aman vermez geçer ömrü her insânın

Fakat sen genç idin gittin ki hasret kaldı kalbinde
Vatan uğrunda cân verdin döküldü yerlere kanın

Vuruldun harp içinde toprağa düştün gurbette
Neler fikir eyledin bilmem giderken cephede cânın

Kimi yâd eyledinse görmedin yanında bizlerden
Bununçun çıkmaz asla kalbimizden derd-i hicrânın

Sana değdiyse bir kurşun bize gösterdi bin yâre
Bu gamdan bağrımız yandı ezilsin bağı düşmanın

Hayâtta ayrılık derdi demişler acıdır ama
Senin ey oğlum yükseldi bu hâlden bellidir şânın

Uzaktan getirip na'sın vatanda koydular kabre
Sevindirsin aziz ruhun muazzam lütfu Rahmân'ın

Sana âit kalanlar kimse cümle başı sağ olsun
Bütün insân bilir işte nedir ahvâli devrânın

Gelenler kabrine ibretle baksınlar düşünsünler
Bu toprakta kalır cismi nihâyet her bir insânın

Düşünsün genç olanlar var iken fırsat hayâtında
Çalışsın eylesin ıslâh gerek her türlü noksanın

“Görem” bilmem bu toprakta sana kısmet olur olmaz
Ümidin var sana Allah getirsin âfv-ı gufrânın

Ekim 1973

Merhum Fayize Şahap Ahmet Berber İçin Ağıt

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Hayatın bağına girdim fakat gül dermedim gittim
Göz açtım fani dünyaya sefâsın sürmedim gittim

Sebepsiz kıydı zalimler bana bir gül gibi soldum
Boyandım kana bir anda yaramı sarmadım gittim

Bu dünyada her insâna amansız bir ecel vardır

Ben öldüm genç iken ama murada ermedim gittim

Mehmet isminde oğlum tı'fıl iken kaldı nolur bilmem

Onun hoş hâlini ömründe zâten görmedim gittim

Ne tedbir eylemiştim ömür için hep kaldı kalbimde

Güzel bir ev düşünmüştüm tamamen kurmadım gittim

Sağ olsun memleket halkı çalıştı ciddi hakkımda

Tedavi olmadı mümkün hayâтта durmadım gittim

Îlâhi ahiret bari şâd et feyz-i lütfunle

Bilirsin Fayize mahzun, merama varmadım gittim

Hasan Görem, Tuzhurmatu 26.08. 1983

Kerkük'e Ağıt

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Güzel Kerkük hazin olmuş ezilmiş mazlum evlâdı

Bunun için arşa çıkmıştır bugün matemle feryâdı

Girerse karalar herkes bugün hakkı var elbette

Sağalmaz yaralar açmış bu hasret kalbi millette

Mürüvvetsizler öldürdü kabahatsiz çok insânı

Ezildi cismi yerlerde döküldü yollara kanı

Evinden çok vatandaşı çıkarmışlar hıyânetle
Ki iplerle sürüklerler ezerlerdi ihânetle

Ölenden sonra na'sın kurşuna dizerdi düşmanlar
Bu türlü zülmü yapmaz bellidir en vahşi hayvânlar

Yetim kaldı çocuklar ah-u feryâda eyleyip ağlar
Baba söyler cevap almaz ki insân kalbini dağlar

SONUÇ

Irak Türkmenleri, Oğuzlara mensup olmakla birlikte tarihî süreç içerisinde farklı nedenlere bağlı olarak farklı coğrafyada kalmışlar ve varlıklarını bu coğrafyada sürdürmüşlerdir. Kimi zaman hasım durumuna düşen bu topluluk, kendilerini ortak bir paydada toplayan manevî değerler sayesinde maruz kaldıkları asimilasyonların, milli dokuyu tahrip etmesine izin vermemişler ve kendi kimliklerini muhafaza etmiştir. Siyasî, sosyal, coğrafi ve iktisadî nedenlerden dolayı, cereyan eden hadiselerden özellikle Bass rejiminin iktidara geldiği dönemden itibaren sinsi ve acımasız bir politikaya maruz kalmışlardır. Irak Türkmenleri Baas rejiminin hâkim olduğu yıllarda, asimilasyon uygulamalarının etkisini en fazla gören topluluk olmuştur.

Irak Türkmen edebiyatının önemli ve etkili temsilcilerinden olan Hasan Görem, Türkmen şiirinde, yazdığı millî temaların ağırlıkta olmasıyla ön plana çıkmış ve kendisine yaşadığı çağın ve içinde bulunduğu toplumun temel sorunlarına uzak kalmayan bir şiir dünyası oluşturmuştur. Görem, Irak Türkmen edebiyatında ele aldığı temalarla ve felsefî görüşleriyle, günümüzde karşımıza çıkan önemli Türkmen şairlerinden biridir.

Hasan Görem, yirminci yüzyılın ikinci yarısında gelişen Türkmen edebiyatının en büyük temsilcilerinden biridir. Hayatı İkinci Dünya Savaşı dönemine tesadüf etmiş bulunan Görem, 1924 yılında Türkmen ilçesi Tuzhurmatu'da doğmuş ve 1995 yılında doğduğu memleketinde vefat etmiştir.

1924 yılında dünyaya gelen şair, şiirlerini doğup büyüdüğü Türkmen ilçesi Tuzhurmatu'da ve onu büyüten Türkmen halkına adanmıştır. İncelediğimiz şiirlerinden de anlaşılacağı üzere, Türkmen halkını ilgilendiren her konu, şair için büyük önem taşımıştır. Görem, yazdığı şiirlerini, genellikle diyalog tarzında ve bir destansı üslûpla ele almıştır.

Irak Türkmen şairi Hasan Görem, arzu ettiği şekilde bir eğitim alamamaktan yakınmakla birlikte, Arapça, İngilizce ve Farsçayı iyi derecede öğrenmiş, Kur'an tefsiri, İslam tarihi ve fıkıh alanlarında ciddi bir bilgi sahibi olmuştur. Özellikle gençlik dönemlerinde, radyodan, camideki görevlileri elinden geldiğince takip etmiş ve arkadaşlarından da faydalanarak kendini yetiştirmeyi başarmıştır.

Edebiyatın toplumun çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini savunan Görem, şiirlerinin çoğunda insan, toplum, dostluk, vatan, millet, vefâ, umut, âdalet, mertlik, namertlik gibi konularla ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Hasan Görem'in, şiirlerinde Arapça, Türkçe ve Farsçadan gelmiş kelime ve ifadeler, zincir terkipler bulunmakla birlikte, şiirlerinin alındığı söyleyebiliriz.

Bu çalışmamızda dikkatimizi çeken en önemli husus, Görem'in "milli şair" tabirini hak edecek nitelik ve nicelikte şiirler yazmış olmasıdır. Başta "insan ve insanlık" teması olmak üzere, vatan, millet, milli kültür, milli sermaye gibi çeşitli konulardaki düşüncelerini Türkmen halkı ile paylaşmıştır. Şair hakkında dikkatimizi çeken bir başka husus ise, toplumsal ve milli konuları ele alırken felsefi bakış açısıyla konuyu izah etmeye çalışmasıdır. Milli konular arasında en çok kullandığı tema "memleket ve millet" temasıdır. Şaire göre memleketi ve milleti için çalışmayıp bunları inkâr edenler, insanlık dışında kalan kimselerdir. Bu hususta Türkmenlerin Irak toplumları içerisinde büyük bir role ve şanlı asalete sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Yazdığı şiirlerden yola çıkarak, şairin hayatı ile yazdığı şiirlerinin temaları arasında bir takım paralellikler tespit etmiş bulunmaktayız. Şiirlerini kendi dünya görüşü çerçevesinde oluşturan şairin şiirleri, Türkmen halkı etrafında cereyan etmektedir. Şahsi problemlerden çok toplumsal problemlere değinen şairin Türkmen halkı ve geleceği için çırpınışları dikkat çekmektedir. Şair, halkın isteklerini sık sık dile getirerek vaziyetin önemini vurgulamaya çalışmaktadır. Şair, sadece milli konuları ele

almakla kalmamış Türkmen halkını hatta tüm insanlığı ilgilendiren evrensel temaları kendi düşünce sistemiyle yoğurarak ifade etmiştir. İnsan, insanlık, dostluk, birlik, sevgi, umut, ölüm, hayat ve çalışmak gibi evrensel, bir o kadar da bireysel olan konular hakkında özgün düşüncelerini şiirlerle yansıtmıştır. Hem evrensel hem de bireysel konular arasında yer alan “aşk” teması da şiirlerinde dikkat çekmektedir. Şairin şiirlerinde işlediği aşk, kimi zaman sevgiliye, kimi zaman vatana, kimi zaman ise anadile karşıdır. Diğer önemli temalardan biri de “hayât ve ölüm” temasıdır. Hayât ve ölümü yine felsefî olarak ele alan şair, bazı şiirlerinde, bir ölümle yeni bir hayatın başlayabileceğini bizlere göstererek olaylara farklı perspektiflerden bakmamızı sağlamıştır.

Görem, şiirlerinde bu belli başlı temaları ele alırken, olayların gerçekliğini yansıtabilmek için gerçek kahramanlar kullanmıştır. Türkmen milli kültürünü yaşatan ve bu yönde mücadele veren aydınları şiirlerinde anmadan geçmeyen, başta Şair Mehmet Sâdık, Hasan Tütüncü, Fayize Şahap Ahmet Berber, şehit Abdülhuseyin Ali Bektaş, Şehit Muslih Mehdi Cafer Molla Kasım, Sâdık Muhtar ve Albay Hurşit Sâki Ali gibi isimleri kalemiyle yâd etmiştir. Görem için Türkmen milli kültürüne hizmet eden her isim çok değerlidir. Onlara duyduğu saygıyı ve minnettarlığı bir görev olarak şiirlerine yansıtmıştır. Gerek onlara şiir yazmış gerekse yazdığı şiirlerinde bu kişilere ya da onların bazı sözlerine yer vermiştir.

Şairin eserlerinde bu önemli şahsiyetlere yer vermesi, onlara duyduğu özleminden artık toplumda onlar gibi değerli kişiler kalmadığından, günümüzde kimsenin onlar kadar Türkmen halkını ve geleceğini düşünmediğinden ve sadece kendi çıkarlarını düşünen insanların çoğalmasından duyduğu üzüntüyü göstermektedir. Görem, kaybettiği ve sevdiği yakınlarına, ağıt biçiminde şiir kaleme almıştır.

Şair, Irak yöneticilerinin demokrasiyi yanlış anlayarak ülkeyi baştan sona

yediklerini belirtmek istemiştir. Benzeri bir eleştiri ve tespit de Türkmenlere yöneliktir. Şair; artık benliğini kaybetmiş, her geçen gün kendisini biraz daha unutan Türkmen halkına “tarihi temiz ırkı temiz Türk’ün ezelden”, “Türk’üz, temizdir kanımız” ifadeleriyle seslenerek Türk milletinin hıyanet etmediğini temiz vicdan sahibi olduğunu ve toprakları için canlarını verdiklerini vurgulamıştır.

Şiirlerinde iyi insan kötü insan ayrımını da hayvanlar aracılığıyla yapan şair, iyi insanları evcil ve uysal hayvana benzetirken, kötü karakterdeki insanları ise vahşi hayvana benzetmiştir.

Şiirlerinde yer yer imge ve sembollere de yer veren şair, biçimsel açıdan da şiirlerini özgün bir tarzda yazmayı başarmıştır.

Şair, bestelenmiş şiirleri başta olmak üzere şiirlerindeki ahengi; vezin, kafiye ve redife ek olarak ses ve kelime tekrarlarıyla sağlamıştır. Konuşma dilindeki sade, yalın ve samimi üslûbunu şiirlerine kusursuz bir şekilde taşıyan şairin, anlama biçimden daha fazla önem verdiğini görmekteyiz. Görem, kendini halka yakın hissettiğinden daha çok mahallî ve millî ifadeler kullanmıştır. Şiirlerinin çoğunda aruz ölçüsünü kullanmış olan Görem, az da olsa hece vezninde de şiir yazmıştır. Bu açısından da başarılı sayılabilir.

Görem, bütün insanlıkla ilgili iyimser düşünceler beslemiş, adalet ve hukuk kavramlarının önemi üzerinde ısrarla durmuştur. Zaman zaman, insanlara karşı bir güvensizlik duymasına ve insanoğlunun yeryüzünü kana boyadığını söylemesine rağmen, din, dil ve ırk ayrımı yapmadan bütün insanlığa karşı sevgi dolu olduğu da söylenebilir.

Görem’in eserlerinde, insan hakları konusu hep ön plandadır. Esasında Görem, özellikle dönemi için, çok gelişmiş bir âdalet prensibi anlayışına sahiptir. Görem, yeryüzünde herkesin eşit muamele görmesi gerektiğine inanır. Oysa çoğu insan, kendi hukukunu anlayamamaktadır. Şair, kendi hâlini söz konusu etmeden halkın maruz

kaldığı adaletsizlik ve çektiği zulümden üzülererek bahsetmektedir.

Görem, vatanına ve milletine gönülden bağlı bir şairdir. Öte yandan, Türk dünyasının tamamının (özellikle Osmanlı devletinin) ve bütün İslam âleminin durumuyla da yakından ilgilenmiştir.

Görem, hayatı boyunca engellerle karşılaşmış, tüm bu engellerden ve zulümlerden yılmadığı gibi, topluma sırtını dönmemiş aksine cehâletle mücadele etmiştir. O, öğrendiği ilmi kendisiyle değil toplumla paylaşmayı gâye edinmiştir.

Cehâlete karşı mücadele, eğitimi ve aydınlanmayı teşvik, Görem’in eserlerinin en önemli konularındandır. İlme büyük değer vermiş, aydınların ve eğitimin millet hayatındaki rolünü çok önemsemiştir.

Dinine bağlı, imanlı bir şahsiyet olan Görem; “İslam inancında iki dünya mevcuttur.” der. Bir tanesi doğum ve ölüm arasındaki zamanda üzerinde yaşadığımız dünya; diğeri öldükten sonra gidileceğine inandığı ebedi âlem olan ahirettir. İnsan, bu fani dünyanın nimetlerine aldanamamalı, her daim ahiret hayatı için Allah’a it’âat etmeyi bırakmamalıdır.

Şairin şiirlerinde ele alınmış konular, siyasetten daha çok manevî boyutla ilişkilidir. Bu şiirlerinde, özellikle insan duygularıyla ilişkili olan sadakat, gerçek emeller, bunun yanı sıra halkın gelenek ve görenekleriyle alakalı olan duygu ve düşünceler yansıtılmıştır.

Görem’in şiirlerinin içeriğine bakacak olursak, şiirlerini halkın arasında gördüğü problemlere dayanarak kaleme almış olduğunu görürüz. Bunlar, daha çok “yoksulluk, zenginlik, açlıkla mücadele, acıma ve dedikodu” içerikli konulara dayanmaktadır

Görem’in, “Rü’yâ” adlı eserindeki şiirler, tamamen gerçek olaylardan esinlenerek kaleme alınmıştır. Gerçek olayları şiirlerine konu etmesi, onun hakiki başarıya imza atmasını sağlamıştır.

Ömrünün baharını gam ve kederle geçiren şairimiz, yaşının ilerlediği dönemlerde hayatta karşılaştığı birtakım olumsuzluklardan yorulduğu için, bu durumdan yakınlıkla 1988’de, yakın dostu Rıza Musa Kasapoğlu’nun isteği üzerine “Usandım” başlıklı şiirini kaleme almıştır.

Görem’in aşkı vefasız sevgiliye sitem olarak mısralarına yansımıştır. “Ey gaddar” diye seslendiği sevgili, şairin onca çabasına, sevgisine rağmen türlü cevr ü cefadan vazgeçmeyip sabrını sınamaktadır.

Görem’e göre, dünya üzerinde türlü türlü insanlar vardır. İnsan, karakterine göre karşısındaki kişiye davranışını belirler. Şair, temiz kalpli, sağlam duruşlu, özü sözü bir, mert kimselerin her daim dostuna iyilik düşünüp iyilik yapacağını, vefa göstereceğini dile getirmiştir. Bunun aksi kimseler ise kendilerine yapılan bir iyiliğin dahi altında art niyet arayıp kadir kıymet bilmeyeceklerdir. Görem “Necip ve Leim” şiirinde bu iki insan tipini karşılatırmış, namert kişilerden fayda gelmeyeceğini, onlardan uzak durmak gerektiğini söylemiştir.

Görem, şiirinde salt kafiyei amaçlanmadığı için, kafiye kelime köklerinden çok kelimenin sonuna gelen eklerle sağlanmıştır. Şair hemen hemen bütün şiirlerinde kafiye, redif ya da her ikisini bir arada kullanmıştır. Görem’in özel olarak kafiyei amaçlamaması, şiiri saran iç musikinin salt dize sonlarında zirveye çıkması durumunun da önüne geçmiştir. Şair, ses orkestrasyonunu dizenin bütününe yayma çabasıdadır. Mısra sonundaki ses benzerliklerinin verdiği heyecanla değil, okuyucuyu şiirin bütününe yayılan bir ahenk ve anlamla sarmak arzusundadır.

Görem, şiirlerinde genellikle diyalog tarzını benimsemekle birlikte bir kısmını da bir efsane, bir hikâye tarzında oluşturmuştur. Şiirlerini halkı eğitmek için bir araç olarak kullanmıştır.

Şiirlerinde lirizmden çok vermek istediği mesaj üzerinde duran şair halkını

daldığı derin uykudan uyandırmak için gerek edebiyat alanında gerekse siyasette büyük rol oynamıştır.

Irak Türkmen şiiri açısından şiirleri büyük önem arz eden Hasan Görem hakkında detaylı çalışmaların bulunmaması çalışmamızın tamamlanmasında zaman zaman bize zorluk yaratsa da elde ettiğimiz verilerin, bundan sonra bu alanda çalışma yapacak olan araştırmacılara örnek teşkil etmesi açısından önem arz ettiği kanaatindeyiz.

Irak Türkmenleri, Musul'un batısında yer alan ve Türk nüfusu bakımından önemli bir yerleşme merkezi olan Telafer'den Bağdat yakınlarına kadar, geniş bir bölgede yaşıyor. Ancak Irak Türklerinin bir sembolü olan Kerkük deyimini, ülkede yaşayan bütün soydaşlarımızı ifade etmek için yaygın bir kullanım biçimi olmuştur. Bundan dolayı, biz “Irak Türk Edebiyatı” başlığının yanında, “Irak Türkmen Edebiyatı”, “Kerkük Türk Edebiyatı” veya “Kerkük Türkmen Edebiyatı” gibi adları kullanmayı da mahzurlu veya yanlış görmedik.

Sonuç olarak bu çalışmamızda, gerek Türkiye’de gerek Türk dünyasında Hasan Görem’in ve şiirlerinin tanınmasını amaçladık. Onun şiirleri Irak Türkmenlerinin ortak sesi durumundadır. Bu yüzden onu tanımak Irak Türkmenlerini tanımak olacaktır. Şiirlerinin Türkiye’de ve diğer Türk lehçelerinde yayımlanması gerektiği veya bunun faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

ABUT, Zuheyr Kazım. El-Şebek Fi El-Irak, Serdem Elarabi Yay, Berlin 2006.

AHUNDOVA, Nerkiz. “Abbasilerin Hilafetinde Türklerin Rolü Hakkında Bazı Kayıtlar”, akt. Mehmet Temizkan, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Aylık Dergisi, Kasım 1998, S. 427.

AKKOYUNLU, Ziyat. Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yay, Ankara 1998.

AKKOYUNLU, Ziyat; Suphi Saatçi. Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi, KB Yay, TDED 24, Ankara 1991.

AKSAN, Doğan. Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yay, İstanbul 2005.

Aksu Gazetesi, “Hasan Görem Festivali”, Irak Türkmen Cephesi Yay, Tuzhurmatu 2007. Özel Sayı 43.

ARABACI, İsmail. Türklerin ve Türkiye’nin Toplum Yapısı, Toplumsal Çözüm Yay, İstanbul 2009.

ARAT, Reşit Rahmeti. Eski Türk Şiiri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, C. VII.

ARTUN, Erman. Türk Halk Edebiyatına Giriş, Kitabevi Yay, İstanbul 2004.

ASLAN, Ensar. Türk Halk Edebiyatı, Maya Akademi Yay, Ankara 2008.

BAYAT, Fazıl Mehdi. Irak’ta Türkmen Edebiyatı Tarihi, TKM Yay, Ümme Basımevi, Bağdat 1984.

BAYAT, Fazıl Mehdi. Türkmen Tarihinden Yapraklar, Tanıtma Bakanlığı, Kültür Genel Müdürlüğü, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yay, Bağdat 1975.

BAYATLI, Nilüfer. XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

BEYATLI, Aydın. “Siyasî Konjonktürde Irak Türkmenleri”, Kerkük Dergisi, S. 6.

BAYRAMOĞLU, Muhamed. “Hasan Görem İçin”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM

Yay, Bağdat 1997, S. 1212.

BOR, Yusuf Gürkan. Irak Türkmenlerinin Kısa Tarihçesi ve Coğrafi Dağılımı, www.orsam.org.tr, 28 Eylül 2012.

ÇETİŞLİ, İsmail. Metin Tahlillerine Giriş 1- Şiir, Akçağ Yay, Ankara 2006.

DAKUKİ, İbrahim. Irak Türkmenleri, Güven Matbaası, Ankara 1970.

DAKUKLU, Mehmet Hurşid. “Altunköprü Bucağını Tanıyalım” TKO Yay, Kardeşlik Dergisi, Mart 1965. S. 11

DEMİRBAŞ, Bülent. Musul kerkük Olayları ve Osmanlı Devletinde Kuveyt Sorunu, Arba Yay, İstanbul 1991.

DEMİRCİ, Nefi. Dünden Bugüne Kerkük : Kerkük’ün Siyasî Tarihi, Ey Dizileri Matbâcılık, İstanbul 1990.

DEMİRCİ, Nefi. Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret, Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Yay, İstanbul 2006.

EL-SARRAF, Ahmet Hamit. “El-Şebek”, Kardeşlik Dergisi, 1 Haziran 1985, S.1-2.

EL-ZABİT, Şakir Sabir. Mucez Tarih et-Türkman fil- Irak, Maarif Matbaası, Bağdat 1960.

Emirü'l-Ümera maddesi, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1964, C. 4.

HASAN, Enver. “Görem’in “Rü’yâ” adlı Kitabından Yansımalar”, Türkmeneli Gazetesi, Kerkük, 15 Eylül 2004, S. 700

ESENKOVA, Esen. “İnsan Hakları Yönünden Irak Türkleri”, Devlet, Ocak, 1971.

FARAC, Samal Mecit. Irak planlama Bakanı, Bağdat: Elif Baa Dergisi, 14 Ekim 1987, S. 994. Reportaj.

GÖREM, Hasan. Rü’yâ, Irak Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Yay, Türkmen Kültür

Müdürlüğü, Bağdat, 2000.

GÜLEÇ, Hamdi. Halk Edebiyatı, Çizgi Kitabevi, Konya 2002.

HASBAK, Şakır. El-Irak Al-Şimali Dirasa Linavahii Altabiiyye ve El-Beşeriyye, Mârif Basımevi, Bağdat 1973.

BAKALOĞLU, Alemdar. “Hasan Görem ve Benzeyişi Olmayan”, Yurt Gazetesi, TKM Yay, Bağdat 1989, S. 980.

HÜRMÜZLÜ, Erşat. Irak’ta Türkmen Gerçeği, Kerkük Vakfı Yay, İstanbul 2006.

HÜRMÜZLÜ, Habib. “Irak’ta Nüfus Sayımı ve Kerkük’e Etkileri”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=5475> (ET. 18.7.2015) Ortadoğu analiz: C. 2, S. 21.

HÜRMÜZLÜ, Habib. Ekrem Pamukçu. Irak’ta Türkmen Boy ve Oymakları, Türkmen eli İşbirliği ve Kültür Vakfı Global Strateji Enstitüsü Yay, Ankara 2005.

HÜSEYİN, Muhsin Muhammed. Erbil fi’l-Ahd Al-Atabeki, Ümme Basımevi, Bağdat 1976.

“Irak Türkmenleri Şehitler Albümü, Münchengladbach”, Türkmen Derneği’nin Yay, İstanbul 1993.

“Irak Türkleri”, Türk Ansiklopedisi, Ankara 1971, C. 19.

İSEN, Mustafa. Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay, Ankara 2012.

KAFALI, Mustafa. Makaleler, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, C. I

KAYA, Doğan. Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay, Ankara 2007.

KEHYE, Kasım Sarı. Çağdaş Türkmen Şairleri, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Kültür Yayınları Dizisi, Bağdat 1988.

KERKÜK, İzzettin. Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri, İzzettin Kerkük Kültür

ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı) Yay, İstanbul 1990.

KERKÜK, İzzettin. Kerkük’ün Sönmez Ateşi, Kerkük Vakfı Yay, İstanbul 2005.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1241.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1244.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1246.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1248.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem” Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1252.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1253.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1256.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem” Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 2001, S. 1265.

KEVSER, Muhsin. “Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 2001, S. 1267.

KEVSER, Muhsin. “Tuzhurmatu’da Edebî Hayât’ın Başlangıcı”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 2003, S.1309.

KEVSER, Muhsin; Mehmet Temizkan, Irak Türkmen Şairlerinden “Hasan Görem”, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Kış 2007, S. 2. ss. 151-

161.

KOCAKAPLAN, İsa. Açıklamalı Edebî Sanatlar, MEB Yay, İstanbul 1992.

KOLCU, Ali İhsan. Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı, Salkımsöğüt Yay, Ankara 2004.

KÖPRÜLÜ, Faruk Faik. “Çağdaş Türkmen Edebiyatına Bakış”, Kardeş Kalemler, Nisan 2008, S. 16.

MUSTAFA, Suphi. “Irak’ta Sayım”, Türkmeneli Gazetesi, Kerkük 20 Temmuz 2010, S. 1022.

NACİOĞLU, Salahaddin. Geçmişten Günümüze Tuzhurmatu, El- Nur Yayın Ofisi, Tuzhurmatu 2009.

NAKİP, Mahir. Kerkük’ün Kimliği, Bilgi Basımevi, Ankara 2007.

NEVRES, Salah. “Eski ve Yeni Şiir”, Kardeşlik Dergisi, TKO, Bağdat 1967. S. 12.

ÖZDEMİR, Emin. Edebiyat Bilgileri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul 1990.

ÖZEY, Ramazan. Dünya Platformunda Türk Dünyası Coğrafyası, Aktif Yay, İstanbul 2011.

ÖZKAN, Nevzat. “Irak Türk Edebî Dilinin Tarihî Gelişimi”, Turkish Studies, Güz, 2009.

ÖZKAN, Nevzat. “Türk Dilinin Yurtları”, Akçağ Yay, Ankara 2002.

PALA, İskender. Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yay, İstanbul 2015.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet. “Rûhî” Kardeşlik Dergisi, TKO Yay, Bağdat Mart 1968, S. 11.

SAATÇI, Suphi. Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı, İstanbul Araştırma Merkezi Yay, İstanbul 1996.

SAATÇI, Suphi. “Çağdaş Irak Türkmen Edebiyatından Örnekler”, Türk Dili: Dil

ve Edebiyat Dergisi, TDK Yay, Ankara Mayıs 2003, S. 615.

SAATÇI, Suphi. Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri, Ötüken Yay, İstanbul 2007.

SAATÇI, Suphi. Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri, Kerkük Vakfı Yay, İstanbul 2009.

ŞAHİN, İbrahim. Adbilimi, Pegem Akademi Yay, Ankara 2015.

SAĞLAM, Soner. “Mahtumkulu’nun Şiirlerinde Mert ve Nâmert Kavramı”, Türkmenistanın İlimler Akademiyası Milli Golyazmalar İnstitutı, Magtımğulı Pıragı ve Umumadamzat Medeni Gımmatlıkları Atlı Halkara İlmı Maslahat, Aşğabat Türkmenista14-16.05.2014.

TERZİBAŞI, Ata. “Rûhî’l- Bağdâdî”, Kardaşlık Dergisi, TKO Yay, Bağdat 1962, S. 2. (Arapça).

TERZİBAŞI, Ata. “Saçma Şiir”, Kardaşlık Dergisi, TKO Yay, Bağdat 1965, S. 3

TERZİBAŞI, Ata. Kerkük Şairleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, C.10-13.

TOGAN, Zeki Velidî. Umumi Türk Tarihine Giriş, Baskı, Akgün Matbaası, İstanbul 1970, C. 1.- 2.

TUZLU, Sabah. “Emel ve İnsanlık Şairi Hasan Görem”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM, Bağdat Aralık 1987. S. 1029.

TUZLU, Necat Muhammet. “Hasan Görem Rü’yâ Peşinde”, Yurt Gazetesi, KTB,TKM, Bağdat, Eylül 1992. S. 1092.

TUZLU, Ferman. “Hasan Görem’e Ufacık Bir Vefa”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM Yay, Bağdat 1996, S. 1199.

Tuzlu, Sabah. “Hasan Görem’in ardından”, Yurt Gazetesi, KTB, TKM, Yay, Bağdat 1996, S. 1199.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Irak “Kerkük” Türk Edebiyatı,
KB Yay, Ankara 1993, C. 6.

YAKUPOĞLU, Enver. Irak Türkleri, Boğaz içi Basım ve Yayınevi, İstanbul
1976.

ÖZ GEÇMİŞ

Murtadh Haydar AZAAT. 1982 yılında Irak Tuzhurmatu’da doğdum. İlkokul, ortaokul ve liseyi Tuzhurmatu’da bitirdim. Lisans eğitimime 2001–2002 eğitim-öğretim yılında Bağdat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde başladım. 2003 yılında, eski rejim çöktükten sonra gençlerin faaliyet gösterme imkânları ve fırsatları daha fazla açılmaya başladı.

2005 yılında lisans eğitimimi bitirdikten sonra memleketim Tuzhurmatu’ya döndüm ve burada öğrenci birliğinin faaliyetlerini sürdürdüm. 2006–2007 eğitim öğretim dönemi için Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitim alma hakkı kazandım. 2007 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Halk Bilimi Anabilim Dalında eğitim görmeye başladım. 2009 yılında yüksek lisans eğitimimi, “Kerkük Türkleri Bilmecelerinde Konu ve Yapı” adlı yüksek lisans teziyle tamamladım.

2010–2011 eğitim öğretim yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde doktora programına kabul edildim.

Evli ve bir çocuk babasıyım.

Murtadh Haydar AZAAT

ÖZET

Eserlerinde Irak Türkmenlerinin geçmiş yaşantısını ve geleceğini; sosyal, kültürel ve siyasi yönden çeşitli sorunlarını dile getiren Hasan Görem, Irak Türkmen edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biridir. Hasan Görem, şiirlerinde işlediği milli kültüre dair konularla ve felsefi görüşleriyle, son dönem Irak Türkmen edebiyatında kendisine önemli bir yer edinmiştir.

Çalışmamız, Hasan Görem'in "Rü'yâ" isimli kitabında yer alan şiirlerin şekil ve içerik özellikleri bakımından incelenmesini kapsamaktadır. "Irak Türkmen Şairi Hasan Görem (Hayatı, Edebî Kişiliği Dili, Üslûbu ve Bütün Şiirleri)" adını taşıyan çalışmamız bir girişten ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında; çalışmanın araştırma ve inceleme yöntemi, Irak Türkmenlerinin tarihçesi, coğrafyası, nüfusu ve edebiyatıyla ilgili bilgiler yer almaktadır.

"Hasan Görem'in Hayatı ve Edebî Kişiliği" adını taşıyan birinci bölümde, şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve üslûbu hakkında bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde, şairin "Rü'yâ" adlı eserindeki şiirler, şekil, içerik ve üslûp özellikleri bakımından incelenmiştir. Bu bölümün sonunda, Hasan Görem hakkında yapılan çalışmalara yer verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın "Hasan Görem'in Şiirlerinde Dil" adını taşıyan ikinci bölümünde ise Hasan Görem'in şiirleri dil özellikleri bakımından incelenmiştir. Bu bölümde, Hasan Görem'in şiirlerinde yer alan sözcüklerin, kullanılan yapım ve çekim eklerinin ve onomastik unsurların dil özellikleri çerçevesinde analizleri gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, incelemeye kaynaklık eden şiirlerin Türkiye Türkçesi'ne aktarımları yapılmıştır.

Sonuç bölümü, yaptığımız incelemeler doğrultusunda Hasan Görem'in şiirleriyle ilgili tespit ve değerlendirmeleri içermektedir. Hasan Görem'in "Rü'yâ" adlı eserinin orijinal metinleri ve araştırmamız sırasında elde ettiğimiz bazı malzemelere ise

çalışmamızın sonundaki ekler kısmında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası Edebiyatları, Irak Türkmen Edebiyatı, Irak Türkmen Şiiri, Hasan Görem, “Rü’yâ”, Dil ve Edebiyat İncelemesi.

ABSTRACT

Hasan Görem, who depicts history and future of Iraq Turkmenians, several social, cultural and political obstacles they face, is one of the leading authors of Iraqi Turkmenian literature. With the national culture related topics he tackles and with his philosophical opinions, Hasan Görem has recently achieved to gain a significant place in Iraqi Turkmenian literature.

Our study consists of structural and content review of the poems of Hasan Görem in his book “Rü’yâ” ("Dream"). Our study, named as Iraq Turkmanian Poet Hasan Görem (His life, his literary identity, his style and all his poems), consists of an introduction part and three main sections. In the introduction part of the thesis, research and review method of our study, details related with history, geography, demography and literature of Iraqi Turkmenians take place.

In the first part named as “Life and Literary Identity of Hasan Görem”, details about life, literary identity and style are mentioned. Again in this part structure, content and style of the poems in his book “Rü’yâ” are reviewed. This part is concluded with the studies carried out about Hasan Görem.

In the second part of our study which named as “literary language of poems of Hasan Görem”, his poems are reviewed according to the literary language features. In this section the words used in poems of Hasan Görem are analyzed according to the derivational affixes and inflections and onomastic elements used in these poems.

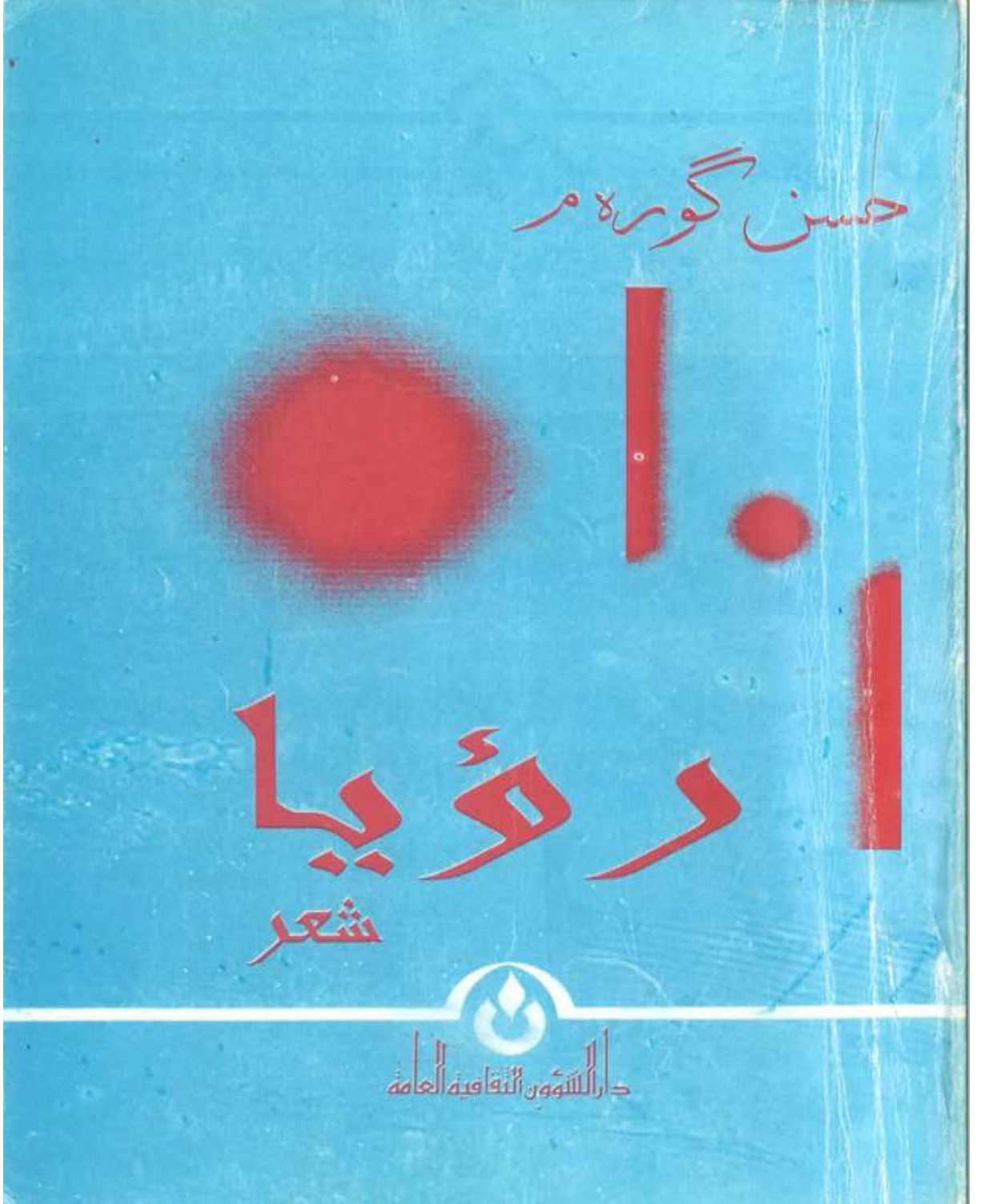
In the third part of our study, the poems used as source for our study are interpreted into Turkish language.

The conclusion section includes our evaluations and findings we concluded about the poems of Hasan Görem as a result of the studies we carried out. Original text of “Rü’yâ” of Hasan Görem and some materials we attained during our study are included in the “Annexes Section” of our paper.

Key Words: Turkish World Literatures, Iraq Turkmenian Literature, Iraq Turkmenian Poem, Language and Literature Review of “Rü’yâ” of Hasan Görem

EKLER

1. Orijinal Metinler



سید علی دوست محمد مراد
عاشق گلرہ ان در
صاحبزادہ علی
۱۴۰۱/۸-۷
کولتور دیرلیکی

کولتور دیرلیکی

[۱۵۱]

کولتور و تانیما باقانیلی
تورکمن کولتور مدیرلیکی

وزارة الثقافة والاعلام
دار الشؤون الثقافية العامة
مديرية الثقافة التركمانية

بغداد - ۲۰۰۰



طباعة ونشر
دار الشؤون الثقافية العامة - شركة عامة
حقوق الطبع محفوظة
العنوان : العراق - بغداد - اعظمية
ص.ب. ٥٠٣٣ - تلکس ٢١٤١٣ - هاتف ٤٤٣٦٠٤٤

رؤيا

شعر :

حسن گورہم

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ببغداد (١٢٢) لسنة ٢٠٠٠

ئون سوز

صايغى دە گر اوقورلار :

النيزدهكى بو كتاب ، يوردونو و ملتىنى سەوھن تانيتىلمايا
لزوم گورولمەھن : آشاغى يوقارى آلتىش يىللىق بىر زمان
سورەسى ئىچىندە ئىزلەنەن يارلىغانىش شاعرىنىز حسن ولى على
دەمىرجى «گورەم» بىن انسانغى ، دوغرولوغو وھر بى
نېتەلىگى يانسىتان ، بىرلى غزەتە و دەرگىلدە يايىملانىش ،
و كىمى يايىملانىش شەرلىنى قاپصاماق تادىر .

۱۹۲۲ مىلادى يىلىدا طوزخورماتو « چقلە » محله سىندە
دوغان و ۱۹۹۵ مىلادى يىلىنى صونلارنىدا دىيادان كوچ
ئىدەن شاعر ، چوجوق ئىكەن گوزلىنى قايب ايتىش ،
باباسى ملا ولى دەمىرجى طرفندان اوقونان كىتاپلاردان ذوق
دوياردى .

۱۴ ، ۱۵ ياشلارنىدا شعر يازما اوغراشيلارى باشلامىش
و ۱۹۵۴ يىلى بىر باشلانغىچ نقتەسى اولاراق شەرلىنى (آفاق)
و (بشير) غزەتەلرندە يايىسلاما قويولموش ، ئىلك يايىملادىغى
(تىبلىك) باشلىقلى شەرىدىر .

شعرلرنی عروض و هججه ستیلینده یازان گورهم شعردهن
باشقا چهویری صنعتده ده بولونموش ، بیر قاچ کتابی کندی
آنا دیلینه چهویرمگده باشاری قید ایتمشدیر ، صانیورز کی
گورهم بن بیر چوق آله ایدهمدیغیمیز شعرلری ده بو کتاب
دیشی قالمشدر ادبیاتجیلار طرفندان یوردوموزون
(ابو العالی) دییه نیتهلندیلمیش سهده اویشا
کی گورهم بو نیتلهمهیی قبول ایتمیرهک (بنیم شعرلریم)
ایمسرلیگی و ابو العالی المعری نین شعرلری کوتومسرلیگی
یانسیتماقتادیر (شکنده بو ادعادا بولونانلارا جواب
ویرمشدیر .

صاین دکتور عبداللطیف بندر اوغلوندان بو کتابین
باصدیریلماسی امکانی خصوصوندا اولوملو بیر جواب آلیرکن
کتابی ده گری اوقولارا « رؤیا » باشلیفی آلتیندا صونمایا
قرار ویردیک .

یوردوموز عراقین هر زمان باغیمیز وئوزگور
یاشاماسینی اومان شاعرین (۴۰) پارچا شعرینی آله
ایدهیلدیک . بو شعرلرین طویلاما چاپاسیندا یزلره الدهن
گلهن یاردیمی ایله تمکدهن گری قالمایان وفالی دوستلارا ده رین
تشرکرلیمیزی صوناریز ، یوجه تازی بوتون دوغرو صیمی
دوستلاری قوروسون .

کتابین قاپصادیغی شعرلر آراسیندا (رشید عاکف هرملی) ،

(خضر لطفی) ، (علی رضا آل آصلان) ، (علی معروف اوغلو) ،
 د : (عبداللطیف بندر اوغلو) و (فاروق فائق کوپرلو) به یلرین ،
 شاعره نظیره ویا صایغی شکلنده یازدیقلاری شمیرلر ده بیر
 آماقتدادیر •

یاریم یوز ییلدان آرتیق بیر سوردهدن بهری خلقین سهوینچ
 وئوزوتوسونو پایلاشان ، وهر مناسبتده خلقین دویغولاریلا
 قاینایشان وخلق کولتور ، معرفت ، وایی آخلاق ایدینمهیه
 چاغیران گورهمین قصیدهلرینی سیزلره صونماقلا بیر
 موطلولوق دویماقداییز •

اونون چیزدیگی ایزده یوروپوب دوشونجهلرینه صایغی
 گوسترمکله روحونو شاد ایده یلیریز گوزه چارپاجاق اولان
 قصور ویانلشلیقلاردان دولایی عذروموزو قبول ایتمه نیزی
 رجا ایدهریز •

سیزلره صوندوغوموز بو متواضع خدمتله به گهنی
 وراضیلیغینیزی قازانا یلمیش اولورساق نه موطلو
 بیزلره •

عریان ولی ده میرجی

طوز خورماتو

۱۹۹۶-۷-۱

غزل

نه‌دهن بیرلشدین ای غدارینه بختی سیاهمه
بنی لائق گورهرسین بو جفاده نه گناهمه
بنی یاقدین یانار جانیم بنیم آتش آهمه

* * *

تحمل ایله‌دیم جوره سنین اوغروندا بیرمدت
ینه سنین خیانتین بنا گوستردی هر محنت
بین حرمت ایله‌دیم حقندا ، سندهن گورمه‌دیم حرمت
بنی یاقدین یانار جانیم بنیم آتش آهمه

* * *

سنا انسان دیهردیم بیلمه‌میشدیم سنده یوق غیرت
ناصل غیرتلی بیر انسان ایدهر خائنلره همت
اونوتدونمو ؟ سنا بن ایله مشدیم بیر زمان خدمت
بنی یاقدین یانار جانیم بنیم آتش آهمه

* * *

اهانت ايلهسه دوشمان ديمهم بو نه اهاتدير
اونون معلوم اولور قصدی بنيمله بير عداوتدير
وفا بکله ايديم سندهن جفا قيلماق نهغيرتدير
بنی یاقدين يانار جانيم بنيم آتش آهمله

* * *

بنا ظلم ايلهدين بونجا ديمم ارباب وجدانسين
ندهن بير کافره اويدون اگر دوغرو مسلمانسين
مگر يانلشيم دوست ييلمشيم ~~کيم~~ ^{سني} دوشمانسين
بنی یاقدين يانار جانيم بنيم آتش آهمله

* * *

فلاکته دوشن دوسته جفا آيلرمی ؟ بير انسان
مگر سنده وفا يوقدور ده گلسين دوستلوغا شايان
سين ايلهديگين ظلمي روا گورمزدی بير دوشمان
بنی یاقدين يانار جانيم بنيم آتش آهمله

* * *

اینانشديم سنا جاندان ديمشدیم ياريم اي ظالم
سين ایلنه باغلاندى نهدهن قوللاريم ای ظالم
ايريشدی گوگلره بنيم فغانی زاريم ای ظالم
بنی یاقدين يانار جانيم بنيم آتش آهمله

* * *

اینله هم سین باغلادی ایوا قوللاریم ظالم

چکيلمز درتله دوشتو (گورهم) اوغروندا اي ظالم
ترحم ايتمه دين گوردون پيشاندير بنيم حالم
قباحت سنده مي ؟ کييلم يا خود يوقدر بنيم اقبال
بنی يا قدین يانار جانيم بنيم آتش آهمل

حسن گورهم

اگستوس ۱۹۴۷



یوقسول وزنگین

بو زمانین خلقین هر سهودیگی اولموش دینار
 یوق دیناردان باشقا بیر نسنه آرتیق اعتبار
 کیمدیر ایلک دوشونهن یا معرفت کیمدیر صوران
 یوقسولو قهرت ایده لر هر گلن زنگین آرار
 زنگینین بین عیبی اولسا ^{نیمه} ^{بیر} ^{سور} ^{سولم} ^{کیمسه} ^{هیمه} ^ز
 هر کیمی یوقسول گوره لر سه دیره لر عیبی وار
 اقرباسی دوستو چوق یوقسول اولان بیر کیمه نین
 کیمه دوستوم سویله سه ییلم نه دن اوندان قاچار
 سوزونه کیمه اینانماز دوغرو اولسا نه قادار
 کیمی سویلر معرفتسز کیمی سویلر سخته کار
 صوراریم یوقسول اولان انسان ده گیلمی بو زمان ؟
 نه سببه دن خلق ایچنده صاییلر عیب افتقار
 بعض جاهل کیمه گوردوم ییلمز اصلا سوزونو
 اما زنگیندیر گنه مللت اونا سویلر کبار

هر سوزو

بعضی یوقسول کیسه نین هر سوزو جوهر گیبیدیر
چونکو یوقسول دور قونوشسا دهرلهر اوندایوق وقار
دیمه دیم بیر زنگینه سن بونجا ایتمه احترام
اما بیر یوقسول اولان کیسه یه ایتمه احتقار
باقما زنگین یوقسولا سن معرفت صور ای گورهم
دوغرو انسانیم دیهن آقجا ده گیل اخلاق صورار

۱۹۴۸ مایس

* * *

تنبه لليك

يامان گونلردهيم گرچي غم اولمشدور بنا قسمت
غمه صبر ايله ريم اما لئيمدهن بکله هم همت
گيديب نامرده يالوارمام آيرسا جانيمي محضت
چکه رسه هر جفا انسان حياتدا چکه سين منت

چالشسين ممکن اولدقچا بن انسانيم ديهن کيمسه
دويورماز قارنى ذلته طاتلى بالي ييهن کيسه
ييلير تنبللگي راحت آداملق ييله ييهن کيمسه
او کيسه قالماسين تنبل اگر ايسترسه حرمت

قزانجين اولمازسا بعضا اولور دوستون سنا دوشمان
گيچهر وقتين فلاکتله سنا دونيا اولور زندان
آليندهن هر نه گلديسه شرفد ايله سين انسان
يازيق هر شخصه يالوارسين قولوندا وار ايکن قوت

قراڭلىق گونده كيم حالين سورارسا دوغرو احبابدير
ياشاسين دونيا دوردوقچا وفاده هر كيم اربابدير
ديمهم هر اقربايا اقربا بير قسمنى عقربدير
قراڭلىق نهدير معننى اگر اولماسا شفقت



ماتتله دايدان هر بير فلاكت گوردوغون دمده
محقق ييل ماتتدير وقار حفظ ايلمك غمده
گووه نه قارده شيم هر اقربايا سن بو عالمده
اگر اولدويسا امكانين سن ايله اولارا خدمت



ده گيل شفقت اولوركان اقربا فرياد و زار ايتسين
بولونسون نعيم اوستونده كى تدبير مزار ايتسين
دوشونسون دوغرو بير حرمت حياتدا آشكار ايتسين
سوزون دوغرو ايسه سن ايله «گورهم» احبابنا حرمت
چاليشما سويله اولسا اونون هر سوزونو آلا



حقيقتده سنا عيب اولميان ايشتن گري قالما
صاقين هر جاهله اويما باشين انديشه يه سالما
اوطانما بير كسابتدهن نه سويله سويله سين مللت



حالا
 حیاتدا قیلا تېل ھایتده اولور پشمان
 دوشهر بیر درده عالمده بولونماز دردینه درمان
 ایدمر کی عزتی نفسین مؤقت ذوقنه قوربان
 گیچهر عمری ذلالتده گورور ظن ایتمه سین عزت

۱۹۴۸ / نیشان / تسمه
 اوزاق دوشمه بو دنیا دا غمیزم عزت اهلندیم
 ایرما نفسی هیچ بر زمان سن لهت اهلندیم
 اگر یار دیم ضروری اولسا ایته غدا اهلندیم
 دیمه بر کیمسه به حالن دوشومکسه اگر غدا

اختلاف

قاردهشیم بو اختلاف آرتیق یتر گیچمیش گیچن
فایداسیز افکاره اویمما هر سوزه آلدانما سن

* * *

سنیم بن شیعه سین سن سویله مه بونجا بنا
بیر فکرلی اولالیم بو آیریلقدان فایدا نه
بو قادر گوردون ضرر لر آلمادین عبرتیته
یتر آرتیق طویلانسین خدمت ایستر بو وطن

* * *

بیر وطن قوربان گیده رسه بونجا یانلیش سوزلره
یاشامقدان ای وطن داش فایدا قالماز ییزلره
بو اویوشمازلیق نه دهن ملت ایچنده بوش ییره
خلق آلداتمیش یازیق بیریرینه دوشمان ایدهن

* * *

قاچ عصر اسلامی إشغال ایتدی باطل اعتقاد
هر یالانچی سوزونه ^{حوله} ^{درنا} ایتمه اعتماد
مادی بیر غایه یله بونجا اختلاف اولموش ایجاد
بیر حقیقتدیر بونو ظن ایتمه اولسون بیلمه یین

* * *

بللیدیر غفلتدهن اولدو بیزلهره هر بیر زیان
آیریلقدان آصلالار یوق بیر فایدا خلقه یاریان
اجنبی ملتله باق آچ گوزون سنده اویان
یوکسهلیر اونلار علمده بیزده قوت یوق نهدهن

حزیران ۱۹۴۹

* * *

دقت

نه‌دهن قارداشی قارداشلا دوشمان ایتدی دوشمانلار
له‌دیر ما بینیمزده اوی‌دورولوش بونجا بهتانلار
یالانلار افترالار بی قباحث ظلم و طغیانلار
ایجاب ایله‌ر دوشونسونلر بونو غیرتلی انسانلار

* * *

ده‌گیلدیر ساده هر زنگین دوشونسون کندی اقبالین
ویره‌ر دوشمانا سرمایه زیاره ایله‌سین مالن
دوشونمه‌ز کندی مالیه ازرلر کندی اطفالن
یازیق اشرف صایلسین مملکتده بویله نادانلار

* * *

کیم اشرف اولماق ایسترسه ایدهر اطرافنه دقت
بویوک اولماز بیر انسان ایتسه هم جنسه خدمت
ده‌گیل باقسین غرورلا هر کسه گوسترمسین حرمت
أزیلسین قارشیسیندا بیر طاقم بی‌چاره انسانلار

* * *

چالشین

وطنده گورمه مهك ایسترسه هر کیم بیر داهای ذلت
چالشین دوغرو اخلاصلا ترقی ایل سین مللت
دوام ایتسین سعادله بوتون خلقه بو حریت
بیزی آلداتما سین وجدانی یوق آخلاقى نقصانلار

ده گیل اغراضی شخصیه یالانلار هر کس اویدورسون
وطن اولادین آخلاقین افساده اویون قورسون
بو حال بعض اشرفله رده گورسین سیر ایدوب دورسون
خصوصتلار چیقارسین مملکتده بعض شیطانلار

جالیش غیرتله ای مللت بو گوندهن صونرا آلدانما
قرانلق گورمه آتی بی «گورهم» غافل سن آولانما
دیمه گیتیش حقوقم یاس ایچنده قاوارانیب یانما
گلیر بیر گون دونه ذوق صفایه آه و آفغانلار

(طبع اولمایان)

۱۹۵۹ / اکیم

بیره ده ره ره ق توروکو بیوگه بر شانه واردر
میانیت ایتمه بر اهلا تمیر و هدایه واردر
بو جه وریه تخلص یزیر ایمانه واردر
شرف اوغزوندا نزل و لر مشر هر سیر قوربانلار

نجیب و لئیم

بیر نجیب انسانا بیر ایلیک ایدره لسه اگر
دوغرو ایلیک ایلیه ن کندینه اونو عبد ایدر
اولسا هر کیمده نجابت دوستونه ایله وفا
یيله انسانلق نه دیر بیر ایلیگی دائم گوره
بیر لئیم کیمسه یه اما حرمین تأثیری ~~بو~~
کوتولوک ایله زیاده اونا ایلیک ایتسه لر
جان فدا اولسا لئیم اوغروندا بیلمز قدرینی
هر فداکارلیغه قارشى سنا گوسته ریر ضرره
آدمین قدرینی بیر آدم اولان کیمسه بيله
دوستونه قیلمز خیانت چکسه محنت نه قده
دوغرو دوست اوغروندا غم چکمک شرفدیر انسانا
بو سوزو ایله قبول اربابی غیرت کیمسه لر
هر کیمه لطف ایله سن لطفین گوره ر ممنون اولور
اما بیر اطف ایده نین جورینی چکمکدیر هونر
بیر نجیبه سنده لطف ایتدینسه اینجتمه اونو

گرچی ایلیک دوشونور سندن جفا گورسه چکر
 شاد اولان گیمسه لره عالمده هر کس دوست اولور
 غم گونو انسان وفاکار کندینه بیر دوست سه چر
 بروفا معلوم اولور محتده عاقل کیمسه یه
 تجربه دیر ییلنه عالمده هر بیر خیر و شر
 آنلادیم آزدیر حقیقی دوست اولان عاقل سوران
 بو زماندا سه و دیریر جاهلی خلقه میم و زه
 گرچی خلقین اکثری زنگین آرار صورماز وفا
 دوغرولوق ایله سه نی البتده بیر دوغرو سه وهر
 اعتماد ایلهر سنا سویله رسه هر کیم دردینی
 سرنی اچما اونون انسانا انسان سوز دیر
 سویله مه بیر قهرین اولسا بیر عقلسیز کیمسه یه
 بلکی دردین آرتیریر صانما سنا درمان ایدهر
 گوله ز اربابی کمال بیر کیمسه نین بیر دردینه
 جاهلی نادان اولان غمده کیمی گورسه گوله
 دوست ده گیل دوشمان دوشرسه درده گوله حالنه
 خاطرندا اولمایان بیر گونه بیر انسان دوشر
 سنا کیم ویرسه نصیحت محزون اولما سوزونه

سەومەسە بىر كىمىسە يە وىرمىز نصىحت عاقل او
مەرفىتى اولمايدان اى « كورەم » آلمائوگوت
بىر نصىحت وىرمەك اىسترسە سنى تحقىر ایدەر

۱۹۴۷ / آزالىق

* * *

غزل

ای بنیم بی چاره گونلوم بونجا گهلدین زاره من
آغلاماقدان بولمادین بیر دردینه بیر چاره سن

* * *

اوغرادین بیر بی وفا اوغروندا یوز بین محنته
درده دوشتون سرینی ^{خاش} ایلهمه دین مللته
گرچی صبر ایلهمیورسون آه غمی فرقه
دردینی جانانه یلدر اوندا درمان آراسین

* * *

دردو غم اسیرسین درمانه واردر احتیاج
بیر نگار اوغروندا اولدون تیغ و هجران و آماج
کیم ایدهر عشق دردینه معشوقیده ن ئوزگه علاج
بکله یاردان مرحمت یالوارما هر آغیاره من

* * *

يالوارماغي

دوست ده گيل / دوشمانه يالوارماغي قیلدين اختيار
بونجا يالواردین سنا اولمادی کیمسه غمکسار
عاقبت غم چکمه قالمادی سنده اقتدار
يانماغا اولدون «گوره» پروانه مثلی ناره سن

مارت / ۱۹۴۸

وفا

روا گورمه م کی اربابی وفا دایده دوجار اولسون
جهاندا عمرو اولدوقچا اوماریم بختیار اولسون
وفاکار کیمسه ، عمرونده ایلاهی گورمه سین محنت
یاشاسین یوز ییل عمروندم بوتون غمدهن کنار اولسون
وفاکارلیق بیر انسانین نجابتین ایدره اثبات
ده گیل شایان بیر انسانا وفاسیزلق شعار اولسون
اونا دوست سویله مه م اصلا قرانلقدا قاچار دوستدان
نجابت اوندادیر دوسته قرائلق گونده یار اولسون
گوره رسه دوستونو یوقسول قچیپ اوندان اوزاق اولماز
کمال اهلی قبول ایتمه ز کی انسانلق دینار اولسون
اگر بیر اقربا شفقتسیز اولسا ، اولماسین خوشتو
اودورکی ای «گورده م» اونداکی شفقت آشکار اولسون

شباط / ۱۹۴۸

دنيا

هر كيمي شاد ايله سه چرخي فلک
بيل محقق اوناو محزون ايده جک

* * *

ذوقنه آلدانما دهرين جورينه چکمه الم
گولدورورسه آغلاديرسا اونا سن ويرمه نونهم
اولمادی عالمده کيمسه گورمه ين عرونده غم
نه قدر شاد اولسا امانه محنت گورمه جک

* * *

ايله مز عاقل اولان دونيايا اصلا اهتمام
ذوقنين يوقدور ثبوتي قهریده ایتمز دوام
غمده صانما عمر اولور اولالجاز غمله تمام
گوسته رير نوندوکچه دوران بي وفادير گورنه رنک

* * * اولما

سەنى گرچى گولدوروز آلدانما دهرين قنديتە
كىملرى شاد ايله دى چكىدى بلا كمدينە
يىر مسافرسىن بو عالمده گوەنمە كنديتە
يىل يىل اولسا اولما غافل يەنە عمرون گىچەجىك

* * *

بو موقت عمر ايچىن محو ايله مە وجداتنى
كىمدە وجدان اولسا يىلمەز دىنى ايماننى
اولما وجدانسىز آينىلە ياقما كندى جانينى
يىل آجل بادەسىن دونيادا انسان ايچەجىك

* * *

سوز قونوشسان دورما سويلە دوغرو سوز ايله بيان
ايىلىك ايله اول يارارلى خلقە سن ويرمە زيان
قاردشىم بىر نىسەدىر انسانا آنجاق ياريان
اودا انسان اولانين اعمالى دوز اولسا گرەك

* * *

عروضی قیلدیم سنا گرچی آنلا بو عرون گیچەر
اما عرونده چالیشماقی فرض ییلین بشر
به لیدیر چالیشمایان سفیل اولور ذللت گورده
گیچیریر عرونو بین دورلو فلاکت چکورهک

دوغرو دهرلهر ییهجک رزقنی ألت اولمیهن
أما بولماز رزقنی عالمده سمی قیلیمیهن
ایشته اھمال صایلیز عزتی نفسین یلمیهن
یاراشماز ای « گورهم » عزتی نفسین یلمهک

مارت / ۱۹۴۷

* * *

اویانین (۱)

اویانین چالشین یاتان قارداشلار
بو قادار اویقویا دالمایین یتر
ییلدهن وارلغین ساتان قارداشلار
بو قادار اویقویا دالمایین یتر

جهالت یوزوندن ازیلیر جانلار
گوناھسیر دوکولدو نه قادار قانلار
نه روللار اوینویور گورون دوشمانلار
بو قادار اویقویا دالمایین یتر

آلدادیر بیزلری ماسقاسی قالین
آلمایین دوشمانین پاراسین مالین
یمهیین خائنین زهرلی بالین
بو قادار اویقویا دالمایین یتر
نه علم واردیتر نه صنعت بیژده
نه ده یوروروز دوغرو بیر ایژده
انسانلار گه زیور آیدار یلدیژدا
بو قادار اویقویا دالمایین یتر
تاریخین دولودور شرفدهن شانندان
من نه دهن یوقسولسون هر بیر امکاتندان

نه چيقار بوش ييره آه و افغاندان
بو قدار اويقويا دالمين يتر

چاليشماق ايستهرين ده ميرده تيلده
نه ده رسين قارداشيم بير شي يوق آلدده
فايدا يوق نه قدار قونوشماق ديلده
بو قدار اويقويا دالمين يتر

وار اوتوم چوق شيلر چيقيور اوندان
چوق ايشلر ياپديلار آليكتروندان
قالمشيز خبرسيز ييزلرده صوندان
بو قدار اويقويا دالمين يتر

سويلهم بوش يره فكريز يورون
بير آزدا يليمسهل ايشلري صورون
چالیشان انسانلار يوكسهلير گورون
بو قدار اويقويا دالمين يتر

نولاجاق حاليميز گيدهر سه بويله
اويقودا قالانلار يوكسهلير نهيله
« گورهم » شو سوزو هر يزده سويله
بو قدار اويقويا دالمين يتر

(۱) ۱۹۷۱ ده قارداشلق ده رگيسين ارمغانيني قازانان شعر •
صايي ۲۰۱۱ ميل ۱۱ •

طوز

بو گون هر بيرده مطومدور سنين وار شهرتين اي طوز
 گوره نلر هر زمان سويله ر محقق عزتين اي طوز
 ده گيل شيمدي آزلدن بللدير شاين تقديرسين
 عصرلرجه زمان گورميش بو قدر و قيمتين اي طوز
 ياشاميش بير زمان غيرتده مشهور كيسه لر سنده
 بوگونه عيني غيرتله يشارلار ملتین اي طوز
 بولونموش قاج عصر اول گوزهل معده نين ده رله ر
 سنين اسمين ايدهر اکمال طعامن لذتين اي طوز
 دور شرقينده يوکسك داغ سنا بير بکچيدير گوريا
 ايدهر هر يولجويا اظهار سنين بير هيتين اي طوز
 سنين وقتيله اطرافين يشيل دالارلا سوسلنميش
 بوگونه حالا قالمشدير او پارلاق زيتين اي طوز ^{زيتين}
 گيچهر داغلار آراسيندان قوشار آغوشينا آق صو
 بونا يوق شبهه يوکسلميش صيونلا رغبتين اي طوز

یاپلمیش اولسا بیر سده اَگر چاینده اَلتده
 ویره اَطرفه بول فایدا اولور چوق ثروتین ای طوز
 اَسف ایتمه بونو نچین وار اومیدیم سعی ایدهر ملت
 بو سَدی یاپدیریر بیر گون معظم دولتین ای طوز
 حیاتی اجتماعی یوکسه لیر گوندهن گونه سنده
 آمینم هر زمان آرتار بو یولدا قدرتین ای طوز
 چالیشدی یاره صرف ایتدی بویوک بیر لیسه یاپدیردی
 سنین حقندا گوستهردی بو ملت همتین ای طوز
 چالیشسونلار بو مکتبه گوزهل اخلاقلا اولادین
 ده نیلین باشقا بیرلرده شرفله سیره تین ای طوز
 بوتون مقصودین اولشدور تمیز گنچلر ایریشدیرمک
 بونونلا یلمشیم واردیر ترقی نیه تین ای طوز
 یازیق اولادین آلدانسن بوزوق افکاره غفلتدهن
 کیم آلدانسا گوره اَلت جهانین ذللتین ای طوز
 سنین خلقتین مجال ویرمز ایچینده باطل ایش اولسون
 دناءت هچ قبول ایتمز تمیزدیر طینتین ای طوز
 سنین اشراف واعیانین حمیت اهلیدیر جمله

سنچين

بونونچين صرف ايدهرله مال چكىلمز چاليشماقدان
 شرفله گوسته رير هر كس بوگونه جرأتين اي طوز
 بو غيرت اهلى اشرافين ايدهر بيلم نه دهن اهمال
 تداوى ايله مز واردير بو گون چوق علتين اي طوز
 حكومت وار سنين هر دردینه ألبت ايدهر چاره
 گلير بير گون كى هچ قالماز گونولده حسرتين اي طوز
 سنچين سعى ايدهن اشخاص ياشاسين بختيار اواسون
 سنين بونلار زياد ايله حياتدا قدرتين اي طوز
 ياشاسين محترم كر كوك سنا حرمت ايدهر گوردوم
 بو يوكسك شهر ايله بيردير سنينده خلقتين اي طوز
 بويوك شاعرله علم اهليه مركز اولان كر كوك
 سنين حقندا گوسته رميش تاما غيرتين اي طوز
 شكر ايله آرتيق جمله كر كوك خلقينه جدا
 بو قارداشلارلا هر بيرده كييم اولسون الفتين اي طوز
 بو گون وار گرچى اخلاصين فقط محجوبسين البته

« گورهم » سويله كى بندهن اولمايش بير خدمتين اي طوز

بونچين سويلير ايسته عليم بر دهشتين اي طوز

عدالت عشقی

گوزوم یاشیله ایصلانسا پریشان زلفین آی جانیم
بنیمده حسرتیم قالماز گولهر قلبی پرشانیم
چه کیلمز دهر دله ره دوشتوم گنه عشقیندهن ال چکه
سنتچیندیر بنیم آهیم بوتون فریاد و آفغانم
طبییر جمله طویلانسا بنا کیمسه علاج ایتمه
بنیم سه نسیز بو عالمده بولونماز آصلا درما
طبییر جسمه باقسادیه رله ر بلکی یوق دردی
نه ییلسینلر نه دهن بونجه از یلمش خسته دیر جانیم
دیمه بن دردیمی کنلیم صورانلار آنلا سین ییلسین
ظلم گوردوم بوتون ییرده مکر اولدو وجدانیم
عدالت سهو گیلیم گوسته ر یوزون بن ئوله دهن باری
ئولور کهن قالمایم حسرت سنا راحت ویره جانیم
دو کهر گوز یاشلارین بینله رجه مظلوم کیمسه لر گوردوم
دوشوندیم اونلارا یاردیم نه چاره یوقدور امکالیم

محقق شخصي درديمدن شكايٲ اٲتمه دم اٲتمه م
زوالمى خلقين احوالين گوره ركن چه كيلر قانيم
ديه رله ديله انسان حقه رين اما سوران كيمدير
« گورهم » آرتق اينمانما سويله سه ظالملى انسانيم

۱۹۴۹

* * *

(۱)

غم

غم اولشدر بنا يولداش ايشيم فرياد افغاندير
بنيم درده دوشه ن جانيم کيمين اوغروندا قرباندير
يانار قلبمده آتشر ييله ن يوق دردمي اما
شو غملي قلبمي بونجا ييقان دونيادا ^{هجر}اندير
فلگده ن بين جفا گورسه م شکايت ايله مه م بونجا
اهانت گورمشم دوستدان بونچين گوز ياشيم قاندير
او کيمسه نين کي اوغروندا جانيم درده دوچار اولدو
بنی محزون گوره ر صورماز نه ^{نکين} آنجين حاليم پريشاندير
ديه ردي بير زمان دوستوم اولونجا سنده ن آيريلمام
يازيق اوندا وفا يوقمش بنا صونوندا دوشماندير
بنا ديده ديه ر دوستوم يازيق کي قلبی خائدير
يالانلا دوستو آلداتماق نه غيرتدير نه وجداندير
اونوتماز عهديني دوغرو اولان عهده وفا ايله ر
قيره رسه عهديني هر کيم ده نيلمه ز آصلا انساندير

بنا خائن دینه کیمسه اوتانسین کندی خائندیر
 خیانت ایتمه دیم خلقه بو سوز حقنده بهتاندیر
 از یلسین کیم ریاکارلق ایدهرسه دوستونا قارشی
 خیانت ایله سه هر کیم اونون اخلاقی نقصاندیر
 قیافته ده گیل اخلاق عقل هر کیمسه ده اولماز
 بشردیر بعضی صورتده ولکن خویدا حیواندیر
 نه وهت هر ادعادا کیمسه جرمین اعتراف ایتمهز
 گورولموش بعضی ایشلهر مجرمین حقنده برهاندیر
 یالان سوزلو یاراماز خویلو بعضی کیمسه لر واردیر
 ملک سویلهر اونا مللت بیلینمهز اما شیطاندیر
 گوجه نه بیر سوزه ئونجه اونون معناسنی آنلا
 مثل زهر ئولورورور انسانی بعضا درده درماندیر
 ایناندیم بعضینه آدهم دیدیم اوندان ضرر گوردوم
 ده گیل دوغرو دیله رسه اوبیر تقدیره شایاندیر
 مسلمانیم دهر حقدهن اوزاقدیر هر شهیی لکن
 ظلمله ایتمه سین بیر ایش اگر دوغرو مسلماندیر
 دهر دوغرو سه وهر ایلک سه ویلمز بعضنی گوردوم
 بیلینمز قدری بیر آلتون گیبی طوپراقدا پنهاندیر

فلک بيلم نه‌دهن غيرتلی انسانی بو عالمده
ایدهر محتلره محکوم وفاسیز چرخ‌ی دوراندیر
شرف اولسایدی هر کسده ظلم قالمزدی عالمده
«گوره‌م» اولمزدی بیر مظلوم ديسين بو دنیا زنداندير

* * *

(۱) گوره‌م سويليور : بحث ايديله‌ن کندي غميم ده‌گل
باشقا بير درتليده‌ن بحث ايتيميشيم *

چالیشماق

دونیادا سعادت گه تیریر جانا چالیشماق
یوکسه ملک ایچین یول آچار امکانه چالیشماق
کنچلیگده بودور شانلی وظیفه بیزه شیمدی
اخلاق سهوهره ک علم ایله عرفانه چالیشماق
بیر مللتی یوکسه لتمه یه لازم گه لیر آنجاق
اخلاص ایله ایش بیرلیگی مردانه چالیشماق
یوکسه لدی چالیشماقلا بشر گوکله ره چقدی
ویرمیش نه قادار فایدا گور انسانا چالیشماق
بیر ذره ده کشف ایدیلیر علم ایله قوت ایلدیلیر
بیر باشقا دوزهن ویردی شو دورانه چالیشماق
بیر خیال حقیقتله ری فن ایله دی اظهار خیال لری
اولموش گه تیره ن فنی ده میدانا چالیشماق
هر کیمسه یه عیرونده ایجاب ایله ر آفندیم
ایشده آچیق گوزلو حکیمانه چالیشماق

وقتيله ضرر ویردی بیزه دوغروسو غفلت
آلداتدی ییزی بوش پیره افسانه چالیشماق
مستقبلی تأمینه چالیشسون گرک انسان
باش آگدیره مز کیمسه نی دوشمانا چالیشماق
أجابه ضرر ویرمه صاقین حرصی طمعله
محجوب ایدر انسانی لئیمانه چالیشماق
هر کیمسه چالیشماقدا گرک دوغرو دوشونسون
تا اویغون اولا غیره ته وجدانه چالیشماق
فکرینله دوشون سنده « گورهم » گنچلیگه خدمت
ایسترسن اگر خلقه بیر احسانه چالیشماق

* * *

(۱)
یوق

یوق اوندا وفا دوستونو اجابینی صانماز
بیر دوستونو آتەشده گوره رسه اونا یانماز
یان حالیم بن سویله مه دیم دوستوما لکن
دوستوم بنا ظلم ایله دی خائندی اوتانماز
هر دوغرویا بیر سوزله اهاتده ظلمدور
بیر کیسه ده عیرونده بوتون ظلمه دایانماز
بهتان ایدیلیر بعضینه یوق اصلا گوناھی
انصاف آرایان کیسه یالان بیر سوزه قانماز
بیر سوز ایشیدیرسه بیرسیندهن بو جهاندا
معناسی نه دیر یلمه سه بیر عاقل اینانماز
حق دوشونهن کیسه ازیلمیش بو زماندا
ظلم و سهوه نی صورما نیچین قانا بویانماز
بیر گون گله جک ده وری دونه البت اونوندا
بیر کیسه نین اصلا ابدی ایشقی یانماز

هر تورلو ضره رله گوره گورخان اولانلار
 بيلم نه سببدهن بو خيانتدهن اوصانماز
 صورتده بشر سيره تي حيوان خويو عقرب
 انسان مي ؟ ييلير نيسي بي عيني صانماز
 احمق اولان آنجاق دوشونوب عيني بيلمهز
 بين تكديره اوغرار ينه غفلتدهن اويانماز
 جاهل سوزو انسان اولانين قدريني قيماز
 طوپراق طوزو دوشمگله دهنيز آصلا بولانماز
 گوردونسه فلك جوريني سن ايله تحمل
 بللي فلگين چرخي « گورهم » دوغرو دولانماز

۱۹۶۴

(۱) يورد غزه ته سي / صايي / ۱۱۹۸ / ۳۱ / آزاليق
 • ۱۹۹۵ م

۴۲

(۱)

جواب

أسف ایتمه گونول ییلمهز ییزی طعن ایله این دیلله
حیاتی ییلمه‌میش ذاتا آمینیم بویله غافلر
کمال اهلی آرار انساندا جوهر صورته باقماز
اومیدیم وار یاقینلاردا چوغالسین بویله کاملر
گه‌لیر بیر گون علم دونیادا هر یانی ایدهر آیدین
اواورسا مالی ملیونلار سه‌ویلمز اوندا جاهلر
گونشده آیدا بینلرجه اولان فایدا چقار بیر گون
بو دونیادا اولور معلوم بوتون انسانا مجهولر
هله احمق اولاندان صورما بیر شه‌ی ییلمز البتده
دوشونمه‌ز حق‌ی عرونده یاشارسا حتی یوز ییلله
وفاده‌ن ییلمه‌یه‌نله ایتمه صحبت یاخود ئوگره‌ن‌سین
عناد ایله‌رسه جهلنده آچار هر بیرده مشکلر
کیمین وار عقلی باشیندا اومیدین که‌سمه‌سین که‌سمه‌ز
آچار بیر گون «گوره‌م» بکله اونون باغیندا خوش گولله‌ر

(۱) یوردد غزه‌ته‌سی صایی ۱۱۹۸ ، ۳۱/آرالیق ۱۹۹۵ •

شاعر غریبی‌یہ جوابیم

في الحقيقة ظاهرا عشاقه رغبته قالمایش
باشقادیر عالم بو گون انسانا إلت قالمایش
هپ ده گیشمیشدیر بو گون ده ساقیلر پیمانہ لر
گیتیش ارباب صفا می ده مزیت قالمایش
نشئه دار اولماز ایچه نله ر بالعکس محزون اولور
تهرکی لازم دیر شراین اوند لذت قالمایش
یلدیگیم حالدا زمان اولادینین أحوالی
سویله مه م حاله جهاندا أهل غیرت قالمایش
وار نجابت أهلي أما جملة خلق افکارینی
کیم کی تدقیق ایله مش سویله ر نجابت قالمایش
اولماز انسان بعض جاهلده ن جفا گوردیسه ده
سویله سین هر کس فنادیر اهل همت قالمایش
خلقین أخلاقین دیمه أخلاقین اصلاح إیت گورهم
سن نه سین حالا دوشون ده رسین نزاکت قالمایش

آغسطوس ۱۹۵۱

بیر دوستلا صحبت

دوستوم یه تهر آرتیق بو قادار ایله مه فریاد
غم بحینی ترک ایت بو زمان شاد اولالیم شاد
قهر ایله بوتون قهری سعادت نه دیر آنلا
لطفاییده لیم بیر یه نی صحبت بیرین ایجاد
ویرسین او زمان سوزله ریمیز هر که سه فایدا
اولسون اورادا بیزله ره علم ئو گره دهن استاد
مللته جهالتله یالان حیلله آزالسا
اولماز بو قادار ایله یه نی اخلاقی ده افساد
هر ییره ^{اهلین} اهل و فائده افکاری بیر اولسا
محزونله ریمیز محنتی غمدهن اولور آزاد
غافلر آیینسین بوتون انسانلار اویانسین
تا ایله یه لیم دهرتلی وطنداشلارا امداد
بیر کیسه بوتون عالمی اصلاح ایده بیلمه ز
هر آنلایان ایتسین گره که اجابنی ارشاد

آلداتماسین اجبابی فقط خائنه اویسا
هر بیرده بو گون دوغرو شرفله ایدهلیم آد
کیم ییلسه باباسی نه قادار جدی چالیشمیش
اولسون بو یوگونندهن داها غیرتلی هر اولاد
آجدادیمیزین شانینی تاریخ ایدهر ائیات
بیزده أونلارین غیرهتینی یاد ایدهلیم یاد
هر کیمسه «گورهم» اولسا اگر جدی ایشینده
کیمسه ایدهلیمهز وطنی ملاتی بر باد



(۱) یورد غزه ته سی صایی ۱۰۹۱ ، ۲۷ آغستوس ۱۹۹۲ م .

دیل جزاسی

دیل بلاسین جان چه که ر دیلده سبب چوق زحمته
دیل دوچار ایله ر ییزی عالمده قهرو محنته
کیمسه نین آرتیق علیهنده قونوشما بوش بیره
بیر نفاق اولدو سبب گلدی مصیبت اومتیه
ملغت حیلہ یالان انسانی محجوب ایتدیریر
اولسا هر کیمده بو عادت مستحقدر لغتیه
وورما هر یرده سببیز کیمسه یه دیل خنجرین
جهلی ظن ایتمه شجاعت ایله دقت صحتیه
ایسته مه ز شهری بشر بیرده اولور شهره سبب
جهلیدیر سوق ایلیهن انسانی سوء نیتیه
بو قادار فسقی فساد ییلمه یین ذوق و صفا
هر شهیی تحقیق ایدین آلدانمایین بیر صورته
حقته ن آریلما « گورهم » حق انسانی انسان ایده
حقه حرمت ایتمه یه نله ر لائق اولماز حرمتیه

* * *

انسان

إنسان اولاییم سویله یه ن إنسانلیغی ییلسین
عقلنده بوتون خلقه ضرر فکرنی سیلسین
گیچمشته کدر ویردی ییزه آیریلیق اشته
ملتده کی ایش بیرلیکینه دقت ایدیلین
وجدان سوزونون دوغروسونو ایش ایدر اثبات
بیر حق یولا بیرلیگده بوگون دوغرو گیدیلین
گنجله رده سفیه کیمسه لره اویماسین آرتیق
ملتده بوتون گنجله ریمیز دوغرو ده نیلین
یانلشیدیر او کیم خلقه تکبرله باقارسا
هر کس بو زمان جدی نزاکتله سه ویلین
ملت وطن اوغروندا چالیشماقدان اوصانماز
ممکن اولاماز یوردوموز اللرده ازیلین
بیرده « گورهم » آرتیق بونو سویله رینه خلقه
هر کس بو زمان بیر پیرنین قدرینی ییلسین

۱۹۵۲

* * *

اوميد

قالدينسا دا ييللارجا گونول دردو ملالدا
گل سويله نه بولدون بو قدار غملي خيالدا
جاناني دوشوندون او قدار جانان اوصاندين
بیر عشق ايله عالمده سن آشلره ياندين
دهرسين آلامام کنديمی سهودادان ازيلسم
نهيله بولونور چاره گونول دردینه ييلسم
گوم قلبنه هجرانی بوتون دردو ملالی
بیر آز دوشون آرتیق بو زمان ظاهری حالی
آلديرما فلک دردینی آه ایتمه جفادان
آل چکمه بو دونيادا بوتون ذوق و صفادان
غم وارسا کدهر گيچهر هپسی ئونه مسيز
حسرتله ئوزولمه دوشون آرتیق ياشا غمسيز
طوتما بو قدار قهری کدر باده سين الده
غم چکمه « گورهم » گوللر آچار باغی املده

۱۹۶۳ تموز

گووه نمه

گووه نمه قادراشیم دونیادا گرچی ملک و مالین وار
قولوندا قوه تین یاخود گوزه لسین بیر جمالین وار

فلکدهن کیم وفا گوردوم دیهرسه دوغرودر صانما
وفا یوق چرخ دیوراندا صاقین غفلتله آلدانما
سنا ذوق و صفا ویرسه مؤقت ذوقنه قانما
جهانین ملکین آلساندا صونوندا بیر زوالین وار

سلیمان گلدی وقتیه بوتون دونیا یا حکم ایتدی
بوراقدی حکمنی آلدن اونا وقت أجل یتدی
بو دنیا فانیدر فانی گهله نلر قالمایوب گیتدی
مسافر خانه دیر بوندان سنینه ارتحالین وار

خیانت ایله مه هیچ کیمسه نین بیر مالینی چالما
هوای نفسله هر بیر گناه دریاسینا دالما
یتر حرصی طمعله حقه باطیل سویله یوب قالما
حرامدان اجتناب ایله سنین رزق حلالین وار

اطاعت ايله الله دوشون دونيادا سن حقى
ديه رهن بن مسلمانيم اونوتدون يا نه دهن حقى
دير كهن ملك ومالين اولسون دوشونمزسين هن حقى
اجلدهن قاچماغا گويا سنين بير احتمالين وار

* * *

اجل گلسه امان ويرمهز قالير وارثلره ثروت
دوش رهن باشقا بير حاله چه كرسهن مالينه حسرت
ديه رسن بيرده دونسه يديم سنا اولماز ويرهن مهلت
دوشون اعمالنى شيمدى سنين آلدن مجالين وار

* * *

محقق ييل خلاف اولماز تماما حقين اقوالى
قيامته مفيد اولماز بو دونيانين بوتون مالى
اونا رحمت ايدمر الله كيمين ذوغرويه اعمالى
اطاعتسيز اولور رحمت ديسهن ياتلش خيالن وار

* * *

ديمه ترك ايله دونيانى چاليش اولدوقچا امكانين
چاليش لكن عدالتله دوشون حفظ ايله وجدانين
زيانين ايسته مه اصلا «گورهم» سن هيچ بير انسانين
اذيت ايله مه خلقه اگر عقل وكمالين وار

تموز / ۱۹۵۱

روڼدله

روڼدله نهرده به زمی صفا کیلمره قالدی
میدانی بو گون بیر سورو ناپوخته لر آلدی
المرده قدح باشقا بو گون مهی دهخی باشقا
ساز وارسا دا ناپوخته چالار آیقری عشقه
رند اوالمایا قالقیشدی چوققلاردا بو یرده
روڼدله بو گون اولسایدی نه دهرله ردی بو درده
شاعر کیچیلیر بعضی تقلید ایله حتی
معناسی نه دیر آنلیماز عشقی حیاتدا
سوزله ر گتیریرلر یزه یلم نهرله ردهن
طبقی صو گه تیرمیش گیی قیرقیر دهرله ردهن
نا اهیله قالدی ایه بوتون ایش بو جهاندا
البد قچار دادی چقار عکسی زماندا
نه ایسه کیچلم صاچا صاپاندان هذیانندان
فکر ایت «گورهم» آرتیق نه چقار آه فغانندان

ت / ۱۹۶۳



(۱)

امه‌لیم

صولسوندا بوتون گوللەر آزیلسینده چیچه‌کلەر
صولماز امه‌لیم حالا گونول بیر گونو بکده
گیچمیش گیجه‌میز ایشته شفق ییزجه یاقیندیر
دوغدو ایسه‌گونهش جمله کدرلەر گیچه‌جکلیر
آلبتده او گون بیزلەر ایچین باشقا بهاردیر
وار باشقا سعادت او زماندا گورمه‌جکلر
بینلهرجه پریشان قالان انسان بو گون آغلار
ان صون صاریلیر یاره‌لیری هپ گوله‌جه‌کلر
ایستهرسن اگر خوش گونو گورمه‌ک داها ایرکن
غیرتله چالیش صرف ایده‌لیم جدی امه‌کلەر
دالمازسا اگر اویقویا مللت ، وطن اولماز
هر خائنی ، هر ظالمی ، ذاتا سوره‌جکلر
آلداتمایالیم بیر بیریمیز باشقا هوسله
تا گهرچک اولای بیزلەر ایچین جمله دیله‌کلەر

بیز دوغرو چالیشدیقا وطن جنته بنزه
پارلار او قادار حیرت ایدر حوری مله کلر
مللتله دوشون سنده « گورهم » یوردونو سویله
وار بیر املهیم ایشته گونول بیر گونو به کدر



(۱) قارداشلق ده رکیسینین ایکنجی ارمغانینا نائل اولان شعر

• ۱۹۶۶

اوصانديم

گوردوم او قادار جوړو جفا جانان اوصانديم
يوقسول ده گليم اما بو دورانان اوصانديم
معمور گورولنه يرلري ويران گورويوروم
بيقديم او قادار دوغروسو ويراندان اوصانديم
طالع ده نيله نير شي اگر وارسا فلگه
چقدي او دوخي قاره ، بو زنداندان اوصانديم
دوست اولاق ايچين عقلي باشند اولان ايسته
هر دهرده سبب جاهلي ناداندان اوصانديم
هر تورلو الم گلدي بنا جاهل لوزوندهن
هر اقربادان بلکيده قارداشتان اوصانديم
بن ايليگين ايسته ديگيم عكسيمه چقدي
دوستوم ديديفيم قصديمه دشماندان اوصانديم
بن عمرومه ضرر اپسته مه ديم کيمسيه اما
چوق کيمسه ضرر ويردي بنا اوندان اوصانديم

أحباب آرادییم پك آزینی بولموشوم انجاق
 سهودیم اونلاری اما قالانلاردان اوصاندیم
 خلق سوزلهرینین گرچگی قیمتلی دیر اما
 دیلرده یالان ، سخته ، بو وجداندان اوصاندیم
 هر تورلو علاج سویله دیلر چیقمدی دوغرو
 ان صون بو گونول دردینه درماندان اوصاندیم
 دیدیم « گورهم » آرتیق سن بنا دوغرویو سویله
 گولدو دیدی بنده یالان انساندان اوصاندیم

بیر کیمسه ها لسماز بو ادا خلقه ضرر ده

نوت : بیر دوستونون توصیه سی اوزهرینه دیلیندهن یازیلان
 شعر ، تموز ۱۹۸۸ حسن گورهم *

رؤیا

رؤیامدا بولوندوم گیجه بیر سیری سفرده
 بیر عالمه واردیم آلهم اولمازمیش او ییرده
 گوردوم اورادا خلقی بوتون ذوق و صفاده
 بیر کیسه او ملتدهن ازیمزدی کدهرده
 بیر عالم ایدی نهولهری جام یوللاری بللور
 گوللردهن آصیلمشدی بوتون نهوله ره پرده
 صوردم دیدیلر ییزده جهالتده بولونماز
 هر کس چالیشیر یوکسهلیور علمی هونرده
هر گس دوشونور بیر بیرینه فایدا ایشینده
هر کس دوشونور بیر بیرینه فایدا ایشینده
 ظلمی کیمه صوردم نه قادار بیلمه‌دی کیمسه
 بیلدیم اورادا یوق چالشان غالباً شرده
 ییزده اولالیم ایشته او ملت گیبی جدی
 تا دوشمه‌یه‌لیم قهری سفاقلره بیرده
 گیچمشته‌کی غماردهن اگر آلمانسا عبرت

انسان ازیلیر یوکسه لمز اولدوغو ییرده
لطفاً دوشونون هر سبین ایچ یوزو واردیر
نه ایمیش دوشورهن بیزله ری بین بیر کره ده رده
رؤیان اولاجاق غالباً گرچک « گورهم » آرتیق
بیر گون صاغالیر وارسا دا بین یاره جیگرده



دەرتلى بىر دوستا

يىللار جا گىجەلەر اويقوسوز قالدىن
بولما دىن دەردىنى دىنلەين دوستوم
حىرەتلر ايچىندە دوشوندون دالدىن
بولما دىن دەردىنى دىنلەين دوستوم
كىم يىلير عمروندە نە قەھر چەكدىن
كىمىنچىن آغلادىن گوز ياشى دوكدون
آتشدە موم گىيى آرىدىن چوكدىن
بولما دىن دەردىنى دىنلەين دوستوم
نەدەندىر بو قادار باختىن قارارمىش
يرالى باغرىنى غەم اوخو يارمىش
سويلەرسن قىلمى كەدرلەر صارمىش
بولما دىن دەردىنى دىنلەين دوستوم
نە ياردان بحث ايتدىن نە ملك و مالدان
ئوزولدون آزىلدىن تەك پىر ملالدىن

آراسين بير حكيم آنلاسين حالدان
 بولمادين دهر ديني دينلهين دوستوم
 نيره دهن نيره يه قوشوب گيده رسين
 باشينا وورارسين فرياد ايده رسين
 غريسين بورادا آرتيق نه دهر سين
 بولمادين دهر ديني دينلهين دوستوم
 ييلاردان به ريدير لافيميز ديلده
 گونوندهن جوشان يوق سازيميز آلده
 سويله يين نه ياپديق ييز بونجا ييلدا
 بولمادين دهر ديني دينلهين دوستوم
 كيميميز قيز سه وهر كيميميز قادين
 ملليت قويמושوز بونوندا آدين
 لافنده قاچرديق دوغروسو دادين
 بولمادين دهر ديني دينلهين دوستوم
 گونولدهن غيرتله چالیشان واردير
 پك آزدير جفايه آليشان واردير
 سنيله شو دهردي پايلاشان واردير
 بولمادين دهر ديني دينلهين دوستوم

هر سوزون گهچه گین آراسین انسان
بولمالی دهر دینین چاره سین انسان
امکانی وارسا دا یاراسین انسان
بولمادین دهر دینی دینله یین دوستوم
« گورهم » هیچ حالینی سویله مه ز یامان
گون گه لیر آققدان داغیلیر دومان
بیر گون بولونور گرچه بو زمان
بولمادین دهر دینی دینله یین دوستوم

* * * *

بیزدهن ایش ایسته ر وطن

چالیشاق ایسته یه ن ایشینی ییلسین
دوشونسون نه یاپسا یوکسه لیر انسان
آیریلیق فکرینی عقلده ن سیلسین
دوشونسون نه یاپسا یوکسه لیر انسان
هر کس مال سه وهر دوشونور پارا
چالشیسین اولماسین وجدانی قارا
بیر مللت ایستر سه دوشمه سین دارا
دوشونسون نه یاپسا یوکسه لیر انسان
اوتانسین دوستونو پارایا ساتان
لاف ده گیل ، بیزله رده ن ایش ایستر وطن
سویله رسم آلاماز خلقی آلداتان
دوشونسون نه یاپسا یوکسه لیر انسان
اورطادا او قادار چوغالمیش یالان
نه دوستلار به لیدیر نه دشمن اولان

آراریم انسانیق یولوندا قالان
 دوشونسون نه یاپسا یوکسهلیر انسان
 کیمینله قونوشتوم کیمله ری صوردوم
 هر گه لهن باشقاسین به گهنه ز گوردوم
 کیمله ره سویله ییم ، دوشوندوم دوردوم
 دوشونسون نه یاپسا یوکسهلیر انسان
 هر کیم یلیورسا بیرینی فنا
 گه لسنده فکرینی انلاتسین اونا
 آرادا قونوشان دوسته دشمانا
 دوشونسون نه یاپسا یوکسهلیر انسان
 نزاکت آدینی آلیشیز دیله
 نزاکت نیرده ده ، کیمده دیر هله ؟
 ارقاداش سرینی ویره نلر اله
 دوشونسون نه یاپسا یوکسهلیر انسان
 لطف اوتورون آنلاشین سیزده
 یالانی گهرچه گی سویله یین یوزده
 وطن داش حقنی ییله نلر سوزده

دوشونسون نه ياپسا يوكسه لير انسان
 دوغروسو ايديلير بو حاله حسرت
 نه واردير يزلرده قالميور حرمت
 بيريرين چيگنه يه ن غافل بو ملت
 دوشونسون نه ياپسا يوكسه لير انسان
 ياناريم دوكلور گوزومدهن ياشلار
 كنديمه آغلامام اي وطنداشلار
 ملته آغلاريم بيله ن قارداشلار
 دوشونسون نه ياپسا يوكسه لير انسان
 دهرديميز يوره گده ويرمه ده ن آجي
 آرايان اولورسا واردير علاجى
 هر كيمين دوغرويسه « گورهم » آماجى
 دوشونسون نه ياپسا يوكسه لير انسان

۱۹۷۴

انسانلار ایچین

اینجینیر دیکاندان سهوینیر گولدهن
آنلا سین هر شهین معناسین انسان
گوره رسه هر نهیی گورسون گونولدهن

آنلا سین هر شهین معناسین انسان
پیرینده آغلا سین پیرینده گولسین
دوشونسون هر ایشین یولونو بیلسین
ضره لی سوزله ری عقلندهن سلیسین

آنلا سین هر شهین معناسین انسان
هر سوزو دینله رکن ایتمه سین غفلت
سویله مک ایسترکن ایله سین دقت
هر گونون حالندهن آلسین بیر عبرت

آنلا سین هر شهین معناسین انسان
یا ییلماز قویونلار ده رین گوللرده
بالیقدا بولونماز قورو چوللرده

موقلاری دوق آیر ساردان کاندان
 کیچیسی بخت ایدر صوزدان دوماندان
 قلی آتسا ندر ییلر زاردان
 نرسلر هر شهین معناسین انان
 صورمادان اینمانما لافه دیلرده

آنلا سین هر شهین معناسین انسان
 عاشق دوشونور بهلی ییر یارین
 عقلنه که تیریر نولاجاق یارین
 ایی نین کوتونون فرقینه وارین
 آنلا سین هر شهین معناسین انسان
 دنیادا هر زمان بولونماز بیری
 هر علمی اوقوسون ییلسین هر بیری
 چوق ده گیل ازیلسین خیر ایله شری
 آنلا سین هر شهین معناسین انسان
 چوغوموز آالدانیر هر سوزه یاتار
 دوشمانین تانیماز دوستونو ساتار
 عقلسیر کیمسه لر اگری یول طوتار
 آنلا سین هر شهین معناسین انسان
 عقلدهن فکردهن بوش قالان ققا
 نه ییلر غمینی نه ذوق وصفای
 ئولونجه « ای گورهم » سن دوشون وفا
 آنلا سین هر شهین معناسین انسان

توردمە سەسلەنەن شاعرلر

گورهم ایچین

د : عبداللطیف بندر اوغلو

بیریر گوچمه یه یونه لدی
أوبامیزین که کلیکلری
قوروما یا باشلادی
تارلامیزین چیچه کلری
آغیر بیر گووز
قوشاتینجا اورطالیغی
یه نی دوشله ر بیله یاساقلاندی
آمبارگویا دوچار بلله گیمیزده
دوگومله ندی دایانیلماز آجی
ایچیمزده
آجی آچلیغیمیز
دونوشتنو شعرلره
چیغلیقلاریمیزدا
آجیقلی تورکولره

۱۹۹۵-۱۲-۱۲

طوزخورماتو

طوز شاعری بای حسن گورهمه

خضر لطفی

طوز ایچین یازدیغین شعر ی بگندی بیلدیگین استاد
یازیقدیر کی دیدی وقتیلہ اونا کوچوکلک ایله دیم اسناد
اوقودم شعرنی بنده فخرله نشئه یاب اولدوم
مهنی استاد دهخی تقدیر ایدنجه کامیاب اولدوم
بنیم شعرمه تدقیق ایت سنین إلهام شعرندیر
بوتون دیدیکلرین الحق سنین افکار بکریندیر
بیزیمله سیز دیمک بیردیر کی روحی آشنالق وار
مسلمانلار ایچنده بیلدیره ن قارداشلیغی آنجاق مقامن وار
مهنی تقدیر ایدهر (لطفی) دوام ایت شعرینه دورما
واریکن دوغرو یول «گورهم» صاقین سن اگریه گیتمه

(آفاق غزله ته سی)

رشید عاکف ایله حسن گورهم آراسیندا
قارشیلیقلی شعرلر
رشید عاکفین شعری

ای یوردوموزون ابو العلاسی

الامین آسیرو مبتلاسی

دونیایا لذائذ حیاتا

أذواقه یابانجی کائناتا

ألوانه ، چیچکلره ، سمایه

ییگانه سنی دوغدوردو دایه

محرومین اگر « گورهم » ضیادان

گلمیش سنا چوق کرم خدادان

علمی ادبی ذکایی شعری

ویرمیش سنا خالقین بو فکری

آز کمیسه‌لره نصیب قیلیمیش

قابل گوره‌رهك ادیب قیلیمیش

أصلا أسفی ایتمه أوغلوم أظهار

عرض كدهره ياشما زههار
 شهن بولبولوسون گوزل طوزون سن
 دالدان دالا قون ، سهس ايله اگلن
 شعرو ادب ايله خدمت
 طوزون گنجليگيني مراما ايلهت
 طوزون گنچلهري اعتلايا شايان
 هر چهرهده بير شرف نمايان
 غيرت و شرف مثالي اونلار
 هر ديلده وفا ترنم ايلهر
 اول اونلارا سن حقيقي رهبر
 يارو محبتين اولاجنابي حيدر

* * *

(۱) قارداشلق دهريگيسي صايبی ۱۸۴ صحيفه ۷۵-۷۶ ييل ۲۷ •

حسن گورهمین رشید عاکف ه جوابی

گهلهن مکتوبو منظومین یازیلیمیش بیر محبتدهن
گوزهل تنظیم ایذیلیمیشدیر ویریر معنی مروتدهن
وفا پروهر مزیت صاحبی وجدانلی بیر شاعر
بو ذاتین علم و عرفانی ویریلیمیش گویا خلقتدهن
تشر ایلهریم گوردوم تسلی ویرمک ایسترمیش
نزاکتله گوزهل سوزلهر بویورمشلار نصیحتدهن
اسف ایتهم بو گون محروم ایتهم عالمده اذواقدان
دیمهم اصلا اوزاق دوشتم نیچین انواع لذتدو
مجازه اعتبر ایتهم اونونلا هیچ علاقهم یوق
گونول بیر باشقا عالمده آرار معنا حقیقتدهن
غمیم یوقدور اگر اولسا بلا عرضی کدر سهومهم
ده گیل مخلوقه عرض ایت خالقه اولدویسا بیر دهردین
ده گیل مخلوقه عرض ایت خالقه اولدویسا بیر دهردین
نه دیر فایدا حیاتدا هر زمان خلقه شکایتدهن

بنا ملی دوشونجهم کافیدیر هر ذوق ایچون بنجه
 اودور انسان کی ذوق آلسین جهاندا فیضی ملتدین
 سهور تحصیلی علمی گنج اولانلار زیرا یلمیشله
 جهاندا یوکسه لیر ملت محقق علم وصنعتدین
 ندیر یلمم سفاهت میلی بونجا بعض بیرلرده
 گلیر دونیادا انسانا سفاله تله سفاهتدین
 بوتون کرکوکلی قارداشلار ئونمله وصفه لا یقیدیر
 اولور طوز خلقی ده ممنون محقق اومزیتدین
 بوتون طوز خلقی بیرلیگده سیزه مخصوص سلام ایلر
 بنیمده ذوق آلیر گونلوم بو اخلاص ومودتدین
 اولوب مشتاقی صحبت محترم استاد عاکمله
 میسر اولسا فخر ایلر « گورهم » بیر بویله صحبتدین

طوزدان گلییور روحون غداسی

استاد رشید عاکف هر مزی نین بیر شعرینین

• بیشله نیشی

شعر : علی رضا آل آصلان

طوزدان گلییور روحون غداسی

سندن آلنیر گونول جلاسی

ترك ایتسه لیسین آمله یاسی

ای یوردوموزون ابو العلاسی

آلامین آسیرو مبتلاسی

حمد ایلهمه لی صفات ذاته

ایرگیچ یولوموز گیده ر مماته

تبدیل ایدیور غمی نشاطه

دونیایا لذائذ حیاته

أذواقه یابانجی کائناته

نوردهن گوریلیر می بیرده سایه

ترجیح اولونور سوزون دوايه

حقدن سنا ويرگی دير بو پایه
آلوانه چيچکله سمايه

بيگانه سني دوغوردی دايه
تانی سیزی صاقلاسین آذادان
سوسله ندی اوفق گوزهل صدادان
سانع اولویور سنا سمدان

مجر و مسون اگر « گورهم » ضیادان
گلمیش سنا چوق کرم خدادان
ویردین سوزه مشام عطری
الهام ییری خیال بکری
ادعانی ، شعوري ، عقلی ، ذکری

علمی ، ادبی ، ذکایی شمري
ویرمیش سنا خالقن بو فکری
طوز خلقنی نسیب قيلمیش
ممتاز یارادیب نجیب قيلمیش
هر ایشده آنی شکیب قيلمیش

آز کیمسه لره نصیب قيلمیش
قابل گوره رهك أدیب قيلمیش
بو درج دهن که سنده پروار
گوهرلری صاچ بولور خریدار
صحن ادیه سن ایله ایشار

اصلا اُسف ایتنه اوغلوم اظهار
 عرض کدهره یاناشما زنه‌هار
 هر ییرده گوزهل سه‌ویملی روشن
 هر دیلده لطیف و خلق احسن
 هر باغچه‌ده ارغوان وسوسن
 شن بولبولوسون گوزهل طوزون سن
 دالدان دالا قون سه‌س ایله اکلنه

عاکف دیله‌میش سیزه سلامت
 مقرون اولاجاق دعاسی اَلبت
 جان بلبنی دیلینه سویله‌ت
 شعرو اَدینله ایلله خدمت
 طوز گنجلیگنی مرامه ایلله‌ت
 هر بیر چوجوغو شجیع شجعان
 واردير بو سوزه دلیل تییان
 هب متفق اولدو بوندا یاران

طوز گنجلی اعلایه شایان
 هر چهره‌ده بیر شرف نمایان
 هر ییرده بلیرلی دیر اَره‌نلر
 آنلار ده‌گهرین قدیر ییله‌نلر
 صایغی ایلله آنلاتیر گوره‌نلر
 غیرت و سخا مثالی اونلار

هر دله وفا ترنم ایلهر
همراه سنا رضای هزبر
اجرام سماده صانکی ابهر
طوزخورماتودا مثال اختر
اول آنلارا سن حقیقی رهبر
یاردیمچین اولاً ، جناب حیدر

* * *

شاعر بای فاروق فائق کوپرو لونون
حسن گورهم ه یازدیغی وارمغان ایتدیگی
[ناصل یوکسه لیر انسان] شعر^(۱) :

فکر ایدوب هر آن بیر ایش یاپاندا
اوندا یوکسه لیر شاعرم ، انسان
یاپدیغی ایشدهن ییلکی قاپاندا
اوندا یوکسه لیر شاعرم انسان
کوچوکه سهوگی ، بویوکه حرمت
قلبین اوقشاسین تمیز بیر نیّت
هر شیدهن اوستون ییلسین کرامت
اوندا یوکسه لیر شاعرم انسان
یوزده دوستونو هیچ یاغلاماسین
حالا آردیندان هیچ داغلاماسین
ایکی یوزلویه ییل باغلاماسین
اوندا یوکسه لیر شاعرم انسان

قالدرسین کوکدهن بنلیک سه نلیگی
 ییلسین وطنین نه دیر دیله کی
 آیرسین هر دهم کوتو ایله یه گی
 اوندایو کسه لیر شاعرم انسان
 تمیز کیمسه یه بهتان ایتمه سین
 ایکی قانداشی دوشمان ایتمه سین
 آگری یوللارا ایمان ایتمه سین
 اوندایو کسه لیر شاعرم انسان
 دوغرو سوزلره قانارسا انسان
 حقین اودیلا یانارسا انسان
 تآریخین اوستون صانارسا انسان
 اوندایو کسه لیر شاعرم انسان
 سیلسین گونولدهن خیانت طوزین
 گوسترسین خاقه وفادار یوزین
 هر آن آراسین عدالت ییزین
 اوندایو کسه لیر شاعرم انسان
 اینانین به نی درتدیر سویله دهن

مگر هدايت ویرسین یاردان
بو دیدی قودو قالقسا آرادان
اوندا یوکسه‌لیر شاعرم إنسان

یتر بو فرقت ، یتر بو نفرت
قالقسین آرادان بو کین بو عللت
ییرلیگه دعوت ایده‌رسه مللت
اوندا یوکسه‌لیر شاعرم إنسان

توم وطنداشلار ویرسه ال اله
قدسال وطنی چه‌ویرسه گوله
اگر اکلنسه هپسی بیر دالا
اوندا یوکسه‌لیر شاعرم إنسان

«کوپریلی» شعرین دیییور طاشا
دیه‌ر قارداشا هم وطنداشا
عقل آللرده اولمازسا ماشا

اوندا یوکسه‌لیر شاعرم إنسان
یوللا ئولچمه‌سین هر کس انسانی
تا که یاقما‌سین ضمیر وجدانی
نه زمان دویسا یوقدور دوشمانی

اوندا یوکسه‌لیر شاعرم إنسان

(۱) قارداشلق ده‌رکیسی صایی ۱ ، ۲ ، ییل ۱۶ ، مایس
احزیران ۱۹۷۶ •

گورهمین آغیتلری

گر کو کلو شاعر محمد صادق ایچین آغیت

بینله رجه سفالتده قالانلار وار ازیلمیش
کیم صورتو کیمین حالینی کیم دردینی بیلمیش
کیم قوشتو کیمین سویله یین امدادینا بیر گون
کیم باقدی کیمین آهینه فریادینا بیر گون
ملنت بو قادار ایلمه سین بیر بیرین اهما
بیر لاف ایله هر کهس ایدیور عالمی اغفال
هر کهس دوشونور کندینی باشقاسینی بیلمه ز
قان آغلایانین بیر کره گوز یاشینی سیلمه ز
بیر خسته بو گون قورتولیور جورو جفادان
عمرونده اوزاق دوشتو بوتون ذوق صفادان
اوز یوردوندا ییللر جا یابانجی گیبی قالدی
کیم ییلدی نه لهر چکدی نه حسره تله ره دالدی
هر کیمسه اونون حالینی گورمشتو پریشان

کیم ایله دی بیر گون عجا دهرینه دهرمان
 غم آتشی قلبنده اونون باغیرینی یاقدی
 شعرینده بازار دهرینی گوز یاشلاری آقدی
 بیر شاعر ایدی صادق اونون اسمی آندیم
 اولموش دیدیلر دوغروسو احوالینه یاندیم
 غممه اولوروم سویله دیگی عتلیمه گلدی
 ذاتا اوکده لرلر بیلیریم باغیرینی دهلدی
 هر کهس گیدیور کیم قالاجاق فانی جهاندا
 لکن او فلاکتله ازیلدی بو زماندا
 آغلار گیدن احباب ایچین انسان بو محقق
 دنیادا قالان کندیسینه آغسلاسین آنجاق
 دوشکون ده گلیم کیمسه بنا ایتمه سین امداد
 وار باشقا فلاکتده قالانلار ایده لیم یاد
 یوق سنده کدر ایشته «کورهم» دوست ایچین آغلا
 صادق سوزونو دوغرو دوشون شعرینی باغلا



کر کو کلو حسن تو تونجی یه آغیت

ده گیل معلوم بو عالمده حیات اسراری انسانین
فقط انسانا معلومدور بوتون احوالی دنیانین
ده گیل اسراری حکستدهن بدیدیدیر بو سوزلر هب
نه بیر خوش گون دوام ایله نه ده ایامی هجرانین
عبث گورمه عناصردهن موکب جسمی ادراک ایت
نه حکمت وار کی حکم ایله بو جسمه بیر زمان جانین
بوتون ارباب ظاهر آنلاماز اسبابی خلقتدهن
بو سره واقف اولشتور آزهلدن اهل عرفانین
اجلسیز بیر حیات انسانا ممکن اولمیش اولماز
بو دردین بولمیش حالا جهاندا کیمسه درمانین
نه درسین قلبی عزونین تحمل ایله مز درده
دیمشله گرچی صبر ایله اگر اولدویسا امکانین
مگر بیزله ردهن آیرلمیش بو گون بیر محترم قارداش

بو فرقتله اولور محزون مکر قلبی انسانین
 حمیت صاحبی اخلاقی پارلاق فکری یوکسکدی
 محیطینده بیلر هر کس بو ذاتین جدی وجدانین
 هر انسان آغلار البت بویله بین قارداش قیب ایتسه
 نه دهرسن فانی دنیا یا بودور انجامی دورانین
 توتونجیدی ایش اسمی حسن کرکوکده ساکندير
 اجل صولدوردو بیر آندا بونین عمری گلستانین
 جوشاردی قلبی صحبتده محمد مصطفی دهرکه ن
 محبیدی گونولدهن اولیانین شاهی مردانین
 قالان قارداشلارن احبابنده باشی صاغ اولسون
 گیده نده صحبتین گورسون ، ایلاهی حوری غلمانین
 «گوره م» سویله تأسفله مجوهر ایله تأریخین
 شاشیرمیش قول اولور شیدا یارار احبابی مولانین



بو فرقتله اولور محزون مکر قلبی انسانین
 حمیت صاحبی اخلاقی پارلاق فکری یوکسکدی
 محیطینده بیلر هر کس بو ذاتین جدی وجدانین
 هر انسان آغلار البت بویله بین قارداش قیب ایتسه
 نه دهرسن فانی دنیا یا بودور انجامی دورانین
 توتونجیدی ایش اسمی حسن کرکوکده ساکندیر
 اجل صولدوردو بیر آندا بونین عمری گلستانین
 جوشاردی قلبی صحبتده محمد مصطفی دهرکهن
 محبیدی گونولدهن اولیانین شاهی مردانین
 قالان قارداشلارن احبابنده باشی صاغ اولسون
 گیده نده صحبتین گورسون ، ایلاهی حوری غلمانین
 «گورهم» سویله تأسفله مجوهر ایله تأریخین
 شاشیرمیش قول اولور شیدا یارار احبابی مولانین



مرحوم البای خورشید ساقی علی نین آردیندان

فلک سولدوردو عمران باغنی محو اولدو گولشانیم
 آمانسیز بیر اجل گلدی ازیلدی جسمیله جانیم
 قضاء ووردو سیاره پریشان اولدو احوالیم
 دوشهرکهن آنلادیم اولماز بو درده أصلا درمانیم
 نه تدبیر ایله مشتم اولمادی ممکن ایدیم اکمال
 مراده ایرمهدی دنیاذا بیر دهم قلبی ویرانیم
 آدیم خورشید گوش معناسیدیر ~~آنلا یون کیسه~~ ^{ایله} ^{کیمسه}
 عمر بیتدی گونوم باطدی که سیلدی جمله امکاینم
 الهی مرحمت قیل آخرتده حالمه باری
 بنی عاف ایله اولدویسا حیاتدا جرم و عصیانیم
 گیده نله حالنی گورسون قالا نلار عبرت آلسونلار
 بنی یاد ایله سین قبریم گوره ن اجابی اخوانیم

* * *

رحمتلی صادق مختارین مزار طاشی یازیسی

طوتولدوم بویله درده یوللامیش پیر کیمسه درمانیم
فلک صولدوردو عمریم باغنی محو اولدو گولشانیم
ضرر عمرومه سهومه زدیم سهوردیم هر زمان ایلک
ایدهردیم خدمت احبایا اولوردو هر نه امکانیم
اگر گیتدیمسه دنیادان گیده رالتده هر افسان
اومیدیم وار اونوتمازلار بنی احبابی اخوانیم
محمده علی حرمتنه قیل مرحمت یارب
بنی لطفله غفو ایله اگر اولدیسا عصیانیم
آدیم «صادق» ایدی بنده سهوردیم صدقی هر بیرده
بوتون عمرومه ایستهردیم تمیز قالسین کی وجدانیم

۱۴ / ایلول / ۱۹۸۸

* * *

مرحوم مصلح مهدي جعفر ملا قاسم ايچين يازيلان مرثيه

گله نله قلماز اَلتده بودور احوالی دنيانين
فقط بير آيريليک آزه باغرين هر انسانين
تيز بير گنج ايدين «مصلح» وورولدون جبهده دوستون
آچيلدي قلبنه يارا توکولدو بيرلره قانين
کیمی ياد ايله دينسه ، گورمه دين يانيندا گوز يومدون
نه لهر فکر ايله دين ييلم فاصل چقدي مگر جانين
بابان آغلار مصيتمده آنان آه و فغان ايله
اونوتمازلار بو دنيا دا أمين اول دردی هجرانين
بابا ائنه سنه جدا مطيع بير گنج ايدين ذاتا
يانارلار کی دوشوندو کچه سنين اخلاقی وجدانين
حياتين بير زمان ذوق و صفاسين گورمه دين گيتدين
گولون صولدوردو بير آندا وفاسيز چرخي دورانين
شهيدلر ايله سينلر آخيرته روحونه همت
نصيب ايتسين سنا «گورمه» اول لطف احسانين

الله

۱۰ / حزينان / ۱۹۸۱

١٦/١٠/١٩٧٣ ده تل زعتر كېطه سمته
شهيد دوشهن عسكر لريم زدهن مرحوم
عبدالحسين علي بكتاش ايچين يازيلان آغيت :-

كه له نلهر قالماز البته بودور حالي بو دنيانين
اجل گلسه امان ويرمز كيچهر عسري هر انسانين
فقد سن گنج ايدين گيتدين كي حسرت قالدی قلبنده
وطن اوغروندا جان ويردين توکولدو بيرلره قانين
وورولدون حرب ايچنده طوپراغا دوشدون كي غربته
نلهر فكر ايله دين ييلم گيدهر كهن جبهده جانين
کیمی ياد ايله دينسه گورمه دين يانيندا ييزلردهن
بونونچين چيتماز آصلا قليم زدهن دهردي هجرانين
سنا ده گديسه بير قورشون بيزه گوسته ردي بين يارا
بو غمدهن باغريسيز ياندي ازيسين باغري دوشمانين
حياتدا آيريليقي دهردي ديمشلهر آجيدير اما
سنين اوغلوم يوكسه لدی بو حالدان بلليدير شانين

اوزاقدان گه تیریب نەشین وئەندە قویدولار قېرە
 سەوینترسین عزیز روحین معظم لطف رحمانین
 سنا عائد قالانلار کیسه جمله باشی صاغ اولسون
 بوتون انسان بیلەر ایشته نەدیر احوالی دورانین
 گەللەر قېرینه عبرتله باخسینلا دوشونسونلەر
 بو طوپراقدا قالیر جسی نهایت هر بیر انسانین
 دوشونسون گنج اولانلار وار ایکن فرصت حیاتدا
 چالیشسین ایله سین اصلاح گرک هر تورلو نقصانین
 « گورەم » بیلیم بو طوپراقدا سنا قست اولور اولماز
 اومیدین وار سنا الله گە تیرسین عفوی غفرآنین

اکیم / ۱۹۷۳

حسن گورەم / طوز

ایچینده کیلر

۵	—	—	—	۱ - ئون سوز
۸	—	—	—	۲ - غزل
۱۱	—	—	—	۳ - یوقسول وزنگین
۱۳	—	—	—	۴ - تنبه للیک
۱۶	—	—	—	۵ - اختلاف
۱۸	—	—	—	۶ - دقت
۲۰	—	—	—	۷ - نجیب ولیم
۲۳	—	—	—	۸ - غزل
۲۵	—	—	—	۹ - وفا
۲۶	—	—	—	۱۰ - دنیا
۲۹	—	—	—	۱۱ - اویانین
۳۱	—	—	—	۱۲ - طوز
۳۴	—	—	—	۱۳ - عدالت عشقی
۳۶	—	—	—	۱۴ - غم
۳۹	—	—	—	۱۵ - چالیشماق

۴۱	—	—	—	۱۶ - یوق
۴۳	—	—	—	۱۷ - جواب
۴۴	—	—	—	۱۸ - شاعر غریبییه جوابیم
۴۵	—	—	—	۱۹ - بیر دوستلا صحبت
۴۷	—	—	—	۲۰ - دیل جزاسی
۴۸	—	—	—	۲۱ - انسان
۴۹	—	—	—	۲۲ - اومید
۵۰	—	—	—	۲۳ - گووه نمه
۵۲	—	—	—	۲۴ - ~~ندلر~~ ~~ندلر~~ ~~ندلر~~
۵۳	—	—	—	۲۵ - امه اییم
۵۵	—	—	—	۲۶ - اوصاندیم
۵۷	—	—	—	۲۷ - رؤیا
۵۹	—	—	—	۲۸ - دهرتلی بیر دوستا
۶۲	—	—	—	۲۹ - بیزدهن ایش ایستهر وطن
۶۵	—	—	—	۳۰ - انسانلار ایچین
۶۷	—	—	—	۳۱ - گورمه سه سلنه ن شاعرلر
۸۷	—	—	—	۳۲ - گورمه مین آغیتلری
۹۵				

طبع بمطابع دار الشؤون الثقافية العامة — شركة عامة

بغداد — ٢٠٠٠

الحلم

مجموعة شعرية باللغة التركمانية

حسن گورهم

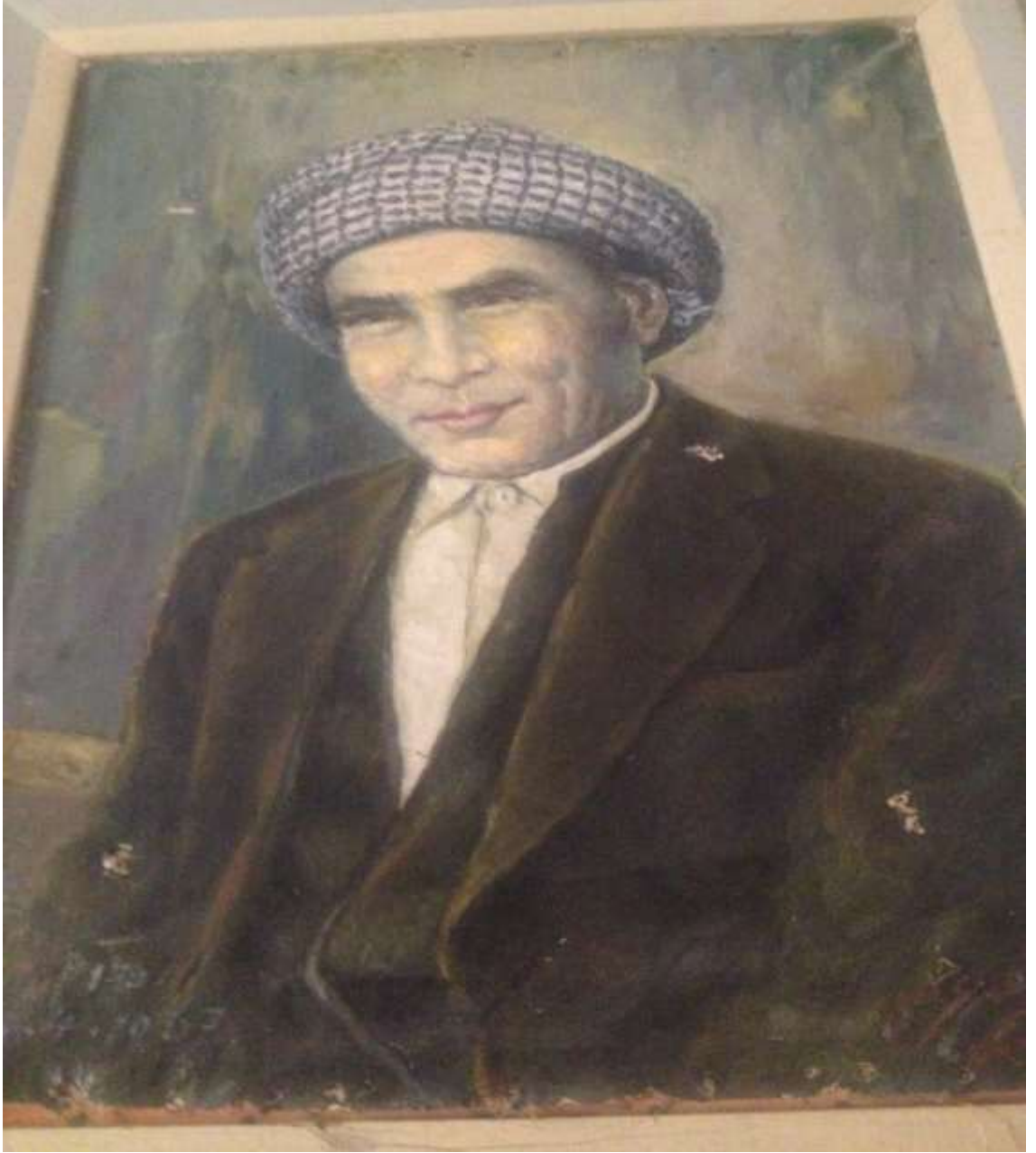
وزارة الثقافة والاعلام

دار الشؤون الثقافية العامة

تصميم الغلاف : حيدر الاسعد بغداد ٢٠٠٠ السعر : ٤٥٠ دينار

طبع في مطابع دار الشؤون الثقافية العامة - شركة عامة

2. Fotoğraflar



Fotoğraf 1: Türkmen ressam Muhammed Mehdi Halil tarafından deriden yapılmış Hasan Görem'in resmi.



Fotoğraf 2: Hasan Görem'in dayısının oğlu ile yaptığımız görüşme



Fotoğraf 3: Hasan Görem'in dayısının oğlu ile yaptığımız görüşme



Fotoğraf 4: Hasan Görem'in dayısının oğlu ile yaptığımız görüşme



HASAN GÖREM FESTİVALINDA OKUNAN ŞİİRLER

Gözlü Görem - Hasan Görem Ekrem Tuzlu

Yazdığın mektuplar, tüm Hasan'ıdır tüm Hasan
Fazlî ülkesinden, ruhi cennetir esen
Sen Fazlî / Ya ziya / Ya Nusîmî / Sen ne sen /
Sen görem, dedin görem, görme geçmiş çağını
Ta ezelden entin görmiyen gözyağını

İç yüzün ancak bilici içli olanlar görem
Ölmeden önce seni, kim aradı ta görem
Emiğin dökülen, mülkette büyük ve dem
Bekledigin olmadı, gözlemler de görmedi
Dentlerin dilden dedin parmağın saç ömüdi

Görmeden, okumadan, ilmi felsefe dedin
Gahu din gahu ahlak bir bire yarım edin
Kendi deştin yemedin, milletin deştin yedin
Tek bir Türkmen köyüden, zindanlara ahldın
Çeşit çeşit dentlere çekilmeden katıldın

Sendeki vergi Görem, bir tann vergisidir
Altın gibi sözlerin, milletin dergisidir
Her konuda öğütin bir cihan sergisidir
Ahlak ilmi felsefe kafanda sözlerinde
Ne nurlar varmış meğer görmiyen gözlerinde

Keşki görseydim Görem son gününde halım
Bir cüt narsuz gözümü, hem de barsız dalım
Tarıha bal toplaşın yığmediler bahım
Nanca ki hayataydın, aramadılar seni
Öldün ancak sordular, öldürür bu dört beni

Fahredir Tuz ülkesi bir Fazlî oğlusun
Soma öldükten sonra sen Göremi odlusun
Fazlî, hem Nesimî onlar gibi oklusun
Körliğin yoksulluğun hiç birin aldrımın
Akraba, dosttan Görem, bir minnet kaldırmadın

Bir Fazlî bir daha, tarih yaratmaz onu
Ne yazarsak biz sana hiç son vermiyor sonu
Benlik, senlik, domışın kıraama onu bunu
Çayhana kurnasında şansız Görem düştü yan
Millete çoktan dedin kalk bu gafletten uyan

Cevherlerin kadını ancak cevherdar bilir
((bey Hasan)) Ekrem öter tannın rahmet dâir
Meleklerle hunler seninçin namus kılır

Uryan Veli Demirci'nin sözü



Saygıdeğer edebiyat sever insanlar! Tümtümüze aile ve
Demirci aşireti adına sonsuz saygı ve
çekkinlerimizi sunarız. Yüce tann siz ağabeylerimizi
başarıya kavuşturun ve bizlere çok gömersin.
Bu körende hazır bulunmanız çok büyük olumlu
mlamlar taşır millet sever fakiklar referansız
Türkmen şairi rahmetli Hasan Görem millet sevgisi
çin tutuklandı vahşetce taziye uğradı. 75 sene
zindanda kalma yangısına çattırıldı ilme, bilime
evsık eden şair gençlerimizi her zaman
milliyetçiliğe, hakkı savunmaya çağırırdı.
Rahmetli Görem hapishanece uğradığı taziye ve
şönceler sonucu ağır hastalıklara maruz oldu,
tapışhanece çıktıktan sonra hastalıkların etkisi ağır
sastı, doğrusu şehadete nail oldu dersok yerinde
stur, kırklardan bu yana Kerkük - Afak - Beşir -
Kardeşlik - Yurt yayın organlarında şiirlerini
yayımlardı.

Hörmetli soydaşlar,
Irak ve Irak sever ve Türkmen halkından zulmü ve
dışlanmayı yok etmek için çalıştı
Ve çabalar hareadı şiirlerinin her söcağı zalım
çjimin cainlerine bir top memisi gibi olurdu.
Götül ister ki rahmetli Hasan Görem'in adı Tuz
centinde yoksı da Beyat köylerinde Türkmencece
şjütüm yapan okulların birisine takılıydı
Siyasi tutuklular ve şehit nöleleri derneğinde
itografi ve biyografisi burskolaydı bir de Tuz'un
görkemli bir alanında bir anıt dikileydi sanırım ki

Uryan Veli Demirci

Hasan Görem yaşıyor

İzzettin İsmail

Saygıdeğer konuklar,
Yüzlerce yıllık zengin bir kültür
binikimine sahip olan sevecen ilçemiz
Tuzhurmatı bizlere kültürel
çalışmalar noktasında önemli görevler
yüklemektedir.
Siyasi çalışmalarda da milli Türkmen
davası uğrunda faal bir şekilde
mücadele vermekte Kerkük'ten sonra
Türkmenlerin düşmana karşı ikinci bir
mücadele merkezi sayılabilir, ayrıca
ilmi siyaset ve edebiyat alanlarında
çok sayıda ehil insanlar yetiştirmekte
büyük bir şerefe nail olmuştur.
Ancak bunların başında rahmetli
şairimiz ((Hasan Görem)) önde
gelenlerdendir. Türk dünyası çapında
tanınmış olan rahmetli Görem 1922
yılında Tuz ilçesinde doğdu, yedi
yaşına ulaşırken çiçek hastalığına
yakalandı, bu yüzden gözlerini
kaybetmişti, ancak öngörülü olan
şairimiz gözlerini kaybetmişse de
Arapçayı, Türkçeyi tahsil görmüş
insanlardan daha iyi kavramıştı.
Dolayısıyla zengin bir dile sahip olduğunu
şiirlerinden anlarız. Toplum arasında
insanlarımızı doğru yola yönlendirmekte,



kıyanc kınağıdır.
Sohbetinden duyulmayan göy
yakın kültürlü şairimiz her zah
gıymış milli kıyafetle, tatlı
gülümsemesiyle halk tarafından
gören bir insan idi. Yaşadığı çevrede
Türkmen toplumunda her türlü acı ve
sevinci birlikte paylaşırdı. Geçen
çağın yetmişli yıllarının sonunda Irak
Türkmenlerine uygulanan düzenli
zulüm döneminde, sürekli bir şekilde
göz altına alınan mücadeleci Hasan
Görem siyasi nedenlerden dolayı bir
takım mücadeleci Türkmenlerle
tutuklandı, insan haklarına aykırı olan
insanlık dışı ağır işkencelerden sonra,
hüküm cezasına çaptırıldı, artık bir kaç
yıl Abu-Garip cezaevinde kaldıktan
sonra serbest bırakıldı, 25 Aralık 1995

HASAN GÖREM

Nihat Kerim Kuşçu

şa vefası olmayan kos koca dünyamızdan
(Hasan Görem) adında bir şair geldi gitti
Kanımız bir damardan rüyası rüyamızdan
İnsanlığa dostluğa o bir temeldi gitti

Hogzörüye bir çağrı vardır onun şiirinde
Derinlere daldırır bin mana her birinde
Kaç aydın kaç düşünür yaşadığı tesirinde
şünle sevgisini gönüllere eitti

Karanlık yıllarını ışık ışıık yaşadı
İyimsizli düşünür yannları okşadı
Ümitle kucaklaşıp işkenciyi boşadı
Kadere karşı duran yenilmeyen yigitti



ŞAİRLERİN



((bay Hasan)) Ekrem öter tanıdın rahmet diler
Meleklerle humler seninçin namaz kılır

ŞAIRLERİN DİLİNDE

Kazancı Kızı

Bu yıl 12 yıldır Görem senden ayrıldık
Ruhuna Fatıha verip şairlerle toplandık
Bu akşam senin için feleketin bir gün kaldık
şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Kartın aldım çok daldım o resmini görüncü
Unutmarız seni biz bu ömrümüz boyunca
Bir gün biz de bu yoldan gideceğiz ardınca
şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

şüründe var idi nasıtle bir ibret
Severdi bir yaşamak kabul etmezdi zillet
Başı yüksek yaşadı çekmedin hiçe minnet
şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Hayatından çok memnun hiç demedi dünya dar
Mert uğrunda can verip namerde olmadı yar
İçin yazdı şiirle dertlerine buldu çar
şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Hani o tatlı sohbet yazdığın şiir ruya
Gam yeneyin ey dostlar kimseye kalmaz dünya
Görem'in yeri cennet ruhu da sevinç duya
şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

((Kazancı kız)) bugün yasfin yazdı şüründe
Adın yaşar her zaman şairlerin gönlünde
Sen gittin şürin kaldı Türkmenlerin dilinde
şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

günün yapan okulların birisine takılıydı
Siyasi tutuklular ve şehit aileleri demogünde
toprağı ve biyografisi bırakılıyordu bir de Tuz'un
yüksekli bir alanında bir anı dikileydi sanırım ki

Uryan Veli Demirci

Hasan Görem Ardından

dan



Sabah Tuzlu

Kavayalı derya amıza sen konuk oldun bir nehar
O neharı göce buldun ne çiçek var ne bahar
Ne yaparsın , ran oldun bu kaza' u kadere
Bulmadın olmaşa baş eğmekten ayrı bir biyar
Çokları buğ'u adavet yoluna izler iken
Sen mahabbetle sadaketi yolun ettin ihtiyar
Müfâtil yaşadı ömrün uzun yıllarını
Hayatında olmaşın alemi etin intizar
Yan bınkırı elemi hen de gamı , hep söyledin
Bu sıyah çikmiş bulutlar dögür her gün kayar
Doğrulukla dostluğu her an çağırın melleş
İlin u ahlak , nezaket , hukka verdin ijtihar
Mutlaka hep kimseye bir kilece minnet etmedin
Devranlarında gerçekten kibarıydın kibar
Hep imit uğruşa-şarın tanzif eyledin
Bu özellik senin için oldu ölmek bir şiar
O nazık sözler ile hassas meşairler ise
Bisler için kalacaktır unutulmaz yadigar
Elhanın dış ülkelerde beğenildi galiba
Hakkadır müçenne'in senle ederse iftihar
Yok iken matbu divanı ne mubaşir tomasın
Buna rağmen eyledin Türk aleminde iştihar
Kim bilir ruya da kaç kez cihamı seyreyledin
Dilede bizlem onlar gibi görmek bahtiyar
Rüyadan her uyanışta , cehl ile tefrikayı
Yok edip , yenmeye azmaylıyarak aldin karır
Ne yazık ki bu uğrunda emedin bir sonca
Etrafından kapı çoklar , sana azlar oldu yar
En nihayet battı her şey , çaltı rihlet saatı
Bu emurden müstehzildir , edemez kimse firar
Ödedin sen de cialan , (Hicri) (Sadık) her gün
Alem mechale doğru aldın izlenmez necar
(Tuzlu) mevladan (Görem) ruhuna şadık dileyip
Her adın zikrolunan da , seni rahmetle anar

Kaç aydın kaç düğünür yağıdı tesirinde
şürle sevgisini gönüllere eritti

Karanlık yıllarını ısk ısk yaşadı
İyinsertli düşünüp yarıları okşadı
Ümide kuzaklaşıp işkenceyi boşadı
Kadere karşı duran yenilmeyen yigitti

Gözlerden kaybolmuşsa gönlüne sarıncı
Adı hala dillende dolatıyor yağınır
Tarihin say falan ona saygı taşıyor
Edebiyat fidanı onun içinde bitti

Gözlerinin önüne çokilen kara perde
Gönlüne ısk vordı düşünmesine birde
Cevher'e taş desen de kahr aynı değerde
Başı yüksek yaşadı saygı değerli gitti

GURBETTEN MESAJ

Hicran Kızıoğlu

Mehcerde yaşadığım zaman rahmetli'nin ölüm
Haberini duyuncam orada bu şiiri yazdım .

((Görem)) göçtü , battı Tuz'un güneşi asman ağılıyor
Onun hocrine meherde muhacir hicran ağılıyor
Yazık sustu bülbulümüz bay ağılar bayan ağılıyor
Bu vatan'ın evladını dağdan devran ağılıyor
Espirdice battı ayın Türk ağılar Türkmen ağılıyor
Cumamız var bay Hasan a o büyük zindan ağılıyor

Yaralı Tuz'dan eşitim bin ah ve veyla sesi
Sordun nedir musibet : dediler Görem'in yası
Göçlü mihnet bazarından elimin Abul-Elası
Yüreğinde gitti umut çiğende de hep yarası
Görem göçtü battı güneş asman ağılıyor
Onun hocrine meherde muhacir hicran ağılıyor

İsterdi bir başka alem kaymet olsun her beşerde
İsterdi de mülletine çalışmasın kimse şerde
O gördüğü ruya artık yara açtı her çiğende
Göçmesiyle gamler çekti yürekleri kara perde
Yazık sustu bülbulümüz bay ağılar bayan ağılıyor
Bu vatan'ın evladını dağdan devran ağılıyor

Karanlıkta yaşayan bay mazlum gitti bu dünyadan
Ne hayattan ısk gördü ne de duydu ak ruyardan
Gam mahnette gönlün açtı karutlmadı iptiladan



NOT :
yayımlanan
Şiirler sadece
Festival'da Hasan
Görem hakkında
okunan şiirlerdir



KORYATLAR
Türkes
Mehmet
Tuzlu

Bine dama
Dayağdı bine dama
Bizden bir Görem gitti
Degerdi bin adama

Her fikri aşar Görem
Gözyaşıla coşar Görem
Beden toprağday'sa
Kalplerde yaşar Görem

عبد اللطيف بندر اوغلو



گورہم ایچین

۱- بر گوجه په یونهدی
 ۲- یامیزین کهکلیکری
 ۳- یورمایا باشادی
 ۴- یامیزین چیچکلی
 ۵- شیر بر گوز
 ۶- نوشاتینجا اورتالی
 ۷- مئی دوشتر بیله یاسقلاندی
 ۸- یارگوز دوجار بله گیمیزده
 ۹- یوگمه دندی دیانلماز آجی
 ۱۰- یامیزده
 ۱۱- آچلییمیز
 ۱۲- دوشوشو شمرلوه
 ۱۳- یقیقلاندیمیز دا
 ۱۴- آجقل، تکه یوه

۱۹۹۵/۱۲/۱۲
طوبی خورماتو

انسانلاری جوشقون دویغولارلا موغلونوق و سهرنجه چاغیرماق، اونون یوره کیچین دامارلاریندا کیزلنهن قابیسی اچیلمايان یئر کیزدیر .

سولسون دا پوتون گولتر ازیسین ده چیچهکلر
 سولماز املهم حالا گونول پیر گوشو یکلر
 * * *
 منته دوشون سن ده «گورم» یوردونو سویله
 وار پیر املهم ایشته گونول پیر گوشو یکلر

انسانیتى سەۋىيەسى، ئىنسانلار ئېچىش شەۋرى يازان
 جىسىن گۈزەل، ئىنسانلارنى ئېچىش تائىمىش ئولتۇرا كۆزەل
 ۋەدىگىرى سۈزۈرلە ئۆلۈكت ۋەزىمىسى ئولتۇرماشقىچىدۇر.
 سۆزگۈرلىرى ئۇقۇق ئىچىم سەزەن ئىنسان
 بەشىمىس پىخت ئىدەر سۆزۈرلەن ئولتۇرماشقىچىدۇر
 ئىقتىسادى ئىنسانلار بېقىش سەزەن ئىنسان
 ئىقتىسادىن ھەر شەيىن مەشەبىس ئىنسان

شاعریمیز سەوکی دەرری ایسه پولاتونک،
شورلدر. او یو کیمی شورلدرده عشق وانسان
سورلرک فلسفهشی یوکسک یاراتمیشیق آنلامیزلا
بیله کترن یان عاشقیدر،
عشقیله یان جانمی ییلمم نایه یاقدین
قیلمسه سنا سوز دینلر، سورلره یاقدین
هجرانلار ایچینده یی هرلته ییراقدین
بیلار کچیلر کلمدین اه سەوکیل جانیم

گورم - بین شمارانده دیوگونون اینجه لگی،
هیجانین آهولده نمنی، خلقلین دردیه اینگیله نسه
آونوس هر زمان اوستوتوگونو گوسته ریر.
اونون سهوینچی، اوزوتکوسو، خلقلین سهوینچ
اوزوتکوسوله اینگیلیدیر.

۱۹۶۱-ئە يازدىمىي «رۇيا» شەئرى يەنى وايدىن بىر كىمكى موشىللامقان باشقا، شاعىرىن اوۋون يىللاردىن بىرى ئوشونىڭ و اوغرىندا يۈرۈلۈشۈ بىر قوشون باشلانچى چىركىلەرنى بەتىلمەكتىر.

حسن گوروم ايڻك شعرلاريني غروشي تارتيسيل:
يازميش سونزالاري ايمسه هم غروشي هم ده هجه
تارتيسيلر قوللانميشلار.

يہی حسن گوریمی کندی دیلیدن اوقولایم :
 «شهراریمین قونوسونا گلینجه ، چوغلوسوقدا
 انسانلار پارایان شوکوتر ، انسان اوقولتون انسانلی
 بیلک قونوسونا دگیلمیشیم ، ذاتا عشقین بیله معنوی
 اولاسینی ازاریم ، یعنی هر انسان چوغلوسونا خدمت
 عاشاقی اولاسینی داها نوغو بئیریم.»

گوروشلر :

کورم-بن دریا، شریعتہ خوش پخت، بیر علیکن، آزاد بیر
خاندان پخت اولور.

پروفیسور محمد عارف
انجمن وفاقہ صنعت شریعتی
والگو: ۱۱/۷۷

[illegible]

لف یتیم گونول، یاسدی یزادی عن یتیمین دیار
حیاتی یاسدمیش دایا ایتیم یسوه شایقار
کمال اعلی ازار انالیا جوسهر سورخه یاقاسار
نیمدیم وار ینالیکارایا چوشتمین یسوه کامار

هراق تورکمن ادبیاتین تاریخینه پنزه رنه
رسته مادیلیمیز یلته تکی شاعر حسن ولی میرچی
«اوز» دین بیوگرافیسی ۱۹۷۳ نه تورکمن کولتور
میدرلیگی طرفلیدن پایمالان «چاغلادی تورکمن
شاعری» کتابین بیرنجی جلدلیدن سوایا
اقتاریپ، بیهوگرافیسی تورکمن کولتور
میدرلیگی دین ایستکی اوزه کندی طرفلیدن
ناتلیلمیدیر.

• (۱۹۷۴) «ده «لوز» «قلقه» «سختسینه دنیا»
تصویریم، ۱۹۷۲ یازلیمیش. یاشا توتم ویریمیزوم.
دوغودمان ییدی گون سوزدا، قرق گون سورن اخیج یی.
سختسینه طوتلوکوشوم. گوزلری اوسته لیقدن می.
قایب ایتیمیش، یخود سکتی دوغوشوم، اوس
پاییمیزوم، اناجی بک مساله یخچ بک توشعلی
دنگلیدیر. چوکو بن اساناشلی یامیزوم. اصل کور

انسانىي بىلىمەن ئىش كۆرۈر .
 ۸ . ۱۰ ياشلىرىدا ياسىمەن ۋىسالىقارنىڭ
 اولادىنىڭ كىتابىنى بىلىمەنمەن قىلىپ چىقىرىپ . ھەر
 كىتابتا ۋىسالىقارغا يازغان شىئىرىنى ئۆزىگە چىقىرىپ
 ۋە شىئىرىنى ئۆزىگە يازغان شىئىرىنى ئۆزىگە چىقىرىپ
 شاعر اولادىنى ئۆزىگە چىقىرىپ . ئاتا ۋە زامانىنىڭ
 شىئىرىنى ئۆزىگە چىقىرىپ . بىلىمەنمەن كۈن كېچىگە
 شىئىرىنى ئۆزىگە چىقىرىپ .

۱۶۱۵ یاشلاریندا شهر پاتاق دولتودورلو
پایهچیمیدن بعضی شهرکارلاری یاییمسا دا بیر قایق
پایهچیم شهرین گیزلر دولتودور ، اتحاق ۱۹۹۵ ایلک
اولراق تاتلیقلک شهرینشی ،دزکوکده چولاق افاق
شهرستنه نثر ایستیم ، شکر شیمیده نه عینی
ایبباتا دوام ایتمکدهیم ، خلق اقلارینا فاشله بالدم ،
هر اولادین هاملار دولراق ، ایبباتا ایتمکده
ایستیم ، داتا گولون کتیریلکلی شهر پرور درس
اولراق ابریم هر شیدین زیاده شیره ندرین یازاراق
شهرده

پن د (۵) دودنه د ژوچوک پېښوروم د دېلې پېلنه
کېسه غره پېلدهگي دېلې توگرهنگ اچېن براسر
پولونډوم، پولولارېن توگرهنگه سوده مقصده گانېچه
پن د بهر انسابه، اسانلارېن منغلېتېنه پاراماق
ايستېرم، ايسته يو اوغوردا پالنيز دېل ددگيل
شېن دېر ژوگرهنگ لارېدېر.

۱۹۵۲-مەن بەرى ئابدۇقېلىم -خەسەن گورەمىن
ئوشۇقچەسىندە ۋ شەررارىندە دىن اوزونلو ويورهكتر
آجىسىن ئعلر اولدوگونو ياقيندان توگه تىشىمدىز .

جواب

آسف ایتحه گوتون، بیاضه ییزی طعن ایلهمن تیار
حیاتی بیاضمیشتی آلتا، آقیم بیوهه قسقلار
کاشه اهل ازار سالتا جورور، سوله باهملار
ووسیمور ازار قیقلارلا جوروسالنه کاشه
کیمیر ییز گون طع دایما هر یالی سیمور آیین
هر گون لوزوما حیل ملولان، دوسولمیز اوتنا
گوشیده ایل تارچیزه اوتنا قسقلار بیوهه هر گون
ییز نیشاا لوزوم یوزونون سالتا مهجور
هر هاق اوتلان مورور ییز یالی بیاضه آیین
دوسولمیز حیل عیرونده یاشارسا حتی یوز عیلاز
وقدان بیاضمهله آیین صیبت یاخور سورگورسمن
سند ایزسه عیرونده آیدار هر ییزه شکار
کیمین ازار علی یایلانا، اوتونین کسمشیمی کسمیز
هر گون گوروم، بکه، اوتونین گورور خوش

انسان

انسان اولايير سورويجهن سالتايي ياشين
قائليه يوتون خاللا ضرر قيراي سايين
چاييسته گيرم يوردى يريز قيراي ايشه
مستدني اتي بيرليگيه نكت ايسيلين
ويسان سورولون يورولون اتي ايمر ايت
يهر قى بى بيرليگه بون گون دوزور گيدين
كچار بى غيجه گيسلمه اويورون اترق
قائيه يوتون كچرييز دوزور دايين
ياشليمير اى كى خاللا گيرمه يافار
هر كى بون زمان جدي انكازك سورولون
ويق اويورولون يايشالان اوتتار
ممكن اولايير يوردوموز اتره اريين
بىر بى بى گوزور، اترق يوتون سورور خاللا
هر كى بون زمان اتي بيرين ايلويان ياشين

یوق

يسوق اوتما ولسا دوستولسو اجهايي اتمار
 دوستولسو تشقده گوروسه اوتا ياشار
 يمان حايه بن سوغديم دوستولسان
 دوستولسو ياش قلم اهدى حاياندى اوتامان
 هيرتولسور ياش سوزلره اهاننده قلملور
 يور كيمه ده غوريلهده بوتون قلمه ياشاندا
 اوتان ايتيلير ياشلر ياشر اعل كونايا
 تصاف ازان كيمه پلان ياش سوزلره
 ياش سوز ايتيليرسه يريندن يور جهاندا
 متاسي اتمير ياشلره ياشر عال ايتاندا
 ياش دوستولسو كيمه ازيماي يور زماندا
 قلمو سولسو سوغديمون قلمو ياشلار
 ياشر كون كليك دورى دولمر ايت اوتون
 ياشر كيمه ياش اعل ايدى ايشي ياشلار
 ياشر توتولسو ضرارلر گورور حايان اوتاندا
 ياشلره ده سيبين ياش حاياندا اوتامان
 سوغديمون ياشلر ياشر حيان غويو قلمر
 انسان ي ياشر لاشي يور ييتي حاياندا
 اتمق اكل تير دوستولسو ييتي ياشلره
 يور تكليريه اوتامان ياش قلمدن ايتاندا
 حاياندا سوزلر اوتان ازليري ياشلار
 سوغديمون ياشر دولمه قلملر اعل ياشلار
 گوروننده قلم چورون يور ياش تامل
 قلمن قلم (گورور) دولمه دوستولسو

3. Hasan Görem Hakkında Yazılanlar

3. 1. Düzyazılar

Buradaki yazılarda, Hasan Görem'e ait daha önce verilen şiirler, tekrar edildiği için bu şiirler tasarruf edilmiştir.

Hasan Görem⁷⁰⁹

Türkmen şairlerinin (Eb-ul-âlâ El-Ma'arrî'si), dünya ışığından mahrum kalmışsa da gönlü münevver, fikri açık bir insanıydı. Beş dile mahir olan üstâd küçük yaşta iken şiire heves salmış, ancak bunda en büyük etken babası (Molla Veli Demirci) ve büyük üstâd olan (Muhammed Mehdi Aksu) olmuştur, denilebilir.

Kanaatimce şairler ölmez ve yaptıkları iyilikleri de asla sönmez. Buna en güzel örnek olarak şair Görem'i gösterebiliriz, çünkü o sadece kendine değil, tüm insanoğlunun derdine koşmuş ve onların yaralarına merhem olmaya çalışmıştır. 1924 yılında Çakâlâ mahallesinde gözlerini dünyaya açan Görem, daha birkaç haftalık bebekken amansız bir hastalığa yakalanmış ve böylece gözlerini kaybetmiş, bu nedenle kendine “Görem” mahlasını seçmiştir. Daha on beş yaşındayken Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce dilinde konuşma yeteneğine sahip olan Görem, zamanın büyük bir bölümünü radyo dinlemekle geçiriyor ve bazı arkadaşlarının yardımıyla çok sayıda kitap okuyarak birçok farklı kültürleri de yakından tanıma şansına erişmişti. Küçük yaşındayken babası ve Muhammet Efendi'nin tavsiyeleri üzerine şiire merak salmış ve o günden itibaren “şair” olma hevesine kapılmıştır. O günlerde kaleme almış olduğu şiirleri muhtemelen, yanında sakladığı arkadaşının çalınmasıyla, birden bire ortadan kaybolmuştur.

Olgun yani otuzlu yaşlarında kaleme almış olduğu “Tembellik” adlı şiiri, Kerkük'te “Afâk” gazetesinde yayınlanmıştır. Yazmış olduğu şiirlerinin bir bölümü

⁷⁰⁹ Sallaheddin Nacioğlu, Tuz Şairleri, “**Hasan Görem**”, Abdulvahab Avcı Basınevi, Kerkük 2002, s. 56-58.

aruz, diğer bölümü ise hece vezniyle temiz ve güzel bir dille yazmıştır. Şiirlerinde “insanlık, öğüt, milli değerler” vb. içerikli konuları “gazel” türüyle yazmıştır. Irak Türkmenleri arasında “Görem” kadar ustalıkla halka inip, ustalıkla şiir yazan parmakla gösterilecek kadar azdır.

“Kardaşlık” dergisinde, sürekli şiirleri yayınlanan şairin, 1995 yılında ebediyete intikâl ederek tüm Tuzhurmatu’daki halk ile sevenlerini yasa boğmuştu. Şair, “Murtaza Ali Mezarlığına” defnedilmiştir.

Hasan Görem⁷¹⁰

Irak Türkmen edebiyatının tarihinde benzerine rastlamadığımız yetenekli şair Hasan Veli Demirci Görem’in biyografisi, Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından yıl 1973’de “Çağdaş Türkmen Şairleri” kitabının birinci cildinde yayınlanmıştır. Bu bilgiyi incelememize dâhil etmeyi uygun gördük. Türkmen Kültür Müdürlüğü şairle ilgili bu bilgileri, bizzat onunla yaptığı röportaj esnasında kaydetmiştir.

Ben Görem Hasan 1924 yılında Tuzhurmatu’nun Çakkala mahallesinde dünyaya geldim. Doğumum yedinci gününde, kırk gün süren hastalığının yüzünden gözlerimi kaybettim. Bu hazin olay benim hayata olumsuz bakış açımı değiştirmede, aksine her zaman iyimser olmamı sağladı. “Kör” olmam o kadar da mühim değil çünkü hayatım boyunca insanlara hizmet etmekten ve onların iyiliğini düşünmekten gayri maksadım olmadı, asıl “kör” olan insan “kalbi, gönlü” olandır. Daha sekiz, on yaşlarındayken babam ve başkalarının okudukları kitapları dinlemeye merak salmıştım. Dinlediğim her kitapta insanlığa yarar sağlayabilecek her şiiri hafızama kaydetmeyi uygun gördüm. Dinlediğim şairleri dinlerken ben de onlar gibi, şair olmayı hayal ettim, zâten o gün bugün şiirleri yazmaktan bir an olsun ayrılmadım. Böylece şiire olan sevdam gittikçe artmış ve ben de kendimi şiir dünyasında bulmuştum. Ergenlik daha 15-16 yaşlarımdayken şiir yazmaya heves ettim, o yaşlarımda bazı şiirleri yazdıysam da

⁷¹⁰ Fazıl Mehdi Beyat, **Irak’ta Türkmen Edebiyatı Tarihi**, ss. 172-174.

bunları saklamayı uygun gördüm. Ancak sene 1954'te ilk olarak “Tembellik” adlı şiirim, Kerkük “Afak” gazetesinde yayınlandı. O günden itibaren şiirlerimi, bu gibi mecmualarda yayınlamaya devam ettim. Halkın efkârına fazla daldığımdan her olaydan ilham alarak, şiirlerime konu ederek edebiyatıma devam ettim, sadece bununla da yetinmedim, hayatımdaki tecrübelerimden de yararlanıyordum. Beş dili öğrenmem, o dili bilen insanlarla daha çok vakit geçirmeme borçluyum. Görmekten mahrum olsam da nitekim insan olabilmenin sorumlulukları vardı, bunun için halkıma ve tüm insanlara faydalı olabilmek adına, birçok dilden ve kültürden haberimin olması gerekiyordu.

Bu bilgidен yola çıkarak, 1952 yılında tanıdığım Hasan Görem'in şiir ve düşüncelerinde derin üzüntü ve yürekler acısı hikâyelerin olduğunu öğrenmişimdir. İnsanları mutlu etmek, onları sevmek ve onların saadeti için hayatı boyunca çalışmak, adeta onun damarlarında gizlenen ve kapısı açılmayan bir anahtardır. İnsanlığı seven ve onlar için şiirler yazan Hasan Görem, insanları iyice tanımayı ve onlara hikmetli dolu sözleriyle öğüt vermeyi unutmamıştır.

Şairimiz sevgi içerikli şiirlerle, insanın yaratılış felsefesini yüksek mertebelere ulaştırmıştır. O'nun şiirlerindeki platonik aşk, esasında insanlara karşı duyduğu sonsuz bir aşktır. Bu “aşk”ın özü, insan sevgisiyle, beşer olabilmenin temeline dayanmaktadır.

Görem'in şiirlerindeki duygu inceliği, hicranın evlenmesi, halkın derdiyle ilgilene konusu her zaman üstünlüğünü göstermiştir. Onun sevinç ile üzüntüsü halkın durumuyla ilgilidir.

Hasan Görem Tuzhurmatı 1920-1995⁷¹¹

Türkmen şiirinin öncülerinden sayılan Hasan Görem, 1920 yılında Tuzhurmatu'da doğmuştur. Anadan doğma görme duyusundan mahrum kalan şair,

⁷¹¹ Şemsettin Küzeci, **Kerkük Şairleri Irak Türkmen Şairleri**, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği Yay, Ankara 2006, C. I, s. 190-191.

okulda eğitim alamamıştır. Daha küçük yaşlarındayken arkadaşlarının ders çalışmalarını dinleyerek, bir şeyler öğrenmeye heveslenmiştir. Bu bilgi ve görgüsünü daha sonra edebî sohbetler ile yaşlıların meclislerine katılarak artırmıştı. Türkiye Türkçesini özellikle de Türkiye'nin radyolarını dinleyerek ilerletmişti. Arapça, Farsça ve hatta İngilizceyi arkadaşlarına kitap okutturarak ve radyo dinleyerek öğrenmişti. Hayatının son gününe kadar doğup büyüdüğü ve ağırlıklı olarak Türkmenlerin daha çok yaşadığı “Tuzhurmatu” ilçesinde hayatını geçirdi.

Hasan Görem'in şiirleri daha çok didaktik özellik taşımaktadır. Onun şiirlerinde millî anlayış ile şuuru görmek mümkündür. Eski şiir geleneğine bağlı olan Görem'in şiirleri daha çok “Kardaşlık” dergisi ile “Yurt” gazetesinde yayınlanmıştır.

Aralık 1995 yılında doğup büyüdüğü Türkmen şehri Tuzhurmatu'da, Allah'ın rahmetine kavuşmuştu.

Emel ve İnsanlık Şairi Hasan Görem⁷¹²

Çocukluğundan beri gözlerini kaybeden şair Hasan Görem'in hem insanlığı hem edebî faaliyetleri hakkında çok şey söylenebilir. Çünkü o hayatın özüne her zaman geniş açıdan bakabilmiş, insanlara karşı her zaman nazik, kibar ve bir o kadar da saygılı davranmayı başarmıştır. O tam anlamıyla gerçek insan vasıflarını taşıması adı altında, yapılan haksızlık, zulüm ve adaletsizliklere karşı gelmiş ve bunun aksine halkının refah ve aydınlığa çıkmasını kendine amaç edinenlerden biri olmuştur. Kendisine “Görem” soyadı atfedilmesi bile, onun hayata ne kadar ümit dolu bakışlarla baktığının bir göstergesidir.

Görem şiir yazmaya başladığı günden itibaren zengin ve olumlu fikirleriyle insanları birlik ve beraberlik içinde olmaya teşvik etmiş, sadece bununla kalmayıp

⁷¹² Sabah Tuzlu, “Emel ve İnsanlık Şairi Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1987, S. 921, s.11.

toplumda görülen sosyal hastalıklarla da mücadele etmiştir. O tıpkı sönmeyen bir yıldız gibi, günümüze kadar halkın gönüllerinde bıraktığı sevgi ve değer sayesinde gün geçtikçe daha da çok etrafı aydınlatmaktadır. Hayattayken nazik ve saygılı üslubuyla görüştüğü insanların birçoğunun gönlünde olumlu izlenim bırakmış ve hâlâ da bırakmaya devam etmektedir. Bu üstün insani vasıflara sahip olan şairimiz, Türkmen toplumunda örneği az görülen nadide insanlardan biridir.

Bundan birkaç yıl önce Bağdat’aki Türkmen “Kardeşlik” kulübün de Türkmen imlasıyla düzenlenen seminerde, şairimiz derin, kısa ve anlamlı konuşmasıyla, halkına, birlik ve beraberlik içinde yaşamaları için özlü ve dikkate değer mesaj iletmiştir.

Bundan bir süre önce şairimizden söz eden sayın meslektaşım (Nusret Merdan)’a çalışmalarından ötürü, başarı dileklerimizi sunuyoruz. Nusret Merdan’ın gelecekte de yazdığı şiir ve çalışmalarıyla, gönül ile fikirlerimizi aydınlatmasını bekleriz.

Ne mutlu gün gele hem eşidem hem de Görem

Nail olmuş cümle halk ehdaına senle Görem

Büyük Şair Hasan Görem⁷¹³

Vatan, millet ve insanlık şairi olan Hasan Görem’in, Türkmen edebiyatının olgunlaşmasında, tıpkı Arap edebiyatında “Âbul-Âlla El-Muâri”ye kadar etkisi büyük olmuştur. Hasan Görem’in ilk “Tembelik” adlı şiiri 1954 yılında Kerkük “Afak” gazetesinde, hemen bir sonraki 1955 yılında “Tuzhurmatu” adlı şiiri yine aynı mecmuada yayınlanmıştır. Birkaç defa katıldığı şiir yarışmalarından birinciliği kazanan şairin şiirleri, adeta gönülleri okşuyor ve yaralara merhem oluyordu.

⁷¹³ İlham Tuzlu, “Büyük Şair Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1993, S. 1122, s. 8.

Büyük Türkmen sanatçısı Abdurrahman Kızılay tarafından seslendirilen (Bir Vatan Evladınız, Birdir Damardan Kanımız, Irkımız Birdir Olsun Fikrimiz Vicedânımız) adlı Türkünün sözleri yine Hasan Görem’e aitti. Türkmen “Kardaşlık” Ocağında yapılan şiir gecelerinde Hasan Görem’in şiirleri gönülleri okşamış, Tuzhurmatu’dan Bağdat’a kadar çektiği büyük zorluklara hiç aldırmadan bu şiir gecelerinden hiçbir zaman geri kalmamıştır.

Belidir gafletten oldu bizlere her bir ziyan

Ayrılıktan asla yok bir fayda halka yarayan

Çocukluk zamanından gözlerini kaybeden Görem, onbeş yaşından itibaren kendisine Allah’tan gelen ilhamla şiir yazmaya başlamış ve birçok şair Görem’in etkisi altında kalarak şiir yazmaya başlamışlardır.

Arapça’ya çevirilen birçok şiiri Arap şairlerinin dikkatini çekmiş ve bu şairin ne kadar derin düşünceli olduğunu anlamışlardır. Hasan Görem ile başbaşa konuşan biri onun dilinin tatlı, saf, açık ve ne kadar kültür sahibi olduğunu anlar. Şair toplumun acılarını şiirin de yansıyan insanlığı ve insan sevmeye halkı çağırmıştır.

Resşid Akif ve Hıdır Lütfi gibi bir takım büyük şairler Hasan Görem’in şiirlerinden hoşlanarak karşılıklar yazmışlardır.

Yıllarca Türkmen edebiyatına yılmadan, yorulmadan hizmet eden ve bu gâyesinden bir an olsun bile taviz vermeyen kahraman şairimiz olan Hasan Görem, tüm Türkmen toplumu tarafından sevgiyle anılmaya hak etmiştir.

İlham Tuzlu’ya Ait Dörtük

Has adamlar

Su geli hasa damlar

Bu damlar o damlardı

Hanı o has adamlar

Hasan Görem 1924_1995⁷¹⁴

Irak Türkmen edebiyatının tarihinde benzerine rastlamadığımız yetenekli şair Hasan Veli Demirci Görem'in biyografisini, 1973'te Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından yayımlanan (Çağdaş Türkmen Şairleri) adlı kitabının birinci cildindeki bilgileri aynen buraya aktarıyorum. Türkmen Kültür Müdürlüğü'nün isteği üzerine, şairin kendi ağzından anlatılmış hayatını aşağıda vermişizdir.

Irak Türkmen Folklorundan Örnekler⁷¹⁵

Tuzhurmatu'nun gür seslerinden sayılan Hasan Görem, 1950 yıllarında yazdığı şiirleriyle insanların gönüllerini yine okşamayı başarmıştır. Ali Rıza Arıslan, kaleme almış olduğu içli ve ezgili parçasıyla, Hasan Görem'e olan bağımlılığı ve onun ölümsüzlüğünü, insanların gönlünde taht kurduğunu, anlatmaya çalışmıştır:

Tuz'dan geliyor ruhun gıdası

Senden alınır gönül cilası

Terk etmelisin elemle yası

Ey yurdumuzun Eb-ul-âlâ'sı

Âlemin esir-ü müptelası

Belki de şaire "El-Muâri" adını veren de, Arıslan idi.

Terk etmelisin elemle yası

Ey yurdumuzun Eb-ul-âlâ'sı

Görem'in, hayatı boyunca ne kadar sıkıntılarla mücadele ettiğini azçok bilgi edinmişizdir, ancak buna rağmen şiir yazmaktan bir nebze de olsa geri durmamış olan şairin tüm şiirlerini bir araya getirilip topluca yayınlanmış olursa her hâlde birkaç kitaba

⁷¹⁴ Kasım Sarı Kehye "Hasan Görem" **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1996, S. 1199, s. 6.

⁷¹⁵ Abdulatif Benderoğlu, "**Irak Türkmen Folklorundan Örnekler**", s. 5.

denk gelebilir. Onun hikmet dolu şiirlerindeki sözler, Türkmen toplumunda benzeri az görülen cevherlerden biridir.

Milletle düşün sen de "Görem" yurdunu söyle

Var bir emelim işte gönül bir günü bekler

Ele aldığımız değerlendirmelerden yola çıkarak Hasan Görem'in bir usta şair olduğunu, Türkmen toplumunda benzeri görülmeyen ve ışığı asla sönmeyecek olan tıpkı kuyruklu yıldız gibi evrende sonsuza kadar akıp gideceğini, söylelememiz mümkündür. Arkadaşlarımızdan Ahmet Muhammet İsmail'in dediği gibi: "O, hayattayken onu öldürdük, ama öldükten sonra da yeniden canlandırıp sevdik." Peki, şairimizin bizlere olan vefa borcunu, Türkmen halkı olarak nasıl ödeyebiliriz, sorusuna gelince, elbetteki bu vefa borcu onun hayatını okumakla değil, ancak onun fikir, düşünce ve pahası biçilmez tavsiyelerine gönül verip, yerine getirmeye çalışmakla ödenebilir, kanaatindeyiz. İşte belki o zaman, şairimizin aziz ruhunu bir nebze de olsa şadlandırmış olabiliriz.

Hasan Görem'de Ayrıldı Aramızdan⁷¹⁶

1971 yılında şairin kaleme almış olduğu "Rü'yâ" adlı şiiri, aydın geleceğin müjdesini vermekten öte, uzun yıllardan beri üzerinde yorulup düşündüğü konuların başlangıç çizgilerini betimlemektedir.

Görem'in ağızından bu tanıma bakacak olursak: "şiirlerimin konusuna gelince, ağırlıklı olarak insanların yararına yazabilecek konulara değinmiştim, zâten aşkın bile manevi boyutunun ağırlıklı olmasını arardım çünkü insanın topluma aşkla hizmet etmesini, her zaman çok daha manalı bulmuşumdur." der.

⁷¹⁶ Abdulatif Benderoğlu, "Hasan Görem'de Ayrıldı Aramız'dan", **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1995, S. 1198, s. 3.

Hasan Görem Rüya Peşinde⁷¹⁷

Gençlik adı altında insanın aklına ilk gelen şey dinçlik, çeviklik, çabukluk, ilerleme, yükselme ve gereklilik gibi durumlardır. Sıraladığımız tüm bu meziyetler gençlik döneminde baş gösterir ve akla gelmeyecek belâlara girmelerine en büyük nedenlerden biri olabilir. Elbette ki sayılan tüm meziyetler bazen olumlu bazen de olumsuz etkilere itebilir. Zaman zaman gençler arasında millî duyguları yüksek, vatan aşkıyla yanan ve toplum arasında birliği sağlayabilme potansiyeline sahip gençleri de görmemiz mümkündür. Bunun yanı sıra yanlışlıklardan kurtulup kişilerin hatalarını kabullenmemek, yanlış düşüncelere karşı fikirlerini sonuna kadar savunabilmek, gerekirse tehlikeli düşüncelerden uzak durabilmek ve herkesi de olumlu yönde etkileyebilmek yine gençlere mahsus davranışlardır, diyebiliriz.

Bir insanın karanlıklar altında olması o kadar da mühim değil, şayet o hâlâ bir çırak gibi etrafına ışık saçmaya devam ediyorsa, o insanın ölümünden söz edilemez. Gençlerin dünyasını aydınlatan ve bir çırak gibi gönüllere ışık saçmaya devam eden büyük şairimizin hayatını inceleme lütfuna eriştiğim için, çok mutluyumdur. Hasan Görem'in hayatı ve genel olarak şiirleriyle ilgili birkaç satırlık da olsa, naçizâne mısralarımı dikkatinize istirham ederim:

Gençlikte budur şanlı vazife bize şimdi

Ahlak severek ilmiyle irfan çalışmak

Bir şiirde “belagat, teşbih, felsefe” gibi değerlerin bulunması gerekir, çünkü bir şiirin sanatı onun bakalarının üzerindeki etki ve değerinden belli olur.

Halk, Hasan Görem'i bir insan ve millet şairi olarak, “Afak” gazetesinde yayınlanan “Tembellik” adlı şiirinden sonra tanıyabilmişti, oysa şairin üstün ve gerçek insanî vasıflarını “Rü'yâ” adlı şiiriyle tam manasıyla tanıyabilmemiz mümkündür. Peki,

⁷¹⁷ Necat Muhamet Tuzlu, **agm**, s. 8.

“Rü’yâ” adlı şiirini gerçek manada kaçımız idrak edip okuyabilmişizdir? Oysa şairin tüm şiirlerini gerçek manada anlamış olursak, değil kitaptan okumak, hepsini ezbere bilir, gönüllerimize taht edip, önerdiği yolunda ilerlemeye çalışırız. Şiir sanatına dikkat edilecek olursa, birçok şiir sanatından yarışacak ehemiyettedir.

Bu günkü şiirlerimize yorum yapmak istenilmediği hâlde onları aşağı bir düzeyde tutmak, onları serçe bakışı ile bakıp değerlendirmek, noktalamak olmuyor, zira şiire görüşler yanyanadı, ayırdır. Amac edinen bir dizeyi yarına özge bir amaca vardıranda oluyor. Şirimiz kasırgaya, keskin bir sel ile dolanıp düşüb, yuvarlandığını dememiz doğru değildir. Fakat kasırgalar kıyısında kendini yetirmek işini görüyor, şirimizin hakkında değer kazanan yapıtlara önem vermek, yabancılara edebiyatıyla kaynaşmakla, aşmakla çalışmak güzeldir.

Geçmişteki şairler ile yazarlar, kendi fikirlerimiz açısından yanlış yorumlar katarak değerlendirmemiz uygun olmayabilir. Onları doğru tanımlayabilmek için, şiir dünyalarına bir nebze de olsa intikal etmemiz gerekir. Zira onlar halk, vatan ve milletin geleceğini düşünerek birer “abide” değerinde olan eserler kaleme almaya çalışmışlardır. Bu yüzden onların eserleri, gönüllerde sel misali değil, adeta göl gibi iz bırakmıştır.

Ebediyete intikal eden Tvfik Celal Orhan, Assad Naib, Reşid Akif Hürmüzlü gibi şairlerimiz bıraktıkları eserleriyle de iftihâr etmemiz mümkündür. Bunlar da tıpkı Hasan Görem gibi, insanlık için yazdıkları eserler ile edebiyatta sanat değeri yüksek yapıtlar bırakmışlardır. Bu şair ile yazarların bizler için bıraktıkları eserler birer büyük armağandır, diyebiliriz.

Herkes düşünür birbirine fayda işinde

Bir kimse çalışmaz burda halka zararda

Görem'in anlatığına göre, dünyaya geldikten sonra kırk gün süren rahatsızlığı sonucunda gözlerini kaybediyor. Gözlerini kaybetmesi aniden rahatsızlanmasından mı yoksa sakat doğmasından mı, hâlâ tam olarak aydınlığa kavuşmuş değildir. Elbette ki bu durum da ister istemez bizleri kuşkuya sürüklemektedir. Bu konuyu şair hayatıyken, ondan sorup tam olarak açığa kavuşturanların olmaması da bizleri ister istemez üzmüştür. Ancak şairin “kör” olması, onun hakkında yanlış düşünceye kapılmamıza asla asla ölçü olmamıştır çünkü dünyaya gelen nadide insanlardan biri olduğunu, hepimiz az-çok öğrenmişizdir.

Hasan Görem asla “kör” olmamıştı, onu idrak edemeyenler, onun ruhunun güzelliğini hissedemeyenler esasen “kördür”, diyebiliriz. Çünkü o birçok “kör” gönülleri aydınlatmış ve mutluluğa kavuşturmuştur.

Işığı sönmeyen emek ve ümitle beklenen günler ancak insanı ayakta dimdik hayatına ümitle bakıp yaşamsına neden olabiliyor. İyi bir dilek veya zafer dolu günler birçok ümit dolu günlerin habercisi olabiliyor. Şairin dünyaya ümit dolu bakışlarla baktığını anladıkça, onun dünya felsefesini idrak edip anlayabilmemiz daha da kolaylaşıyor.

Bu konuyla ilgili Prof. Dr. Memed Arif Bakû, Hasan Görem'le ilgili bir görüşünde, şunları ifade eder: “Rü'yâ” adlı şiirinde Görem, var olan hoş-baht bir âlemden ve azade olunmuş bir halktan bahsetmektedir.” der.

Yaşadığımız âlemin betimlenmesine gelince, dört bir yanı hissedip o evreni en güzel şekilde tarif etmek kadar güç bir şey olmasa gerek. Şair hayatında hiç görmediği âlemi, en anlamlı ve hayat dolu sözleriyle tasvir edip ona yaşam katmayı başarmıştır. Sadece bununla kalmayıp şiirlerine, insan ruhunu, en ince ayrıntısıyla işlemeyi, konu etmeyi başarmış ve böylece şiir dünyasını en yükseklerle taşıyabilmiştir.

Günümüz hayatında, insan olarak tanımlamakta bile aciz kaldığımız “insanlar” vardır. Bunlar insanlıktan nasibini alamamış, gönül kalpleri körlenmiş, adeta bir akrep ve yılan gibi başkalarının ruhunu zehirleyebilenlerdendir. Bunlar hayatımızda, çevremizde her an yanımızda olabilir ve bizleri de yarayabilirler. İşte bu insanlar ne özlenmeye ne de “insan” olarak bile adlandırılmaya hak etmiyorlardır.

İşte gerçek hayatta “kör” olan Görem, tüm bunlara örnek olarak gösterebileceğimiz ve manen asla “kör” olmamıştır, diyebileceğimiz, yegâne yüce vasıflı insanlardandır.

Geçmişte yapılan hatalardan ibret alan ve bunlara bir daha taviz vermeyen insanı da ayrı bir kademe de değerlendirmemiz gerekir. Çünkü insan olabilmek bazen hatayla bazen de çeşitli olayların başına gelmesiyle mümkün olur. Önemli olan, tüm bunlardan sonra özünde insan kalmayı başarabilmektir.

Şairin hayatına kısaca göz atacak olursak, daha sekiz ve on yaşlarındayken babası ve çevresinden sevdiği kitapları dinlemiş, kimilerini de meraktan okutturup dinlemişti. Dinledikçe sevdiği birçok şiiri hafızasında tutmaya çalışmış ve böylece o da şiir yazmaya heves etmiştir. Şairin daha küçük yaşlarında kaleme almış olduğu şiirlerinde, hikmet dolu sözler ile öğüte başvurulduğu görülmüştür. O ta küçük yaşlarından kendisine gâye edindiği yoldan geri durmamış, gittikçe de bu yolda kendini daha da çok geliştirmiş ve edebiyat alanında yüksek mertebelere ulaşmıştır. O sadece şiir yazmakla kalmıyor, onları seslendirip okuyor ve okudukça çevresi tarafından daha da çok sevmeye başlıyordu. Bu kadar olumlu yapıya sahip olan bir şairi, gönülden tebrik etmeyi, bir borç bilirim.

Oysa gönülleri ile kalpleri pas tutmuş bazı insanların, yeniden doğru yola girebilmeleri için, gönül kapımızı sonuna kadar açık bırakmaktayız.

Şaire benzer şiirler yazmaya kalkışırsak her hâlde şiirlerimizin içi boş ve çelimsiz kalırdı. Oysa Görem'in şiirlerini okuduğumuz zaman, adeta bir âlemden çıkıp başka bir âleme gidiyoruz. Tam da bu duygunun etkisiyle şiir yazma veya heyecana kapılıp başka şeyler yapma duygusuna kapılmamız mümkün olmuyor. Ancak şiir yazmak için tıpkı Görem gibi yüksek şair ruhuna sahip olmamız gerekir.

Herkesin derdini kendine dert bilen, onlar için yanıp kavrulan ve bir an olsun bile bu amelinden geri durmayan şairimizi gönülden kutlamak gerekir. Ancak sevgi ve imanla kalbi dolu bir insan kendi benliğini bir kenara bırakıp, başkalarının derdiyle meşgul olur, üzülür ve onlar için çareler üretmekten asla geri durmaz. Sıralamış olduğumuz tüm bu vasıflar, yüce insan diyebileceğimiz Görem'de görmemiz, mümkündür. Tüm bunları göz önünde bulundurarak, küçük de olsa bir parça şiiri, aziz Görem'in onuruna ithaf ediyorum:

İster aklım olsun ister de ufuk
Beni bunlar alır cânımdan artık
Zaman giyindim yakası yırtık
Cevheri gözümde asan gün hanı

Hasan Görem ve Benzeyişi Olmayan⁷¹⁸

Bilindiği kadarıyla bazı yazarlarımız ile araştırmacılarımız şair Hasan Görem'i, Arap şairi olan Eb-ul-âlâ El- Ma'arrî'ye benzetip onunla benzer yönlerini karşılaştırıyorlar. Yazarlar u konuya birkaç defa özellikle "Yurt" gazetesi, "Kardaşlık" dergisi ve Türkmen Kültür Ocağında yayınlanan şiir kitabında veya şiir içerikli bazı kitaplarda tekrar tekrar değinmişlerdir. Bu yorumları okuduktan sonra, aklıma ilk gelen soru "yazarlar niçin acaba Görem'i, Eb-ul-âlâ El- Ma'arrî'ye benzetiyorlar, bu

⁷¹⁸ Alamdar Bakaloğlu, **agm**, s. 5.

benzetmeyi neye dayanarak yapıyorlardır.” Bu sorunun yanıtını, tıpkı diğer şairler gibi, tahminen biliyoruzdur. Bilindiği gibi iki şair de görme duyusundan, mahrum kalmışlardı. Tıpkı Eb-ul-âlâ El- Ma’arrî gibi soruyorum, “iki şairin benzetmesi veya karşılaştırılması, onların şiir değerine göre mi yoksa yaşanan talihsizliklere göre mi, yapılır?” Buna benzer incelediğim birkaç araştırmanın çoğunda edebiyatçılar şairlerin konu aldıkları şiirin edebî değerine göre benzetme veya karşılaştırmasını yapmışlardır. Özellikle şiirlerde ele alınan konular veya benzer konulara değinilmiş, ya da tam tersi şairlerin hayat hikâyesini çıkarabilmiş veya yaşadıkları zamanı değerlendirmişlerdir.

Bahsi geçen iki şairimizi karşılaştırırken oldukça, dikkatli davranmamız gerektiğini düşünüyorum çünkü her iki şairin de edebî değeri yüksektir. Hasan Görem ister Türkmen ister Arap edebiyatı alanında, kaleme almış olduğu şiirlerindeki edebî değeri oldukça güzel yansıtabilmiş ve bu konuda birçok edebiyat çalışmasına örnek teşkil etmiştir, diyebiliriz.

İki şairin şiirlerindeki üsluba gelince, bir biriyle hiç ilgisi olmadığını da tespit ettik. Şairlerin şiirlerinde aldıkları konular, bir biriyle hiç benzerlik göstermemiştir.

Hasan Görem’in son dönemlerde “Kardaşlık” dergisinde yayınlanan şiirleri veya Türkmen Kültür Ocağında düzenlenen törenlerde kendisi seslendirdiği şiirlerin tamamı insanlık sevgisine ve insanlara doğru yol göstermesiyle ilgilidir, o görme duyusundan mahrum kaldığı için hiçbir zaman şikâyetçi olmamış aksine hayatına her zaman iyimser ve mutlulukla bakmayı kendisine hedef edinmişti. Görem’in şiirlerini okuyan her kim olursa olsun, hayatı en güzel şekilde tanımlayabilmesi mümkün olur.

Şair her sabah gözleri görmemesine rağmen güneş doğmadan, güneşin ışınlarıyla doğduğunu, o güne tıpkı ondört yaşındaki bir genç gibi neşeli ve hayata dolu uyandığını hissedebilir. Onun şiirlerini okuyan kimse, şairin “kör” olduğuna asla inanamaz, çünkü onun şiirlerinde “neşe, mutluluk, hayat enerjisi, güneş ışınları, ümit dolu günler” vardı,

oysa Eb-ul-âlâ El- Ma'arrî'nin şiirlerini dikkatlice okuduğumuzda, “kör” olmasından ötürü, hayata karamsar baktığını, çektiği acılardan dolayı çile çektiğini hissedebilir. Eb-ul-âlâ El- Ma'arrî'nin divanını okuyan biri, onun yaşadığı sarsıntıdan dolayı elli yıla aşkın kendisini evinde hapsedtiğini ve Arap şiir alanında kendisine “Rehin El-Mubisin” isim verildiği, bilinmektedir. Vasiyetine göre, mezar taşının üzerinde şu mısralar yazılmıştır:

Hazza ma cenah âlei ebi

Ve ma cûneyt âlâ ahed

Bütün Türkmen yazarlarına seslenmek isterim “Hasan Görem, tüm Türmen halkının sönmeyen bir yıldızıdır, onun bir başkasıyla mukayese etmek dahi yanlıştır; onu halkımız arasında benzeri daha olmayan öz kimliğiyle tanımamız gerekir çünkü inası insan yapan onun bıraktığı manevî kimlik mirasıdır.”

Hasan Görem Yaşıyor⁷¹⁹

Saygıdeğer Konuklar

Yüzlerce yıllık zengin bir kültür mirasına sahip olan güzel ilçemiz Tuzhurmatu'yu, kültürel yönden incelememizde hepimize büyük görevler düşmektedir. Tuzhurmatu ilçesi de tıpkı Kerkük gibi, Türkmenlerin millî ve siyasî davaları uğrunda faal bir şekilde düşmanlarına karşı çalıştıkları ikinci önemli bir merkezdir. Bunun yanı sıra, bu ilçede ilim, siyaset ve edebiyat alanlarında da büyük başarılarla imza atmış isimler yetişmiştir. Bunlardan biri de büyük şairimiz olan Hasan Görem'dir. Türk Dünyası çapında tanınmış olan Görem, 1922 yılında Tuzhurmatu ilçesinde dünyaya gelmiştir. O, daha yedi yaşındayken çiçek hastalığına yakalandığı için, gözlerini kaybetmişti. Ancak öngörülü olan şairimiz dünyayı görmekten mahrum kalsa da, bu

⁷¹⁹ İzzetin İsmail, “Hasan Görem Yaşıyor”, **Aksu Gazetesi**, Irak Türkmen Cephesi Yay, Tuzhurmatu 2007, Özel Sayı. 43, s. 6.

durum onun Arapça ile Türkçeyi tahsil görmüş insanlardan daha iyi seviyede öğrenmesine engel olmamıştır. Şairin zengin bir dile sahip olmasını, kaleme almış olduğu şiir ve yazılarından rahatlıkla anlayabiliriz.

Azimli olan Görem'in, hayatı boyunca öz halkı için mücadele etmek, onları eğitim ile doğru yola itmekten gayri amacı olmamıştır. Sohbetine doyum olmayan kültürlü, eğitilmiş ve bir o kadar da millî giyim ve kuşamından taviz vermeyen hoşgörülü şairimiz, insanların gönlünde adeta taht kurmuştu, denilebilir. O, hayatı boyunca her türlü acı ile sevinci Türkmen halkıyla paylaşmayı tercih etmiş ve onlarla yakından ilgilenmiştir. Yetmişli yılların sonuna doğru, Irak Türkmenlerine karşı uygulanan baskılar sonucunda, Hasan Görem tıpkı kendisi gibi halkın aydınlanması için mücadele eden dava arkadaşlarıyla birlikte tutuklanır. İnsan haklarına aykırı olan insanlık dışı ağır işkencelere maruz kaldıktan sonra, ceza mahkemesi tarafından hükmüne karar verilir. Abu-Garip ceza evinde birkaç yıl cezasını çektikten sonra, serbest bırakılır.

Hasan Görem⁷²⁰

1922 yılında Tuzhurmatu'da hayata gözlerini açan Hasan Görem'in soy kütüğü şöyledir: “Hasan İbn Veli ibn Ali İbn Demirci İbn Vahid, ailesi ise Demirci Ali oğulları adıyla tanınır. Hasan Görem'in dedesi Demirci Ali, babasının adı ise Veli'dir. Babası Veli “Demirci Ali Veli” lakabıyla tanınmıştır.” Tuzhurmatu'da eski gelenek ve göreneklere göre birini tanımak için, onunsoy kütüğünü bilmek yeterliydi.

Şair, daha çocukluk yaşlarındayken yakalanmış olduğu “çiçek” hastalığı sonucunda, gözlerini kaybeder. Bu acı olay şairin yaşam sevincini değil almaya aksine onu hayata daha sıkı sıkıya sarılmasına ve tüm insanlık adına azim ve istikrarla çalışmasına sebep olmuştur.

Hasan Görem içine kapanık bir kişiliğe sahip değildi, aksine insanlarla diyalog kurmayı seven, onlarla kolayca kaynaşabilen, gerekirse onların problemlerini dinleyip,

⁷²⁰ Muhsin Kevser, “Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1241, s. 4.

sorunlarına çözüm bulmaya çalışan bir gençti. Çeşitli tecrübelerden yola çıkarak, kendi halkının kültürel yapısını daha iyi analiz edebilmenin yolu, başka halklarının dil, kültür ve coğrafyalarını tanıyıp öğrenmeden geçeceğini anlar.

Görem'in ilk büyük başarılarından biri, Farsçayı kısa bir sürede mükemmel bir şekilde öğrenmesiydi. Farsça, Arapça ve Türkçeyi öğrenip konuşmasına rağmen, dünyayı ilim, siyaset ve genel kültür açısından daha iyi tanıyabilmek adına, evrenin ortak dili olarak kabul edilen İngilizceyi öğrenmeye karar veriyor. Bu dili öğrenir öğrenmez, Irak petrol şirketinde çalışan yabancılarla özellikle de İngilizlerle dostluk kurması sayesinde, İngilizceyi çok daha iyi yerlere taşıma şansını yakalıyor. Artık otuzlu yaşlarında da bu dili mükemmel derecede konuşur hâle gelmiştir.

Tuz lisesinde okuyan öğrenciler, çoğu zaman bilmedikleri İngilizce kelimelerin anlamını, Görem'den sorar öğrenirlerdi. Görem küçük bir radyo aracılığıyla, dünyadaki gelişmeleri takip etmekle kalmamış aynı zamanda birçok toplumun kültür ile geleneklerini analiz edip değerlendirmesini yaparak kendi halkına tanıtmaya fırsatını yakalamıştır. Yabancı dilleri öğrenmenin yanı sıra edebiyat, tarih ve din bilgisine merak salan Görem, bu alanlarda da değişik dillerdeki birçok esere arkadaşların aracılığıyla vakıf olmuştur.

Edebiyat alanında başta Fuzuli, Ziya Paşa ve Namık Kemal olmak üzere birçok ünlü şairin divanlarını, Osmanlıca'yı mükemmel bir şekilde okuyan yazan arkadaşları tarafından dinlemiştir. Bunun yanı sıra ilerlediği yolda arkadaşları Hayrula Ali Belav, hocası Rıza Musa Kasap Bey'den feyiz almıştır.

Tuzhurmatu'da dostluk kurduğu sohbet ettiği aydınlardan ünlü El Kindi tablosunun çizeri ünlü ressam ve eğitimci Muhammet Mehdi, heykeltıraş, ressam Ali Kanber Özdemir, Tuz lisesinde ellili, atmışlı yıllarda İngilizce öğretmeni saygıdeğer Abdülhüseyin Cafer Tuzlu, Vehbi Aksu ve Tuz hastanesi müdürü Dr. Salim Doğramacı

gibi kişileri örnek olarak verebiliriz. Tanınmış Kerkük şairlerinden Hicri Dede, Hızır Lütü, Muhammet Sadık gibi şairlerin meclislerinde bulunmuştur. Irak çevresinde ise başta kraliyet dönemi Başbakanlarından Nuri Said olmak üzere kimi devlet, siyaset ve din adamları ile görüşmüştür. Geniş kültürü, akıllı zekâsı, nazik konuşma sayesinde kendisini kabul ettirmiş, onlardan saygı ve hürmet gören dostluklarını kazanmıştır.

Hasan Görem⁷²¹

1922’de Birinci Dünya savaşı sonunda, üç imparatorluk olan (Alman, Avusturalya ve Osmanlı) çökme noktasına gelmiş, Osmanlı haritası yeryüzünden silindiği için, Osmanlı devleti gücünü kaybetmişti. Osmanlı yuvarlak masa toplantılarında müttefik devletler tarafından alay konusu hâline gelmiş ve onlara göre dört yüz yılı aşkın, bir zamanları gözlerinden uykuyu kaçırın “hasta adam” olarak adlandırdıkları Osmanlı devleti artık ölmüştür.

Osmanlı devletinin, Türklerin kaderini sonlandırmaya düşünen müttefik kuvvetler, İzmir, İstanbul gibi birçok şehri işgal altında tutarak, tarihten tamamen silme çabasındaydılar. Ancak müttefik devletlerin planlandıkları bu projeler 1919 yılında Türklerin topraklarını kurtarmak ve milletlerini özgürlüğe kavuşturmak çabasıyla giriştikleri çabalar sonucunda 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla son bulmuştu.

Hasan Görem küçük yaşta cephe ve meydan muharebelerinin haberlerini büyüklerinden duyuyor ve onların anlamını kavramaya çalışarak değerlendiriyordu. Görem onyedinci yaşına bastığında dünyayı kasıp kavuran Alman milliyetçiliği ile başlayan 1939 yılında ikinci dünya savaşına tanık oluyor. Yeni tarihin bu heyecanlı devresinde, önemli olaylar çarpıcı haberler herkes gibi Görem’i de etkileyip

⁷²¹ Muhsin Kevser, “Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1244, s. 3.

düşündürüyor, olup bitenlerden sonuçlar çıkarıp değerlendirmeler yaparak çözüm üretmeye çalışıyordu. Görem, daha genç yaşındayken hayal ettiği dünya tablosunu hayalinde çizmeye çalışıyordu. Bu tablo karanlık mı yoksa aydınlık mı?

Görem'in hayal dünyasından bakarak belli bir ipuçlarına kısmen ulaşabiliriz. Ancak Görem'in hayatın sonuna kadar çizmiş olduğu tablolara baktığım zaman tamamen umutlu ve huzur dolu dünyayı görebiliyoruz. Şiirlerini okuduğumuz zaman milletine olan sevgisini ayrıca onları ilme öğrenmeye teşvik ettiğini görmekteyiz. O çizdiği muhteşem şiir tablolarında değişik renkler kullanmış bunun yanı sıra yazdığı şiirlerinde değişik konulara değinmiştir. Bunun yanı sıra şair çoğu zaman millet, memleket kavramlarını iki ana çizgi doğrultusunda incelemiş, bunlar insan yetiştirme arzusu ile hızla ilerleyen ilim ve teknolojiye ayak uydurma çabasında olan memleketin ilerlemesine katkıda bulunma arzusundadır. Görem millet ve memleket şiirlerinde ana unsurları olan kurtuluş ile özgürlük konuları incelenmiştir.

Görem'in şiirlerinin ana temasında düşman egemenliği altında olan yurdunu, sömüren düşmanları tarafından kurtarıp özgürlüğe kavuşturmak ve bu inanç doğrultusunda halkın mücadele güçlerini ve inançlarını kaybetmemelerini sağlamaktır.

Namık Kemal'in de dediği gibi: “Zindana mahkûm olan vatan, düşmanın boyunduruğu altındadır. Vatani düşmandan kurtarıp vatan yapan yine insandır.” Görem'in topluma benzer mesaj verme amacıyla, 1952 yılında kaleme almış olduğu “İnsan” başlıklı adlı şiirini görmekteyiz.

Şaire göre halkın davasını kendisine gâye edinmiş gerçek insan, nerede olursa olsun kendi milletinin aydınlık bekası için hizmet eden, ayrıca onların yükselmesi ve ilerlemesi için hayatı boyunca çalışan insandır. Ancak herkes aynı kararlılıkla gâye edinmiş yolunda devam edemez.

Bu konuda büyük şair Ziya Paşa şöyle der:

Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamet
Bin türlü tesiyib bulunur hanelerinde
İyinesi işidir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe âklı eserinde

Hasan Görem⁷²²

Zaman zaman Görem'in bazı sözlerini yerine getirip getirmediği konusundaki soruların cevabını bulmaya çalıştık. Bu sorunun cevabını cevaplandırmak için geriye gitmemiz gerekir. Temmuz 1946 yılında, tarihe damgasını vuran büyük bir din adamı olan müçtehid Ayetullah Abdulkerim Zencanî, Tuzhurmatu'ya gelir. Buraya gelen din adamı, Tuz halkı tarafından büyük sevinç ve coşku ile karşılanır. Görem halkına hizmet yapmak amacıyla bu zatın gelişini şiirler anlatır ayrıca onun Farsça yazılmış “Zencanî Filistin Gezisi” adlı eserini de Türkçeye çevirir. Bunun yanı sıra kendi halkı için bir şeyler yapmak ve onların bazı ihtiyaç ve isteklerini gidermek amacıyla, din adamı, Ayetullah Abdulkerim Zencanî'den bazı taleplerde bulunmuş ve bu talebeni şiirle ifade etmiştir.

Bu şiirde, Görem'in kendi rahatsızlığını ve isteglerini düşünmezken, halkın refahı için maddî imkânların sağlanmasının yanı sıra, toplumun en temel ihtiyacı olan su, elektrik vs. durumların temin edilmesini ayrıca gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşabilmeleri için okul, eğitim-öğretim vb. merkezlerin açılmasını talep ettiğini, görmekteyiz. Oysa şair, din adamı olan Ayetullah Abdulkerim Zencani'nin ziyaretinden yararlanarak sadece kendi taleplerini dile getirebilirdi, ama bu durum onu büyük şair olmaktan alıkoyardı.

⁷²² Muhsin Kevser, “Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1246, s. 3.

Şiirlerinden, Görem'in halkına verdiği sözleri gayet samimi bir şekilde yerine getirmeye çalıştığını ayrıca ifadelerinde mübalağaya kaçmadan halka olan âşkını, sadakat ve bağlılığını gayet içtenlikle anlatmaya çalıştığını, görmekteyiz.

Görem de tıpkı büyük şair Nâmık Kemâl gibi, halkın huzurlu bekası için, onların istek ve sorunlarını durmadan, usanmadan devlet yetkilerine bildirmekten hiçbir zaman geri adım atmaz. Değil geri adım atmak âksine bunun için hayatı boyunca canla başla mücadele etmiştir.

Hasan Görem⁷²³

Görem hayatın gerçek sâadetini eğlenmekte değil âksine gönlündeki iman âşkıyla toplumun ilerlemesi için durmadan hizmet edip onlara ilim ve irfanla meyvelerini saçmakta buluyor.

Görem'in en büyük kaygısı milleti için en güzel şekilde hizmet etmek dolayısıyla halkın yükselme erişip güçlenmesi için durmadan çalışması gerekmektedir

1949'da "ihtilâf" adlı şiirinde şairimiz, halkı arasında çıkan uyuşmazlık ve anlaşmazlıklardan yakındığı için, şiirinde dile getirmiştir.

Görem'e göre halk arasındaki uyuşmazlığı körükleyen ve bu ihtilâfı terviç eden ancak düşmandır. Bu sebeple halkın bu gibi durumlara çok daha tedbirli olmaları amacıyla, 1959 yılında "Dikkat" adlı şiirini yazıyor.

Görem'e göre insanlar arasında ihtilâfların ve bir takım uyuşmazlıkların zuhur etmemesi için, birbirleriyle hoşgörü, birlik ve beraberlik içinde kardeşçe, dostça yaşamaları gerekir. Dolayısıyla düşmanların oyunlarına gelmeden bu tür durumlardan uzak kalarak, kendi milli değerlerine daha sağlam çıkmalarını gerektiğini vurgular.

⁷²³ Muhsin Kevser, "Hasan Görem", **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1999, S. 1248, s. 7.

Özellikle hayalinde halkı ve insanlık için temenni ettiği ve ileride görmek istediği dünyayı, 1971 yılında “Rü’yâ” başlıklı şiirinde tasvir etmiştir.

Bir diğer şiirinde Görem, tam anlamıyla humanist bir tavırla tüm insanlığı, aynı barış ve sevgi kanadı altına almaya çalışarak, onları kötülüklerden korumaya çalışmıştır. Aynı zamanda şair, insanların yaşadığı her memleketi kendi yurdu gibi görüp, onları kendi aralarında çeşitli entrika ve bölücülük eylemlerinden uzak tutmaya çalışmıştır. Bu konuyla ilgili tüm yurttaşlarına gerekli bilgileri vererek onları gereksiz provakasyonlardan uzak tutarak aydınlatmıştır. Şairin tüm bu mücadelesi üzerine, 1965 yılında Kerkük’lü şair olan Mehmet Sadık Efendi’nin ölümü, onu daha da çok üzmüş ve bu vesileyle yaşadıklarını dile getirmiştir.

Görem’e göre, şairler arasında yaşanan bir takım kıskançlık, geçimsizlik gibi durumlar yerini, sevgi ve hoşgörüyü bırakması gerekir. Nitekim halkın derdini en yakından takip edebilen ve onlara mânen en iyi şekilde yardımcı olan yine şairlerdir. Dolayısıyla şairlerin kendi aralarında mânen daha sıkı birlik ve beraberlik içinde olmaları gerekir. Görem’in tüm bu fikirlerini, 1969 yılında Kerküklü şair Âkif Bey Hürmüzlü’ye yazmış olduğu şiiri desteklemektedir.

Görem’in şiirinden, Âkif Bey’i tanımamız mümkündür. Görem’in tasvir ettiğine göre, Âkif Bey gayet kibar, nazik, temiz kalpli, yurt ve millet sevgisiyle yanıp tutuşan ve onların mutlu bekası için çalışan bir şair imiş. Bu iki şairin de, halkını çok sevdiğini, onların sorun ve problemleriyle yakından ilgilenip çare bulmaya çalıştıkları, yazmış oldukları şiirlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Peki, bunun aksine şimdiki kuşağın ahlak değerleri acabâ ne boyuttadır veya en basiti birbirlerinin hâl ve hâtırlarını soruyorlar mı ya da bir birlerine karşı saygılılar mı, yoksa bir birlerinin ağız farklılıklarını beğenmeyip bir biriyle alay mı ediyorlar? Tüm

bu sorunların aşılması ancak insanoğlunun ilim ve irfanla kamiliyete ulaşmış, güzel ruhla mümkün olur. Önemli olan, insanoğlunun, ruhundaki cevherini koruyabilmesidir.

Kemâl ehli arar insanda cevher surete bakmaz

Ümidim var yakınlarda çoğalsın böyle kâmiller

Hasan Görem⁷²⁴

Görem 1995 yılında hayata gözlerini yuman Görem, aramızdan ebediyete ayrılır: Şair, yetmiş senelik ömründen milletine, memleketine çok şeyler vererek çok değerli hizmetler sunmuştur. Peki, yapmış olduğu hizmetlerine karşı, halk ona ne verdi veya bu hayata gözlerini yumarken, acabâ halktan memnun muydu? Çevresindeki insanlara duyduğu sevgi ve âlakanın karşılığını alabilmiş miydi? Hayır, ilgi ve âlakadan mahrum ve bir o kadar da çeşitli baskı ve eziyetlere maruz kalmamış mıydı? Şair tüm bu durumları özetliyerek “Gam” adlı şiirinde yazmıştır.

Felekten bin cefâ görsem şikâyet eylemem bunca

Hıyânet görmüşüm dosttan bununçün gözyaşım kândır

Bazı ülkelerdeki aydınlar el üstünde tutulup onlara sahip çıkılmaya çalışılır. Bu durumun en mutlu tarafı da, bu halkların öz aydınlarını tanımakla kalmayıp en önemlisi de onların söz, düşünce ve fikirlerine hürmet edip kalp ve benliklerinde yaşatmaya çalışmalarıdır. Oysa bizler, Görem gibi millet sevdasıyla bütünleşmiş ve onların aydınlığa, feraha kavuşması için hayatını feda eden bir şairimize ne kadar sahip çıkabilmişiz, bunun muhasebesini hiç yapabildik mi? Büyük üstadımızı daha yakından tanıyabilmemiz için az daha geriye gitmemiz lazım.

Bir insanı, insan yapan, onun başarı, düşünce ve en önemlisi de fikirleridir. Ancak tüm bu vasıfları taşıyan her hangi bir aydın, öz halkı tarafından benimsenmeyip bir köşede kalırsa, o da tıpkı sahip çıkılmayan diğer aydınlar gibi, her ne kadar öz halkın

⁷²⁴ Muhsin Kevser, “Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1252, s. 3.

mutlu bekası için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bir kenarda unutulur. Bu sebeple, buna benzer öz toplumumuzda aynı durumla karşılaşmamak adına, gerekirse tüm halk olarak birleşip, milli benliğimiz için çalışan “Görem” şairimizin fikirlerini yakından tanıyıp hem edebî hem de hayati açıdan tecrübelerinden faydalanmamız lazım. En önemlisi bu “milli” değerlerimizi nesilden nesillere aktararak yaşatmamız gerekmektedir.. Çünkü bizler buna sahip çıkmazsak tıpkı kül misali, savrulmaya mahkûm kalırız. Uyanıp aydınlarımıza sahip çıkmamız gerekir.

Hayatta o kadar vefalı insanlar vardır ki, onlardan övgüyle söz etmek, insanoğluna yakışır bir davranış olsa gerek. Şair bu sevgi dolu insanları ne güzel tarif etmiştir.

Ömrünün baharını gam ve kederle geçiren şairimiz, yaşının ilerlediği dönemlerde hayatta karşılaştığı bir takım olumsuzluklardan yorulduğu için, bu durumu 1988’de, yakın dostu Rıza Musa Kasapoğlu’nun istegi üzerine “Usandım” başlıklı şiirinde dile getirmiştir.

Hasan Görem⁷²⁵

İlim ve irfanla yoğrulmuş kimi aydınlar başka gönülleri “aydınlatma” mücadelesi içinde olurlar fakat bu gibi insanların fikir ve gayelerini herkes tarafından benimsenmesi veya idrak edilmesi mümkün değildir. Buna benzer durumla karşılaşan Görem, bunları “Yok” adlı şiirinde özetlemiştir.

Hayatı boyunca engellerle karşılaşan Görem, ömrü boyunca karşısına çıkan tüm engeller ve zulümlerden yılmadığı gibi, topluma sırtını dönmemiş aksine cehaletle mücadele etmiştir. O öğrendiği ilmi, kendisiyle değil toplumla paylaşmayı gâye edinmiştir. Âbu-l Elâ’nın sözlerinden yola çıkarak, Üsküdarlı şair Ali Rıza El-Arslan’ın şair Görem’i karamsar olarak tanımladığını görmekteyiz, ancak bu tanımı Arap şairi

⁷²⁵ Muhsin Kevser, “Hasan Görem”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1253, s. 3.

“Âbu Elâ Al -Muâri” eleştirmiş ve buna 1988 yılında Görem, kaleme almış olduğu “Dostla Sohbet” adı altında şiirle cevap vermiştir.

Gerçek “üstat” adı altında vasıflanmış bir insan, ruhunda nefret, kin ve düşmanlık gibi tohumlardan uzak aksine gönlüyle insanlara karşı beslediği sevgi ve hoşgörüyle bütünleşmiş, onların mutluluk bekası için gayret edip çalışan, bunun yanı sıra kendinden ödün veren biri olarak tanımlayabiliriz. İşte Görem tüm bu vasıflarla bütünleşmiş zengin gönüllü bir insan, hoca, medrese hocası veya eğitici bir okul olarak da tanımlamamız mümkündür. Saf ve temiz yürekli olan Görem, tıpkı ermişler gibi geniş kalpliliğini elbette ki “Âyin El-Yekin” inanç ruhuna borçluydu çünkü aksi takdirde oda feleğin lütfüne sevinir, kahrına üzüldü. İşte tüm bunları, şiirle ne güzel tanımlanmıştır.

Görem, verimsiz ve “medeniyetten” yoksun bir ortamda yetişmesine rağmen, tıpkı değeri yüksek bir tür ağacına benzer, o ağaç büyüyüp geliştikçe boy atar, kök salıp güçlenir ve nihâyet etrafına nefis kokan meyveleriyle mutluluk kaynağı olur. O ağaçtan alınan meyveler sadece dost ve sevdikleriyle paylaşılmamış aynı zamanda düşmanlara da ikram edilmiş. İşte Görem, tıpkı değeri “mükemmel bir ağaç” gibi herkesin gönlünü ilim, hoşgörüslü, islâh etmeye, aydınlanmaya, sevgiye ve mutlu bir “istikbâle” hep beraber davet etmiştir.

Şairin, görüşleri, üstün zekâ ve nezaketi, ince üsluplu tavrı, genç yaşındayken kaleme almış olduğu anlam dolu şiirleri herkes tarafından doğru anlaşılmamış hatta çeşitli suçlamalarla da karşı karşıya kalmıştır. Oysa Görem, tüm bu olumsuzluklara aldırmamış, akisine onu çekemeyenlere karşı, her zamanki alışkanlık ve azimle yoluna yapayalnız devam ettirmiştir.

Şairimiz, dertlilerin yaralarını saramadan, ileride şafak söküp güneş yüzünü göstermesini bekleyemeden ebediyete intikâl etmiştir. Ancak bugün, ömür boyu

yorulmadan çalıştığı o yüce mefkûre ile prensipleri, din, dil ayırmaksızın millet uğruna söylediği o kutsal şiirlerini bir emanet olarak kalbinde, vicdanında taşıyan, onları gözü gibi koruyup ezbere okuyan, gerektiğinde mis kokulu gül suyu gibi her tarafa yaymaya çalışan, az da olsa sağduyulu ve vefalı öğrencileri vardır. Bu sebeple, gözünüz arkada kalmasın büyük üstat, elbet birgün fikirlerin anlaşılacaktır. Ruhun şad, kabrin nurla dolsun.

Bir kimse bu ön âlemi islah ede bilmez

Her anlayan etsin gerek âhbâbını irşâd

Görem'in ölümü, soğuk, yağmurlu bir kış gününe rast geldiği için, cenazesine pek kimse katılamamış, dolayısıyla şair sönük bir cenaze merasimiyle 1995 yılının Aralık ayının 12'ne, Tuzhurmatu'nun büyük mezarlığına defn edilmişti. Büyük üstad ebediyete giderken, sevenlerin kalbinde şu acı dolu mısraları bırakmıştır "göm üstadım göm, kalbine hicranı düdün derd-ı ve meleli"

Eğer gittimse dünyadan gider elbete her insân

Ümidim var unutmazlar beni ahbâb ve ehvânım

Görem, milleti ve yurdu için çalışmaları neticesinde amaç edindiği başarı günlerini görmeden ve ümitlerine ulaşmadan hayata gözlerini yummuştur. Hayatının yetmiş üç senelik ömründe pek çok şiirler yazmış ama ne yazık ki bunların bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da başkalarının adına yayınlanmıştır. Diğer şiirleri ise divan hâlinde Irak Kültür ve Enformasyon Başkanlığına bağlı Türkmen Kültür müdürü tarafından yayınlanmıştır.

Hasan Görem⁷²⁶

Hasan Görem, şiir sanatını bir ülkü ve hâlkına meselûl-âlâ (ideal) fikirlerini aşlamak amacıyla kullanmıştır. Söylediği bütün şiirleri ile fikirlerini millet ile toplumun yararına, yani insan saâdeti için söylemiştir. Kullandığı dil ise hâlkın anlayacağı sade bir dil idi. Kullandığı şiir ölçülerine (vezin) gelince en çok aruz ölçüsü ile şiirler yazmıştır. Bunun yanı sıra hece ölçüsü (parmak ölçüsü) veya eski tabirle (vezin benân_ hesab_ benân) kullandığı da olmuştur.

Hasan Görem⁷²⁷

Hasan Görem'in kültür yayınları dizisindeki 151 no'lu şiir kitabı, miladi tarihin 2000 yılında Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür müdürlüğü tarafından Bağdat'taki Genel Kültür İşleri evinde basılmıştır. Tuzlu bölgesinden olan Türkmen şairi Hasan Görem'in "Rü'yâ" (36) adlı kitabı toplam otuz altı şiir parçasından oluşmaktadır. Ayrıca Görem için Irak Türkmen şairleri tarafından yazılan beş parça şiiri de, bu kitapta yer almaktadır.

Kitap 14× 21 cm. boyutunda, normal kâğıt üzerine basılmış, kapağı Hayder Ased tarafından düzenlenmiş, fiyatı Irak para birimiyle toplam 450 dinârdır. Kitaptaki bazı şiirler, şairin ölümünden sonra, kardeşi Uryan Veli Demirci ile dostları tarafından dergi ve gazetelerden toplanarak yayınlanmıştır. Böylece kitap 01.07. 1996 yılında tamamlanarak, Türkmen Kültür Müdürlüğüne gönderilmiştir. Ulu çınar üstat Uryan Veli Demirci'nin, şairin eserlerini derlemedeki çabaları takdire şayandır. O, kendine düşen görevi hakkıyla yapmaya çalışmıştır.

Temmuz 2000 yılında Bağdat, Kerkük ve Tuzhurmatu'da, Görem'le ilgili satışa çıkarılan kitabın müjdesini, hastanede yatan şairin yakın dostu olan Mehdi Cafer'e

⁷²⁶ Muhsin Kevser, "Hasan Görem", **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2000, S. 1256, s. 3.

⁷²⁷ Muhsin Kevser, "Hasan Görem", **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 2001, S. 1265, s. 3.

haber vermek amacıyla, kendisini ziyaret etmeye karar vermiştik. Bu mutlu haber karşısında gözyaşlarına hâkim olamayan Mehdi Cafer “işte şimdi Görem canlandı”, diyerek, bizi de duygulandırmıştı. Görem’i yakından tanıma şerefine nail olan Mehdi Cafer, şairin düşünce ve fikirlerine sadece hayattayken değil, daha sonra da mânen sahip çıkmaya çalışmış, ayrıca mezarını da sık sık ziyaret etmeyi ihmâl etmemiştir.

Görem ölmemişti, aksine Türkmen toplumunun kalbinde filizlenmeye ve nesilden nesillere sevgiyle anılmaya devam ediyordu. Kimileri şairin şiirlerini okuyarak, kimileri de başkalarının ağzından duyarak sevmişti. Şairin şiirlerinde ele almış olduğu konular çoğunluk tarafından benimsenmiş ve ilhâm kaynağı olmaya devam ediyordu.

Şairle ilgili basılan kitaba baktığımızda, dikkatimizi çeken noktalardan biri de, kitabın hiçbir yerinde, üstadın resmine yer verilmemiş olmasıdır. Oysa Görem’in hem “Tuz” fotoğrafçıları tarafından hem Bağdat Türkmen Ocağı üyeleri tarafından birkaç resminin çekildiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra, büyük ressam Mehmet Mehdi Halil tarafından da şairin kırk yaşlarına ait yağlı boya ile çizmiş olduğu sanat değeri yüksek olan görkemli resmi elbet hatıralardadır. Zikrettiğimiz bu resimlerden her hangi biri, kitabın uygun yerinde kullanılmış olunsaydı, manen şairin değeri daha güzel ifade edilebilirdi düşüncesindeyiz ama ne yazı ki bu durum göz ardı edilmiştir.

O dönemin şartlarını tam hissedemediğimizi göz önünde bulundurarak, yukarıda şairle ilgili basılan kitap hakkında ifade etmiş olduğumuz fikrimizden ötürü, bir yerde de yanlış algılanmaktan çekinerek, kitabın bir sonraki baskılarında biraz da olsa fikirlerimize riayet edileceği ümidindeyiz. O dönemde kitabın piyasaya daha anlamlı hâlde sunulmasında belki uygulanan ambargolar veya bir takım imkânlar engel olmuştur, denilebilir. Bunun yanı sıra kitabın imlası üzerinde pek durmak istemiyoruz sebebi o dönemdeki şartları göz önünde bulundurursak, yerli yerinde kurallara dayalı bir imlâ düzeyimizin olduğu sayılamaz.

Hasan Görem⁷²⁸

Edebî şahsiyeti Görem'in Tuzhurmatu'da Edebî Hayatının Başlangıcı Türkçe, Farsça, Arapça ve İngilizceye hâkim olmasının yanı sıra Türk dili ve edebiyatında geniş bilgi sahibiydi. Dinî konularda da iyi bilgiye sahip olduğundan, şeyh Muhammet Ali Gence, devamlı şairi minbere çıkıp nutuk, vaaz ve dinî konularda vaaz vermeye teşvik ediyordu.

Gence'nin teşviki üzerine Görem menberlere çıkıp vaaz yoluyla İslâmiyet'in gerçek yüzünü halka anlatmaya çalışıyordu. Tuz toplumunda baş gösteren kimi sosyal hastalıklar ile batıl inançları teşhis edip, onlar için esasen İslâm dininde tavsiye dilen sağlıklı ilaçları tavsiye ederek, halkını bilgilendiriyordu. Tam bu yıllarda Görem'in dine olan derin duyguları filizlenmiş ve giderek de dinî konularda artan bilgisiyle beraber pekişmişti de denilebilir. Bu yıllarda camide verdiği vaaz ile nutuklar, halk tarafından en beğenilen ve rağbet gören, dinî, içtimai ve edebî nutuklar olmuştur. Bunun yanı sıra şunu kolayca söyleyebiliriz ki Tuzhurmatu'da edebî hayatın temeli 20. yüzyılın 40'lı ile 50'li yıllarında atılmıştır. Bunun nedeni 19. yüzyılda okuma-yazma oranı çok düşük olduğundan ancak bazı mollalar evlerinde kurdukları "molla mektebi" denilen dersanelerde iyi-kötü "elifbayı" öğrenmiş ve Kuran'ı Kerim'in de bir veya iki bölümünü okumuşlardır. Bunlara örnek olarak dersane sahiplerinden molla İlyas Merdanı'yı "1863-1931" gösterebiliriz.

O dönemde molla mekteplerinde okuyan çocuklarının sayısı parmak ile gösterilecek kadar azmış. Çünkü halk genellikle tarım ile hayvancılıkla geçimini sağladığından, ailelerin çoğu çocuklarını okula ya kısa vadeyle gönderir veya hiç göndermezlermiş. Özellikle de mahsul toplama zamanı geldiğinde, ailelerin çocuklarına

⁷²⁸ Muhsin Kevser, **agm**, s. 4.

ihtiyaçları olduğundan, onları eğitimlerinden alıkoyarlarmış. Böylece halk kitlesi arasında okuma-yazma oranı artması yerine aksine gerileme dönemine girmiştir. Ancak daha sonra devlet bu problemi çözme yollarına başvurmuş ve toplum içindeki eğitim sisteminin yeniden yapılanmasına başvurmuştur.

Tuzhurmatu’da ilk resmi okul 20. yüzyılın başlarında açılmıştır. Türkçe okutulan dersler ilköğretim ile dördüncü sınıfa kadarmış, daha sonra beşinci ile altıncı sınıflar açılmıştı. İlkokul eğitimini tamamlayan öğrenciler tahsiline ya Kerkük’te devam eder veya okulda gördüğü temel derslerden yetinerek kendi çabasıyla kendini geliştirmiş. Din ve tarih derslerine meraklı olan öğrenciler, okullarda ders almaya devam ederlermiş, kimileri de edebiyata merak salıp şiir, roman kitaplarını okumakla yetinirlermiş. Kimi öğrenciler arasında şiir yeteneği olanlar şiir yazmaya devam ederlermiş. Bunların yanı sıra hiç okul görmeden yalnız okur-yazar kimselerle dostluk kurup onlardan, radyo vasıtası ile birçok edebiyat kitabı ve şiir mecmuası dinlemek sureti ile kendini yetiştiren ve birinci sınıf edebiyatçı seviyesine yükselenler de vardı, buna örnek olarak şair Hasan Görem’i gösterebiliriz.

Görem, bu yıllarda Özellikle de 20. asrın 40 ve 50’li yıllarında yazmış olduğu ve camide vâaz yoluyla halka okumuş olduğu şiirleri, herkes tarafından büyük beğeni kazanmıştı, denilebilir. Bu şiirler, halk tarafından en beğenilmiş ve alkışlanan şiirlerden biri olmuştu. Çünkü şiirlerin içeriği hikmet dolu sözlere yer verilmesinin yanı sıra millî, içtimaî konulara yer veren paha biçilmez şiirlerdir.

3. 2. Şiirler

Hasan Görem İçin⁷²⁹

Açılsın cennet kapısı bir ehli imân geldi

⁷²⁹ Muhammed Bayramoğlu, “Hasan Görem İçin”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1997, S. 1212, s. 5.

Out cennet bağına özge bir mihman geldi
Buna hiç bir çare yok gelen gider dünyadan
Göçetti Hasan Görem ta çiğlerden kan geldi
Şiirin yurda okudum istedim seni görüm
Hizmetine varmadım ne bir bed zaman geldi
Hiç kimseye kalmadı eşbu vefasız dünya
Mala mülke güvenme kendine düşman geldi
Daaru rihletedir dünya her gelen labu gider
Kalbini temiz tutan ne güzel insân geldi
Şiirin fasih ve mevzun okuyan anlar onu
Ehli hâlin gönlüne ne şirin beyan geldi
Sözün arif kimseye verir zevk ile safa
Ehli batıl sözleri cümle boş yalan geldi
Gitti hak rahmetine evel şair hasan Görem
Görem seni yadeden çok şiirin zeban geldi
Gelmez dünyaya daha böyle bir mağdur şair
Kapanmış iki gözü derdine derman geldi
Lakin kalp gözü açık Kuran'ı hıfz eylemiş
Açılsın cennet kapısı hafızı Kuran geldi
Dünyaya geldin gittin halas oldun cefadan
Sen dünyadan gittin gideli gönlüme hüsrân geldi
Güher değer bilmez özü saraf olmayan
Şiirin sanki bir inci hikmetten nişan geldi
Yurd safhasında ne güzel yer alırdı
Kesildi gitti artık susacak zaman geldi

Gözlerin kalmamıştı şansı Kara biçare
Zubunuydın dünyada işlerin yaman geldi
Gece ile gündüz görmeden fark ederdin
Gönlünde hak gözü var manada Sultan geldi
Bayramoğlu unutmaz Hasan Görem dostunu
Gözleri yaşla dolu buraya giryan geldi

Hasan Görem’e Ufacık Bir Vefâ⁷³⁰

Bir şair ölmüş dediler
Dedim ölmez şiiri kalmış
Ozan var milattan önce
Onun şanı bayrak olmuş

Yağmurlu bir kış gecesi
Şimşek çakıp ışın ışın
Islanarak yücelmekte
Ruhu yüce bir şairin

Şimşek kabri kazdığı anda
Yıkardı pek yağmur tenin
Kara toprak tıkmaz onu
Çün severdi çok vatanın

⁷³⁰ Ferman Tuzlu, “Hasan Görem’e Ufacık Bir Vefâ”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM Yay, Bağdat 1996, S. 1199, s. 6.

Tuz ilimindi şairi
Gittin uzun yolculuğa
Ümidim var kavuşursun
Ebedi bir mutluluğa

Mutluluğu çok aradın
şiirlerin dizisinde
Neře bulmaz dedin ićen
Ne şarap ne mezesinde

Hep birliğe çağırırdın
Bizim vatan oğulların
Ahlak sen de bir sermaya
Eşidirdik nağılların

Normal insân sözün diyer
Kulaklara neyse girer
şair eğer söz söylese
Yüreklerde alır kader

şiir bizce bir dünyadır
Bahçesinin barı hoyrat
Kim girerse şu bahçeye
Orda bular tatlı hayat

Hasan Görem'in Ardından⁷³¹

Kavgalı dünyamıza sen konuk oldun bir nahar
O naharı gece buldun ne çiçek var ne bahar
Ne yaparsın razı oldun bu kaza ve kadare
Bulmadın yaka baş ekmekten ayrı bir hıyâr
Çokları baz ve adavat yolunu izlerken
Sen muhebbet sadakat yolun ettin ihtiyâr
Mütefaül yaşadın ömrün uzun yılarını
Hayâlinda oluşan âlemi ettin intizâr
Yan bıraktın elemi hem de gamı söyledin
Bu çökmuş bulutlar dağılır birgün kayar
Doğrulukla dostluğa her an çağırdın millet
İlim, ahlak ve nezaket hakka verdin itibâr
Mutlaka hiç kimseye bir kılca minnet ettmedin
Davranışlarında gerçekten kibariydin kibâr
Hep ümit uğruna eşârın tavzif eyledin
O nazik sözleriyle hassas meşairleriyle
Bizler için kalacaktır unutulmaz yadigâr
Afkarın dış ülkelerde beğenildi galiba
Hakıdır toplumun senle ederse iftihâr
Başkalar tekne divanın ne soranın varıydı
Buna ragmen eyledin Türk alemide iştiâr
Kim bilir rüya da kaç kez cihanı seyr eyledin

⁷³¹ Sabah Tuzlu, “Hasan Görem'in Ardından” **Yurt gazetesi**, KTB, TKM yay, Bağdat 1996, S. 1199, s. 6.

Diledin bizleri onlar gibi görmek bahtiyâr
Rüyadan her uyanışta ceheyle tefrikayı
Yok, edip yenmeye azmilikle aldın karar
Ne yazık ki bu uğurda ayırmadın bir sonuca
Etrafindan kaçtı çoklarınsa azlar oldu yâr
En nihayet bitti her şey çattı rihlet saati
Bu emirden mustehildir edemez kimse firâr
Ödedin sen de risalen hicri, sadıklar gibi
Âlemi meçhule doğru aldın izlenmez mesar
Tuzlu moladan Görem'e şadlık dileyip
Her adın zikr olunanda seni rahmetle anar

3. 2. 1. Rü'yâ Kitabına Giren Şiirler

Görem'e Seslenen Şairler⁷³²

Görem İçin

Bir bir göçmeye yöneldi
Obamızın keklikleri
Kurumay başladı
Tarlamızın çiçekleri
Ağır bir güz
Kuşatınca ortalığı
Yeni düşler bile yasaklandı
Ambargoya duçar belleğimiz de
Düğümlendi dayanılmaz acı

⁷³² Rü'yâ, age, ss. 67-81.

İçimizde
Acı açlığımız
Dönüştü şiirlere
Çıglıklarımız da
Acıklı türkülere

Dr. Abdullatif Benderoğlu

12 / 12 / 1995 Tuzhurmatu

Tuz Şairi Bay Hasan Görem'e

Tuz için yazdığın şiri beğendi bildiğin üstâd
Yazıktır ki dedi vaktiyle ona güçüklük eyledim insat
Okudum şi'rini ben de fahırla neşe yaboldum
Senin üstâd dehi takdir edince kam-i yaboldum
Benim şi'rimde tatkiket senin ilham-i şi'rindir
Bütün dediklerin el-hak senin efkâr-i biktirindir
Bizimlesiz demek birdir ki ruhi aşinalık var
Müsülmanlar içinde bildiren kardeşliği ancak makamın var
Seni takdir eder "Lütfü" devamet şi'rine durma
Var iyken doğru yol "Görem" sakın sen eğriye gitme

Hıdır Lütfü

"Afak Gazetesi"

Reşit Akif ile Hasan Görem Arasında Karşılıklı Şiirler

Reşit Akif'in Şiiri

Ey yurdumuzun Eb-ul-âlâ'sı
Alamın esir-u mübtelası

Dünyaya lezaiz-i hayâta
Ezvaka yabancı kâinata
Elvane çiçeklere semâya
Bigâne seni doğurdu daye
Mahrumsun eğer “Görem” ziyâdan
Gelmiş sana çok kerem Huda’han
İlmi edebî zekâ-yı şî’ri
Vermiş sana halk bu fikri
Az kimselere nasip kılmış
Kâbil görerek edip kılmış
Asla esefi etme oğlum izhâr
Arz-i kedere yanaşma zinhâr
Şen bülbülüsün güzel Tuz’un sen
Daldan dala kon, ses ile eğlen
Şî’r-u edep ile hizmet
Tuz’un gençliğini merama ilet
Tuz’un gençleri i’tilaya şayan
Her çehrede bir şeref nümayan
Gayret-u şeref misali onlar
Her dilde vefâ terennüm eyler
Ol onlara sen hakiki rehber
Yar-u muhibbin ola cenab-i Haydar

Hasan Görem'in Reşit Akif'e Cevabı⁷³³

Gelen mektubu menzumin yazılmış bir mehâbbetten
Güzel tanzim edilmiştir verir mana mürüvvetten
Vefâperver meziyet sahibî vicdânlı bir şair
Bu zâtın ilm-u irfanı verilmiş güya hilkatten
Teşekkür eylerim gördüm teselli vermek istermiş
Nezakette güzel sözler buyurmuşlar nasihatten
Esef etmem bu gün mahrum isem âlemde ezvâktan
Demem asla uzak düştüm niçin enva'-ı lezzetten
Mecâze i'tibar etmem onunla hiç alâkam yok
Gönül bir başka âlemde arar ma'na hakîkatten
Gamım yoktur eğer olsa bela arzı keder sevmem
Değil mahlûka arz et Halik'e olduysa bir derdin
Nedir fayda hayatta her zamân halka şikâyetten
Bana millî düşünce kâfidir her zevk için bence
Odur insân ki zevk alsın cihânda feyz-i milletten
Sever tahsil-i ilmi genç olanlar zira bilmişler
Cihanda yükselir millet muhakkak ilm-u sanattan
Nedir bilmem sefahat meyli bunca bazı yerlerde
Gelir dünyada insâna sefaletler sefahatten
Bütün Kerküklü kardeşler önemle vasfa layıktır
Olur, Tuz halkı da memnun muhakkak o meziyetten
Bütün Tuz halkı birlikte size mahsus selam eyler

⁷³³ Bu şiir Hasan Görem'e ait olmasına rağmen önceki şiire cevap niteliği taşıdığından tekrar verilmiştir.

Benim de zevk alır gönlüm bu ihlâs-u maveddetten
Olup müştak-i sohbet muhterem üstâd Akif'le
Müyesser olsa fahr eyler “Görem” bir böyle sohbetten

Tuz'dan Geliyor Ruhun Gıdası
Usatâd Reşit Akif Hürmüzlü'nün bir şirinin beşlenişi

Tuz'dan geliyor ruhun gıdası
Senden alınır gönül cilas
Terketmelisin elemle yas
Ey yurdumuzun Eb-ul âlâ'sı
Alamın esir-u mübtelası

* * *

Hamdeylemeli sıfat-ı zâta
Ergeç yolumuz gider memata
Tebdil ediyor gami neşata
Dünyaya lezaiz-i hayata
Ezvaka yabancı kâinata

* * *

Nurdan görülür mü yerde saye
Tercih olunur sözün devaye
Haktan sana vergidir bu paye
Elvane çiçeklere semaye
Bigâne seni doğurdu daye

* * *

Tanrı sizi saklasın ezadan

Süslendi ufuk güzel sadadan
Sanih oluyor sana semadan
Mahrumsun eğer “Görem” ziyadan
Gelmiş sana çok kerem Huda’dan

* * *

Verdin söze meşam-i itri
İlham yeri hayal-i bikri
İzanı, şuuru, aklı, zikri
İlmi, edebi, zekâyı şî’ri
Vermiş sana halık bu fikri

* * *

Tuz halkını nesip kılmış
Mümtaz yaratıp necip kılmış
Her işte şekip kılmış
Az kimselere nasip kılmış
Kabil görerek edip kılmış

* * *

Bu derc-i dehen kesende pervar
Güherleri saç bulur hırıdar
Sahan adına sen eyle isar
Asla esef etme oğlum izhar
Arz-i kedere yanaşma izhar

* * *

Her yerde güzel sevimli revşen
Her dilde latif-u hulk-u ahsen

Her bahçede ergüvan ve süsen
Şen bülbülüsün Tuz'un sen
Daldan dala kon ses eyle eğlen

* * *

Akif dilemiş size selamet
Makrun olacak duası elbet
Can bülbülünü dilinle söylet
Şi'r-u edebinle eyle hizmet
Tuz gençliğini merama ilet

* * *

Her bir çocuğu şeci-i şucan
Vardır bu söze delil-i tibyan
Hep müttetik oldu bunda rayan
Tuz gençleri i'tilaya şayan
Her çehrede bir şeref nümayan

* * *

Her yerde belirlidir erenler
Anlar değerini kadir bilenler
Saygı ile anlatır görenler
Gayret-u saha misalı onlar
Her dilde vefâ terennüm eyler

* * *

Hem rah sana Rıza'yı hezber
Ecram-i semada sanki ebher
Tuzhurmatu'da misal-i ehter

Ol onlara sen hakiki rehber
Yardımcın ola cenab-i haydar

Ali Rıza Al-Aslan

Nasıl Yükselir İnsan⁷³⁴

Fikredip her an bir iş yapanda
Onda yükselir şair-im insân
Yaptığı işten bilgi kapanda
Onda yükselir şair-im insân

* * *

Küçüğe sevgi büyüğe hürmet
Kalbin okşansın temiz bir niyet
Her şeyden üstün bilsin keramet
Onda yükselir şair-im insân

* * *

Yüzde dostunu hiç yağlamasın
Hala ardından hiç dağlamasın
İkiyüzlüye bel bağlamasın
Onda yükselir şair-im insân

* * *

Kaldırsın kökten benlik senliği
Bilsin vatanın nedir dileği
Ayırsın her dem kötü ile yeği
Onda yükselir şair-im insân

⁷³⁴ Faruk Faik Köprülü, Hasan Görem'e yazdığı ve armağan ettiği şiir, **Kardeşlik Dergisi**, TKO Yay, Bağdat 1976, S. 1-2.

* * *

Temiz kimseye bhtan etmesin

İki kandaşı düşman etmesin

Eğri yollara iman etmesin

Onda yükselir şair-im insân

* * *

Doğru sözlere kanarsa insân

Hakkın oduyla yanarsa insân

Tarihin stn sanarsa insân

Onda yükselir şair-im insân

* * *

Silsin gönülden hiyanet tozun

Göstersin halka vefdar yüzün

Her an arasın adalet izin

Onda yükselir şair-im insân

* * *

İnanın beni derttir söyleten

Meğer hidayet versin yaratan

Bu dedikodu kalksın aradan

Onda yükselir şair-im insân

* * *

Yater bu firkat, yeter bu nefret

Kalksın aradan bu kin bu illet

Birliğe davet ederse millet

Onda yükselir şair-im insân

* * *

Tüm vatandaşlar verse el ele
Kutsal vatanı çevirse güle
Eğer eklense hepsi bir dala
Onda yükselir şair-im insân

* * *

“Köprülü” şiirin demiyor taş
Diyer kardaşa hem vatandaşa
Akıl ellerde olmazsa maşa
Onda yükselir şair-im insân

* * *

Yolla ölçmesin her kes insanı
Taki yakmasın zahir vicdânı
Ne zaman duysa yoktur düşmanı
Onda yükselir şair-im insân

**Hasan Görem’in “Rü’yâ” adlı Şiirine, Büyük Türkmen Şairi Ali Marufoğlu
Tarafından Yazılan Nazire**

Uydum gönüle buldum özüm ben de seferde
Dinlemek için düşte “Görem” gördüğü yerde
“Mehter sesi hoştur” ne güzel derler uzaktan
Bak dinle neler gördüm inanmazsan eğer de
Bir âleme vardım da şaşırdım hani şadlık
Baştanbaşa gam bahri yüzer halkı kederde
Ye’cuc ile me’cuc talamış ülkeye benzer
Evler kapısız günye çuval parçası perde

Halkın başı sarhoş, ayağı dermana muhtaç
Nuh kavmine nisbetle geri ilm-u hünerde
Bir yana bırak menfaati şöylece dursun
Bir ferd bulunur topluma bin türlü zararde
Adil kime sordumsa dedi sus uşak olma
Zulmü bana sor üsta diyerler bize şerde
Ey yolcu safamız biledir ger beğenirsen
Kal burda kayıtmı ele sen (ülkene yerde)
Yok yok dedim öz çevresi hoş adama nanca
Hemşehri değer vermese de doğduğu yerde
Boşver sen o boş başını sar başın için ben
Öz başımı koymam soka, öz başını derde
Taklit hesabın at da konuş hendese üzre
Kergezleşemez kartala cebretse kader de
Uygırlığı öğrenmedi, öğretti cihana
Tarihlere sor neymiş atam bunca asırda
Açtım gözümü tiksinerken ben yatağında
“La havle” çekip söyledim ol sisli seherde
Kurtlar dolaşan ülkede vermez kuzuluk el
Arslanlık uyar insana sırtlanlı devirde

3. 2. 2. Hasan Görem İçin Düzenlenen Törende Söylenen Şiirler ⁷³⁵

Hasan Görem

Tatlı sözün sevabını

Lütuf eyleyen yalnız özü

Kıymetli taşlardan pahalı

⁷³⁵ Aksu Gazetesi, “**Hasan Görem Festivali**”, Irak Türkmen Cephesi Yay, Tuzhurmatu 2007. Özel Sayı, 43.

Merhum Hasan Görem sözü

Durumunda sabit kaldı

Milleti ıslah için daldı

İnsanlıkta iz bıraktı

O eserin kaybolmaz izi

Var olsun düz izi tutan

Bu dünyaya aldanmadan

Kalıp gözüyle her şey gören

Düşünmedi görsün gözü

Yardım ettin millete

Aferin o himmetine

Ziynet verdin izzetine

Sabredenden Allah razı

Tatlı balı sözlerinle

Taşınırsın gönlümüzle

Yerin cennet mekân olsun

Yâddan çıkarmayız sizi

Yeri var sevinsin Türkmen

Tuz doğdu senin tekin insânı

Önemli söz bıraktın

Söz gider kalır yazı

Ey Türkmen milleti silken
Sözlerimde varsın bilgin
Görmeyesin o çetin günü
Delende dur etme nazi

Vatanımız parçalanmaz
Irak milleti ayrılmaz
Eğiri büğrü yok anlamaz
Ayrımakla piyazı

Boyun eğenle rşeytana
Ekmek doğramayın kana
Düşenden ibret almayan
Körolsun her ikigözü

Avcı bu kadar kan dökme
Hastanın yarasını sökme
Çok ağlama kanatsız kuş
Şahin tutacak kergazı

Sen de Mor Atlı ibret al
Bu dünyaya bağlama dal

Yâd girmedi kurtuluşçu

Toprağı magirdi gazı

Abbas Arap

Gül Şairimiz Hasan Görem

Görem göç etti dünyadan gitti gül şairimiz
Söndü ümit ışıkları keder sardı cânımız
Süslü nesriyle şiiriyle benzetmiş nişanımız
Şimdi de nesir ve şiir de kalmadı nişanımız
Ne söyleyip yazarsak da hakkında hâla azdır
Gözlerimiz giryan olsun dökülsün al kanımız
Sordum bir kaç yazarlardan ne için melûlsün bu gün?
Söyledi göç eyledi dünyadan ozanımız.
Kurudu o barlı bağlar susuz sahraya döndü
Mahcur oldu tüm duygular kalmadı seyranımız
Senin bu acı fırakın yaktı içten gönlümüzü
Ağlattın Türkmen halkını dağlattın cihanımızı
Ey şiirlerin ustası hocam can Hasan Görem,
Mezarına yazılacak bizim bu divanımız
Ol tanrının vadi haktır bu Kuran'da yazılıp
Kalın sağlıktan söyledi bizim bu mihmanımız
Ya ilahi nur Görem'in mezarına nur dolsun
Assi söyler kalacaktır gönülde efganımız.

Âsi İsmail Tuzlu

Hasan Görem'in Dilinden

Bu dünyaya geleli ahu efgane uğradım
Ters dolanan her zaman çarkı devrana uğradım
Rüyada gördüğüm şehri hala vasıf eylemedim
Yüz çevirdim şehrim sisli külhana uğradım
Çok aradım tabi hoş ahlaklı hoş insân bulum
Ne yazık ki çokları bay huş ya da tuğyana uğradım
He severdim milletim serbest yaşasın daima
Bu duygu peşinde koştukça zindana uğradım
Ağlamak etmez çare her derdin dermanın ara
Söyledim ama kendim derdi bı dermana uğradım
Bir hillal kaşlı yolun beklemekten bıkmadım
Altı yıldız bir hilal cephe Türkmen'e uğradım
Dalgalansın ruhumun ufkunda yar zülfü gibi
Ta diyeyim işte rahat teslimi cana uğradım
Kendimi vakıf eyledim cehle karşı kurdum savaş
Sözlerim top kurşuna merdi merdane uğradım
Esef etmem ne kadar levm eylese câhil beni
Ömrümü baştan ilmi irfâna uğradım

Dörtlük:

Elenmez

Un erise elenmez

Sizler kimin dostlar için

Baştan gözden el inmez

İrfân Veli Demirci

Başı Yüksek Görem

Gözümden demesinler gözcüler yandı Görem

Gönlümüz içine konuktur şerefi şandı Görem

Özü yüksek Sözü yüksek başı yüksek yaşadı

Uçtu hürriyetlere afakında tarlandı Görem

Karşıları bin beşaretle dostu, yâdı da

Üzmez idi hiç kimseyi Mümin bir insândı Görem

San yaranmıştı toplum dertlerin yüklenmeye

Milletin derdinle çökmüştü perişandı Görem

Bir mühendisti bizim için gösterirdi düz yolu

Hakka hak söylerdi putla düşmandı Görem

Gerçi derdin söylemezdi hatta sırdaşına da

Ama dost ahabının derdinle dermandı Görem

Dostluğuyla geçti ömrüm sürdü kırk yıldan ziyade

Hep vefâ kaynağına remziydi irfandı Görem

Gerçi mektep görmemişti yazdı manzum nazmını

Tüm öğütlerle dolu bir özge divandı Görem

İç gözü tenvir ederdi şarkı da hem garbı da

Hem şimali hem cünübü şemsi tabandı Görem

Gözlüler görmez iken öz yaptığı bir harmanı

Hint'te çaksa yıldırım söylerdi volkandı Görem

Âlemi manide atlıydı şah savar

Ülkesinde bey ağa yok... Miri mirandı Görem

Ayrı hilkatte yaranmış uydulardan da ezel

Özge âlem (aylı yıldızlı) bir asumandı Görem

Söz uzansa tadı kalmaz tek ifadeyle derim

İsmi tek hulki hasandı handı hakandı Görem

Ali Marufoğlu

Hasan Görem Hakkında

Ben de bir şair olduğum için ki o zaman

Ve her zaman

Ocak ocak ben de yandığım için

Korkuyordum yine senin yangınından

Hâlâ çamurdan bir küfe gibi

Alevlerim beni pişirmiyordu
Ve yeşil bir alma gibi
Sıcaklığım beni kızarmıyordu
Ah o bir avuç yürek
Sokak, sokak yanıyordum
Bahçe, bahçe yanıyordum
Rüzgâr, rüzgâr esiyordu
Şehrindeki alev coşuyordu
Bütün yağmurlar seni ıslatmıyordu
Seni ıslatan yalnız acılar idi
Damlaların birden silemiyordun ki o damlaları
Bahçelerin meyvesini tadıyordun
Sen niye şehrimdesin
Şehrimin toprağındasın
Hâla şehrimin ilk siperindesin
Hala bir çiçek gibi
Solmamaya direniyorsun
Uyan Görem bir dinle
Sellerin sesi değil
Şehitlerin kan sesidir
Uyan Görem bir dinle
Dost ahabın sesi değil
Toy yabancı toyudur
Şabaş yabancı şabaşıdır
Uyan Görem bir dinle

Aksu'nun akması değil

Şiirimiz Aksu akıyor

Kanımız Aksu akıyor

Necdet Mehmet Reşit

Sevgili Görem'e Hitâp

Seninle el âlemi bana ahbap tanırken

Sensiz ağyar sanırım bana en yakınları

Seninle dört mevsimim taze yeşil baharken

Sensiz dolu kar vurdu septiğim ekinler

Bir saat kara bulut çökmesin gözlerine

Mevsimler gözlerimden yaş akıttım sel gibi

Sen bu gün görürsün ben tutuşmuşum oduna

Uzaktan bakarsın vefâsız bir el gibi

Esen benim hakkımda etmedin insaf

Ben ne kıydım sana ne de kıyarım

Şaşsan bir gün gelip kapımı çalsan

Gök karamı soyup gayr renk giyerim

Sorsalar cemalin kimdir sultanı

Ben elim kaldırıp adını derim

Ger oruç olsam karşıma çıksan

Derim ay göründü bayram ederim

Sevgilim suç ise seni sevmemiş
Kaç masum var mı bu büyük dünya da
Derim vefâlısın dostun ararsın
Bir gece konuğum olsan rüyada

Ömrüm geçmişse de elli dördünü
Hâla izliyor yolunu gözüm
Ziyremem çekersem bin bir derdini
Budur son kararım budur tek sözüm

Ağam ağam ağam
Görem bize göl göster
Yayılm göster... Gül göster
Biz körüz sen gözlüsün
Gel bize düz yol göster
Di gel ağam gel
Di gel paşam gel
Di gel söz cevahirden pahalı
Ağabeyim gel

Mustafa Ali Mübarek

Bekletme Şiirine Nazire

Bekletme göze düştü ağlar
Hep tarumar olmuş bahçeler bağlar
Esmeden esti renk bayraklar

Bekletme bekletme bekletme yeter

Durmaz akar çağlar gözlerim nemi
Hicrandan yamandır aşkın sitemi
Bizlere kem düştü Hudâm keremi
Bekletme bekletme bekletme yeter

Arada bir kapı ayırdı bizi
Ciğerde vermedi ayrılık izi
Kaş gözü ay yıldız saçı kırmızı
Bekletme bekletme bekletme yeter

Yıllardır aşkımdan hastayım hasta
Gözlerim kapıda kulaklar seste
Kavuşmak şarkısı dilimde beste
Bekletme bekletme bekletme yeter

Himrin'in dağların isterim aşayım
Âşık kerem gibi yollar dolaşayım
Yasak oldu bize yazık kavuşayım
Bekletme bekletme bekletme yeter

Seksen beş yıl oldu sökmedi şafak
Sen orda ben burada bu hicrana bak
Hayattan ne fayda sensiz yaşamak

Bekletme bekletme bekletme yeter

Ne oldu bir bahar içme dolsa
Ne bülbüller sussa ne g ller solsa
Bu hicran olmazsa kavuşum olsa
Bekletme bekletme bekletme yeter

Bir varmış bir yokmuş oldu romanın
Ateşim k l oldu kalmış dumanım
Benimde beş günlük geçti zamanım
Bekletme bekletme bekletme yeter

Yalman Belavoğlu

Hasan Görem

Su vefası olmayan koskoca dünyamızdan
Hasan Görem adında bir şair geldi gitti
Kanımız bir damardan rüyası r yamızdan
İnsanlığa dostluğa o bir temeldi gitti

Hoşg r ye bir çağrı vardır onun şiirinde
Derinlere daldırır mana her birinde
Kaç aydın kaç düşünür yaşadı tesirinde
şiirle sevgisini gönüllere eritti

Karanlık yıllarını ışık ışık yaşadı

İyimserli düşünüp yarınları okşadı
Ümitle kucaklaşıp işkenceyi boşadı
Kadere karşı duran yenilmeyen yiğitti

Gözlerden kaybolmuşsa gönle sarmış
Adı hâla dillerde dolaşıyor yaşıyor
Tarihin sayfaları ona saygı taşıyor
Edebiyat fıdanı onun içinde bitti

Gözlerinin önünde çekilen kara perde
Gönlüne ışık verdi düşüncesine birde
Cevhere taş desen kalır aynı değerde
Başı yüksek yaşadı saygı değerli gitti.

Nihat Kerim Kuşçu

Gurbetten Mesaj

Görem, göçtü, battı Tuz'un güneşi asman ağlıyor
Onun hicrine mahşerde muhacir Hicran ağlıyor
Yazık sustu bülbülümüz bay ağlar bayan ağlıyor
Bu vatan evladını dağıtan devran ağlıyor

İşitince battı ayım Türk ağlar, Türkmen ağlıyor
Gümanın var Bey Hasan'a o büyük zindan ağlıyor
Yaralı Tuz'dan eşittim bin ah vah sesi
Sordum nedir musibet? Dediler Görem'in yası

Göçtü mihnet pazarından elimin Abu-Elası
Yüreğinde gitti umut ciğerde de hap yarası
Görem göçtü battı güneş asman ağlıyor
Onun hicrine mahşerde muhacir Hicran ağlıyor

İsterdi bir başka âlem kıymet olsun her beşerde
İsterdi de milletine çalışmasın kimse şerde
O gördüğü rüya yara açtı her ciğerde
Göçmesiyle gamlar çekti yüreklere kara perde

Yazık sustu bülbülümüz bay ağlar bayan ağlar
Bu vatan evladını dağıtan devran ağlıyor
Karanlıkta yaşayan bay mazlum gitti bu dünyadan
Ne hayattan ışık gördü ne de duydu ak rüyadan
Gam mihnette gözün açtı kurtulmadı iptilâdan.

Hicran Kazıoğlu

Gözlü Görem Hasan Görem

Yazdığın mefkûreler tüm Hasan'dır tüm Hasan
Fuzuli ülkesinden ruhi cennettir esen
Sen Fuzuli, ya ziya, ya nesimi, sen ne sen?
Sen görsem dedin Görem, Görem geçmiş çağını
Ta ezelden erittin görmeyen göz yağını
İç yüzün ancak bilir içli olanlar Görem

Ölmeden önce seni kim aradı ta Görem
Ettiğin dilekleri millete büyük ve dem
Beklediğin olmadı gözlüler de görmedi
Dertlerin dilden dedin parmağın saç örmedi
Göremden, okumadan ilmi felsefe dedin
Gâh din gâh ahlak bire yardım dedin
Kendi derdin yemeden milletin derdin yedin
Tek bir Türkmen körüydün zindanlara atıldın
Çeşit çeşit dertlere çekilmeden katıldın
Sendeki vergi Görem, bir tanrı vergisidir
Altın gibi sözlerin milletin dergisidir
Her konuda öğütün bir cihan sergisidir
Ahlak ilmi felsefe kafanda sözlerinde
Ne nurlar varmış meğer göremeyen gözlerinde
Keşke görseydim Görem son gününde hâlini
Bir cüt nursuz gözünü hem de barsız dalını
Tarihe bal topladın yağmadılar balını
Nece ki hayattaydı aramadılar seni
Öldün ancak sordular, öldürür bu dert beni
Fahreder Tuz ülkesi bir Fuzuli oğlusun
Sorma öldükten sonra sen Göremi odlusun
Fuzuli, hem Nesimi onlar gibi okulsan
Körlüğün yoksulluğun hiç birini aldırmadan
Akraba, dosttan Görem, bir minnet kaldırmadan
Bir Fuzuli bir daha tarih yaratmaz onu

Ne yazarsak biz sana hiç son vermiyor sonu
Benlik, senlik demiştin kınama onu bunu
Çayhane köşesinde şansız Görem düştü yan
Millete çoktan dedin kalk bu gafletten uyan
Cevherlerin kadrini ancak cevherdar bilir
Bay Hasan, Ekrem öter tanrıdan rahmet diler
Meleklerle huriler senin için namaz kılr.

Ekrem Tuzlu

Şairlerin Dilinde

Bu yıl on iki yıldır Görem senden ayrıldık
Ruhuna Fatiha verip şairlerle toplandık
Bu akşam senin için felekten bir gün çaldık
Şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Kartın aldım çok daldım o resmini görünce
Unutmayız seni biz bunu ömrümüz boyunca
Bir gün biz de bu yoldan gideceğiz ardınca
Şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Şiirinizde var idi nasihatle bir ibret
Severdi hür yaşamak kabul etmezdi zillet

Balı yüksek yaşıdın çekmedin hiçte minnet
Şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Hayatından çok memnum hiç demedi dünya dar
Mert uğrunda can verip, namerde olardı yar
İçin yazdı şiirle dertlerine buldu çar
Şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Hanı o tatlı sohbet yazdığın şiir rüya
Gam yemeyin ey dostlar kimseye kalmaz dünya
Görem'in yeri cennet ruhu da sevinç duya
Şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Kazancı kızı, bu gün vasfın yazdı şiirinde
Adın yaşar her zaman şairlerin gönlünde
Sen gittin şiirin kaldı Türkmenlerin dilinde
Şairler nişanısın Tuzhurmatu elinde
Adın gezer her zaman şairlerin dilinde

Kazancı Kızı

Hoyrat

Bine dama

Dayardı bine dama

Bizden bir Görem gitti

Değerdi bin adama

Her fikri aşar Görem

Gözyaşıyla coşar Görem

Bedeni toprak ise

Kalplerde yaşar Görem

Türkeş Mehmet Tuzlu

Hasan Görem'in Ardından⁷³⁶

Kavgalı dünyamıza sen konuk oldun bir nehâr

O nehâr gece buldun ne çiçek ver ne bahâr

Ne yaparsın razı oldun bu kaza ve kadere

Bulmadın olmuşsa baş eğmekten ayrı bir seçeneğe

Çoklar buğazı adâvet izler iken

Sen muhabbetle sadakat yolun ettin ihtiyâr

Mütefâil yaşadın ömrün uzun yıllarını

Hayalden oluşan âlemi ettin intizar

Yan bıraktın elemi hem de gamı hep söyledin

Bu siyah çökmüş bulutlar dağılır bir gün kayar

Doğrulukla dostluğa her an çağırdın millet

İlmi ahlak nezaket, hakka verdin itibâr

Mutlaka hiç kimseye bir kılca minnet etmedin

Davranışlarında gerçekten kibarıydın kibar

⁷³⁶ Sabah Tuzlu, “Hasan Görem’in ardından”, **Yurt Gazetesi**, KTB, TKM, Yay, Bağdat 1996, S. 1199, s. 6.

Hep ümit uğruna eşârını tavzif eyledin
Bu özellik senin için oldu ölmez bir şair
O nazik sözler ile hassas meşâirler ise
Bizler için kalacaktır unutulmaz yadigâr
Efkârın dış ülkelerde beğenildi galiba
Hakkıdır toplumun seninle ederse iftihâr
Yok, iken matbu divanın ne mübaşir temasın
Buna rağmen eyledin Türk âleminde iştiâr
Kim bilir rüyada kaç kez cihanı seyreyledin
Dilden bizleri onlar gibi görmek bahtiyâr
Rüyadan her uyanışta, cehil ile tefrikayı
Yok, edip yenmeye azim eyleyerek aldın karar
Ne yazık ki bu uğurda ermedin bir sonuca
Etrafindan kaçtı çoklar, sana azlar oldu yar
En nihayet bitti her şey, çattı rehlet saati
Bu emirden mustehildir, edemez kimse firâr
Ödedin sen de risalen, Hicri, Sadık'lar gibi
Âlemi meçhule doğru aldın izlenmez mezar
Tuzlu, mevtadan Görem ruhuna şadlık dileyip
Her adın zikir olunan da, seni rahmetle anar.

Sabah Tuzlu